

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE
„CAROL I”

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Dr. Mircea MUREȘAN

Dr. Petre DUȚU

SOCIETATEA CIVILĂ -ACTOR NONSTATAL MAJOR

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”

București, 2006

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MUREȘAN, Mircea

Societatea civilă – actor nonstatal major /dr.
Mircea Mureșan, dr. Petre Duțu. - Editura Universității
Naționale de Apărare „Carol I”, 2006

Bibliogr.

ISBN (10) 973-663-335-7;

ISBN (13) 978-6973-663-335-5

I. Duțu, Petre

316.3

Apariția acestei publicații s-a realizat ca urmare a grantului de cercetare nr. 1, cod CNCSIS 1179, cu titlul „*Raporturile dintre armată și societate în procesul integrării europene și euroatlantice a României*”, acordat de MEdC prin CNCSIS.

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”
Responsabilitatea privind conținutul lucrării revine în totalitate autorilor.

ISBN (10) 973-663-335-7;

ISBN (13) 978-6973-663-335-5

CUPRINS

Introducere	7
Capitolul I. Considerații generale asupra societății civile..	10
1. Ce este societatea civilă?.....	10
2. Momente în dezvoltarea conceptului de societate civilă .	19
3. Elemente definitorii ale organizațiilor societății civile	25
4. Obiective naționale, regionale și mondiale ale societății civile.....	28
5. Niveluri și forme de existență ale societății civile	37
6. Statutul și rolul societății civile.....	54
7. Aspecte controversate privind societatea civilă	67
Capitolul II. Societatea civilă din România	75
1. Constituirea societății civile în România post-comunistă	75
2. Locul și rolul societății civile în țara noastră	79
3. Structura societății civile.....	84
4. Caracteristici și tendința esențială de evoluție a societății civile.....	87
Capitolul III. Societatea civilă și grupurile de presiune	94
1. Grupul de presiune – formă de realizare a intereselor individuale și colective.....	94
2. Scopul și obiectivele grupurilor de presiune.....	96
3. Grupurile de presiune - o componentă a societății civile?	98
Capitolul IV. Societatea civilă și democrația.....	101
1. Democrația – formă de conducere a societății	101
2. Democrație reprezentativă și democrație participativă..	108
3. Rolul societății civile în democrație	114

Capitolul V. Societatea civilă și armata	123
1. Armata - instituție a statului.....	123
2. Raporturile dintre instituțiile politice și armată într-o societate democratică	128
3. Relații între armată și societatea civilă	131
Capitolul VI. Societatea civilă și globalizarea	139
1. Globalizarea fenomen multidimensional și complex	139
2. Actorii globalizării	145
3. Efecte ale globalizării.....	152
4. Instrumente ale globalizării.....	159
5. Atitudini ale actorilor statali și nonstatali față de globalizare.....	164
6. Raporturile dintre organizații ale societății civile și globalizare.....	168
Capitolul VII. Societatea civilă și Uniunea Europeană ...	176
1. Uniunea Europeană - produs al integrării regionale	176
2. Construcția unei societăți civile europene	178
3. Cetățeanul în Uniunea Europeană.....	187
4. Relațiile Uniunii Europene cu societatea civilă	193
Capitolul VIII. Societatea civilă și ONU	209
1. Evoluția relațiilor dintre ONU și organizații ale societății civile.....	209
2. Sistemul de acreditări ale OSC pe lângă organisme ale ONU	216
3. Paleta relațiilor OSC cu organisme ale ONU.....	220
4. Tendințe în evoluția relațiilor OSC cu ONU	225
5. Concluzii privind relațiile Națiunilor Unite cu societatea civilă.....	227
Capitolul IX. Societatea civilă și securitatea umană.....	234
1. Securitatea națională-obiectiv major al statului	234

2. Securitatea umană a individului și securitatea umană globală - obiective esențiale ale comunității internaționale	237
3. Securitatea umană - dimensiune a securității naționale	241
4. Implicarea societății civile în asigurarea securității umane	247
Concluzii	250
Anexe	253
Anexa 1. Lista de sigle	253
Anexa 2. Organizații de pe lângă ONU	254
Anexa 3. Carta Organizației Națiunilor Unite (extras)	258
Anexa 4. Organizații internaționale cu competențe în garantarea și asigurarea securității colective.....	264
Anexa 5. Instituțiile Uniunii Europene	267
Bibliografie	270

Introducere

Astăzi, omenirea trebuie să facă față unei palete largi de provocări - simetrice și mai ales asimetrice - mergând de la dezvoltarea durabilă și combaterea sărăciei până la lupta împotriva terorismului internațional. Succesul activității ample și complexe pe care o presupune răspunsul adecvat la aceste sfidări este puternic dependent de eforturile concertate ale comunității internaționale, adică ale actorilor statali (statele lumii) și nonstatali (organizații și organisme internaționale, societăți multinaționale, organizații regionale diverse etc.). Printre aceștia din urmă, tot mai prezente sunt organizațiile societății civile, care acționează la toate nivelurile - *local, național, regional și mondial*. Activitatea lor devine tot mai amplă și mai profundă, în special în domenii de interes major pentru individul și grupurile umane, pentru toate statele lumii.

Dezbaterile și lucrările publicate, în ultimul timp, despre activitatea societății civile, indiferent de palierul său de manifestare, s-au înmulțit semnificativ. Aceasta poate însemna, printre altele, mai întâi, creșterea rolului organizațiilor societății civile și a gradului lor de implicare în organizarea, susținerea sau participarea consistentă la activități complexe orientate spre soluționarea problemelor esențiale cu care omenirea se confruntă și, apoi, recunoașterea acestui rol de către ceilalți actori statali și nonstatali, naționali, regionali și internaționali.

Deși nu există o concepție relativ unitară și unanimă în ceea ce privește definirea societății civile, totuși, aceasta este din ce în ce mai prezentă în soluționarea gravelor probleme cu care se confruntă comunitatea umană. Dacă, la începutul implicării lor, organizațiile societății civile doar contestau măsurile propuse sau adoptate de diferiți actori statali și nonstatali, atunci când apreciau că acestea contravin intereselor individului uman și grupului lui de apartenență, astăzi, tot mai

mult, ele devin parteneri ale celor care organizează și desfășoară activități orientate spre rezolvarea provocărilor economice, politice, militare, sociale, culturale, etnice și de altă natură, cărora oamenii de pretutindeni trebuie să le facă față.

Evoluția societății civile, atât la nivel local, național, regional, cât și mondial este una interesantă și plină de învățăminte pentru toți actorii statali și nonstatali care joacă un rol mai mult sau mai puțin semnificativ, pe scena lumii. În același timp, această evoluție demonstrează, pe de o parte, acumulările cantitative și calitative ale societății civile, pe toate planurile, și, pe de altă parte, creșterea gradului de conștientizare a individului uman asupra necesității implicării sale directe în rezolvarea problemelor care privesc nemijlocit existența și traiectoria vieții sale.

Astăzi, tot mai multe organizații ale societății civile se implică în găsirea soluțiilor adecvate la sfidările sociale, economice, culturale etc. la care omenirea este supusă, în aproape toate domeniile și la toate nivelurile. Totodată, evoluția societății civile a marcat un real progres, atât la nivel național, cât și regional și internațional. Astfel, de la statutul de „oaspete nepoftit”, pe care l-a avut inițial societatea civilă, în prezent se asistă la dobândirea de către organizațiile acesteia a unui statut înalt, recunoscut de aproape toți actorii implicați în soluționarea problemelor cu care comunitatea umană se confruntă. De altfel, acțiunile și activitățile societății civile au sporit puternic sub aspect calitativ, depășindu-se stadiul contestărilor și trecându-se, cu succes, în etapa parteneriatelor cu diferite organizații, organisme și instituții ale statului cu competențe într-un domeniu sau altul de activitate umană.

Statutul și rolul societății civile este într-o strânsă interdependență cu raporturile pe care aceasta le stabilește, menține și dezvoltă cu organizații și instituții ale statului, la nivel local și național, precum și cu organizații și organisme regionale și mondiale. Această legătură nemijlocită este absolut

necesară dacă se dorește îndeplinirea obiectivelor parțiale și finale pe care societatea civilă și le propune prin tot ceea ce întreprinde. De aceea, în prezenta lucrare se va acorda o atenție sporită analizei succinte, dar, pertinente, a raporturilor societății civile cu organizațiile și instituțiile statului național, cu societatea politică, cu organizații regionale (mai ales cu Uniunea Europeană) și mondiale (în special cu ONU și organismele sale). Întreaga analiză va avea în vedere, în mod sistematic și constant, contextul național în care evoluează organizațiile societății civile, contextul regional, puternic marcat de fenomenul integrării politico-economice, militare, culturale și nu numai și contextul internațional, ce poartă semnificativ pecetea globalizării, pe toate planurile.

În același timp, se va acorda un spațiu adecvat prezentării principalelor obiective ale organizațiilor societății civile, îndeosebi ale celor ce acționează la nivel regional și mondial, și manierei în care acestea se raportează la fenomenele și procesele specifice lumii contemporane (globalizare, dezvoltare durabilă, bună guvernare, amenințări la adresa securității umane). De asemenea, se vor face referiri consistente și edificatoare și la modul în care organizațiile societății civile mondiale se implică în îndeplinirea obiectivelor Națiunilor Unite în domeniul dezvoltării durabile a întregii omeniri, prin eradicarea sărăciei, asigurarea drepturilor fundamentale ale omului și a unui mediu favorabil vieții și activității umane, în prezent, dar și pentru generațiile viitoare.

O atenție sporită se va acorda, în mod similar, analizei formelor de manifestare a societății civile și a raporturilor de interferență și interdependență între organizațiile sale, la toate nivelurile, adică local, național, regional și mondial, în încercarea de a desprinde principalele tendințe de evoluție ale acesteia.

Capitolul I. Considerații generale asupra societății civile

1. Ce este societatea civilă?

Societatea civilă cuprinde forme asociative de tip apolitic și care nu sunt părți ale unei instituții fundamentale a statului sau ale sectorului de afaceri. Astfel, organizațiile neguvernamentale - asociații sau fundații, syndicatele, uniunile patronale, sunt actori ai societății civile, care intervin pe lângă factorii de decizie, pe lângă instituțiile statului de drept pentru a le influența, în sensul apărării drepturilor și intereselor grupurilor de cetățeni pe care îi reprezintă¹.

Cei mai mulți oameni folosesc noțiunea de societate civilă în mod eronat, sau restrictiv, referindu-se ori la noțiunea de civil (ca opus termenului de militar) ori numai la organizațiile neguvernamentale. Astfel, în ultimii ani, s-a simțit nevoia unei completări aduse noțiunii, denumită acum sectorul nonprofit, sau cel de-al treilea sector al societății, unde primele două sunt instituțiile fundamentale ale statului și sectorul de afaceri.

Societatea civilă este cel mai simplu termen pentru a descrie un întreg sistem de structuri, care implică cetățeanul în diferitele sale ipostaze de membru într-o organizație neguvernamentală, într-un sindicat sau într-o organizație patronală. Oricare dintre aceste organizații este formată din cetățeni, asociați benevol sub diferite forme, care au aceleași interese și care își dedică timpul, cunoștințele și experiența pentru a-și promova și apăra drepturile și interesele personale.

Se pare că definirea societății civile drept un ansamblu de capacități morale și politice este mult mai apropiată de realitate, decât să fie văzută ca o entitate ce produce, între altele, revendicări pe care statul trebuie să le satisfacă, sub

¹ *Ce este societatea civilă?*, <http://www.fdsc.ro/ro/map/index.html>

amenințarea unei crize de conducere. De fapt, așa era concepută societatea civilă în România anilor '90 și, din păcate, uneori și în prezent. În acest sens, la noi, uneori se face partizanat politic de către organizații ale societății civile care își propun să facă educație civică cetățenilor, să-i determine să-și însușească valori și norme specifice unei societăți profund democratice. Totuși, nimic nu permite să se creadă în posibilitatea unui model teoretic care ar explica „tranziția” și l-ar ghida către o situație în care oamenii ar poseda asemenea capacități. Înțelegând astfel, societatea civilă nu este o stare finală determinată, o condiție socială la care oamenii să poată spera să acceadă, nici ceva definitiv cucerit pentru o colectivitate umană sau alta: ea nu este niciodată disponibilă decât într-o manieră precară și aleatoare².

Practic, se poate afirma că modul de definire și de concepere a rolului și statutului societății civile sunt în mod esențial dependente de condițiile sociale, politice, economice, culturale existente în fiecare țară. De exemplu, în statele din Sud extensia și forma societății civile pe care ne putem aștepta să le găsim vor depinde direct de caracterul statului în cauză, de nivelul său de dezvoltare economică și nu numai.

Societatea civilă reprezintă „ansamblul raporturilor interindividuale, a structurilor familiale, sociale, economice, culturale, religioase, care se dezvoltă în societatea dată, în afara cadrului și intervenției statului”³. Definiția aceasta vorbește de ansamblul raporturilor interindividuale etc., ceea ce ar presupune existența unor legături de autoritate și/sau funcționale între organizațiile ce compun societatea civilă. În realitate, astfel de relații nu există. Practic, se poate vorbi de suma structurilor organizaționale ce activează în spațiul socotit

² Sunil Khilnani, *La société civile, une resurgence*, Critique internationale nr. 10/2001, pp. 38-50.

³ Cf. Marc Chevrier, *Une grand oubliée: société civile*, Agora, vol 6, nr.4, iulie-august 1999.

ca aparținând societății civile și nu de un „ansamblu” care implică, prin definiție, alte tipuri de legături între elementele componente.

De regulă, noțiunea „ansamblu” este asimilată celei de *sistem*, iar acesta din urmă presupune interacțiune și interdependență între elementele constitutive. Astfel, orice schimbare petrecută într-una din părțile componente atrage după sine modificări la nivelul întregului sistem. Or, societatea civilă nu este, prin definiție, un sistem, ci un spațiu în care există și acționează o multitudine de organizații specifice între care pot să se stabilească sau nu legături diverse, printre care nu se află cele de interdependență și/sau de interacțiune. De fapt, pot exista relații funcționale doar între același tip de organizație a societății civile ce acționează în același domeniu, dar la niveluri diferite. În acest sens, se pot da ca exemple organizațiile ecologiste ce acționează la nivel local și național. Ele pot stabili o serie de legături funcționale care le va facilita atingerea scopurilor propuse prin concertarea eforturilor lor.

Societatea civilă și statul se intersectează și se presupun reciproc. Dacă societatea civilă include spațiul neocupat de stat și de piață, atunci ea, prin activitatea organizațiilor ce o compun, interacționează cu celelalte ocupante ale spațiului „societății umane”. În realitate, organizațiile societății civile nu sunt altceva decât structuri instituționalizate, cu existență limitată sau nu în timp, cu scopuri și obiective definite - *altele decât cele lucrative și cucerirea puterii politice în stat* - cu claritate în statutul lor de constituire, la care participarea oamenilor este voluntară, liberă și conștientă.

În calitate de organizații ale societății civile se pot întâlni familiile, asociațiile diverse, sindicatele, fundațiile, organizațiile neguvernamentale. În acest sens, opiniile diferiților autori sunt împărțite. Iată câteva exemple: „Definiția cea mai simplă, direct și intuitiv evidentă, dar și cu cea mai mare valoare, este că societatea civilă reprezintă acel ansamblu

de instituții neguvernamentale diverse, suficient de puternice pentru a contrabalansa statul și care, fără a-l împiedica să-și îndeplinească rolul de menținere a păcii și de a judeca imparțial cu privire la interesele majore, este totuși capabil să-l împiedice să domine și să atomizeze restul societății”⁴.

Totodată, prin societate civilă „se înțelege o ordine socială și economică care se transformă potrivit propriilor reguli, independent de cerințele etice ale asociațiilor legaliste sau politice. Termenul se referă la aspectele nepolitice ale ordinii sociale contemporane, a căror importanță a crescut atât de mult încât se discută dacă există un acord între societatea civilă și stat. În societățile pluraliste, societatea civilă a obținut un loc important, constituind una din formele cele mai importante de apărare a indivizilor și grupurilor umane în fața expansiunii statale și furnizând mijloacele de influențare a deciziilor politice”⁵.

În același timp, societatea civilă reprezintă tot ceea ce, în sânul națiunii, dar în afara administrației și a puterii politice, contribuie la funcționarea globală a societății, de la întreprinderi mari sau mici, până la cea mai mică asociație ce adună la o activitate comună persoane având aceleași gusturi sau dorințe⁶.

De asemenea, societatea civilă poate fi văzută ca un spațiu sau o arenă politică, unde asociații voluntare caută, în afara partidelor politice, să determine regulile, formale și informale, ce guvernează un aspect sau altul al vieții sociale. Asociațiile voluntare sunt formate din persoane care pot, vor și se angajează conștient la o activitate neremunerată care prezintă interes pentru ei sau comunitatea din care fac parte. Astfel, se

⁴ Gellner, Ernest, **Condițiile libertății. Societatea civilă și rivalii săi**, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 20.

⁵ Zamfir, Cătălin și Vlăsceanu, Lazăr, **Dicționar de sociologie**, București, Editura Babel, 1998, p. 50

⁶ *La société civile: C'est quoi?*, [http://www. Globidar.org/globe.solidaire.htm](http://www.Globidar.org/globe.solidaire.htm)

vor întâlni mișcări împotriva sărăciei, asociații profesionale, organizații de protecție a consumatorilor, grupuri de militanți pentru democrație sau în favoarea dezvoltării, ecologiști, mișcări pentru pace, mișcări țărănești, fundații filantropice, asociații profesionale liberale, organizații umanitare, asociații de tineri și multe altele. Este evident că societatea civilă nu se reduce doar la organizațiile neguvernamentale.

Toate organizațiile societății civile sunt voluntare. Obiectivul lor fundamental nu este să obțină profituri financiare (ca întreprinderile) și nici să ocupe funcții politice oficiale (ca partidele politice). Desigur, în practică, frontierele dintre societatea civilă, piață și sectorul public nu pot fi separate cu rigurozitate. De exemplu, asociațiile profesionale adesea apără interesele comerciale ale membrilor lor. Unele sindicate sunt strâns legate de partidele politice. Astfel, în România, și nu numai, se obișnuiește ca unii lideri de sindicat să fie susținuți pentru a obține calitatea de parlamentar. De asemenea, pot exista situații în care unele organizații neguvernamentale (ONG) sunt create de guvern.

Totuși, în principiu, societatea civilă reprezintă o sferă distinctă, unde oamenii caută să influențeze guvernarea fără a spera să obțină din aceasta un profit comercial sau o putere oficială. O orientare politică activă este fundamentală pentru societatea civilă, mai precis pentru acele organizații ale sale care își propun obiective din domeniul social, al dezvoltării durabile, al mediului ambiant, al democrației.

În afara faptului că acestea sunt grupuri de cetățeni voluntari și care apără poziții politice, organizațiile societății civile sunt extrem de diverse. Ele sunt foarte diferite prin: oamenii pe care îi reprezintă; funcțiile, mărimea, nivelul resurselor și forma de organizare; întinderea geografică a acțiunilor lor; experiența lor istorică; contextul lor cultural; programele, ideologiile și tacticile lor.

De asemenea, organizațiile societății civile se deosebesc și din punctul de vedere al *strategiei* folosite în atingerea obiectivelor lor. Sub acest aspect, în general, se utilizează patru strategii și anume: strategia „*respingerii*”, adică strategia care refuză acele măsuri și acțiuni statale pe care le consideră ca fiind defavorabile oamenilor și comunităților cărora ei aparțin. De exemplu, atitudinea față de globalizare a unora dintre organizațiile societății civile este de respingere și de eliminare a acestui fenomen; strategia „*conformistă*”, adică acele organizații care o adoptă sunt mai mult sau mai puțin împotriva unor politici naționale, regionale sau globale, în raport de nivelul de realizare a intereselor membrilor lor; strategia „*reformistă*”, adică aceea în care se acceptă principiile politicii respective, dar se vrea schimbarea regulilor și instituțiilor implicate în transpunerea lor în practică, cu scopul, mai mult sau mai puțin evident, de a avea ele un rol major în tot ceea ce se va întreprinde; strategia „*transformistă*” este uzitată de acele organizații care văd în politica sau procesul la care se raportează o oportunitate pentru înlăptuirea obiectivelor lor cele mai generale.

Există opinii potrivit cărora societatea civilă urmărește obiective *conformiste, reformiste și radicale*⁷. *Organizațiile conformiste* ale societății civile caută să mențină și să întărească regulile existente. Mulți dintre cei care fac lobby antreprenorilor și asociațiilor profesionale, precum și unele fundații adoptă o conduită conformistă. *Reformiștii* speră să corecteze ceea ce ei apreciază ca rele și/sau disfuncționale în regimurile existente, păstrând intacte structurile sociale care le susțin. Grupurile social-democrate, instituțiile de cercetare, consumatorii, apărătorii drepturilor omului, organizațiile umanitare și de sindicat au o agendă reformistă. *Radicalii* vor să transforme ordinea socială. Ei sunt adesea desemnați ca

⁷ Jan Aart Scholte, *Qu'est-ce que la société civile mondiale?*, <http://www.courierdelaplanete.org/>

„mișcări sociale” și includ în rândurile lor o gamă variată de organizații, cu ideologii diverse, cum ar fi anarhiștii, fasciștii, feministele radicale, pacifiștii, ca mișcări de înnoire religioasă. Fiecare este în opoziție cu statul, cu valorile liberale și nu numai.

În alte studii se vorbește despre natura societății civile⁸, afirmându-se că aceasta, în acțiunile sale, nu recurge decât la puterea culturii și nu la puterea economică și/sau la cea politică. Pentru a se face cât mai corect și mai exact înțeles, autorul citat apreciază că, în esență, cultura se ocupă de domeniul ideilor, sub formele lor cele mai diverse, la care se atașează, între altele, concepțiile despre lume, cunoașterea, interpretările, simbolurile, identitățile, etica, arta și spiritualitatea. „Sfera culturală” a societății este subsistemul ce întreține relații cu evoluția ansamblului facultăților umane și a generării cunoașterii, a interpretării și a sensului sacru, a artei și a eticii. Cultura este spațiul social în care identitatea și sensul iau naștere. Cele două sunt componente inseparabile. În alți termeni, cultura este sursa ce determină și conservă toate comportamentele umane. Pierderea sensului duce la rătăcire și la comportamente deviate, în timp ce descoperirea sa conduce spre mai multă creativitate, participare și productivitate.

Puterea culturală a societății civile se manifestă în maniera în care pune întrebările și, mai ales, avansează criticile la adresa puterii politice. Atunci când puterea culturală se activează, ea nu lucrează nici cu scrutine, nici cu alegeri. Ea dezvăluie mai degrabă teme care sunt legate de sens, de adevăr, etică și morală, de credibilitate și legitimitate. Prin urmare, se poate spune că societatea civilă reprezintă capitalul de încredere, acel ceva în care mulți oameni investesc speranțe și așteptări.

⁸ Vezi Nicanor Perlas, *Le débâcle de Seattle et le pouvoir de la Société Civile*, <http://www.triarticulation.org/archiv/20.00.01-001.html>

Diversitatea de opinii privind conceptul de „societate civilă” se datorează faptului că acest termen poartă amprenta unei moșteniri istorice particulare încărcate de imprecizie și contradicții. Aceasta, cel puțin, din următoarele motive: 1. *dubla și succesivă întrebuintare a termenului societate civilă* pentru a denumi realități distincte. Inițial, societatea civilă desemna o societate organizată ca stat, adică statul. Pentru ca ulterior, și în prezent, să denumească o sferă a vieții sociale, coexistentă statului, dar autonomă și aflată într-un echilibru cu acesta; 2. *asupra originilor sau condițiilor istorice* ale constituirii primelor societăți civile planează încă incertitudini, persistă controverse. Astfel, unii autori socotesc că „noțiunea și termenul de societate civilă își au originea în Scoția secolului al XVIII-lea, apărând în mediul unor comunități religioase protestante”⁹. Alții apreciază că „pentru prima oară noțiunea de societate civilă a apărut în limba franceză – este vorba despre apariția termenului, în 1546, în traducerea din latină a lucrării intitulată *Somme de theologie*, opera lui Philippe Malanchthon¹⁰; 3. *absența unor criterii riguroase* de definire a noțiunii de societate civilă cu care să se poată opera în circumstanțele cele mai diferite.

În concluzie, se poate afirma că societatea civilă este simultan: a) *un domeniu al vieții sociale* reglementat de o anumită ordine legală, dar autonomă în raport cu statul, în care se manifestă spontan inițiativa voluntară a indivizilor și grupurilor umane în vederea satisfacerii intereselor, aspirațiilor private și de grup; b) *o diversitate de forme de organizare*¹¹ (fundații, asociații, federații, organizații neguvernamentale

⁹ Balotă, Nicolae, *Societatea civilă*, ziarul „Cotidianul” din 18.02.2002.

¹⁰ Colas, Dominique, **Genealogia fanatismului și a societății civile**, București, Nemira, 1998, p. 13.

¹¹ Cioabă, Aristide, Păvălan, Lorena, Pogăceanu, Rozmari, **Societatea civilă și drepturile omului**, București, Editura Institutului de Teorie Socială, 1997, p. 60.

etc.), prin care oamenii se exprimă public și încearcă să promoveze o gamă largă de interese, de la cele economice, culturale, educative, profesionale, până la cele civice și politice. Aceste forme de organizare alcătuiesc o pluralitate de centre de interese și de putere în cadrul societății și acționează în funcție de natura scopurilor propuse, în alianță sau în opoziție unele cu altele sau cu puterea de stat instituită. Totuși, atributele-cheie ale societății civile sunt acelea că se referă la viața publică și nu la activitățile private sau casnice, juxtapuse familiei și statului și există în cadrul domniei legii¹².

Societatea civilă, prin organizațiile sale, este expresia speranței cetățenilor „de a fi ascultați” atunci când se iau decizii semnificative pentru ei și în numele lor. În același timp, ea reprezintă forma prin care oamenii pot atenua sentimentul de insecuritate crescută datorită consolidării instituțiilor statului, care, din dorința de a asigura condițiile organizării și desfășurării legale a vieții și activității sociale, economice, culturale etc., întăresc măsurile de control și supraveghere a populației și a organizațiilor de orice natură. În acest context, se intensifică măsurile întreprinse de instituțiile abilitate ale statului, prin care acesta caută să asigure funcționarea societății în deplin consens cu normele și regulile fixate de el. Deși aceasta pare că are drept scop asigurarea securității indivizilor și a comunităților umane, cu timpul, aceste măsuri sunt percepute de către „beneficiarii lor” ca generatoare de insecuritate umană. Organizațiilor societății civile le revine misiunea de a atenua efectele acestor acțiuni ale statului, care, de fapt, aduc atingere drepturilor generale ale omului. Totodată, societatea civilă, prin lărgirea ariei geografice de acțiune, se manifestă ca un factor de diminuare a presiunii provocărilor și sfidărilor asupra securității umane, la toate nivelurile - local, național, regional și global. În plus, prin extinderea razei de

¹² Gordon Marshall (coord.), **Dictionar de sociologie**, București, Univers Enciclopedic, 2003, pp 534-535.

acțiune, organizațiile societății civile se impun tot mai mult ca un partener credibil al înfăptuirii unei noi ordini mondiale, ca un pilon de bază al dezvoltării durabile a tuturor comunităților umane.

Puterea societății civile stă în numărul organizațiilor care o compun. Se estimează că, în prezent, sunt trei milioane de organizații ale societății civile. De exemplu, în SUA sunt circa un milion de astfel de organizații¹³. Potrivit sursei citate, unele dintre aceste organizații au un mare număr de membri. De exemplu, National Wildlife Federation are între trei și șase milioane de membri, Friend of the Earth (o organizație militantă ecologistă) numără un milion de persoane localizate în 60 de țări. În Filipine sunt 80.000 de organizații ale societății civile, iar în Brazilia și India peste 100.000 de astfel de structuri organizatorice. În România, în 1998, erau circa 38.000 de organizații ale societății civile¹⁴.

2. Momente în dezvoltarea conceptului de societate civilă

Discuțiile asupra a ceea ce reprezintă societatea civilă au fost, sunt și vor fi mereu prezente atât în mass-media, cât și între specialiștii ce se ocupă cu studiul acestui domeniu al activității umane. Ceea ce se poate spune, cu certitudine, la ora actuală, este că nu s-a ajuns la o definiție a societății civile unanim acceptată de toți cei care folosesc acest grup lexical, fie că este vorba de autori recunoscuți sau de cei care au legătură, într-un fel sau altul, cu organizațiile sale. Acest fapt nu constituie însă un veritabil obstacol în folosirea acestei sintagme, atât de către specialiști, oameni politici, mass-media, cât și de alte categorii de persoane.

Formula „societate civilă” a cunoscut un mare avânt, afirmă Dominique Colas¹⁵, din anii 1970, și ea este acum la fel de banală ca termenul democrație, înlocuindu-l pe acesta din urmă pentru a indica aspirația către libertatea civică. Explicația multiplicării folosirii termenului „societate civilă”, potrivit sursei citate, ar putea fi dată, pe de o parte, de pluralitatea de sensuri a cuvântului „civil”, care poate fi înțeles ca opus termenului militar sau religios și, pe de altă parte, de vechimea conceptului care apare, mai întâi, în filozofia politică, unde a acumulat, în timp, numeroase semnificații. De fapt, „societate civilă” este traducerea expresiei din latină „*societas civilis*”, care, la rândul său, provine din traducerea utilizată pentru grupul lexical grec *koinonia politike*, o formulă folosită de Aristotel (filosof grec, 384-322 î.H).

Definirea conceptului de „societate civilă” cunoaște o serie de etape, relativ distincte. Astfel, o *primă etapă* este legată de activitatea filosofului grec Aristotel, care aprecia că „societatea civilă” este forma cea mai elevată de comunitate, de asociere: ea înglobează celelalte grupuri sociale și are cea mai mare valoare, căci se ocupă de interesul comun. Totodată, afirma acesta, societatea civilă, este sinonimă cu *polis*, adică are drept echivalent societatea politică, statul, cetatea.

O a *doua etapă* ar reprezenta-o Renașterea. În această perioadă a apărut un alt sens al „societății civile”: formula este înțeleasă ca un echivalent al societății organizate politic, în opoziție cu starea naturală, ca la englezii Hobbes (filosof și exponent al teoriei sociale a iluminismului englez, 1588-1679), Locke (filosof și teoretician politic, 1632-1702) sau la francezul Jean-Jacques Rousseau (scriitor de limbă franceză, 1712-1778). Dar la Hobbes, starea naturală este locul unui conflict generalizat, al unui război în care omul este lup pentru om și societatea civilă aduce pacea și posibilitatea bunei stări, în timp

¹³ Perlas Nicanor, *op.cit.*, p.4.

¹⁴ Cioabă, Aristide, Păvălan, Lorena, Pogăceanu, Rozmari, *op.cit.*, p. 14.

¹⁵ Colas, Dominique, *Les avatars de la société civile*, <http://www.ambafrance-ma.org/>

ce la Rousseau, în starea naturală, omul trăia solitar și fericit, pe când în societatea civilă el se degradează și se agravează inegalitățile. Astfel, definițiile societății civile, la autorii menționați, sunt vecine, dar li se acordă valorizări opuse, ceea ce conduce la o interogație generală între societatea civilă și civilizație.

Cea de-a treia etapă începe odată cu Hegel (filosof german, 1770-1831), care introduce o nouă accepție a conceptului de societate civilă. Concepția hegeliană a societății civile derivă din tentativa de a încorpora ceea ce el credea a fi admis în dreptul natural modern – mai ales în concepția liberală a libertăților individuale - o viziune a vieții politice și morale a comunității. El ajunge la aceasta prin două mijloace: o reevaluare a conceptului de muncă, în care sublinia mai mult valoarea expresivă decât cea instrumentală și o reevaluare a subiectivității individuale, fondată pe dinamica recunoașterii mutuale. Societatea civilă la Hegel nu este, ca la teoreticienii dreptului natural, produsul instituției sociale, a instinctelor și conduitelor naturale. Ea nu este doar un sistem de nevoi, ci, la fel, sfera recunoașterii. Ea este mai degrabă organizată orizontal decât vertical.

O astfel de concepție permite posibilitatea unei identificări, de la persoană la persoană, a raporturilor reciproce ghidate, prin drepturi și îndatoriri, precum și încorporarea normelor fondate pe motiv, care determină conduitele și care cere o implicare activă. Potrivit lui Hegel, societatea însăși este sursa ființei raționale conștiente de sine. Sistemul de posesie, de proprietate și de schimb, universalizat în societatea civilă, era o instanță a acestei rețele de recunoaștere și această universalitate, la rândul său, era ea însăși recunoscută și devenea explicită în stat. Acesta din urmă nu era deci o construcție impusă din exterior, ci mai curând ratificarea unei entități preexistente.

La rândul său, Marx (teoretician social german și fondator al comunismului revoluționar și al materialismului istoric în sociologie, 1818-1883) continuă ceea ce a făcut Hegel, dar îl „răstoarnă”, acordând prioritate societății civile, a cărei economie politică este anatomia, în istorie. Acesta consideră că în viața socială totul, în cele din urmă, depinde de economie. În acest context, el afirmă că dreptul și politica nu sunt necesare în societatea civilă și că statul modern este exterior societății civile.

Practic, Marx opune o viziune conflictuală a statului și a societății civile, aceasta din urmă poate funcționa fără suprastructura ideologică și politică, ceea ce se va produce după triumful proletariatului în războiul civil din cadrul statului. Se poate sesiza particularitatea conceptului de societate civilă, ireductibilă și chiar ininteligibilă dacă o plasează în contextul unui discurs politic internațional, dacă se consideră discursul antagonist, ceea ce era adevărata „tiranie” contra căreia acest concept a fost dezvoltat, atunci când el era redefinit și reinterpretat. Tirania nu mai corespundea abuzului puterii unui singur om, acțiunii unui prinț în căutarea binelui comun privilegiind propriul interes (căutarea în prealabil definită ca o formă de dreptate); cuvântul tiranie era deja conex termenului de stat.

O ultimă etapă în dezvoltarea conceptului de societate civilă este cea care începe în secolul al XX-lea și continuă și în prezent. Discursul asupra societății civile a fost deci dezvoltat, de la început, contra unui stat activ și intervenționist, nu doar reprezentând o minoritate tiranică, ci care, în plus, își exercita puterea în scopul influențării celor mai mici detalii ale existenței de fiecare zi, în numele intereselor guvernelor înseși. Anii 1980 aduc cu sine o nouă dispută: societatea civilă contra neoliberalismului și statului. Discursul occidental asupra societății civile, reapărut în anii '80, cunoștea condiții diferite. Chiar dacă câteva aspecte ale vechiului stat intervenționist au

supraviețuit sau mai degrabă au refăcut interfața în statul-providențial și chiar dacă anumite chestiuni de drepturi civice privind activitatea guvernului modern, a poliției sau a serviciilor secrete se pun chiar în democrațiile liberale avansate, ar fi deplasat de a le compara cu problemele despotismului în cadrul primelor state moderne sau ale statelor-partid.

Un alt punct de vedere interesant asupra societății civile se întâlnește într-un studiu al lui Sunil Khilnani¹⁶. Acesta face distincție între modul de percepere a societății civile în țările occidentale și în cele din Europa de Est. În Occident, deziluzia vizavi de viața politică și de partide a stimulat interesul pentru *societatea civilă ca mijloc de regenerare a vieții publice*. În Europa de Est termenul acoperă o semnificație mai specifică prin *trimiterea la proprietatea privată și la piață*. În Sud, prăbușirea modelelor care dominau analiza după al Doilea Război Mondial a incitat intelectualii să insuflă o viață nouă acestei noțiuni.

În plus, instituțiile internaționale, mai ales cele care gestionează fonduri multilaterale pentru dezvoltare, intră în contact direct, scurtcircuitând statul, cu organizații ale societății civile - întreprinderi private, cooperative, asociații animate de biserică, diverse organizații neguvernamentale - considerate ca elemente indispensabile unei vieți politice mai responsabile, mai deschise și mai reprezentative. Societatea civilă - afirmă studiul citat - exprimă voința de a restitui societății umane puterile economice, sociale sau de expresie pe care statul le-a uzurpat.

În prezent, există mai multe percepții ale societății civile. Deși acest termen este frecvent utilizat, el are totuși înțelesuri diferite. Unii îl percep ca pe un *ideal normativ*, în timp ce alții îl văd ca pe un fel de *entitate sistematică*, ca pe un

proiect instituțional sau ca pe un *ansamblu de capacități și conduite* niciodată reunite într-o manieră contingentă.

În general, se pot distinge trei poziții față de percepția societății civile. Mai întâi, ar fi „*concepția liberală*”, care situează societatea civilă în economie, proprietatea și piețele în care aceasta din urmă poate fi liber schimbată. Apoi, o altă poziție, denumită „*radicală*”, plasează societatea civilă într-o zonă independentă, atât de economie, cât și de stat, un spațiu în care circulă ideile asupra treburilor politice și argumentelor raționale, în care se formează în mod liber asociații și se descoperă interese. În fine, o poziție „*conservatoare*”, care preferă să vadă în societatea civilă un ansamblu de acumulări culturale, de moravuri istorice moștenite, care regizează relațiile dintre indivizi și dintre grupuri.

Fiecare din cele trei poziții adoptă un domeniu (respectiv economia, sfera publică și cultura) ca sursă a unei autenticități și a capacității de acțiune. Fiecare are istoria sa. Avocații fiecărei poziții au tendința neglijării profunzimii istorice sau a unor aspecte importante.

Această succintă trecere în revistă a unor concepții privind societatea civilă, de-a lungul timpului, explică de ce, și în prezent, această realitate este de actualitate, atât pentru teoreticieni, cât și pentru oameni politici. De fapt, societatea civilă, astăzi, în condițiile integrării regionale și a globalizării, și-a extins sfera de manifestare de la nivel local, național, la cel regional și mondial.

În concluzie, se poate afirma că evoluția societății civile a cunoscut câteva momente decisive. Mai întâi, în Antichitate, societatea civilă s-a identificat cu statul. Apoi, societatea civilă a fost ceva distinct de stat și opusă acestuia. În fine, în prezent, societatea civilă tinde să devină un partener al statului în soluționarea democratică a problemelor cetățenilor.

¹⁶ Sunil Khilnani, *La „société civile”- une resurgence*, Critique internationale nr.10, 2001, pp. 38-50.

3. Elemente definitorii ale organizațiilor societății civile

Sectorul organizațiilor societății civile (OSC) a fost adesea descris ca un domeniu extrem de divers, eterogen și care regroupează organizații ale căror obiective, structură și motivații variază considerabil. Prin urmare, nu este ușor să se găsească o definiție comună a expresiei OSC. Totuși, grupul lexical OSC poate fi folosit pentru a descrie o gamă de organizații care au în comun caracteristicile următoare:

- *OSC nu sunt create pentru a realiza profituri personale.* Deși ele pot avea salariați și conduce activități care produc venituri, ele nu distribuie nici un beneficiu membrilor lor sau conducerii;

- *OSC sunt benevole,* adică ele se constituie pentru că așa vor persoanele ce le compun și există, în general, un element de participare voluntară în organizație;

- *OSC se disting de grupurile informale sau constituite ad-hoc printr-un anumit grad de existență formală sau instituțională.* În general, OSC-urile sunt structuri oficiale, instituționalizate, cu o definiție strictă a misiunilor, obiectivelor și câmpului de acțiune. Ele sunt responsabile în privința membrilor și a donatorilor lor;

- *OSC sunt independente,* în special de guverne și de puterile publice în general, ca și de partidele politice sau de organizațiile comerciale;

- *OSC sunt dezinteresate în ceea ce privește obiectivele lor și valorile pe care le apără.* Scopul lor este să ia parte activă la viața publică, în general, pe chestiuni și probleme legate de interesul general al populației, al anumitor grupuri sociale sau ale societății în ansamblu. Ele nu apără interesele comerciale sau profesionale ale membrilor săi.

Deși aceste caracteristici comune pot servi pentru definirea conceptului de OSC, se cuvine amintit că mărirea și câmpul lor de activitate pot varia considerabil. Unele asemenea

organizații se compun dintr-un număr limitat de persoane, în timp ce altele pot număra mii de simpatizanți și sute de membri. În plan funcțional, OSC-urile pot avea în esență activități operaționale sau de apărare a anumitor interese. OSC operaționale contribuie la furnizarea de servicii în materie de securitate socială, în timp ce primul obiectiv al OSC care apără anumite interese este de a influența politica puterilor publice și opinia publică, în general. Într-o modalitate mai generală, sindicatele și organizațiile profesionale se pot considera ca făcând parte din OSC.

Societatea civilă nu este decât o noțiune globală politică ce cuprinde toate organizațiile de la asociații, fundații, ligi, sindicate și până la organizații neguvernamentale ce acționează în acest cadru. Pentru a înțelege mai bine societatea civilă, atât națională, cât și europeană este necesară analiza componentelor sale și ale caracteristicilor lor.

a) Caracteristici ale organizațiilor societății civile

Organizațiile societății civile sunt, în primul rând, asociații de ordin juridic, în care cetățenii se strâng voluntar și potrivit propriilor interese. Întrucât membrii acestor organizații deliberază și își realizează în comun obiectivele și sarcinile stipulate prin statutele de asociere, acestea pot dispune de o înaltă competență specializată. OSC sunt o structură instituționalizată independentă de stat și de instituțiile acestuia, inclusiv de partidele politice. Acestea le sunt specifice următoarele trăsături definitorii: *se înființează din inițiativa cetățenilor pe baza unei convenții de constituire de drept privat și/sau internațional; au obiective și sarcini strâns corelate cu natura lor; posedă o structură minimă instituțională și democratică; dețin un sediu propriu în statul în care s-au înființat; au activitate pe plan local, național, regional și/sau internațional; obiectivele lor nu vizează scopuri lucrative.* Prin urmare, OSC se disting de celelalte organizații ce nu aparțin spațiului ocupat de societatea civilă, cum ar fi: partidele politice

și alianțele lor; adunările spirituale și religioase; organizațiile închise, ce nu permit adeziunea și nici demisia voluntară, așa cum sunt sectele; organizațiile ilegale (grupuri internaționale teroriste, mafia, cartelurile drogurilor); asociații ce acționează în scopuri pur științifice sau juridice cum sunt International Law Association (ILA) sau Institute of International Law (IDI).

b) Organizațiile societății civile ca subiecte juridice

Organizațiile societății civile ce acționează în cadrul național sunt subiecte juridice ce fac parte dintr-o ordine juridică națională. În general, ordinea juridică ce există în majoritatea statelor europene pretinde acestor organizații să ceară recunoașterea lor ca subiect juridic al structurilor democratice, așa cum sunt birourile aleșilor de majoritatea membrilor și comisiile de atestare.

Organizațiile societății civile regionale și/sau internaționale ce își desfășoară activitățile de o manieră transfrontalieră sunt, în calitate de subiect juridic, supuse jurisdicției specifice statului în care au sediul. În cea mai mare parte a cazurilor, organizațiile internaționale care se reunesc într-o federație de tip OSC nu dispun de personalitate juridică dacă nu au primit o asemenea calitate din partea țării unde își au sediul.

În calitate de personalitate juridică, OSC au următoarele drepturi: dreptul de a încheia contracte și de a aplica alte acte juridice; dreptul de a dobândi bunuri mobile și imobile; dreptul de a accepta donații și moșteniri; dreptul de a folosi personal; dreptul de a face plângere. Responsabilitatea unei OSC se restrânge la activitatea sa.

În ciuda eforturilor internaționale, dezvoltate pe parcursul a mai multor ani, vizând crearea unei baze de drept internațional care să garanteze personalitatea juridică a asociațiilor mondiale, nici o convenție de drept internațional nu există pentru a reglementa și a recunoaște aceste structuri

planetare de o manieră generală și directă, adică fără un act de drept național.

După al Doilea Război Mondial și constituirea ONU, OSC naționale și internaționale, ce participă la activități ale organizațiilor mondiale, așa cum sunt ONU, UNCTAD, UNESCO, au luat inițiative sau au contribuit la punerea la punct a unor tratate internaționale, la norme generale sau la controlul și implementarea acordurilor de drept internațional. Ele au contribuit cu o înaltă competență în domeniul în discuție și au influențat remarcabil conținutul acordurilor de drept internațional al acestor organizații guvernamentale internaționale.

c) Organizațiile societății civile în calitate de câmp de acțiune al participării democratice a cetățenilor

Este evident că cetățenii își urmăresc propriile interese când se reunesc în asociațiile la care aderă pentru a delibera asupra nevoilor lor, pentru a realiza și pentru a menține o viață asociativă și democratică. În general, cetățenii își realizează interesele în cadrul asociației lor într-o manieră benevolă. De regulă, OSC reunesc o înaltă competență, evidențiată prin viața asociativă caracterizată de interesele și nevoile membrilor lor. Aceste organizații oferă cetățenilor – mai ales după adeziunea lor la asociație - forme și metode de participare individuală la realizarea obiectivelor și sarcinilor fixate prin statute.

4. Obiective naționale, regionale și mondiale ale societății civile

La toate nivelurile lor de existență și de manifestare, organizațiile societății civile își propun o paletă largă de obiective, de la cele de natură socială la cele de ordin ecologic. Această opțiune este semnificativ dependentă de profilul organizației respective. Astfel, dacă organizația societății civile

are preocupări în domeniul ecologic atunci și obiectivele ei se vor înscrie pe aceeași linie.

În principal, organizațiile societății civile își propun¹⁷: să formeze și să educe cetățenii în direcția participării active și a implicării voluntare și responsabile în elaborarea politicilor referitoare la dezvoltarea localității lor; să-i învețe și să le formeze deprinderea de a fi interesați de tot ceea ce întâmplă sau urmează să se întâmple în comunitatea lor și care îi poate afecta pe termen scurt, mediu sau lung; să-i deprindă cu democrația participativă, adică să-i facă să se angajeze voluntar, conștient și responsabil în organizarea și derularea oricăror proiecte referitoare la aspecte ale vieții și activității membrilor comunității locale, dar și a țării; învățarea regulilor democrației participative la nivel local.

În literatura de specialitate se fac din ce în ce mai mult referiri la astfel de practici democratice. Astfel, în studiul citat se vorbește pe larg de maniera în care, în Franța, se face apel la metode ale democrației participative, pe plan local. În acest sens, se menționează că există un dublu context, politic și legislativ, extrem de favorabil ideii de participare democratică. *În plan politic*, consensul este puternic în jurul ideii unei democratizări a sferei publice locale. Frecvent se face apel la forme de participare sau se recurge la referendumul local în alegerea unei alternative sau a alteia de soluționare a unei probleme locale de interes general. În plan legislativ, contextul din Franța este complet reînnoit în cursul ultimilor 15 ani. În acest sens, două secvențe legislative sunt semnificative. Prima se referă la *Legea orientării asupra orașului* (1991) care stipula principiul consultării, al informării și al concertării cu locuitorii. A doua secvență privește *Legea asupra administrării teritoriale* (1992) care recunoștea dreptul cetățenilor localității

¹⁷ Vezi Loïc Blondiaux, *L'idée de démocratie participative: enjeux, impenses et questions recurrentes*, <http://www.chaire-mcd.ca/>

de a fi informați și consultați, dar formele de realizare erau timide.

Ulterior au fost adoptate și alte legi care au contribuit la instituționalizarea formelor de participare a cetățenilor la elaborarea și înlăptuirea politicilor de dezvoltare ce privesc comunitatea în care trăiesc.

În alte studii sunt prezentate obiective specifice societății civile din Nordul dezvoltat și din Sudul mai puțin dezvoltat. În acest sens, se întâlnesc o serie de idei interesante și pertinente în studiul intitulat *Coopération Nord-Sud et économie sociale: l'expérience de l'ONG Développement et Paix*¹⁸. A examina polul asociativ Sudului înseamnă să vorbești despre o economie socială și solidară emergentă, care datorează mult organizațiilor neguvernamentale numite de dezvoltare (pentru a le diferenția de ONG-urile de urgență sau de ajutor umanitar). Activitatea acestor ONG-uri are câteva aspecte esențiale. Începând cu anii 1960 în Asia, cu debutul anilor 1970 în America Latină și al anilor 1980 în Africa, munca ONG-urilor de dezvoltare și solidaritate internațională ce le acompaniază fac un salt calitativ important: această muncă este de acum înainte asociată, mai ales, proiectelor inițiate direct în comunitățile locale, și nu doar inițiativelor venite de sus, adică din partea guvernelor.

În decursul timpului, multe ONG-uri au devenit locurile privilegiate ale intervenției de dezvoltare locală de tip asociativ și de susținere a inițiativelor de economie solidară, ceea ce semnifică o activitate în jurul a patru axe, după cum afirmă autorii citați: 1) o intervenție de susținere a micro-proiectelor în interiorul comunităților locale motivate de schimbarea condițiilor lor de viață pe planul muncii, al sănătății, locuinței, educației; 2) apărarea drepturilor sociale ale categoriilor cele

¹⁸ Solange van Kemenade et Louis Favreau, *Coopération Nord-Sud et économie sociale: l'expérience de l'ONG Développement et Paix (1967-1999)*, <http://ciriec.uqam.ca/revue/tm31-2.htm>

mai defavorizate ale populației, mai ales ale țăranilor și locuitorilor de la periferiile orașelor, prin organizarea de comitete de cartier în jurul problemelor vitale ca: accesul la apă și electricitate, echipamentul colectiv, în materie de sănătate și de educație; 3) punerea în practică a demersurilor de dezvoltare economică și socială, local și integrat, care să permită auto-organizarea colectivităților locale în jurul priorităților care generează proiecte cooperative și asociații pe multiple planuri, în care se intersectează soluționarea problemelor de muncă, de amenajare a teritoriului, de sănătate comunitară, de alfabetizare a adulților și de punere în practică a centrelor de educație și a centrelor comunitare; 4) punerea în operă a demersurilor partenoriale de dezvoltare locală (și chiar regională) a acestor ONG-uri cu sectorul privat și a municipalităților.

Aceste ONG-uri sunt organizații de cooperare internațională (OCI), adică organizații neguvernamentale din țările din Nord ce lucrează cu cele similare din Sud, căci organizațiile din aceste țări s-au multiplicat din ce în ce mai mult în ultimele trei decenii. Această dinamică de susținere a dezvoltării locale a Sudului și a cooperării Nord - Sud între ONG-uri, pe care o vom examina plecând de la experiența unei organizații de dezvoltare și pace, o organizație de cooperare canadiană ce lucrează în parteneriat cu ONG-uri din țările din Sud de mai bine de 30 de ani, poate fi credibilă.

După Conciliul II de la Vatican, preoții canadieni au demarat activitățile pentru crearea organizației „Dezvoltare și Pace”. Și ceilalți preoți ce acționau în Lumea a Treia au sensibilizat mult lumea ecleziastică din Nord¹⁹.

Într-adevăr, organisme similare precum Comitetul catolic contra foamei pentru dezvoltare (CCFD) în Franța și alte organizații asemănătoare au apărut simultan în Germania, Irlanda, Anglia și SUA.

¹⁹ Ibidem.

În ceea ce privește misiunea organizației, ea era clară de la înființare și anume, aceasta își propunea nu propagarea credinței sau alte obiective religioase celor cărora se adresa (și nu doar oferindu-le bani), ci rezolvarea de către aceștia a problemelor cu care se confruntau, dându-le mijloacele de a-și lua în propriile mâini viitorul lor, într-o manieră în care să se ajute singuri în dezvoltarea ulterioară.

Scopul inițial al organizației menționate era să ajute țările mai puțin dezvoltate. Dacă misiunea organizației era clară de la debut, viziunea asupra mijloacelor, pentru a atinge acest scop, era mai puțin vizibilă. Se remarcă o evoluție a gândirii referitoare la aceasta. Deși ideea parteneriatului a existat de la început, metodele de punere a acestuia în aplicare s-au găsit mai târziu.

Obiectivele centrale ale organizației „Dezvoltare și Pace” sunt să combată cauzele sărăciei și nedreptății care sunt la originea subdezvoltării. Mijlocul privilegiat pentru a ataca aceasta este – conform sursei citate - construirea unei solidarități Nord - Sud. În alți termeni, misiunea organizației este de a construi o solidaritate între oamenii din Nord și cei din Sud. Pentru a atinge acest obiectiv există două mijloace pe care organizația „Dezvoltare și Pace” le favorizează. Unul dintre mijloace este sprijinul financiar cu programe de dezvoltare pe care le prezintă oamenii din Sud. Proiectele sunt întocmite și finanțate, parțial, de aceștia. Al doilea mijloc îl reprezintă campania de educație prin care se încearcă sensibilizarea populației canadiene asupra cauzelor subdezvoltării în țările din Sud.

Organizația susține financiar mai ales proiectele de dezvoltare comunitară, de apărare a drepturilor omului și de ajutor de urgență în 70 de țări din Africa, Orientul Mijlociu, Asia, America Latină și Caraibe, cu care ea colaborează strâns.

Preocuparea de a găsi formule mai adecvate, atât la nivel de concepție a procesului de dezvoltare, cât și de

intervenție și practicile sociale este o constantă în sânul organizației „Dezvoltare și Pace”, cum se poate constata din Planul de acțiune integrată 1997-2000²⁰.

Obiectivul general al programului de dezvoltare pe care OCCDP l-a fixat pentru perioada 1997-2000 a fost de a sprijini inițiativele duse de grupuri din Sud care întăresc puterea actorilor sociali ce caută să iasă din excludere și să-și controleze de acum înainte destinul lor. El visa să obțină cinci efecte majore și anume: ameliorarea condițiilor în termenii participării societății civile la procesele electorale și ale drepturilor omului; creșterea influenței în organizațiile populare; echitatea în relațiile dintre oameni; creșterea accesului și controlului proceselor și resurselor economice prin populații țintă; relații mai armonioase și mai viabile cu mediul.

Organizația „Dezvoltare și Pace” vizează, în palierul său educativ, să promoveze, pe lângă publicul canadian, educația de solidaritate. Pentru aceasta este necesar ca membrii organizației să cunoască ei înșiși realitățile din țările în dezvoltare și programele pe care organizația le susține. În acest sens, se propun ca obiective:

a) *promovarea democrației*. În acest context, intervenția se traduce prin activități ce vizează să întărească respectul și expresia drepturilor omului și participarea politică a populației celei mai sărace și celei mai oprimate. Apărarea drepturilor colective, educația în democrație, ca și inițiativele de promovare a păcii constituie tipul de activități sprijinite de organizație. Printre proiectele sprijinite se menționează rețeaua mexicană *Todos los derechos para todos* (Drepturi pentru toți) care coordonează acțiunea a 40 de organisme de apărare și promovare a drepturilor omului în întregul areal al țării;

b) *participarea tuturor persoanelor*. Inițiativele finanțate în acest cadru vizează să amelioreze mecanismele de participare ce permit indivizilor să joace un rol mai activ în

²⁰ Ibidem.

mediul lor și să crească puterea lor de decizie. Un centru de educație populară în serviciul mișcării sociale guatemaleze (Ciebas), o mișcare de adolescenți și copii lucrători în Peru (MANTHOC) și un program de formare în comunicații CLOC (Coordination latino-americaine d'organisations paysannes) sunt finanțate de organizația „Democrație și Pace” în această filieră de proiecte;

c) *participarea femeilor*. Integrarea femeii în dezvoltare constituie unul din mandatele ACDI. Organizația „Democrație și Pace” privilegiază, pe această axă, proiectele ce încurajează deplina participare a femeii în calitate de partener egal în dezvoltarea societății lor. Printre proiectele susținute se află *Programul promovării femeii în Salvador*, ce vizează femeile de la țară, strămutate din cauza războiului;

d) *dezvoltarea de alternative economice*. În acest domeniu organizația „Democrație și Pace” a sprijinit dezvoltarea de activități de producție, de întărire a capacității de autogestiuie, de promovare a femeii, sănătatea, alfabetizarea și educația adulților;

e) *gestionarea populară a mediului*. Pentru a ajuta țările și grupurile sociale să se protejeze și să-și administreze mediul într-o perspectivă a dezvoltării durabile, organizația finanțează inițiative de educație a populației, de protecție a mediului sau de susținere a luptei pentru dreptul la pământ. Mișcarea lucrătorilor rurali fără pământ (MST) din Brazilia este un important partener al organizației „Democrație și Pace”. Organizația sprijină această mișcare în soluționarea unor reclamații și proiecte ale țăranilor pentru ca ei să poată beneficia de o reformă agrară corespunzătoare intereselor lor.

Organizația „Dezvoltare și Pace” are programe și pentru Africa. Acestea sunt: a) *Programul de „Educație în dezvoltare”*, care oferă comunităților o metodă pentru identificarea problemelor, definirea priorităților lor și punerea în practică a mijloacelor de acțiune pentru a le remedia; b)

Programul „Justiție economică” susține inițiativele economice viabile pentru combaterea sărăciei urmate de consecințele programelor de ajustare structurală impuse de marile instituții financiare internaționale; c) *Programele geografice* sprijinite într-o serie de țări africane vizează ameliorarea condițiilor de viață ca urmare a conflictelor etnice, culturale sau de altă natură.

Forumul Civil EuroMed din Luxemburg a reunit, în aprilie 2005, 350 de reprezentanți ai societății civile din 42 de țări²¹. El a propus crearea unor mecanisme centrale permanente de consultare a actorilor societății civile, pe care le va pune în practică, atât în cadrul Parteneriatului, cât și al Politicii de vecinătate. S-a creat o Platformă neguvernamentală EuroMed, la adunarea din aprilie 2005 având rolul de parte a mecanismelor pe care organizația și le-a propus.

Forumul propune șefilor de state și de guverne ai țărilor membre ale Parteneriatului să adopte un plan de acțiune pentru punerea în practică a acestor mecanisme permanente de consultare. De asemenea, invită să se ia în considerare propunerile ce rezultă din activitatea organizației. Acestea din urmă se referă la reducerea distanței dintre vorbă și faptă în privința drepturilor omului, al egalității femeii cu bărbatul, al drepturilor emigranților și al solicitanților de azil, al respectului dreptului internațional în domeniul ocupației și al conflictelor, în materie de politică de muncă, de luptă împotriva sărăciei, a dezvoltării durabile, a mediului sau a diversității culturale. În același timp, s-a propus realizarea unui Plan de acțiune care ar trebui să vizeze întărirea participării societății civile la Procesul de la Barcelona, ca partener cu drepturi depline.

Punerea în practică a acestor propuneri ar permite următoarele: o garanție pentru societatea civilă de a-și putea

²¹ Vezi *Pour une véritable implication de la société civile*, în Déclaration finale du Forum civil EuroMed du Luxembourg, <http://www.pages.zdnet.com/plm/id223.html>

exprima pozițiile și propunerile în toate etapele importante ale muncii: programare, punere în practică și evaluare; integrarea expertizei actorilor societății civile în procesul de planificare a politicilor; o apropiere coerentă și consecventă care vizează să elimine restricțiile legale și practice ce împiedecă participarea societății civile la Procesul de la Barcelona, pe planul libertății de asociere, al adunării și expresiei, ca și a libertății de mișcare; dezvoltarea de instrumente flexibile, transparente, accesibile și adecvate de susținere financiară a activităților societății civile.

Participanții la Forumul civil EuroMed sugerează, de asemenea, dezvoltarea de instrumente adecvate pentru a realiza consultări pe următoarele planuri:

1. *Nivel multilateral*. (Schimb regulat între Comisia Europeană și Comitetul EuroMed; punerea în practică a grupurilor de lucru tematic - drepturi ale omului, cultură, migrație, tineri, femei, dezvoltare - care reunesc cel puțin două ori pe an societatea civilă și instanțele de sarcină ale PEM; participarea reprezentanților societății civile în grupurile de lucru formale și informale ce pregătesc întâlnirile ministeriale, reuniunile Comitetului EuroMed și reuniunile ministeriale sectoriale, ca și participarea în calitate de observatori la evenimente oficiale; un Forum anual de discuții și de concertare cu ambasadorii în funcție la Parteneriat, delegația Uniunii Europene și actorii ai societății civile; reuniuni regulate cu comitetele, subcomitetele și grupurile respective ale Parlamentului european);

2. *Nivel bilateral* (punerea în practică a grupurilor de lucru tematic care se reunesc cel puțin de două ori pe an; reuniuni regulate de urmărire a evaluării acestor acorduri bilaterale și a Planurilor de Acțiune de Vecinătate; în cadrul acordurilor de asociere, societatea civilă ar trebui să aibă acces și participare deplină la subcomitetele tematice; în cadrul aceluiași proces: accesul garantat la informație și la documentele asupra tuturor planurilor naționale și regionale);

3. *Adunarea parlamentară euro - mediteraneană* (implicare în activitățile adunării parlamentare și a comitetelor tematice și prezența observatorilor societății civile la reuniunile Adunării parlamentare euro - mediteraneene într-un spirit de dialog cu Platforma neguvernamentală a EuroMed).

Exemplele date conduc la concluzia că obiectivele pe care și le propun organizațiile societății civile sunt strict dependente de: natura lor; raza geografică de acțiune; țara în care se constituie; relațiile OSC, pe plan național, regional și internațional, cu organizații similare; cantitatea și calitatea resurselor umane, economice, financiare și informaționale de care dispun; experiența acumulată în domeniul de activitate.

5. Niveluri și forme de existență ale societății civile

În prezent, societatea civilă, ca realitate socială distinctă, există la toate nivelurile - *local, național, regional și internațional*. Formele prin care ea se manifestă sunt de o mare diversitate. Practic, societatea civilă este formată dintr-o pluralitate de organizații. Structura, obiectivele, metodele de activitate, calitatea și numărul membrilor lor sunt dependente de forma de organizare a societății umane, de nivelul de dezvoltare economică, și nu numai, de tradiții, cultură etc. Fiecare nivel de existență are forme de manifestare atât specifice, cât și comune.

De fapt, organizațiile societății civile sunt foarte prezente și active într-o societate profund democratică, în care există contextul politic și legislativ favorabil, tradiții ale implicării populației în viața comunității căreia aparțin, climatul psihosocial propice acțiunilor cetățenești.

La nivel local se vor întâlni diferite asociații, fundații, diverse consilii, comitete formate din cetățenii localității respective. Obiectivele lor privesc elaborarea politicilor de

dezvoltare a localității, consultarea cetățenilor, mobilizarea acestora la soluționarea unor probleme de interes individual și de grup. De exemplu, în Franța, la nivel local funcționează diferite forme de participare a cetățenilor la viața comunității. Printre acestea se numără: consiliile de cartier, consiliile municipale ale copiilor sau ale tinerilor, consiliile rezidenților străini, comitete consultative ale asociațiilor, comisii extramunicipale, consilii municipale interactive, forumuri de dezbateri pe Internet. Printre aceste forme de asociere a locuitorilor în vederea participării la rezolvarea treburilor locale se disting structurile organizaționale de consultări ce acompaniază un proiect de amenajare sau de creare a unei infrastructuri susceptibilă de a fi o amenințare pentru mediul ambiant. Ancheta publică fiind, în acest caz, procedeul cel mai uzitat de consultare a cetățenilor²².

Toate formele de angajare locală a cetățenilor la soluționarea treburilor comunității lor se caracterizează, în principal, prin următoarele trăsături: au ca obiectiv participarea cetățenilor obișnuiți (în afara celor aleși prin vot în organismele și organele reprezentative și a celor care lucrează în structurile de putere locale) la discuțiile cu mize colective; vizează să producă o judecată publică prin discuții colective și să asigure întâlnirea între actori de origini diferite, dar implicați în realizarea aceluiași proiect; au un caracter consultativ, în sensul că ele nu sunt în legătură directă cu decizia democratică care aparține, de fapt și de drept, organului competent legal; procedeele folosite pentru participarea cetățenilor la viața comunității - dezbateri, concertare, discuții etc.- sunt vagi, ambivalente și puternic valorizate în plan simbolic. Nu întotdeauna, în adoptarea unei decizii, organul care are competența în domeniu poate ține integral seama de ceea ce s-a discutat cu cetățenii.

²² Vezi Loic Blondiaux, *L'idée de démocratie participative: enjeu, impenses et questions recurrentes*, <http://www.chiare-cd.ca/>

La nivel național se constituie o serie de organizații ale societății civile cum ar fi asociații diverse (de exemplu, asociația istoricilor, asociația artiștilor plastici), fundații, sindicate, organizații ecologice, organizații de apărare a drepturilor omului, ligi etc. Acestea pot și, de cele mai multe ori, au filiale în principalele orașe și municipii. Ele desfășoară acțiuni și activități, permanent sau ocazional, potrivit statutului lor de constituire. Practic, mai active și mai prezente în viața localităților, a țării sunt organizațiile ecologice, cele ce se ocupă de respectarea drepturilor omului, precum și sindicatele. Frecvent, acestea organizează și desfășoară activități specifice care, prin mijlocirea presei scrise și mai ales a televiziunii, sunt făcute cunoscute cetățenilor țării.

De fapt, organizațiile societății civile de la nivel național se implică în elaborarea politicilor de dezvoltare economico-socială și de relațiile internaționale ale țării, a proiectelor de dezvoltare cu efecte atât pozitive, cât și negative, asupra climatului psihosocial și a mediului ambiant, acționează pentru conștientizarea populației asupra responsabilităților și costurilor sociale ale integrării în diferite structuri europene și nu numai. Totodată, ele întrețin o legătură sistematică cu organizații similare de la nivel regional și internațional, în vederea concertării acțiunilor lor de interes comun.

La nivel regional, sunt constituite o serie de organizații ce cuprind structuri similare naționale. În acest sens, câteva exemple vor fi edificatoare: **ALENA** (Acordul de liber schimb nord-american - Canada, Mexic, SUA), organizație creată în 1994 având ca obiectiv favorizarea schimburilor comerciale și a investițiilor între cele trei state; **ASEAN** (Asociația Națiunilor din Sud-Estul Asiei), înființată în 1967, cu scopul realizării unei zone de liber schimb și favorizarea comerțului între statele ce o compun; **MERCUSOR** (Piața comună a Sudului), fondată în 1991 de către Argentina, Brazilia, Paraguay și Uruguay, având ca scop realizarea integrării celor 4 state; **OCDE** (Organizația

pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) are menirea de a consilia și a realiza studii pentru cele 30 de state ce o compun.

În același timp, există și acționează: *rețele regionale* (Alianțe social continentale - Amériques Arab NGO Network for Developement); *sindicate și organizații ale comerțului* (AFL-CIO în SUA, Central Unica Trabalhadores - Brazilia, Confederation Internationales de syndicats libres etc.); *mișcări sociale* (Marches européennes contre chômage, la précarité et les exclusions, Marche mondiale de femmes, Tute Bianche).

Un exemplu convingător în ceea ce privește rolul jucat de OSC pe plan regional îl constituie activitatea Organizației Statelor Americane (Organisation des États américains-OEA), care a elaborat și o cartă democratică interamericană. Acest document stabilește cu claritate relația între democrație și protecția drepturilor politice și economice fundamentale ale indivizilor cu dezvoltarea economică și socială a țărilor. Totodată, această cartă duce mai departe alte mecanisme interamericane sau rezoluții ale OEA deja existente care au ca obiectiv de a înfrunta amenințările la adresa democrației cu respectarea principiului neintervenției. Aceste mecanisme, așa cum sunt cele din Rezoluția 1080 a OEA din 1991 și protocolul de la Washington, ratificat în 1997, nu sunt în măsură să răspundă eficace la amenințările privind democrația în cazul în care acestea din urmă nu se prezintă sub forma unei tradiționale lovitură de stat militară. În cazul întreruperilor mai subtile ale ordinii democratice și constituționale dintr-o țară, Carta democratică recunoștea de acum înainte acest tip de amenințare și dă OEA mijloacele juridice pentru a acționa. Cu titlu de exemplu, Carta prevede până la excluderea unei țări din organizație dar, deopotrivă retragerea sa din procesele întâlnirilor la nivele înalt și ale negocierilor din Zona de liber schimb a Americii (ZLEA). Carta a fost invocată pentru prima dată în 13 aprilie 2002 ca răspuns la alterarea ordinii constituționale în Venezuela.

Există un ansamblu de mecanisme pentru participarea societății civile la procesul integrării regionale. Pe acest temei, organizațiile societății civile au putut să ia parte activă din ce în ce mai mult la procesul întâlnirilor la nivel înalt din decursul anilor. La Summit-ul de la Miami, în 1994, acestea au fost invitate, pentru prima oară, de către guvernul american să participe la o întâlnire interguvernamentală. Totodată, participarea societății civile rămâne „filtrată” de guvernele naționale în absența mecanismelor oficiale de consultare. Din partea sa, guvernul american a pus în funcțiune Civil Society Task Force cu ajutorul United States Agency for International Development (USAID), pentru a permite societății civile să-și pună în valoare punctele de vedere. De la acest Summit, guvernele din America s-au pronunțat în favoarea unui parteneriat cu societatea civilă și au elaborat un plan de acțiune în acest sens.

La rândul său, Summit-ul de la Santa Cruz (Bolivia) asupra dezvoltării durabile, ținut în 1996, a făcut oferta societății civile de a participa la un forum de discuții. Atunci au fost puse la punct două mecanisme de consultare pentru a permite participarea societății civile la agenda reuniunii: unul condus de organizația ecuatoriană Fundación Futuro Latino-Americano (FFLA) și altul de USAID. În plus, din voința organizatorilor de a oferi un spațiu de exprimare organizațiilor societății civile, summit-ul a atins un domeniu - mediul înconjurător - în care participarea societății civile este mai bine acceptată decât la negocierile comerciale.

La Summit-ul de la Santiago, în 1998, organizația *Corporation Participa* a fost invitată de guvernul chilian la coordonarea unui proces de consultare a societății civile. Două reuniuni sunt organizate de *Participa* înaintea Summit-ului pentru a permite OSC din treizeci de state din America să prezinte recomandări asupra problematicii educației, democrației, dezvoltării durabile, sărăciei, rolului femeilor etc.

Documentele oficiale relative la societatea civilă prezentate șefilor de state reflectă în parte recomandările emise ca urmare a celor două întâlniri, dar, de asemenea, se constată numeroase compromisuri ce au trebuit făcute în timpul reuniunilor pregătitoare cu delegațiile naționale care nu conțineau reprezentanți ai societății civile. În paralel cu Summit-ul de la Santiago, Alianța socială continentală (Alliance sociale continentale-ASC), formată în 1997 și compusă din coaliții sindicale și mișcări sociale diverse, organizează primul Summit al Popoarelor. Portretul de grupuri reprezentat la Summit-ul Popoarelor din 1998 este foarte eterogen - agricultori, populații autohtone, ecologiști etc., dar toți sunt preocupați de consecințele liberului schimb asupra sectoarelor respective. O declarație comună a putut fi prezentată guvernelor în timpul Summit-ului oficial, câteva zile mai târziu.

La al treilea Summit al Americii, ținut la Québec, în aprilie 2001, procesul de consultare emisferică a societății civile a fost coordonat din nou de *Participa*, în colaborare cu ESQUEL Group Foundation et Focal. Aceste trei organisme încurajează societatea civilă să participe activ la definirea temelor ordinii de zi a Summit-ului. Ei au primit 243 de propuneri, cuprinse într-un document final ce a fost transmis reprezentanților guvernamentali. În paralel cu Summit-ul de la Québec, al doilea Summit al Popoarelor, din nou organizat de ASC, s-a ținut tot la Québec. Declarația finală a acestei întâlniri la nivel înalt, Alternative pentru America, se apleacă asupra mizelor ZLEA și propune un model alternativ de integrare emisferică.

Ca răspuns la mobilizarea societății civile și pentru a răspunde voinței organizațiilor acesteia de a participa la negocierile ce țin de specificul Zonei de liber schimb a Americii (ZLEA), miniștrii comerțului din țările participante și Comitetul reprezentanților guvernamentali pentru participarea societății civile (Comité de représentants gouvernementaux

pour la participation de la société civile) au încurajat OSC să-și transmită punctele de vedere privind ZLEA. Din cauza reticenței guvernelor, rolul comitetului reprezentanților guvernamentali se limitează la a transmite punctele de vedere ale organizațiilor reprezentanților guvernamentali, fără a exista o legătură directă între societatea civilă și grupurile de negociere. Pentru a remedia acest neajuns, la prima reuniune oficială a comitetului în 1998, este pus la punct un mecanism de consultare. Acesta constă în invitarea OSC să facă prezentări ce vor fi transmise în timpul reuniunilor ministeriale. Un prim val de consultări a permis primirea a 72 de propuneri din partea organizațiilor societății civile. Aceste propuneri au fost adunate într-un raport care a fost prezentat la următoarea reuniune ministerială, la Toronto, din noiembrie 1999. În aprilie 2000 a avut loc un al doilea val de propuneri. El a permis primirea a 82 de propuneri, din care 77 au fost acceptate și adunate în raportul prezentat miniștrilor comerțului la reuniunea de la Buenos Aires, în aprilie 2001. În declarația finală a acestei reuniuni, miniștrii Comerțului din America se angajează să facă public anteproiectul ZLEA în patru limbi oficiale ale emisferei.

Comisia specială asupra gestiunii summit-urilor interamericane ale OEA (mai bine cunoscute sub acronimul său spaniol, CEGCI) este acum deschisă participării societății civile. Din octombrie 1999, experți ai societății civile, provenind din instituții universitare și centre de cercetare interesate de fenomenul regionalismului în America și de temele de care acestea sunt legate, au luat parte la reuniunile Comisiei, transmise în direct pe Internet. Aceste reuniuni privesc în principal chestiunile care sunt pe ordinea de zi a Summit-urilor din America. Comisia se constituie ca principalul mecanism ce permite organizațiilor societății civile din întreaga emisferă să contribuie într-un mod permanent la procesele Summit-urilor din America. Comentariile exprimate la reuniunile Comisiei sunt apoi regrupate într-un raport care se

prezintă Grupului de urmărire a Summit-urilor (GSSS sau SIRG) la întâlnirile ce vizează evaluarea punerii în practică a mandatelor.

Comisia asupra participării societății civile la activitățile OEA a fost creată în 1999 cu scopul de a stabili o procedură clară și transparentă care stabilește participarea principalelor organe ale organizației. Consiliul permanent al OEA a adoptat liniile directoare ale acestei proceduri și un sistem de acreditare pentru organismele ce doresc să colaboreze cu OEA. Organismele care sunt acreditate pot să asiste la Adunările generale ale organizației. Din 1999, 50 de organizații ale societății civile au fost acreditate.

În general, aceste organizații au rolul să asigure următoarele activități: descentralizarea „puterii mondiale” către ONG-uri (fixarea valorilor, propuneri de activități, mobilizarea populației, evaluarea), de exemplu, relațiile dintre Banca Mondială și ONG; profesioniști care acționează pentru binele oamenilor (fondurile de pensii, clericii, universitarii, jurnaliștii, lanțurile de televiziune); cluburile de reflexie (Comisia Trilaterală, Clubul de la Roma).

În condițiile globalizării, se pare că societatea civilă a devenit, în imaginarul politic contemporan, un actor cu normă întreagă, oricât de exclusivă ea este²³. Expresia „*societate civilă internațională*”, deși este în mod curent folosită de oamenii politici, analiști, mass-media și a intrat chiar în vocabularul cotidian al oamenilor obișnuiți, pune totuși probleme. Ea este întrebuițată într-un mod ce face impresia că se uită originile societății civile. În plus, câmpul pe care ea îl acoperă este variabil de la o țară la alta. De exemplu, în Franța, este stabilită o echivalență între societatea civilă și organizațiile neguvernamentale, în timp ce în SUA sau în Canada

²³ Vezi Beatrice Pouligny, *Un société civile internationale?*, Critique internationale, nr. 13/2001, pp.120-122.

sindicatelor, cabinetele de consiliere fac parte, de asemenea, din societatea civilă²⁴.

În prezent, tot mai mult, organizații ale societății civile internaționale sunt implicate alături de guvernele statelor și alte organizații mondiale la soluționarea problemelor cu care se confruntă omenirea. Totuși, folosirea sintagmei „societate civilă internațională” este problematică. Unii autori lasă să se înțeleagă că ar rezulta din „adunarea”, la nivel planetar, a societății civile existente în fiecare stat. Este o opinie într-o mare măsură nejustificată. Și aceasta dintr-o serie de motive.

Primul motiv și, probabil, cel mai puternic, îl reprezintă faptul că nici la nivel național nu se poate vorbi de societatea civilă ca ansamblu al organizațiilor sale. Practic, structurile ce sunt cunoscute ca „organizații ale societății civile” sunt, de fapt, organizații independente, de sine-stătătoare, cu statute și roluri distincte în societatea în care ființează, fără relații ierarhice de autoritate sau de altă natură între ele. Ocazional, pe timpul unor acțiuni unele organizații ale societății civile, se pot întâlni și colabora, dacă și numai dacă scopurile lor, coincid în acel moment. Altfel, fiecare organizație are „drumul” său.

Un al doilea motiv îl constituie faptul că nu toate organizațiile societății civile dintr-o țară sau alta au legături cu organizații similare existente la nivel global. De fapt, numai unele dintre aceste organizații se pot implica în acțiuni specifice la nivel planetar. Aceasta întrucât multe dintre ele au obiective strict individualizate, iar altele nu dispun de fondurile și mijloacele necesare derulării unor acțiuni internaționale.

Un al treilea motiv este absența unor norme, reguli, proceduri de participare a organizațiilor societății civile dintr-o țară sau alta la acțiuni și activități internaționale. În acest context, trebuie amintite regulile de părăsire a unui stat de către cetățenii acestuia, individual și în grupuri, precum și condițiile

²⁴ Vezi Beatrice Pouligny, *Acteurs et enjeux d'un processus équivoque*, Critique internationale, nr. 13/2001, pp. 163-176.

de acces pe teritoriul altor state. Deocamdată libera circulație este doar un drept general al omului, nu o realitate. Fiecare stat, în actualele condiții de evoluție a mediului de securitate regional și global, când provocările asimetrice de tipul terorismului internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată etc. cunosc o dezvoltare fără precedent, adoptă măsuri de securitate care îngăduiesc circulația persoanelor dintr-un stat în altul.

Un al patrulea motiv îl reprezintă faptul că nu toate organizațiile societății civile internaționale sunt recunoscute ca atare de organizațiile interguvernamentale, de sistemul Națiunilor Unite, de guvernele unor state puternice economic, militar, financiar.

În fine, un alt motiv îl reprezintă acțiunile unor organizații din spațiul societății civile ce se opun globalizării. Astfel, ca opozanți ai globalizării se pot menționa următorii: rețelele mondiale (Action mondiale des peuples contre le libre-échange et l'Organisation mondiale du commerce; Forum social de Gênes; Forum social mondial; International Forum on Globalisation; Mobilization for Global Justice; Mouvement international ATTAC); drepturile omului (Amnesty International, Human Rights Watch); mediu (Greenpeace, Sierra Club, Les Amis de la Terre); media (After Aut, Independent Media Center, Le monde Diplomatique, The Nation); institute (Centre for Economic and Policy Research, Economic Policy Institute)²⁵.

În același timp, sunt numeroși cei care văd în „societatea civilă internațională” o forță contra hegemonică și progresistă ce acționează în direcția construcției unei lumi mai multilaterale și mai drepte, care prefigurează un nou „multilateralism” ce înglobează „comunitățile umane”²⁶.

²⁵ Vezi Bernard Guillochon, *op.cit.*, pp.114-120.

²⁶ Vezi Beatrice Pouligny, *Acteurs et enjeux d'un processus équivoque*, Critique internationale nr.13/2001.

Practic, în ceea ce se numește „societate civilă internațională” intră, într-o manieră heteroclită, organizații și mișcări sociale. Gradul său de instituționalizare este, de altfel, destul de variabil. Este vorba atât de asociații transnaționale bine stabilite, ce acționează mai ales în domeniul apărării drepturilor omului sau ale protejării mediului ambiant, cât și de alianțe sau coaliții mai specifice.

Oricum ar fi definită societatea civilă internațională este în sine un câmp de „luptă” pentru putere semnificativ asimetrică în sânul căreia efectele de competiție, de ierarhizare, chiar de excludere sunt foarte intense, Internetul nefiind în mod paradoxal acel mic instrument de inegalitate între diferitele protagoniste ale acestui spațiu public mondial care se caută. De fapt, în felul său, societatea civilă internațională tinde să reflecte diviziunea internațională a bogăției și a influenței. Actorii Nordului industrializat sunt mai bine structurați, mai bine dotați, mai puternici, în timp ce cei din Africa sunt mai puțin sau deloc prezenți. De pildă, la Forumul social de la Porte Alegre, organizațiile nord-americane au fost, de altfel, în modul cel mai evident, ținute la distanță de participanții brazilieni și asociația franceză Attac, al cărui președinte, Bernard Cassen, afirma: „Dacă și-au impus modelul liberal, este exclus ca ei să definească și canoanele antimondializării”²⁷.

Se întâmplă tot mai adesea ca, în ultimii ani, când au loc întâlniri la nivel înalt între cei ce reprezintă statele lumii cele mai dezvoltate, să fie invitați să participe și unii reprezentanți ai unor organizații ce țin de societatea civilă mondială. Dar, aceasta din urmă este, încă, marcată de instanțe care țin de specificul local sau național, care de multe ori nu sunt împuternicite de autorități statale. Cu toate acestea, se poate aprecia că în calitatea lor de actori ai „societății civile internaționale” contribuie la structurarea noii ordini mondiale

²⁷ Idem, *Une société civile internationale?*, Critique internationale nr.13/2001, pp.120-122.

pe care ele pretind adesea că o denunță, în fața aparatelor de reprezentare și de cooperare politică în același timp ca parteneri luate de deținătorii de fonduri, de instituțiile multilaterale, chiar de întreprinderi multinaționale. Exemplul rețelilor egiptene de micro-întreprinderi și a colaborării lor cu sectorul bancar, cu guvernul egiptean și Banca Mondială sau al celui al cooperării celebrei Grameen Bank cu multinaționala Monsanto sunt indicatori ai acestei ambiguități.

Prin urmare, se poate aprecia că tendința instituționalizării societății civile internaționale semnifică mai puțin afirmarea unei exigențe democratice sau emergenței unui spațiu public mondial cât punerea în practică a unei noi „discipline” mondiale în cadrul unei guvernări globale.

Există diferite moduri de acțiune ale societății civile internaționale. Potrivit percepției comune, din ce în ce mai mult, indivizi și grupuri umane stabilesc relații transfrontaliere la care statele cărora aparțin nu sunt asociate. Aceasta se realizează și prin intermediul a diferite organizații ale societății civile din diverse state, structuri ce schimbă între ele informații și servicii, împărtășesc aceleași valori și norme.

Practica acestor relații a demonstrat că există inegalități și ierarhii în acțiunea transnațională. Inegalitățile între actorii sociali sunt foarte puternice, în special, la accesul pe arena internațională. Capacitatea de a produce documente și a le disemina înaintea reuniunilor internaționale, trimiterea de delegații cât mai numeroase pentru a participa la negocieri diferite în același timp, asigurarea accesului la mass-media etc. sunt activități foarte costisitoare și, de aceea, inaccesibile majorității organizațiilor societății civile. De exemplu, la Summit-ul Pământului din 1992, singurele organizații care au dispus de mijloacele necesare și suficiente derulării activităților menționate mai sus au fost cele care proveneau din statele

occidentale²⁸, în timp ce delegațiile din Sud, în majoritatea lor din America Latină, erau cantonate la conferința neguvernamentală și fără excepție neconsultate de colegii lor occidentali. De regulă, organizațiile care dispun de posibilități materiale și financiare își impun punctul de vedere la întâlnirile internaționale, ele „ocupând” spațiul activităților de profil. În plus, delegațiile numeroase își permit să participe simultan la mai multe grupuri de discuții și dezbateri, au deja experiența unor asemenea întâlniri și pot, astfel, să-și susțină interesele.

Prin urmare, când se vorbește de societatea civilă internațională se face trimitere la interacțiuni semnificativ inegale între actori cu resurse diferite, deci cu puteri, la fel, de deosebite. Sub acest aspect, distincția este mai puțin importantă între actori statali și nonstatali decât între cei care au mijloacele de a accede în marea familie internațională și de a acționa direct asupra ordinii de zi și a deciziilor ce se adoptă în reuniunile mondiale și cei care nu au această capacitate.

La rândul său, modul în care circulă informația reține atenția. Existența noilor tehnologii de comunicare face ca informația să poată circula relativ liber și să contribuie la crearea unor mișcări de mobilizare transnaționale. La aceasta contribuie doi factori: Internetul și modul tradițional de coordonare, de lobby și de valorizare a relațiilor interpersonale. Internetul crește viteza de comunicare a unei importante cantități de informație la un cost oarecum scăzut. Dar accesul la Internet rămâne foarte inegal din motive tehnice și economice. În afara țărilor bogate, de el beneficiază în celelalte state doar o elită, care este deja conectată la transnațional. În unele cazuri, utilizarea suportului electronic pentru informație privează o serie de actori de accesul la aceasta. Sunt o serie de organizații ale societății civile, îndeosebi la nivel local și național, în statele mai puțin dezvoltate, care nu au posibilitatea consultării

²⁸ Cf. Beatrice Pouligny, *Acteurs et enjeux d'un processus équivoque*, Critique internationale nr.13/2001, p.165.

optime și oportune a informației pe suport electronic. Când informația era tipărită pe hârtie accesul la aceasta era mai liber și pentru mai mulți utilizatori. Aceasta face ca, la nivel internațional, rețelele mondiale să lege doar pe cei care au mijloacele necesare și, în liniște și aproape imperceptibil, îi exclude pe ceilalți.

Totodată, se cuvine remarcat faptul că producția de informație transmisă prin Internet de rețeaua ONG-urilor este un proces consistent controlat de un număr limitat de indivizi plasați în fruntea organizațiilor și foarte ierarhizați, cu o redusă interactivitate reală. În plus, Internetul pare a avea un impact destul de limitat asupra organizării acțiunilor ONG-urilor. El permite difuzarea rapidă a informațiilor între indivizi care au deja acces la un volum important de date, dar nu poate înlocui modurile tradiționale de coordonare, de mobilizare și de lobby, sprijinindu-se pe relațiile interpersonale în cadrul grupurilor mici.

Un alt aspect important referitor la societatea civilă internațională îl constituie existența unor valori comune împărtășite de către organizațiile ce o compun. Din acest punct de vedere, conferințele tematice ce s-au multiplicat de la începutul anilor '90 au facilitat constituirea de rețele tematice transnaționale ca și apariția de noțiuni ce par uneori semne de recunoaștere reciprocă. Aceste manifestări sunt foarte evidente în cercurile apărătorilor drepturilor omului și a mediului. Dar acest proces nu este atât de democratic pe cât pare. Ierarhia evocată anterior este și aici prezentă. Există grupuri reduse de „antreprenori de norme”, care au un rol important în domeniu pentru că ei sunt cei mai aproape de rețeaua de putere și cunosc codurile de acces. În acest context, rolul de expert devine tot mai hotărâtor, ținând seama de nivelul de tehnicitate pe care pot să-l atingă discuțiile în unele domenii. Juriști, economiști, specialiști în probleme de mediu devin puncte obligatorii de trecere, alimentând argumentația celorlalți actori. Cel mai

adesea, avansarea efectivă de proiecte depinde mai puțin de mobilizarea colectivă și mai mult de dinamica individuală între sferele guvernamentale și neguvernamentale.

De asemenea, există cazuri în care interesele, practicile, regulile și reprezentările pot fi diferite, uneori chiar antagonice. În acest sens, un exemplu îl constituie delicatul subiect al muncii copiilor. Aproape în toate statele există o legislație care interzice munca copiilor. Totuși, sunt numeroși copiii sub 15 ani care muncesc într-un moment sau altul al anului. În imensa lor majoritate, ei muncesc în fermele familiale. Există și alții care lucrează însă în mediul urban. De exemplu, în Filipine și în Tailanda, asociațiile locale ce au ca obiectiv protecția copilului se lovesc adesea de discursurile universaliste și aboliționiste ale ONG-urilor ce apără drepturile copilului²⁹. Pentru familia copilului ce lucrează este important câștigul adus de acesta. Închiderea cu forța a atelierelor ce folosesc munca copiilor înseamnă a-i condamna pe aceștia la prestarea altor munci mult mai periculoase și mai degradante (de exemplu, prostituția), dar mai dificil de controlat de către cei de la protecția copilului. Asociațiile locale tind să treacă progresiv la folosirea copiilor la munci mai bine remunerate și mai puțin periculoase, și care să le permită efectuarea unei educații minimale. Practic, aceste organizații locale îi ajută pe copii să găsească de lucru, uneori îi folosesc chiar ele, fapt condamnat de organizațiile internaționale. Situații similare se întâlnesc și în domeniul mediului. Sunt frecvente cazurile în care, pentru a crea rezervații de animale, sunt mutați oamenii, fapt ce pe plan local stârnește nemulțumiri.

În concluzie, când se vorbește de societatea civilă internațională *trei sunt învățămintele* ce se pot trage. *Mai întâi*, în ansamblul său, această mișcare este constituită din numeroși actori aflați într-o pluralitate de situații și în raporturi complexe, dinamice și deseori asimetrice. *Apoi*, această diversitate se

²⁹ Ibidem, p. 169.

regăsește în multiplicitatea parametrilor ce modelează proiectele politice ale unora și ale altora, prin „reparații” al căror secret îl deține realitatea socială. De asemenea, nu este sigur că ingeniozitatea lor îmbogățește dezbaterea internațională. Este posibil ca revendicările, valorile, discursurile care au șansa de a trece în internațional, de a influența deciziile și, în final, să se impună, să fie produsul unor organizații mai puternice și mai bine dotate, sub toate aspectele. *În fine*, angajamentul actorilor nonguvernamentali este puternic dependent de spațiul în care ei acționează – local, național, regional sau internațional. Interesul național se pare că primează chiar atunci când este vorba de activități și acțiuni ale societății civile internaționale. Analiza situațiilor concrete în care acționează organizațiile ce pot fi incluse în societatea civilă internațională arată că acestea, pe de o parte, interacționează puternic cu statul național și, pe de altă parte, regulile se negociază uneori, în unele domenii, direct între actori privați.

În același timp, mobilizarea transnațională nu este adesea decât un sprijin pentru o acțiune a cărei miză se situează în spațiul național. Extensia acțiunii dincolo de frontiere vizează procurarea de resurse suplimentare. Acestea sunt, mai întâi, simbolice: o vizibilitate, chiar o recunoaștere internațională, referința la valori „universale” conferă o sporire a legitimității în cadrul național. A fi primit de un ambasador străin echivalează, pentru un responsabil de organizație a societății civile naționale, cu dreptul de a accede la „statutul de reprezentant al societății civile”, chiar dacă, practic, structura din care face parte nu este nici prea dezvoltată și nici nu are o activitate semnificativă în domeniu. Acesta este, se pare, cazul celor mai multe organizații, ale societății civile de la noi care au ca obiect de activitate apărarea drepturilor omului. De regulă, președintele unei asemenea organizații, după un curs în străinătate, dobândește mai multă credibilitate și chiar

legitimitate pe plan național. De fapt, cursul făcut îi permite să se întâlnească și să cunoască reprezentanți ai unor organizații similare recunoscute și pe plan internațional, ceea ce îi conferă și lui un statut înalt, de persoană pregătită și recunoscută peste hotare ca fiind un militant activ pentru drepturile omului în țara natală.

Totodată, transnaționalizarea acțiunii facilitează accesul la resurse materiale, finanțări, mass-media și informații utile. Interesele economice deja câștigate atunci când se utilizează eticheta de ONG în sfera națională sunt multiplicată și avantajele sporesc. Asemenea strategii, care, adesea, arată alegeri individuale, pot conduce persoane sau grupuri să caute în exterior o legitimare pe care nu sunt capabili să o construiască în interior, inclusiv pe lângă cei ce constituie „baza” lor naturală. În materie de drepturi ale omului, de promovare a democrației sau a dezvoltării, acest lucru se petrece frecvent.

În general, chiar când actorii sunt prezenți pe scena internațională – la diverse conferințe sau pe lângă instituții-, o parte importantă a acțiunii concrete se derulează în spațiul național. De fapt, această activitate, pe plan național, întărește legitimitatea respectivei organizații a societății civile, în spațiul internațional. Acest context trimite nu doar la mize sociale și politice conjuncturale, ci, în egală măsură, structural, la modul în care actorii concep viața socială și formele lor de acțiune, într-o traiectorie precisă. În manifestările antiglobalizare care s-au succedat după Seattle, nu se pot înțelege formele ce acoperă aceste evenimente și a fortiori, ceea ce este pe cale să se joace între diferite rețele, fără a ține seama de peisajul politic național în care evoluează diferitele grupuri.

De asemenea, există și cazuri când mișcări internaționale au slăbit datorită clivajelor naționale foarte clasice, departe de idealul pe care ele încearcă să-l promoveze. ONG-uri ca *Medici fără frontiere* sunt bine plasate pentru a și

că, de exemplu, față de crizele din ex-Iugoslavia, diferențele de apreciere între secțiunile naționale pot fi atât de profunde, încât conduc, pe teren, la decizii divergente și la schisme dureroase. În rest, eticheta națională cântărește destul de mult. De pildă, asupra negocierilor internaționale asupra creării Curții Penale Internaționale dimensiunea națională a avut un cuvânt greu de spus. Fiecare delegație națională lucra deschis și intens cu ONG-uri din țară, uitând adesea că exista pe loc o societate civilă cu care putea dialoga. Pe scurt, atât persoane oficiale, cât și din ONG-uri naționale, în exterior, se manifestă ca reprezentanți ai unei țări, chiar ai unei politici externe. Cu alte cuvinte, chiar dacă există o societate civilă internațională recunoscută ce acționează într-un domeniu sau altul, reprezentanții ONG-urilor naționale, când sunt în afara statului lor și când este vorba de interesul național, se manifestă ca reprezentanții respectivei țări. De altfel, se pare că diferă atât concepția, cât și formele de acțiune de la o țară la alta, chiar dacă este vorba de aceeași activitate, la care respectivele organizații ale societății civile naționale participă, pe plan extern³⁰.

6. Statutul și rolul societății civile

Societatea civilă, prin organizațiile sale, deține un statut relativ important și joacă roluri bine definite în societatea în care ființează, în regiune și la nivel internațional. Atât statutul, cât și rolul societății civile sunt dependente de o serie de factori sociali, politici, culturali, economici și de nivelul la care se manifestă - *local, național, regional sau internațional*. De aceea, se vor întâlni diferențe semnificative între modul în care este percepută societatea civilă într-un stat dezvoltat economic și cu tradiții democratice și cu totul altfel într-un stat aflat în

³⁰ Ibidem, p.171.

tranziție. În plus, rolurile îndeplinite de societatea civilă depind foarte mult de nivelul la care organizațiile acestea acționează. De exemplu, la nivel local, preocupările și misiunile organizațiilor societății civile se îndreaptă spre mobilizarea și atragerea cetățenilor la anumite activități ce prezintă interes pentru comunitate și fiecare dintre locuitorii săi.

În statele dezvoltate economic și cu tradiții democratice îndelungate, în ultimii ani, organizații ale societății civile s-au orientat spre participarea la guvernare, îndeosebi pe plan local³¹. În acest sens, un anumit număr de inițiative au favorizat efectiv participarea comunităților, a cartierelor, a grupurilor sociale și a asociațiilor în luarea deciziei, ca și la punerea în practică a politicilor și a programelor, menționează sursa citată.

Practic, societatea civilă participă la guvernarea locală prin intermediul integrării și autonomizării. Integrarea înglobează atât procesele politice (mai ales democrația participativă), cât și obiective politice (condiții mai bune de viață, inclusiv pentru comunitățile marginalizate și minoritare).

La rândul său, favorizarea unei autonomii sporite a partenerilor societății civile este o condiție prealabilă a integrării. Autoritățile trebuie să ia măsuri speciale pentru a permite societății civile să participe efectiv la procesul de guvernare. Autonomizarea poate cere noi instituții, noi moduri de a lucra în cadrul organizațiilor existente și noi reguli pentru relațiile între organizații. Este de la sine înțeles că integrarea și rolul societății civile nu se exercită în mod unic în cadrul politicilor și proceselor asociate acestora. Pentru ca ele să funcționeze este necesar ca să fie susținute de anumite valori. De exemplu, autonomizarea impune promovarea de norme și valori civice care pun accentul pe calitatea de cetățean.

Autoritățile locale trebuie să promoveze încrederea, reciprocitatea și solidaritatea care nu au nimic de a face cu

³¹ Vezi *Dialogue sur la contribution de la société civile à la gouvernance urbaine locale*, <http://www.unhabitat.org/mediacentre/documents/wuf2004/civilsociety-fr.pdf>

cultul consumatorist. În ciuda numeroaselor handicapuri, participarea societății civile la guvernarea locală este o condiție indispensabilă pentru a depăși sfidările dezvoltării urbane. Evoluția societății civile, atât în lume, cât și la noi demonstrează că, în viitor, aceasta va cunoaște o puternică amplificare a rolului său, atât în comunitatea în care ființează (localitate sau stat național), cât și la nivel internațional.

Astfel, rolul societății civile în domeniul politicilor publice se va amplifica pe viitor, organizații ale acesteia implicându-se activ în tot ceea ce se întreprinde la nivel local, național sau regional și internațional. În acest sens, organizații ale societății civile vor participa la asigurarea unei mai bune conduceri pe plan local și național prin: constituirea de parteneriate în domeniile economic, politic, social, cultural. Prin intermediul acestor parteneriate organizații ale societății civile vor participa la elaborarea de strategii locale, la adaptarea politicilor la condițiile specifice; susținerea unei dezvoltări durabile. Organizații ale societății civile sunt consultate de către autoritățile publice atunci când elaborează și adoptă strategii pentru o dezvoltare echilibrată și durabilă, în condițiile protejării adecvate a mediului. În acest context, constituirea de parteneriate ale societății civile cu autoritățile locale și naționale are drept scop combaterea sărăciei, prevenirea conflictelor și apărarea drepturilor omului.

De fapt, rolul său va îmbrăca multiple forme de exprimare în societate, în raport de obiectivele și scopurile propuse și urmărite cu asiduitate de către una sau mai multe organizații ale societății civile, de gradul de cuprindere umană al respectivelor structuri, de mărimea fondurilor financiare la dispoziție sau posibil de atras, de managementul resurselor umane, financiare și informaționale, de capacitatea conducătorilor acestor organizații de a fi eficienți în tot ceea ce se întreprinde.

Astfel, se poate vorbi de preluarea de către organizații ale societății civile a unor sarcini pe care în prezent le soluționează statul. Într-un fel, acesta este modelul oferit societății civile din statele cu o mai redusă vechime în democrație de cele cu o experiență democratică mai îndelungată. De exemplu, o serie de sarcini, specifice asistenței medicale, a pensiilor private, a educației etc. se pot prelua de organizații ale societății civile așa cum se petrec lucrurile acum în SUA sau în statele occidentale.

Securitatea umană, a individului și a comunității al cărui membru este, poate intra total sau parțial în competența unor organizații ale societății civile. Există exemple suficiente ce vorbesc de implicarea activă și consistentă a unor asemenea organizații în asigurarea condițiilor propice vieții și activității indivizilor și a comunității, prin antrenarea efectivă a cetățenilor la rezolvarea problemelor publice din localitatea lor.

Iată câteva astfel de activități de implicare responsabilă, voluntară și conștientă a cetățenilor în viața comunității lor locale și naționale³²:

- în 1992, „*News Journal*” din *Wilmington (Delaware)* a realizat un sondaj de opinie ce a evidențiat problemele de cea mai mare importanță pentru statul Delaware. După analiza acestor subiecte în coloanele sale, ziarul s-a interesat în special de cele mai particulare obstacole în calea creșterii economice și a recomandat organizarea de adunări ale cetățenilor pentru a discuta mai bine problema. După o serie de reuniuni la nivel local, ce au permis cetățenilor să exploreze aceste teme, ziarul a contribuit la organizarea unei reuniuni economice la vârf, ce a durat două zile și care a reunit 25 de personalități marcante ale mediului local de afaceri. Aceștia s-au angajat să adopte măsuri de ameliorare a economiei din Delaware. Un raport recapitulativ rezuma astfel obiectivul acestui proiect: Analiza

³² Apud Paul Malamud, *Le journalism civique*, *Révue électroniques de l'USIA*, volume 1, numéro 8, juillet 1996.

acestor mari probleme, solicitarea punctului de vedere al publicului asupra acestor dosare astfel încât „să servească ca forum pentru discutarea deschisă a problemelor economice” ce afectează omul de pe stradă;

- în 1993, „*Register*”, *cotidian din orașul Des Moines (Iowa)*, a dat ca sarcină tuturor jurnaliștilor săi să intervieveze nemijlocit cel puțin patru „americani din clasa mijlocie” pentru a descoperi ce îi tracasează. Informațiile astfel culese au fost completate cu cele provenite de la o anchetă telefonică, în așa fel încât, în final s-a discutat cu 600 de subiecți. Rezultatele au fost publicate într-o serie de cinci articole având titlul „Vocea poporului”. Ziarul a convocat o adunare generală a cetățenilor pentru a-i încuraja să dezbătă problemele ridicate, cu ocazia interviului și a anchetei telefonice. În plus, a continuat să organizeze reuniuni cu redactorii și populația, în scopul de a corela informațiile cu preocupările cititorilor săi;

- în 1993 și în 1994, *cotidianul „Star” din orașul Indianapolis (Indiana)* a realizat un sondaj de mare anvergură asupra atitudinilor locuitorilor din regiune pe probleme rasiale și, timp de o săptămână, a prezentat rezultatele în paginile sale. Seria de articole ce a urmat a reflectat „experiența trăită de cetățeni și nu opinia unui expert”, ceea ce a reprezentat o mare noutate pentru acest ziar. Ca urmare, „Star” a generat un forum, la care au participat 500 de persoane, pe tema atitudinii față de chestiunea rasială și și-a propus să mai organizeze și altele pe același subiect. Obiectivul vizat era de a-i determina pe locuitorii regiunii să angajeze o dezbatere asupra relațiilor sociale. Era vorba nu de a demara o acțiune specifică, ci, mai curând, de a încuraja populația să caute soluții la problemele cu care ei și comunitatea lor se confruntau.

Exemplele prezentate se cuvin privite cu multă atenție și sub multiple aspecte. *Mai întâi*, ca o modalitate prin care presa scrisă, ca element component al societății civile, a reușit să mobilizeze segmente importante ale populației, din diferite

orașe și regiune, la acțiunile de interes general pe care aceasta le-a organizat. *Apoi*, faptul că s-a găsit forma organizatorică adecvată de implicare activă a cetățenilor la soluționarea problemelor diverse care îi preocupau și a căror rezolvare promptă și optimă nu puteau să vină decât din partea lor și nu a autorităților locale. *Totodată*, acțiunile civice ale ziarelor respective evidențiază rolul asumat de presa scrisă, nu doar de informare imparțială a cititorilor săi, ci angajarea sa concretă în activitatea de preservare și promovare a drepturilor cetățenilor împotriva influenței politice și a presiunilor guvernului. De fapt, este vorba de practicarea unui „jurnalism civic”, ce își propune un fel de matrice de comunicații în cadrul căruia simplii cetățeni pot prezenta problemele care îi preocupă³³. Foarte adesea asemenea acțiuni conduc la organizarea unui forum, sub o formă sau alta, fie că este vorba de un forum electronic, cu ajutorul Internetului, fie de reuniuni de oameni în carne și oase, pentru a reflecta mijloacele prin care să se facă față acestor chestiuni.

De asemenea, prin această activitate, jurnaliștii urmăresc întărirea „culturii civice” prin care să ajute cetățenii dintr-o democrație să-și dea seama că „sistemul” le aparține și nu este doar un bun al unei elite sau al unor profesioniști ai politicii.

În plus, prin intermediul jurnalismului civic se caută diminuarea apatiei opiniei publice și a cinismului care împing omul de pe stradă să se replieze asupra vieții sale personale liniștite și să se mențină departe de treburile publice. Acest obiectiv se poate realiza prin oferirea de informații pertinente de natură să clarifice valorile fundamentale și să se exprime cu claritate asupra convingerilor și priorităților pe care le presupune fiecare dintre problemele ce se pun în public.

Un alt domeniu de activitate, în care organizații ale societății civile au și vor continua să aibă de întreprins ceva

³³ Ibidem.

concret, pentru cetățeni și cu implicarea activă a acestora, îl reprezintă raporturile cu autoritatea locală și centrală. Un element esențial al acestor raporturi îl constituie gradul de angajare al autorităților în rezolvarea adecvată a problemelor importante cu care se confruntă cetățenii comunității locale. În acest context, este necesară o mai mare transparență a instituțiilor statului în relațiile cu cetățenii, de fapt, cu plătitorii de taxe și impozite, dar și o angajare mai activă a acestora din urmă la soluționarea treburilor publice. Nici o clipă nu trebuie uitat că cei ce conduc comunitățile locale și statul sunt aleși o dată la câțiva ani, potrivit prevederilor legii electorale, și că aceștia, pe lângă *obligățiile legale* au și „*datorii*” nu numai față de sponsorii campaniei lor electorale. De aceea, o sarcină a societății civile este să le amintească permanent aleșilor că au obligații față de întregul electorat, față de toți cetățenii comunității respective.

În ultima vreme diverse organizații ale societății civile din diferite țări și-au unit eforturile pentru a face ca fenomenul globalizării să-și diminueze, pe cât este posibil, efectele negative pentru statele lumii mai puțin dezvoltate economic. În acest sens, au apărut și s-au desfășurat o serie de mișcări antiglobalizare, concomitent cu reuniunile mondiale asupra globalizării³⁴. Astfel, autorul citat subliniază că organizații ale societății civile au luat poziție față de negocierile comerciale ale statelor din zonă (Caraibe), pentru a-și informa membrii asupra mizelor și pentru a face presiuni asupra guvernelor cu scopul ca acestea din urmă să includă problemele sociale în programele de negocieri. În unele cazuri, reprezentanții societății civile au lucrat cu cei responsabili la elaborarea pozițiilor de negociere. În alte cazuri, s-au creat alianțe la nivel regional cu scopul de a promova integrarea pornind de la bază și de a facilita dialogul depășind barierele lingvistice. Pentru a

³⁴ Vezi Norman, GIRVAN, *La société civile et la globalisation: un révolution tranquille*, <http://www.Atlas/web/reunions.htm>,

avea succes la discuțiile cu reprezentanții actorilor statali și nonstatali, susținători ai globalizării, structuri ale societății civile din mai multe țări din zona Caraibe (statele anglofone, Haiti, Republica Dominicană), reunind în jur de 1000 de organizații, reprezentând femei, muncitori, economiști, agricultori etc. și-au constituit un grup de referință care să coordoneze toate întâlnirile și problemele de susținut în fața oficialilor guvernelor țărilor lor și ai organizațiilor multinaționale. Pornind de la aceste aspecte, succint relatate, se poate concluziona că, sub impactul globalizării, s-au creat condițiile constituirii unei societăți civile regionale și mondiale. Desigur, mai este mult până când se va putea vorbi de o societate civilă mondială unită și puternică, capabilă să lupte eficient pentru apărarea reală a drepturilor oamenilor care vor fi afectați de fenomenul globalizării.³⁵

Astăzi se asistă la o organizare a societății civile la nivel internațional. În acest sens, s-a înființat un Comitet Internațional de Coordonare a Societății Civile care are patru reprezentanțe în fiecare regiune (Atlanticiul, Oceanul Indian, Mediterana și Marea Chinei, Caraibe și Pacific și două organizații ale societății civile internaționale). Comitetul Director este compus din șapte organizații și în fiecare regiune o coordonare regională este pusă în practică și este structurată în felul următor: 1) Regiunea din Caraibe - o coaliție de trei organizații - Caribbean Network for Integrated Rural Development Centre (CNRD), Caribbean Conservation Association (CCA), Caribbean Policy Development Centre (CPDC) - asigură coordonarea acestei alianțe de organizații ale societății civile anglofone, francofone, spanofone și olandeze; 2) Regiunea Atlanticului și Oceanului Indian, Mediteranei și Mării Chinei (AIMS) regroupează mai multe organizații, printre

³⁵ Vezi Brunelle Dorval, Loraine Guay, Ana-Maria d'Urbano, *Guide de formation sur globalisation dans les Ameriques*, http://www.cmmm-csn.qc.ca/publications/Dorval_02-12-10.pdf

care se află: Centre for Documentation, Research and Training for the South West Indian Ocean din Maurice, Nature Seychelles, Association d'Intervention pour developpement et l'Environnement aux Comore și Volunteers of Social Harmony and Improvement din Maldive; 3) Regiunea Pacific este compusă din Pacific Concerns Resource Centre și Pacific Centre for Public Integrity of Fiji, Siosiomanga din Samoa și Palau Conservation Society din Palau³⁶.

Totuși, atunci când se vorbește de rolul societății civile nu trebuie evidențiate doar aspectele pozitive ale acesteia. Societatea civilă și activitatea sa nu trebuie văzute ca o „nouă” religie, ca un panaceu al tuturor problemelor cu care se confruntă astăzi omenirea. Ea poate avea o contribuție mai mult sau mai puțin bună, consistentă și semnificativă, în funcție de un complex de factori. Există organizații ale societății civile care pot și uneori chiar produc mai mult sau mai puțin rău societății umane sau comunității în care acționează. De fapt, în prezentarea rolului societății civile, trebuie ținut seama că aceasta acoperă puncte de vedere extrem de diverse. Acesta este un teren disputat ce reflectă numeroasele divizări, contradicțiile și inegalitățile din societate în ansamblul său. De aceea, nu se va întâlni un singur punct de vedere asupra aceluiași fenomen sau proces ce va face obiectul acțiunii societății civile.

Totuși, se poate afirma că societatea civilă joacă un rol considerabil în emergența unei noi maniere de a face politica de care umanitatea are o nevoie urgentă pentru a face față cu succes actualelor provocări. Aceasta, prin organizațiile sale, are capacitatea de a schimba politica la toate nivelurile - local, național, regional și global - transformând lupta pentru putere într-un proiect de dialog și de cooperare între oameni, între state, între civilizații.

³⁶ *Civil society forum*, <http://www.coi-info.org/csf.structure.asp>

Amplificarea rolului societății civile, într-o anumită măsură, semnifică restrângerea competențelor statului în domenii în care organizații ale acestuia își asumă responsabilități sporite și promovarea spațiilor publice de deliberare. Deși pare paradoxal, adevărata reformă a statului și a acțiunii publice rezidă în societatea civilă. În acest scop, trebuie căutate soluții adecvate la o serie de probleme pe care le ridică derularea optimă a activității în orice domeniu. Printre acestea se numără și următoarele: ca orice formă de putere, o instanță publică, oricare ar fi ea, tinde să meargă până la capătul puterii sale și să abuzeze de aceasta pentru a-și exercita dominația asupra domeniului său de responsabilitate; proliferarea legislativă este pe cât de ineficace pe atât de paralizantă. Creșterea birocrăției poate depersonaliza, stopa inițiativa personală și transforma cetățenii în asistați; acțiunea publică suportă presiunile care se exercită asupra instanțelor publice la toate nivelurile, are o scăzută reactivitate în raport cu evenimentele neprevăzute și a multiplelor disfuncționalități care ajung la efecte perverse (fraudă, corupție). În plus, oamenii politici sunt motivați de realegerea lor și de aceea favorizează o soluție pe termen scurt, atunci când funcționarii au tendința de a abuza de poziția lor de monopol, de a se rupe de realitate, de a considera că banul public nu are preț.

Totodată, din cauza dezechilibrului structural al informațiilor dintre conducătorii de întreprinderi, pe de o parte, și puterea publică însărcinată să asigure orientarea și controlul, pe de altă parte, acțiunea economică și industrială de stat poate fi însoțită de tutelări, risipă, investiții puțin eficiente, acaparare a rentelor de către întreprindere și/sau de salariați, efective numeroase, corporatism și conservatorism, totul în detrimentul utilizatorilor, al consumatorilor, cetățenilor și societății.

În același timp, acțiunea publică de redistribuire a veniturilor nu este exceptată de la consecințe negative în termeni de eficacitate economică. De exemplu, dacă taxele sunt

prea mari, atunci ele provoacă disfuncționalități în activitate sau efecte perverse, ca evaziunea fiscală sau nedeclararea unor venituri. De aceea, acțiunea publică trebuie profund evaluată atunci când se dezvoltă, pe de o parte, integrarea europeană, internaționalizarea economiei și a societății și, pe de altă parte, reteritorializarea și recentrarea pe microsocioal. De asemenea, evaluarea se cere revăzută atunci când mutațiile tehnologice vin să împiedice partajul între ceea ce relevă monopolul natural și ceea ce relevă concurența.

Soluții există, printre ele aflându-se și cele ce privesc procedurile democratice, intervențiile și controlul social. Aici intervin organizațiile societății civile, care propun spre dezbateră și susțin, prin toate mijloacele disponibile, teme și acțiuni cum ar fi:

- *punerea în discuție a formelor tradiționale ale statului*. Astăzi, esențială este adecvarea structurilor publice la spații diferite de cele ale națiunii: colectivități locale, regionale, organisme internaționale;

- *specificitatea statului națiune*. Ea derivă din intersecția unor fenomene ce țin de conducerea sistemului politico-administrativ, la toate nivelurile (stat, județe, municipii, orașe și comune) care permit conducătorilor să „acapareze” toată puterea;

- *reproducerea sistemului* prin rolul jucat de școală în formarea și educarea noii generații, dar și prin promovarea celor care apără structurile instituționalizate existente;

- *globalizarea*. Este imposibil de înțeles natura serviciilor publice sau colective, fără a ține seama de dimensiunea internațională. De aceea, serviciile publice se cer privite atât din unghiul de vedere intern, cât și extern. Astfel, din punct de vedere intern, serviciile publice asigură o anumită coeziune socială, iar statul își asumă funcțiile de conducere. În orice caz, influența externă nu prea este luată în calcul, ilustrarea perfectă fiind contabilitatea națională unde lumea

externă apare pe post de „restul lumii” în care se înregistrează relațiile dintre agenții naționali și internaționali. Punctul de vedere mondial este radical diferit în demersul său, în concepția sa despre timp și spațiu. De exemplu, națiunile, într-un spațiu delimitat de frontierele naționale, sunt viziunea lumii din punctul de vedere al statului, dar, în realitate, sunt curenții, fluxurile. Astfel, România și Uniunea Europeană interacționează prin schimburile de naturi diverse dintre ele. Rezultatul este cel reprezentat de ansamblul de fluxuri, zone, înțelegeri și acorduri între cele două entități.

Funcția majoră a statului este cea internațională, adică gestionarea suveranității față de ansamblul lumii, de celelalte suveranități. Ceea ce contează este funcția externă a statului: toate raționamentele trebuie remaniate în funcție de această perspectivă. Mai întâi, statul se construiește pentru a gestiona suveranitatea în relația externă: este un obiectiv de putere publică. Fiecare națiune în formare administrează constituirea statului nu în funcție de ideologii sau considerații normative, ci de poziția sa singulară în sistemul mondial. Funcțiile interne ale statului nu pot fi înțelese decât în lumina prevalenței relațiilor externe³⁷.

De asemenea, statul este definit în termeni de *principii și modalități de acțiune*. Problema este că modalitățile de acțiune constrâng politicile. De aceea, schimbarea sistemului ideologic nu este suficientă pentru transformarea acțiunii statului, trebuie de asemenea puse în discuție instrumentele gestiunii publice.

Atunci când se analizează statutul și rolul societății civile la toate nivelurile sale de existență, aspectele menționate anterior sunt importante, dar imaginea rămâne incompletă fără discutarea unor probleme de conținut ale activității organizațiilor sale. În acest context, se cuvin discutate aspecte

³⁷Le néo-libéralisme et son impasse, <http://www.globenet.org/aitec/chantiers/mondialisation/glmond.htm>

ce țin de: *legitimitatea societății civile; reprezentativitatea sa; sursele sale de venit* (spații, resurse financiare pentru plata acțiunilor întreprinse, chirie etc.); *independența sa* în raport cu statul și cu partidele politice; *atitudinea sa în raport cu cei aflați la guvernare și față de problemele reale cu care se confruntă zilnic cetățenii la nivel local și național; responsabilitatea ce și-o asumă*.

Practic, societatea civilă, indiferent de nivelul de existență, își face cunoscută prezența, mai mult sau mai puțin intensă, prin activitățile și acțiunile desfășurate de organizațiile sale. De aceea, întrebările referitoare la aspectele enumerate mai sus se vor enunța la adresa organizațiilor societății civile. În acest context, se cuvine făcută mențiunea că nu toate organizațiile sunt la fel de:

- *active*, pe toate planurile - local, național, regional și mondial. Practica a demonstrat că cele mai active, la nivel local și național, sunt organizațiile ecologiste, cele referitoare la apărarea drepturilor omului, ale copiilor, femeilor, iar la nivel regional și global active sunt organizațiile ecologiste, cele ce promovează interesele generale ale omenirii - dezvoltarea durabilă, buna guvernare, combaterea sărăciei;

- *„bogate”* în resurse financiare, umane și materiale. Există organizații ale societății civile, la nivel național, care primesc fonduri financiare din afară³⁸. La fel, există organizații ale societății civile, la nivel mondial, care dispun anual de fonduri financiare foarte însemnate, primite atât de la diferiți sponsori privați, cât și de la organizații interguvernamentale regionale (vezi UE) și internaționale (vezi ONU);

- *cunoscute de populația localității, țării și nu numai*. De regulă, sunt cunoscute organizațiile societății civile care se fac „auzite” și „văzute” atât în activități concrete și de interes pentru comunitatea în care se manifestă, dar mai ales prin

³⁸ Vezi *Cine reprezintă societatea civilă?*, „Jurnalul național”, 19.12.2005, p. 11.

intermediul mass-media. În România, de exemplu, organizațiile care militează pentru asigurarea drepturilor generale ale omului și pentru educarea civică a cetățenilor sunt mult mai mediatizate decât alte tipuri de organizații ale societății civile. De multe ori asemenea organizații pregătesc și desfășoară acțiuni diverse - de la proteste prezentate în presa scrisă și la televiziune, la organizarea de seminarii și simpozioane pe teme circumscrise drepturilor omului - la care invită să participe și reprezentanți ai puterii politice din stat. Ca urmare, organizațiile cele mai active sunt și cele mai cunoscute. De regulă, ele dispun și de resursele necesare derulării activităților preconizate.

7. Aspecte controversate privind societatea civilă

În contextul complex și dinamic al existenței și activității organizațiilor societății civile, de la noi și de pretutindeni, apar unele întrebări cum ar fi: *Sunt aceste organizații ale societății civile reprezentative? Dacă „da”, la ce nivel - local, național, regional, internațional? În ce constă această reprezentativitate? În numărul mare de membri și în existența unor organizații în toate localitățile importante ale țării sau în ce altceva? În calitatea deosebită a membrilor lor? În recunoașterea regională și/sau internațională de către organizații similare existente în alte țări, sau în regiune sau la nivel mondial? În numărul mare și extrem de mediatizat al acțiunilor întreprinse de o organizație sau alta?*

O altă serie de *întrebări* se poate formula în ceea ce privește *legitimitatea societății civile, respectiv a organizațiilor sale*. Printre acestea se află următoarele: *Este legitimă societatea civilă? Cine „validează” această legitimitate? Care sunt argumentele legitimității societății civile și/sau a organizațiilor sale? Există organizații ale societății civile deosebit de active și de prezente în viața localității și pe plan*

național. Printre acestea se numără cele ce au ca obiect de activitate: *apărarea și promovarea drepturilor omului; apărarea drepturilor minorităților etnice, religioase și de altă natură; protecția mediului natural; educarea civică a cetățenilor*. Firesc, apar întrebările privind reprezentativitatea și legitimitatea lor. Astfel, ele sunt reprezentative pentru că așa declară liderii acestora sau pentru că au numeroși membri, organizații și simpatizanți. Ele sunt legitime pentru că așa susțin conducătorii și membrii lor cei mai activi și mai zeloși sau pentru că activitatea lor - din punctul de vedere al necesității sociale - este recunoscută de majoritatea populației localității și/sau țării ca fiind utilă. Câteodată, legitimitatea unor organizații ale societății civile se poate fonda pe relațiile pe care le are liderul lor cu liderii unor organizații similare din alte state și/sau de pe plan regional și internațional. De aceea, nu în toate cazurile aceste organizații vorbesc în numele întregii populații, ci doar a unui segment anume. De regulă, liderii acestor organizații obișnuiesc să vorbească în numele tuturor cetățenilor țării, a întregii populații, ca și cum ar fi împuterniciți de aceștia/aceasta să o facă.

De asemenea, se pot ivi întrebări cu privire la sursele financiare ale organizațiilor societății civile, dacă se are în vedere că, pe de o parte, aceste structuri sunt nonprofit și, pe de altă parte, orice activitate și acțiune desfășurată costă. Deci, banii pentru efectuarea plăților ce țin atât de funcționarea organizației - chiria și dotarea adecvată a sediului, plata telefoanelor, întreținerii etc.-, cât și a costurilor organizării și desfășurării acțiunilor planificate trebuie să vină de undeva și de la cineva. De aici se poate merge mai departe cu raționamentul și afirma că „cel care plătește” are parte de un tratament atent din partea organizației societății civile sponsorizate. Prin urmare, este posibil ca obiectivitatea și imparțialitatea organizației respective să fie afectate negativ. Pe de altă parte, această „sponsorizare” dă naștere partizanatului

politic, exprimat printr-o atitudine puternic negativă a „societății civile” față de partidul sau partidele, ori instituțiile, persoanele etc. care sunt desemnate de „sponsor” pentru a fi criticate sau „atacate”, în special prin mass-media.

Jocul raporturilor internaționale este extraordinar de ritmat prin activitățile marilor organizații cum ar fi Fondul Monetar Internațional, Organizația Mondială a Comerțului, Banca Mondială, Organizația Internațională a Muncii, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, Organizația Mondială a Sănătății și Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură, pentru a nu enumera decât câteva dintre ele. În acest „spațiu” ocupat de asemenea organizații puternice și cu un rol deosebit de important pentru toate domeniile de activitate umană, la toate nivelurile - național, regional și mondial - trebuie să-și facă loc și organizațiile societății civile internaționale.

În acest context, complex și cu o dinamică alertă, au avut loc în ultimii ani importante întâlniri mondiale la nivel înalt privind mediul, dezvoltarea socială, dezvoltarea anumitor programe în interiorul OIM, existența Consiliului Economic și Social și a Programului ONU pentru dezvoltare la care, într-un fel sau altul, au fost implicate direct sau indirect și unele organizații ale societății civile internaționale.

Plecând de la cele trei experiențe latino-americane, Villa el Salvador în Peru, Porto Alegre și Fortaleta în Brazilia, sursa citată identifică noi actori (tinerii, femeile etc.), noi strategii (se sprijină mai întâi pe rețelele sociale și inițiativele locale de producție și de schimb existente, pentru a le face să evolueze spre cadre profesionale și spații mult mai importante, creând astfel condițiile unei acumulări necesare unei mai mari dezvoltări) și a noi raporturi de cooperare între mișcările locale și organizațiile neguvernamentale naționale sau internaționale

(mai descentralizate, egale și axate pe reciprocitate)³⁹. În acest climat, societatea civilă începe să se facă ascultată pe arena mondială așa cum o demonstrează cazurile ONG-urilor internaționale în ultimele decenii în timpul a numeroase conferințe internaționale ale ONU.

De asemenea, ea se face ascultată în cadrul negocierilor de anvergură asupra comerțului internațional cum a fost cazul la Seattle în 1999 sau la Québec în aprilie 2001. Începând cu anii 1990, se asistă la o intensificare a contestației sociale pe plan internațional și la mondializarea rețelelor, a organizațiilor și a întreprinderilor colective. Organizațiile societății civile devin tot mai active, implicându-se nemijlocit în organizarea și desfășurarea unor conferințe internaționale. Astfel, Conferința internațională de la Lima din iulie 1997, la care s-au reunit mai mult de 275 de persoane (în principal din ONG-uri și asociații) provenind din 32 de țări, a avut două obiective: a) definirea conceptului de economie solidară și viabilitatea sa; b) stabilirea posibilităților pentru schimburi internaționale Nord-Sud. Această conferință și-a aflat continuarea în cea de la Québec din 2001. La ea au asistat 400 de participanți din 37 de țări, din care 23 din Sud⁴⁰.

Implicarea OSC în viața comunității umane, la orice nivel, poate da naștere la o serie de „dileme”, mai mult sau mai puțin controversate. Printre acestea se află și următoarele:

a) *Dilemele reprezentativității: reprezentativitate statistică sau reprezentativitate politică?* Reprezentativitatea este în centrul celor mai multe dezbateri referitoare la modalitățile concrete de participare a cetățenilor la treburile publice, pentru că, în fond, acest rol și-l asumă o serie de organizații ale societății civile. Se înțelege de la sine că aceste forme de participare trebuie să fie

³⁹ Vezi Louis Favreau, Lucie Frechette, *Économie sociale, développement local et solidarité internationale: esquisse d'une problématique*, <http://www.nps.uqam.ca/>

⁴⁰ Ibidem.

reprezentative. Dar reprezentative cum? Este vorba de o reprezentativitate politică, în care caz trebuie făcut în așa fel ca toate opiniile de aici să fie reprezentate și mai ales atribuite actorilor mobilizați în sânul asociațiilor? Este vorba de o reprezentativitate statistică și sociologică, care poate cere ca toate categoriile de populație să fie reprezentate? Apoi, se dorește ca cetățenii obișnuiți să vorbească, pe calea tragerii la sorți, sau se asigură o reprezentativitate imperativă a grupurilor celor mai defavorizate? În fine, reprezentativitatea se întemeiază pe numărul celor care participă la activitatea respectivei OSC sau pe calitatea argumentelor care se schimbă? Potrivit opțiunii luate și a criteriului de reprezentativitate ales, răspunsul la aceste chestiuni va diferi și criteriile de evaluare a modalității de implicare a OSC vor putea varia;

b) *Dilemele egalității: OSC sunt locuri de integrare sau de excludere socială?* Apartenența la OSC este benevolă. De regulă, în aceste organizații preocupate de asigurarea drepturilor omului, sub toate aspectele, intră cei care vor să activeze în acest domeniu. Persoanele defavorizate și străinii nu se numără printre membrii acestor organizații. În această situație, întrebarea de mai sus este firească. Pe de altă parte, se ridică și alte întrebări, cum ar fi: o participare socialmente selectivă este ea acceptabilă în sine? Dacă „da”, atunci ar trebui pus capăt cvasitotalității experiențelor existente? Este nevoie ca grupurile cele mai defavorizate să fie prezente fizic în OSC sau în organizații politice, pentru ca problemelor lor să fie auzite? Ce trebuie făcut cu segmentele de populație cele mai marginalizate care, probabil, nu vor fi niciodată reprezentate? Punerea în practică a formelor de participare, în mod paradoxal, nu conduce ea la dublarea excluderii lor? Ar fi mai bine să se recurgă, pentru a reprezenta aceste categorii de populație, la circuitele cele mai clasice ale reprezentării: asociații, partide politice, aleși? Odată cetățenii aparținând grupurilor celor mai defavorizate prezente fizic în aceste cercuri de discuții, cum se

poate ca ei să ia cuvântul? Cum să se facă ca opinia lor să fie ascultată și luată în seamă? Cum să li se asigure aceleași șanse cu resursele discursive, argumentative, retorice și deci politice ale reprezentanților grupurilor sociale dominante? Într-un cuvânt, cum să restaurezi condițiile unei egalități democratice minime în acest „forum hibrid” în sânul căruia asimetria de poziții este întotdeauna regula;

c) *Dilema nivelului: politic de proximitate sau incitarea de ridicare în generalitate?* Este esențial de a se interoga nivelul teritorial în care se dorește participarea locuitorilor. Instanțele participative existente fixează cel mai adesea locuitorii la nivelul cartierului și cantonează discuțiile la mediul imediat, la probleme de administrație a drumurilor și la lipsa de civilizație. Această formă de depolitizare a dezbaterilor servește aleșilor, dar produce două tipuri de efecte. În primul rând, transformă aceste adunări de cartier și alte proceduri de concertare în cameră de ecou a egoismelor locale și sociale diverse. Atunci când OSC, la nivel local, de pildă, se mobilizează împotriva înființării unui centru pentru bolnavi de SIDA, atunci când riverani pun pe primul plan apărarea mediului lor ambiant pentru a refuza un proiect de amenajare, care poate fi temeiul egalității astfel puse în practică?

Apărarea punctelor de vedere particulare pune cu atât mai mult problema cu cât ansamblul populației din localitate nu va fi reprezentat în discuții. Cum să se ia în seamă cuvântul celor absenți, al celor care rămân la marginea instanțelor pe motive de îndepărtare socială sau geografică și vor fi afectați prin deciziile luate? Există un risc real în a face legitim punctul de vedere al unei minorități politice, sub pretextul „democrației de proximitate”. O astfel de configurație readuce asupra alesului grija de a arbitra aceste puncte de vedere particulare fără să se organizeze o confruntare democratică sau cetățenii să fie incitați să ia în calcul punctul de vedere al celuilalt. Al doilea efect al acestui nivel de participare impune ca spațiul

participării, al discuției să fie separat de spațiul de decizie. Astăzi, toate deciziile importante se adoptă în alte locuri decât în cele în care OSC dezbat probleme de interes general pentru comunitate.

d) *Dilema competenței: argumentarea rațională versus expertiză profană.* În privința aleșilor și a tehnicienilor, participarea tuturor cetățenilor se lovește dintr-odată de un obstacol: cel al incompetenței temute sau vădită la aceștia în materie de tehnică sau politică. Intervenția acestora din urmă pune în joc concepția de raționalitate, de eficacitate, de expertiză. A da cuvântul cetățenilor, de fapt, înseamnă să se recunoască forme de cunoaștere și de argumentare de altă natură decât cele care prevalează în universul politic și administrativ. Pe de altă parte, angajarea în luarea în calcul a opiniilor tuturor cetățenilor obligă mai ales la pierdere de timp, la multiplicarea „curselor” între arenele de discuții și serviciile tehnico-administrative, la a ține seama de efectele, fantezmele și sentimentele de nedreptate ale unei populații adesea incapabilă să recunoască dintr-odată virtuțile soluțiilor „optime” emise de către experți. Una dintre manierele de a soluționa problema, adesea avută în vedere, constă în a face ca cetățenii să ceară mai multe informații despre domeniul în discuție, apropiindu-i astfel de experți

e) *Dilema conflictului: OSC să fie fabrici de consens sau locuri de controversă?* Ce se dorește să se producă în aceste forme de participare democratică inițiate de OSC: consens sau nu? Se dorește cu orice preț să se ajungă la un compromis sau dimpotrivă să se arate zonele de conflicte? Se dorește alinierea cetățenilor la punctul de vedere al decidentului sau se încearcă găsirea unei norme acceptabile? În orice caz, este important ca regulile jocului să fie clare și dacă ideal este vorba de a asocia cele două dimensiuni (expresia conflictului și căutarea unei norme comune), în practică lucrul acesta nu este mereu posibil. În parte, legat de această chestiune se află cea a publicității.

Trebuie întotdeauna să se privilegieze situația de dezbatere publică și deschisă sau câteodată să se încurajeze practica ușilor închise? De asemenea, aici se pot înfrunta două cerințe: una cere publicitatea și cealaltă privește eficacitatea, legată de calitatea procesului de schimb de informații și de argumentare. Prezența publicului riscă să paraziteze dezbaterile, să faciliteze luările de poziție cu caracter demagogic, să împiedice anumiți actori de a schimba puncte de vedere. Între modelul de agora, de adunare deschisă tuturor, care riscă adesea să derapeze sau să rămână neproductiv și cel al atelierului mai mult sau mai puțin închis, care avantajează deliberarea unui mic grup de locuitori selecționați, cel mai adesea voluntari, ce model ar trebui preferat?

f) *Dilema deciziei: „minciuni” democratice sau împărțirea responsabilității?* Dar problema esențială este și va rămâne mereu în democrație următoarea: se dorește în mod real o împărțire a puterii și a deciziei politice? A nu ține seama de opiniile locuitorilor nu generează un risc fundamental, cel al decepționării și întăririi cinismului, de a ajunge, în final, la un rezultat exact contrar celui căutat? Invers, ce poate însemna a împărți puterea și responsabilitatea?

Toate aceste dileme ridică, de fapt, pun în discuție problema pregătirii populației, în timp, pentru a putea să participe, în mod real și concret, la dezbaterile și soluționarea treburilor publice, atât la nivel local, cât și național. Numai crearea unor forme de participare democratică, tot un produs al minții celor cu experiență în domeniu, nu este suficientă pentru a dezvolta democrația directă, pe care, se pare, OSC o promovează. Totodată, poate este necesar să se folosească, la început, forme mai simple de implicare activă a cetățenilor în soluționarea treburilor publice, prin care aceștia să deprindă această manieră de lucru.

De asemenea, este necesară și schimbarea concepției pe care o are majoritatea populației și anume că cei aleși și

instituțiile statului sunt obligate să soluționeze toate problemele cu care se confruntă o localitate sau chiar întreaga țară. Încă mai există mentalitatea că oamenii au doar obligația să voteze, iar cei aleși și funcționarii publici să se preocupe îndeaproape de tot ceea ce depinde de buna funcționare a societății și asigurarea drepturilor cetățenilor. De aici și numărul scăzut al cetățenilor care se implică activ în acțiunile și demersurile organizațiilor societății civile, la toate nivelurile de manifestare.

Capitolul II. Societatea civilă din România

1. Constituirea societății civile în România post-comunistă

În România, majoritatea oamenilor au auzit expresia „*societate civilă*” în primăvara anului 1990 de la unii lideri de opinie, intelectuali a căror imagine contrasta puternic cu activismul și fermitatea revoluționarilor „calificați la locul de muncă” (adică, în mișcările de stradă). Cu toate acestea, conceptul „*societate civilă*” este unul dintre cele mai uzitate în limbajul post-decembrist, el dobândind accepțiuni diferite, în funcție de interesele care sunt în joc.

Din păcate, în țara noastră, societatea civilă nu a apărut organic și nu s-a conturat firesc. Aceasta din mai multe motive. Mai întâi, un motiv îl reprezintă moștenirea în acest domeniu, de la regimul comunist. Acesta din urmă nu a permis existența și activitatea societății civile, care era percepută de guvernanți atât ca o sursă de disfuncționalități, cât și ca o expresie a decadenței capitaliste. De aceea, *partidul-stat* a instituit un permanent și minuțios control politic asupra oricărei organizații nepolitice, fie că era asociație (de locatari, sportivă etc.), sindicat, fundație sau uniune (a scriitorilor, a artiștilor plastici etc.).

Apoi, un alt impediment îl constituie percepția societății civile de către majoritatea populației ca ceva străin, venit din

afara țării, care, dacă nu este dușmănos, este cel puțin dubios sau manipulator. Prin urmare, acest „*ceva*” se cerea privit cu circumspecție, cu suspiciune. Este posibil ca această atitudine a majorității populației să-și aibă temeiul în faptul că primele manifestări ale societății civile au fost cele de contestare atât a guvernanților instalați după decembrie 1989, cât și a măsurilor economice, politice, sociale, financiare pe care aceștia le-au adoptat. În mentalitatea unor segmente importante ale populației o asemenea atitudine era considerată, atunci, ca o manifestare îndreptată împotriva statului, ca purtător și apărător al intereselor naționale, ceea ce contravenea educației primite de către aceștia în familie, în școală, în organizația de partid sau de tineret. De aceea, acest „*ceva*” se cerea respins din start.

Un alt obstacol este faptul că s-a generalizat în rândurile populației o „*imagine feministă*” a societății civile datorată reprezentanților acesteia din urmă care nu au fost suficient de convingătoare în tot ceea ce au întreprins pentru binele general. Atitudinea și, mai ales, comportamentul acestora au fost percepute ca lipsite de un fundament real și, totodată, ca modalități de satisfacere a unor interese personale și de grup.

În plus, procesul formării societății civile a demarat și a continuat într-o modalitate opusă celei parcurse în țările cu tradiție democratică. Astfel, în aceste țări, mai întâi a apărut, s-a dezvoltat și consolidat societatea civilă și, apoi, din aceasta s-au format partidele politice. De pildă, sindicatele au condus la apariția și afirmarea partidelor social-democrate, iar asociațiile de pe lângă biserici au făcut posibilă apariția unor partide creștin-democrate.

În România, formarea societății civile a avut un alt curs diferit de cele din țările cu o puternică tradiție democratică. Aceasta pentru că intenția clasei politice a fost aceea de a „crea” foarte rapid o societate civilă, mulată și aservită intereselor lor. Aceasta poate fi o posibilă explicație a lipsei de combativitate și de consistență a mării majorități a acțiunilor

întreprinse de organizații ale societății civile - asociații, fundații, federații, ligi etc. De asemenea, implicarea cetățenilor în activitatea civică este relativ redusă cantitativ și calitativ. Așa se explică și faptul că, potrivit anchetei sociologice efectuate în 1998, la cererea Fundației pentru Dezvoltarea Societății Civile în România, motivul pentru care românii se înscriu într-o organizație neguvernamentală (ONG) îl constituie obținerea unor ajutoare (22% din totalul celor chestionați) și abia după aceea vine preocuparea pentru apărarea intereselor de grup (14%). Totodată, ancheta a evidențiat că 71% din cei intervievați nu doresc să se înscrie într-o ONG din următoarele motive: lipsa de interes (25%); lipsa de timp (23%); lipsa unei propuneri în acest sens (16%); lipsa de încredere în ONG (7%).⁴¹

Un alt factor, care a marcat negativ evoluția societății civile, l-a reprezentat participarea Alianței Civice la guvernare timp de un an și jumătate. Pentru o mare parte a populației, Alianța Civică echivala, în perioada 1991-1998, cu societatea civilă. Ori, înregimentarea sa politică, inclusiv prin transformarea în partid politic i-a afectat pe mulți cei care au văzut în aceasta o totală subordonare a societății civile față de societatea politică.

În același timp, cei aflați la guvernare și-au creat „propria” societate civilă. De aici, o aprigă competiție pentru legitimarea organizațiilor societății civile aparținând, atât celor aflați la putere, cât și celor din opoziție. Frecvent, în campania electorală, de pildă, organizații ale societății civile, prin atitudinea adoptată și acțiunile întreprinse se situează fie pe poziția partidelor din opoziție, fie de partea celor aflate la putere în stat. În acest mod, practic, ele își depășesc rolul de drept ce le revine în societate, ceea ce le poate dăuna grav

⁴¹ Cf. Dobrescu, M. Emilian, **Românografia**, București, Editura Compania, 2000, p.13.

imaginii. În plus, acest comportament a limitat foarte mult sfera societății civile, care pare să fie un appendice al politicului.

Pe de altă parte, segmente importante ale ei – *sindicatelor, bisericilor sau asociațiilor de caritate* – au rămas în afara dezbaterii publice, ceea ce, într-un fel, le-a exclus de la o implicare directă, activă și consistentă în rezolvarea unor probleme de interes general pentru societatea românească aflată într-un cuprinzător proces de reconstrucție, sub toate aspectele. Nu este mai puțin adevărat că sindicatelor, bisericilor sau asociațiilor de caritate au organizat și desfășurat, în tot acest timp, o serie de acțiuni și activități, strict, în folosul propriilor membri.

Modernizarea economică și politică este o condiție necesară pentru afirmarea societății civile, dar nu și suficientă. Starea și forța de manifestare ale societății civile depind de progresul cristalizării unor factori culturali și psihosociali, între care autonomia persoanei, și, deci, individualizarea raporturilor dintre oameni, emanciparea de cadrul comunitar, de credințele tradiționale pe care se fondează autoritatea acestuia și formarea loialității tuturor membrilor unei societăți care se constituie ca stat. În plus, societatea civilă, ca entitate activă și autonomă, există doar în măsura în care dimensiunea sa obiectivă (prezența unui spațiu al intereselor umane particulare) se întrecește cu cea subiectivă, adică cu conștiința organizării diverselor structuri de interese, cu posibilități de acțiune în plan social-politic, economic, educativ, cultural și umanitar.

Un indicator clar al constituirii societății civile rezidă în structurarea indivizilor în funcție de interese ce transcend apartenența naturală la grupuri de rudenie, vârstă, generații, religie, etnie pentru a da naștere asociațiilor cu caracter voluntar. În România, încă, se învață normele și regulile care generează asemenea atitudini și comportamente, care pun accentul pe constituirea de grupuri pe criterii, altele decât cele tradiționale. Interesul începe să primeze și la noi în constituirea

unor grupuri umane. Astfel, s-au fondat și, fără îndoială, se vor mai înființa diverse grupuri de presiune, altele care vor face lobby, atât în interes personal și național, cât și mondial. De fapt, în ultima vreme, se vorbește insistent de constituirea unei societăți civile mondiale⁴² care ar reuni în rândurile sale diferitele organizații ale societății civile naționale ale căror obiective statutare sunt comune cu ale altor structuri similare din alte țări și care se solidarizează în vederea atingerii scopurilor comune propuse.

2. *Locul și rolul societății civile în țara noastră*

Societatea civilă este, potrivit definiției celei mai largi, acea entitate eterogenă care activează în spațiul neocupat dintre stat (cu toate instituțiile sale politice și administrative) și piață (zona care are drept element esențial profitul). În această zonă, dezinteresată politic (societatea civilă, prin definiție, nu are ca scop cucerirea puterii politice, la nivel local sau central) și financiar ar trebui să se întrevadă valorile și principiile care ghidează o societate. Aceasta este zona de mijloc a societății care formează, indirect, reperatele și care controlează, cel puțin, (moral și valoric) funcționarea corectă a instituțiilor social-politice.

În țările cu tradiție democratică, societatea civilă reprezintă un element de echilibru, prin îndeplinirea rolului de releu între cetățeni și puterile publice. Motivația principală a inițiativelor civice o reprezintă implicarea în viața social-politică a comunității locale, a țării, și nu doar contestarea celor aflați la guvernare. De fapt, în aceste țări, societatea civilă preia din obligațiile statului, fixându-și obiective proprii. Libera asociație înlocuiește tot mai mult statul coercitiv, dar nu

⁴² Miguel Dary de Oliveira et Rajesh Tandon, *L'aparition de la société mondiale*, Revue électronique de l'USIA, vol.I, nr.8, juillet, 1996.

opunându-se acestuia, ci în conlucrare cu el. Astfel, în statele cu tradiție democratică îndelungată, mai multe comunități religioase dirijează o serie de societăți de asistență socială, care își au propriile spitale, creșe, servicii de consiliere familială etc.

La noi, însă, implicarea cetățenilor în viața social-politică a comunității locale și a țării este redusă. Se pare că predomină încă concepția potrivit căreia statul este obligat să facă totul pentru binele cetățenilor săi. În plus, probabil că este nevoie de ceva timp pentru ca aceștia să învețe și să-și însușească normele și regulile specifice unui comportament social activ și responsabil.

În realitate, principala funcție a societății civile este să asigure „baza” pentru eliminarea puterii absolute a statului și pentru controlul instituțiilor sale. Aceasta deoarece statul, pe măsură ce puterea sa crește, devine o sursă de amenințare pentru securitatea individuală⁴³. Aceste amenințări provin din: a) *obligațiile și legislația internă*, care, teoretic, îi privesc pe toți cetățenii; b) *acțiunea administrativă și politică* a statului împotriva indivizilor și grupurilor, în sensul că impune respectarea, de către toți cetățenii, a legilor emise, în orice condiții de timp și de loc; c) *„luptele” pentru controlul mașinării politice* a statului. Aici este vorba de respectarea de către toți cetățenii și toate partidele politice a regulilor jocului politic, de accedere și conservare a puterii în stat; d) *politica externă de stat*. Această funcție are două dimensiuni: 1. să supravegheze exercitarea puterii în statele democratice; 2. să contribuie la democratizarea statelor autoritariste. În acest scop, societatea civilă își creează structurile proprii prin care controlează eventualele abuzuri și încălcări de legi ce pot fi comise de către guvernanți, pe de o parte, și prin oferte de alternative, altele decât partidele, pentru reprezentarea intereselor lor, pe de altă parte. Acest rol al societății civile

⁴³ Buzan, Barry, **Popoarele, statele și teama**, Chișinău, Editura Cartier, 2000, p. 54.

este, totodată, important pentru grupurile excluse în mod tradițional – precum femeile și minoritățile etnice și rasiale – cărora le permite participarea la viața publică.

O altă funcție a societății civile este aceea de a reforma clasa politică socotită coruptă, mai ales în acele societăți în care democrația nu este consolidată. De exemplu, în Coreea de Sud, aproape 1000 de formațiuni civice au inițiat o amplă campanie, în anul electoral 2000, cu scopul de a limita numărul politicienilor controversați ce candidează pentru un nou mandat. În mare parte, această inițiativă a avut succes. Nu același lucru se poate spune despre campaniile inițiate în țara noastră de formațiunile civice. Astfel, Asociația Pro Democrația a încercat să promoveze un Cod Electoral menit a înmprospăta și așeza viața politică românească pe principii socotite corecte de către cei care au propus respectivul cod⁴⁴. Din păcate, inițiativa nu s-a bucurat de atenție nici din partea politicienilor și a partidelor politice și nici din partea celor neangajați politic.

În anul electoral 2004, organizații ale societății civile din România au inițiat acțiunea „Coaliția pentru un Parlament Curat”, care avea ca obiectiv eliminarea de pe listele de partid pentru alegeri a persoanelor care nu îndeplineau condițiile morale și nu numai, pentru a deveni senatori și deputați. Nici această inițiativă nu a avut efectul scontat. Practic, nici un partid nu a ținut seama de lista publicată de societatea civilă. Această atitudine indică atât lipsa de eficiență a organizațiilor civice din țară, cât și modesta lor capacitate de a mobiliza opinia publică sau de a influența instituțiile statului și clasa politică. Și în acest context, se cuvine menționată nevoia de a ne însuși normele și regulile ce definesc atitudinea și comportamentul civic propriu societăților umane cu tradiții democratice îndelungate. Cu alte cuvinte, se impune ca fiecare dintre noi să ne intrăm, cu responsabilitate, în rolul de cetățean

⁴⁴ Vezi ziarul Cotidianul, 01.03.2002, p. 9.

conștient de faptul că cel mai bine și cel mai eficace își promovează și apără interesele fiecare, prin intermediul unui grup constituit în acest scop, și nu numai prin structurile administrative și politice ale statului.

Societatea civilă îndeplinește și rolul de „bază” pentru formarea de noi lideri politici. Aceasta pentru că se prezintă ca un teren excelent pentru acele persoane cu calități de lider, care nu-și găsesc locul în partide politice, fie din cauza concurenței prea mari, fie datorită circumstanțelor. În plus, angajarea politică a persoanelor care au desfășurat activități civice, de interes general, pentru întreaga societate, se pare că aduce un suflu nou în organismele politice și, într-o mare măsură, o susținere consistentă pentru partidele care practică o astfel de metodă.

De asemenea, societatea civilă, prin activitatea civică a componentelor sale, își propune să compenseze „minusurile” statului, instituțiilor sale politice și administrative în ceea ce privește apărarea și promovarea intereselor generale, dar specifice ale cetățenilor, ale comunităților, ale grupurilor umane. Societatea civilă își îndeplinește acest rol prin statornicirea unor raporturi de colaborare cu statul, organismele sale și nu printr-o subordonare necondiționată față de acesta. Organizațiile societății civile și organismele statului sunt două laturi complementare ale existenței umane în societățile moderne⁴⁵. Statul reprezintă ansamblul instituțiilor puterii cârmuitoare prin care se reglementează normarea vieții sociale și se asigură ordinea în plan intrasocial și apărarea, securitatea în plan extern. În schimb, societatea civilă privește domeniul relațiilor directe dintre interesele grupurilor umane și dintre indivizi în toate planurile vieții sociale și nu numai.

Desigur, societatea civilă, prin organizațiile sale, poate și trebuie să aibă și un rol contestatar al liniei politice a celor aflați la putere. În acest context, eficiența acțiunilor sale este

⁴⁵ Cioabă, Aristide ș.a., **op.cit.**, pp.60-69.

direct proporțională cu calitatea informării asupra a ceea ce vor să conteste. În acest caz, o presă liberă înseamnă doar un mijloc de a asigura publicului o seamă de informații despre activitățile guvernului, a diverselor organizații administrative, judiciare și politice ale statului. Veridicitatea, validitatea și oportunitatea transmiterii acestor informații nu depind de ceea ce afirmă cei aflați la putere că înfăptuiesc, ci de profesionalismul celor care le culeg și difuzează prin intermediul mass-media. În același timp, în statele cu o îndelungată tradiție democratică se practică și un jurnalism civic, care își propune să mobilizeze cetățenii, să-i conștientizeze, să-i determine să se implice activ în soluționarea unor probleme de interes general la nivelul comunității de care aparțin⁴⁶.

Organizațiile societății civile joacă un rol esențial în crearea unui model european de democrație în sânul căruia cetățenii, prin intermediul acestor structuri, își exprimă activ acordul și angajamentul pentru dezvoltarea economică, socială și a vieții comunității lor.

Prin acțiunile lor, aceste organizații contribuie la dezvoltarea unui model participativ al societății civile în conceperea și punerea în practică a politicilor care, întărind structurile democratice exterioare sferei parlamentare, sporesc încrederea în sistemul democratic.

Bineînțeles, îndeplinirea funcțiilor menționate de către societatea civilă în stat este diferită de la o țară la alta și depinde de dezvoltarea economică pe principiile economiei de piață, de nivelul și conținutul democrației etc. Totodată, se cuvine menționat că o societate civilă hiperactivă, necruțătoare, rezistentă poate copleși un stat slăbit, cu mulțimea și diversitatea solicitărilor sale.

De aceea, statul trebuie să aibă suficientă autonomie, legitimitate, capacitate și suport pentru a media interesele

⁴⁶ Paul Malamud, *Le Journalisme civique*, Revue électronique de l'USIA, vol.1, nr.8, juillet 1996.

deosebite ale grupurilor și pentru armonizarea cererilor lor. Cu alte cuvinte, statul este chemat să creeze condițiile normative și instituționale ale constituirii și funcționării normale, atât a structurilor sale specifice, cât și a celor caracteristice societății civile.

În concluzie, se poate afirma că, prin îndeplinirea rolului ce-i revine în stat, respectiv a funcțiilor și responsabilităților asumate, societatea civilă ocupă un loc important în societatea românească actuală.

Acest statut se cere validat social, prin recunoașterea sa benevolă de către cetățenii țării, de către membrii unor comunități și grupuri umane.

3. Structura societății civile

Componenta societății civile românești diferă de la un autor la altul. Astfel, unii apreciază că din societatea civilă fac parte: organizațiile neguvernamentale, sindicatele și mass-media⁴⁷. Alții includ în societatea civilă sindicatele, bisericile și organizațiile neguvernamentale⁴⁸, precum și familia⁴⁹.

Prin urmare, se poate afirma că din societatea civilă fac parte: mass-media, sindicatele, bisericile, organizațiile neguvernamentale și familia.

Mass-media, desigur cea independentă, nu cea subordonată intereselor unui partid politic sau unei coaliții de partide, reprezintă o componentă importantă a societății civile.

Rolul său primordial este de a informa oportun și corect cetățenii cu privire la activitățile pe care le desfășoară statul, respectiv instituțiile sale politice, juridice și administrative, în scopul promovării și prezervării intereselor tuturor cetățenilor săi. Este vorba atât de o informare veridică, cât și de o

⁴⁷ Dobrescu, M. Emilian, *op. cit.*, p. 127.

⁴⁸ Ziarul Cotidianul, 01.03.2002, p. 9.

⁴⁹ *La renaissance de la société civile*, [http:// www.libres.org/](http://www.libres.org/)

comunicare optimă, prin mijloacele specifice, cu toți membrii societății. În acest mod, mass-media, socotită a patra putere în stat, îndeplinindu-și neabătut și necondiționat rolul social, își menține atât credibilitatea, cât și capacitatea de control asupra instituțiilor statului.

În 2003, în România, erau 2013 ziare, reviste și alte publicații periodice, față de 2002 când erau 1947⁵⁰. Aceste date statistice evidențiază tendința de creștere a presei românești, ca parte intrinsecă a mass-media, și, implicit, a structurilor societății civile.

Totodată, această tendință se poate socoti o expresie a recunoașterii de către publicul cititor a rolului social important pe care îl are presa în țara noastră.

Sindicatelor, o altă componentă de seamă a societății civile, au rolul de a apăra și promova, înainte de toate, interesele permanente ale membrilor săi.

Ele fac acest lucru printr-o paletă largă de metode legale, atât la nivel local, cât și al întregii țări.

Ca ultimă modalitate de apărare a intereselor membrilor săi se folosește greva, fie de avertisment, fie greva propriu-zisă.

În perioada 1995-2003, în țara noastră, au avut loc o serie de greve (detalii în tabelul nr.1), care pun în evidență hotărârea sindicatelor de a face tot ceea ce depinde de ele și este permis legal pentru a apăra și promova interesele membrilor lor⁵¹.

⁵⁰ **Anuarul statistic al României**, București, INS, 2004, p. 62.

⁵¹ Ibidem, p. 112.

Tabelul nr. 1 - Greve în perioada 1994-2003

Ani Felul grevei	1995	1997	1999	2000	2001	2003
Grevă de avertisment	1	3	22	10	5	4
Grevă de avertisment urmată de grevă propriu-zisă	7	9	26	2	3	5
Grevă propriu-zisă	19	3	37	6	2	-
Total	27	15	85	18	10	9

Analiza, fie și sumară, a datelor din tabelul nr. 1 relevă o radicalizare a activității sindicatelor în perioada 1997-1999 și o diminuare a numărului de greve în anii 2000 și 2003. Aceasta semnifică, printre altele, o intrare autentică în rol a sindicatelor, ca expresie a maturizării lor, dar și a societății civile din țara noastră.

Bisericile existente în România sunt o altă componentă esențială a societății civile românești. În acest sens, se cuvine făcută mențiunea că majoritatea românilor (87%) sunt creștini ortodocși (greco-catolicii și romano-catolicii reprezintă doar 5% din populația țării, ceilalți cetățeni aparțin altor culte și secte)⁵². În țara noastră, Biserica Ortodoxă Română (B.O.R.) se bucură de o mare încredere în rândul populației. Astfel, B.O.R., împreună cu armata națională, ocupă primele două locuri în sondajele de opinie, în ceea ce privește încrederea populației în instituții ale statului și guvernamentale.

⁵² Dobrescu, M. Emilian, **op.cit.**, pp.56-58.

B.O.R., prin întreaga activitate, promovează și apără interesele membrilor săi, în special, dar și pe cele naționale fundamentale. Aceasta reprezintă o componentă principală a societății civile care, prin forța spirituală, activitatea personalului său, dar și a enoriașilor a avut, are și va avea un cuvânt de spus în societatea românească.

De aceea și raporturile Armatei cu B.O.R. sunt deosebit de strânse, oneste, profunde și intense.

Asociațiile, fundațiile și federațiile constituie alte componente ale societății civile. Acestea se diferențiază prin: scopurile propuse; numărul de membri; natura activității; posibilitățile (resursele) materiale și financiare etc.

Astfel, întâlnim asociații de caritate, sportive, profesionale, fundații diverse și federații sindicale și sportive.

Familia, ca asociere benevolă a două persoane de sexe diferite, reprezintă o celulă a societății civile⁵³. Ea constituie una dintre valorile cele mai sigure din viața oamenilor.

Prin intermediul ei, aceștia trec mai ușor și fără prea multe necazuri peste perioadele de criză și șomaj. Aceasta întrucât familia este multifuncțională: serviciile sale merg de la naștere până la moarte, de la educație la religie, de la profesie la patriotism, de la ospetie la dragoste. În plus, familia este prima alegere individuală liberă și viitorul cel mai apropiat.

4. Caracteristici și tendința esențială de evoluție a societății civile

Analiza sociologică a societății civile din România pune în evidență următoarele trăsături ale acesteia:

a. *organizarea intrasectorială*. În țară, cel puțin statistic, există o rețea densă de organizații ale societății civile. Astfel, în 1998 erau înregistrate 32.982 de ONG-uri. Cooperarea dintre

organizațiile societății civile (asociații, fundații, ligi, federații etc.) este împiedicată de conflictele intrasectoriale. De obicei, în raporturile din ele primează competiția sectorială, propriul interes și nu rezolvarea problemelor de interes comun;

b. *relațiile organizațiilor societății civile cu sfera guvernamentală*. Acestea se caracterizează prin următoarele aspecte: administrația publică nu se implică suficient „în colaborarea cu societatea civilă” și tolerează existența organizațiilor neguvernamentale fictive, a celor care comit ilegalități și a celor care „vânează proiecte” în interesul propriu; colaborarea ONG-urilor cu administrația publică (centrală și locală) și cu partidele politice are un caracter ad-hoc, fiind determinată în mare măsură de contactele personale; dezacord în ceea ce privește locul și rolul societății civile în societate. Astfel, reprezentanții societății civile afirmă că societatea românească va fi cu adevărat democratică atunci când li se va permite să aibă posibilitatea preluării unor responsabilități ce revin sferei guvernamentale, în timp ce reprezentanții acesteia opun rezistență unei astfel de idei.

Prin urmare, ONG-urile au, practic, o activitate socială utilă dar modestă. „De principiu, organizațiile nonguvernamentale au rolul de a prelua problemele și nevoile la nivel comunitar, în scopul transpunerii lor în agenda mediatică, dar și guvernamentală și bineînțeles, pentru anumite tipuri de probleme ONG-urile își propun chiar rezolvarea lor”⁵⁴.

c. *relațiile organizațiilor civile cu cetățenii și cu proprii membri* este definită prin diversitate, atât sub aspectul conținutului, cât și al intensității. Astfel, există un nucleu activ (cei din conducerea ONG-ului respectiv), iar legăturile cu ceilalți membri se fac atât prin contacte personale, cât și prin participarea la activitățile proprii organizate (seminarii,

⁵³ *La renaissance de la société civile*, <http://www.libres.org/>, p.3.

⁵⁴ Bulai, Ana, (coord.), **10 ani de adaptare**, București, Institutul PRO, 2001, p. 63.

conferințe, mese rotunde etc.) la nivel local și/sau național. S-a constatat că membrii organizațiilor societății civile sunt mai puțin dispuși să se afilieze la alte asociații, fundații etc. în interesul general al cetățenilor, dar sunt mult mai dispuși la formarea de alianțe pentru a promova interesele comune ale sectorului;

d. *distribuția geografică* este în teritoriul național neuniformă. Astfel, din totalul ONG-urilor înregistrate, nucleul activ îl constituie circa 400, iar două treimi se află în București⁵⁵. De asemenea, datele statistice evidențiază că există mai multe ONG-uri în Transilvania și Moldova decât în celelalte regiuni istorice al țării;

e. *resursele financiare sunt modeste*. Aceasta reprezintă o cauză a numărului redus de ONG-uri active. Există organizații care și-au încetat activitatea din motive financiare. De altfel, sponsorii interni sunt puțini, iar cei externi și-au redus drastic contribuția în ultimii ani. Așa se explică, în parte, și faptul că circa o treime din ONG-uri își desfășoară activitatea fără salariați, numai cu colaboratori sau voluntari. Se cuvine menționat că organizațiile societății civile nu depind exclusiv nici de resursele financiare ale sectorului privat românesc, nici de fondurile publice românești. În plus, politicile de finanțare stabilite de administrația publică locală și centrală coincid în prea mică măsură cu nevoile organizațiilor societății civile;

f. *factori care orientează activitatea organizațiilor societății civile*. Managementul intern este redus la decizia privind derularea activităților specifice. Așa se explică implicarea scăzută a cetățenilor în activitatea societății civile de la noi. Astfel, din totalul celor care participă la activitatea unei organizații neguvernamentale, circa 40% fac parte din asociații ce reprezintă interese de afaceri și profesionale, 26% acționează în sfera serviciilor sociale și 19% se consacră apărării drepturilor cetățenești. Totodată, 22% din cei care sunt membrii

⁵⁵ Dobrescu, M. Emilian, *op.cit.*, p.130.

unei ONG au făcut aceasta în speranța obținerii unor ajutoare⁵⁶. La baza structurii organizațiilor societății civile stă diversitatea culturală. În ceea ce privește activismul, societatea civilă, deși nu a recurs la demonstrații violente ca mijloace concrete pentru promovarea intereselor proprii în sfera publică, totuși, în perioada 1990-2002, au avut cu guvernării relații preponderent de confruntare. Astfel, sindicatele, cei mai importanți reprezentanți (ca număr de membri și resurse financiar-economice) ai societății civile, au avut în perioada 1990-2004, relații de confruntare cu puterea. De pildă, în perioada 1998-2003 s-au înregistrat, în medie, anual, 29 de greve gestionate de către sindicate⁵⁷. La rândul său, mass-media nu a scăpat nici o ocazie pentru a critica vehement guvernării post-decembrști pentru modul în care au elaborat și, mai ales, au aplicat diverse strategii de reformă economică, politică, socială etc.;

g. *cadrul legislativ și politicile* ce influențează înființarea și finanțarea organizațiilor societății civile este permisiv. Astfel, deși birocrăția încetinește derularea activităților, înființarea organizațiilor societății civile este, în mare măsură, facilă. Legislația curentă însă nu încurajează sponsorizările și donațiile din partea companiilor comerciale, în sensul că facilitățile acordate donatorilor ridică în continuare probleme în ciuda modificărilor aduse legii sponsorizării. În plus, cu toate că organizațiile sunt scutite de impozite pe veniturile din donații, ele plătesc impozite pentru veniturile realizate din activitățile economice;

h. *normele socio-culturale*. Există presiuni asupra organizațiilor societății civile de a se alătura sau sprijini grupările politice, iar comportamentul instituțiilor statului și ale sectorului privat este o reflecție a unei norme sociale care nu valorizează activismul în societate și nici acțiunile unui

⁵⁶Ibidem, pp. 129-130.

⁵⁷ *Anuarul statistic al României*, București, INS, 2004, p. 112.

cetățean de a se alătura vreunei organizații. De asemenea, nu este valorizată pozitiv nici implicarea în programe filantropice;

i. *valorile organizațiilor societății civile* se definesc prin următoarele aspecte: arată o preocupare profundă față de problematica generală a drepturilor omului; nu încurajează conflictele între grupurile culturale și religioase diferite și, reciproc, diferendele etnice, politice și culturale nu constituie surse de conflict în interiorul organizațiilor societății civile; nu tolerează rasismul; sunt suficient mediatizate; grad mic de transparență (organizațiile pun, de regulă, la dispoziția publicului informații despre activitatea lor, nu și despre situația financiară pe care o consideră confidențială); activități specifice reușite. De regulă, organizațiile societății civile se ocupă cu furnizarea de bunuri și servicii în beneficiul public și îmbunătățirea calității vieții indivizilor pentru care acestea lucrează. Totuși, se constată un raport inegal între capacitatea organizațiilor de a răspunde priorităților și nevoilor membrilor societății civile și capacitatea de a promova interesele acestora prin influențarea politicilor publice. O posibilă explicație a acestei situații ar fi lipsa de experiență în acest domeniu, atât a conducătorilor organizațiilor societății civile, cât și a cetățenilor, în general, dar și a reprezentanților instituțiilor publice care gestionează asemenea proiecte.

De exemplu, pãgubiții Fondului Național de Dezvoltare s-au constituit într-o organizație neguvernamentală cu scopul de a asigura membrilor săi recuperarea sumelor investite în acest fond. Acțiunile lor, atât la nivel local (judetean), cât și național nu au primit un sprijin semnificativ din partea altor structuri ale societății civile. Doar mass-media a relatat succint acțiunile întreprinse de această organizație neguvernamentală.

De asemenea, se constată că organizațiile societății civile nu sunt invitate în mod regulat să participe la inițierea unor proiecte de legi și la discutarea lor. Pe de o parte, diversitatea intereselor acestor organizații și, pe de altă parte,

lipsa unei experiențe în domeniu pentru ele și instituțiile statului sunt motivele reale ale unei astfel de situații. În mod sintetic, se poate concluziona că starea actuală a societății civile din România se caracterizează prin: 1) existența unui număr mare de asociații, fundații, ligi, federații etc.; 2) diversitate relativ redusă a scopurilor propuse; 3) activitate concretă modestă; 4) implicarea redusă a cetățenilor în activitățile societății civile; 5) relații preponderent de confruntare a societății civile cu puterea, cu guvernarea.

Este posibil ca, în viitorul apropiat, societatea civilă să prezinte, ca tendință esențială, *intrarea în normalitate*. Odată cu depășirea de către țara noastră a perioadei de tranziție se pare că societatea civilă a intrat în normalitate în ceea ce privește asumarea conștientă a rolului și funcțiilor ce-i revin într-o societate democratică. Aceasta se evidențiază prin:

1) *maturizarea societății civile*. Analiza activității diferitelor componente ale societății civile din ultima vreme indică o ușoară, dar certă, tendință de maturizare a societății civile. Astfel, tot mai mult și mai insistent societatea civilă s-a implicat, prin modalități proprii specifice, în promovarea intereselor generale ale țării. În acest context, merită subliniat efortul principalilor reprezentanți ai societății civile de a milita activ pentru integrarea României în Uniunea Europeană și în NATO;

2) *diminuarea caracterului contestatar*, de confruntare a societății civile cu puterea. Mass-media, sindicatul, unele ONG-uri, în ultimul timp, fără a renunța la obiectivele propuse au redus tonul contestatar, venind cu propuneri de alternative la diverse măsuri economice, sociale, culturale etc. inițiate de către guvernarea. De pildă, presa a publicat frecvent poziția sindicatelor față de înființarea sistemului privat de pensii în România, oferind și propunerile acestora privind acest domeniu de activitate socială. De asemenea, societatea civilă a început să conlucreze, în ultimul timp, cu puterea în elaborarea și punerea

în practică a unor programe privind copiii străzii, copiii cu handicap, lupta împotriva mării corupții etc.;

3) *instituirea unor mecanisme de negociere* între actorii politici și reprezentanții societății civile. Un exemplu în acest sens îl constituie modul în care societatea civilă s-a implicat în elaborarea Legii accesului la informațiile publice. Analiza modului în care a fost adoptat acest act normativ oferă un model pozitiv pentru felul în care ar trebui să funcționeze societatea civilă în România. În februarie 2000, Centrul pentru Jurnalism Independent a organizat prima dezbatere, o dezbatere concentrată pe legislația în domeniul mass-media, ceea ce a reunit reprezentanți ai societății civile, precum și ai mediului politic.

Mass-media a avut o prezență unanimă, ceea ce a asigurat o transparență ridicată temei, dar și activității în sine. Semnificativ este faptul că problema dezbătută a fost inclusă pe agenda publică de către grupurile și asociațiile civice din zona mass-media. În urma dezbaterii s-a lansat ideea elaborării unui proiect de lege privind accesul liber al persoanelor la informațiile de interes public.

Proiectul a fost trimis spre consultări mai multor organizații internaționale (World Press Free Committee, Article 19 etc.). Proiectul a fost promovat în Parlament de către PNL.

După depunerea legii, guvernul a înaintat un proiect relativ similar cu propunerea societății civile, fapt care a determinat ca dezbateră să ia forma unei negocieri în care actorii principali au fost reprezentanții societății civile (APADOR – Comitetul Helsinki, Agenția de Monitorizare a Presei – Academia Cațavencu, Asociația de sponsorizare a libertății de expresie, Asociația Pro Democrația, Liga Profesionistă de Presă, Centrul pentru Jurnalism Independent etc.), reprezentanții Ministerului Informațiilor Publice și membrii Comisiei Parlamentare.

Capitolul III. Societatea civilă și grupurile de presiune

1. Grupul de presiune – formă de realizare a intereselor individuale și colective

Un grup de presiune este un ansamblu de persoane fizice sau persoane juridice (adică întreprinderi sau asociații diverse) constituit în vederea apărării intereselor comune pe lângă persoane și instituții însărcinate să ia decizii (sau să întocmească dosare ce vor servi la luarea deciziilor).

În engleză, termenul uzitat pentru grupul de presiune este lobby, iar acțiunile sale se cheamă lobbying. „Un lobby este un grup de presiune sau un grup de interes având ca sarcină să influențeze o putere publică sau privată cu scopul de a reflecta la un punct de vedere”⁵⁸. În Franța, acest termen are o semnificație puternic peiorativă, semnificând un grup de presiune, mai mult sau mai puțin secret, ce vrea să constrângă deciziile politice într-un mod nedemocratic. În România se vorbește de grupuri de interes care acționează, prin metode și tehnici mai mult sau mai puțin legale, asupra persoanelor sau instituțiilor care au competența de a adopta decizii în domeniul de interes al grupului respectiv.

În SUA, activitățile de lobby sunt instituționalizate și permit identificarea diferitelor „facțiuni” în timpul unei dezbateri. Diferiți actori se regroupează atunci pentru a constitui un lobby. Acțiunile de lobby se realizează prin mijloace de presiune, cum ar fi: acțiuni mediatice; membri sau simpatizanți în timpul alegerilor; donații în campaniile electorale; aport intelectual (via think-tanks). Acest sistem de lobby este un subiect de dezbatere în SUA, unde se caută să se limiteze aspectul său financiar, pentru a preveni unele acte de corupție.

⁵⁸ Lobby, <http://fr.wikipedia.org/wiki/Lobby>

Uniunea Europeană a reluat, într-o anumită măsură, acest sistem de lobby. Astfel, la Bruxelles, unde sunt principalele servicii administrative ale Uniunii Europene, există și multe grupuri de presiune ce acționează pe lângă autoritățile competente pentru ca o anumită decizie să fie luată. Se dau ca exemple industria petrolului sau a oțelului. Alte grupuri de presiune sunt mai puțin organizate și mai temporare: astfel, când se are în vedere construirea unor autostrăzi într-o regiune dată, se poate ca primarii localităților vizate, ce doresc cu toții ca autostrada să treacă puțin mai departe de așezările lor, se organizează pentru a-și apăra interesele pe lângă cei care au putere de decizie în domeniul respectiv.

Presiunile pot lua forme vizibile, de exemplu, manifestațiile, sau, mult mai oculte, când este vorba de întreprinderi sau societăți cu răspundere limitată care doresc ca o decizie sau alta să fie adoptată în favoarea lor. În acest sens, se pot aminti facilitarea câștigării unor licitații pentru obținerea de comenzi din partea statului, a autorităților locale etc. de către anumite persoane sau grupuri.

Grupul de presiune poate fi analizat ca o expresie a democrației. Totuși, acțiunea sa pune câteva probleme, căci el vizează adesea să ocolească instituțiile obișnuite cu exercițiul democrației. Pe de altă parte, în domeniul presiunii nu există egalitate: unii dispun de multe mijloace de presiune (ceea ce semnifică clar că ei au bani și mijloace economice de presiune), alții au mai puține resurse financiare sau de altă natură. În România, grupurile de presiune sunt cel mai adesea identificate cu grupurile de interese „ticăloșite”, după o expresie agreată de unii oficiali și de o parte a mass-media. De aceea se cuvine făcută distincția netă între grupurile de presiune, care îndeplinesc o funcție publică, și cele care reprezintă grupuri de interese⁵⁹.

⁵⁹ Vezi *Lobbying*, <http://www.lobbying-europe.com/>

Totuși, se cuvine menționat faptul că *grupurile de presiune nu doresc să preia puterea politică, guvernarea statului*, ci doar satisfacerea intereselor celor pe care ele îi reprezintă, prin alte mijloace decât cele tradiționale și legale. Îndepărtarea dintre putere și cetățeni lasă loc pentru jocul grupurilor de presiune.

2. Scopul și obiectivele grupurilor de presiune

În general, grupurile de presiune acționează pentru atingerea intereselor membrilor lor. Dar există și grupuri de presiune care acționează și pentru atingerea altor scopuri și obiective. Exemplul cel mai grăitor îl reprezintă grupurile de presiune din Congresul SUA⁶⁰. Acestea influențează consistent și semnificativ politica guvernului, atât prin numărul mare al membrilor lor, cât mai ales prin organizarea unor campanii dinamice, de opinie publică, bine orchestrate pe lângă colectivități.

Mecanismul de influență este relativ simplu. Membrii Congresului sunt conștienți de faptul că trebuie, înainte de toate, să satisfacă așteptările alegătorilor lor. Pentru aceasta, ei trebuie să voteze în favoarea legii, care reflectă, în general, preocupările alegătorilor sau să fie pregătiți, în momentul realegerii, să justifice poziția impopulară pe care au adoptat-o. Deși șefii Camerei și Senatului le recomandă adesea membrilor să voteze în conformitate cu ceea ce vrea partidul din care fac parte, totuși, nu sunt rare cazurile când deputații și senatorii țin seama de sondajele de opinie și de opiniile alegătorilor din circumscripțiile lor. De asemenea, parlamentarii țin deseori seama de ceea ce le scriu, le spun la telefon, prin mesajele electronice sau în convorbirile directe alegătorii lor. Este firesc

⁶⁰ Vezi Audrae Erickson, *Les groupes de pression au Congrès: un outil essentiel à la portée des Américains désireux d'influer sur la politique étrangère des Etats-Unis*, <http://usinfo.state.gov/journals/ifps/0300ijpf/>

să se procedeze în acest mod dacă se are în vedere că realegerea lor depinde de aceștia, care sunt sau nu sunt mulțumiți de cum îi reprezintă respectivul senator sau deputat.

Influența alegătorilor sporește și mai mult când aceștia se asociază și formează grupuri de presiune atât la nivel local, cât și național. În calitate de membri ai unei asociații naționale, alegătorii participă la deciziile interne ale organizației și contează pe responsabilii aleși sau pe personalul organizației pentru a face presiuni asupra Congresului în numele lor. Astfel, reprezentantul unui grup de presiune, ce apără anumite puncte de vedere în fața Congresului, este purtătorul de cuvânt al unui mare număr de persoane. Nu puține sunt cazurile, de pildă, în domeniul politicii externe, când grupurile de presiune se specializează pe anumite domenii ale acestui sector de activitate. Apar, astfel, în cadrul acestor grupuri, experți ale căror opinii sunt luate în seamă de decidenți.

O asemenea organizare și activitate a unor grupuri de presiune sunt posibile din două motive: mai întâi, grupurile de presiune sunt instituționalizate în SUA; apoi, aceasta ține de specificul exercitării democrației în această țară.

Se pare că, și în cadrul Uniunii Europene, se acceptă prezența și activitatea unor grupuri de presiune ce fac lobby unei țări sau alteia.

O astfel de activitate s-a făcut simțită, îndeosebi cu ocazia discutării cererilor de primire a noi state în Uniunea Europeană. Unele state și-au organizat un lobby puternic, altele nu.

Totodată, grupurile de presiune acționează și în direcția susținerii unor companii transnaționale. „Lobbyingul exprimă o concepție particulară de organizare a puterii și a raporturilor sale cu diferiți actori sociali, economici sau politici. El pune problema organizării și a intervenției cetățeanului în treburile

comunității”⁶¹. Sursa citată afirmă că acest fenomen cunoaște, în ultimii ani, o extraordinară expansiune. Astfel, au apărut și s-au dezvoltat grupurile de lobbying la fiecare nivel, de la cel național la cel mondial și ele tind să se focalizeze pe domenii și sectoare diversificate, folosind un larg evantai de discursuri și metode în vederea influențării decidenților.

3. Grupurile de presiune - o componentă a societății civile?

La această întrebare răspunsul, la prima vedere, este ușor de dat și unul afirmativ. În realitate, lucrurile sunt ceva mai complicate. De aceea, înainte de a da un răspuns categoric la întrebarea din titlu, se cere făcută o analiză comparativă între grupurile de presiune și societatea civilă, respectiv, se impune evidențierea elementelor comune și de diferențiere dintre ele.

Ca **asemănări** între grupurile de presiune și societatea civilă se pot menționa următoarele:

- persoanele care au statutul de membru al uneia din cele două entități au făcut această alegere în mod voluntar, responsabil și conștient. Ele știu de ce au dorit statutul de membru, ce vor face în această calitate, acum și în viitor;

- *grupurile de presiune și societatea civilă urmăresc influențarea unor persoane sau instituții* în luarea unor decizii ce se referă la interesele celor pe care fiecare dintre ele îi reprezintă;

- grupurile de presiune și societatea civilă nu urmăresc accederea la putere în stat sau în comunitatea respectivă, ci doar influențarea procesului adoptării deciziilor, în sensul satisfacerii intereselor membrilor lor;

- ambele au fie o existență nedeterminată în timp, fie una strict determinată în timp vizavi de atingerea obiectivelor propuse;

⁶¹ Ann Doherty, Denis Horman, *Les transnationales et leurs groupes de lobbying... sous contrôle sociale*, <http://www.cetim.ch/fr/documents/stntable.pdf>

- *grupurile de presiune și unele organizații ale societății civile*, îndeosebi cele care au ca obiect apărarea drepturilor omului, uneori, pot utiliza de mijloacele manipulării informaționale pentru a-și atinge scopurile propuse;

- *ambele fac apel la mass-media*, pentru a influența deciziile care îi afectează;

- *aria geografică de acțiune a grupurilor de presiune și a societății civile este relativ în creștere*. Practic, ambele își extind aria de activitate de la nivel național la cel regional și/sau mondial, dacă se ține seama de efectele proceselor de integrare regională și de globalizare.

În calitate de diferențe între grupurile de presiune și societatea civilă sunt:

- *percepția socială diferită a celor două*. În timp ce societatea civilă este asociată cu scopuri nobile, cu lupta pentru binele tuturor, mai ales a celor nedreptățiți în societate, marginalizați sau defavorizați, grupurile de presiune sunt văzute ca acționând în scopuri meschine, ascunse și în favoarea unor persoane sau colectivități restrânse și favorizate social. Realitatea este puțin diferită. Nu întotdeauna grupurile de presiune urmăresc scopuri egoiste și cu efecte benefice pentru un număr limitat de persoane. A se vedea cazul activității grupurilor de presiune din Congresul SUA, când acestea joacă rolul unor experți și reprezintă un număr mare de persoane. De asemenea, nu întotdeauna activitatea unor organizații ale societății civile este generoasă, ci are un pronunțat caracter partizan, urmărind satisfacerea intereselor liderilor lor sau ale celor pe care îi susțin;

- *numărul grupurilor de presiune este inferior celui al organizațiilor societății civile*, într-o societate dată. Este natural să fie așa dacă se au în vedere scopul și obiectivele diferite ale celor două modalități de organizare a persoanelor, în vederea satisfacerii unor interese și nevoi individuale și de grup;

- numărul persoanelor ce intră în componența grupurilor de presiune este frecvent mai mic decât al celor ce compun organizațiile societății civile. De regulă, scopul constituirii unui grup de presiune sau al unor organizații ale societății civile este cel care determină numărul celor ce le compun. Organizațiile societății civile atrag în rândurile lor un număr mai mare de persoane, date fiind obiectivele mai generoase ce și le propun;

- scopul grupurilor de presiune se limitează doar la a influența deciziile unor lideri (de partid, ai unor organisme de stat etc.) sau ale unor instituții ale statului, în timp ce organizațiile societății civile au, practic, o diversitate de țeluri, în concordanță cu statutul lor;

- *organizațiile societății civile sunt constituite și funcționează pe temeiul unei hotărâri judecătorești*. Ele au statut de organizare și sunt recunoscute ca persoană juridică. În alți termeni, orice organizație a societății civile reprezintă un grup uman formal, oficial, instituționalizat, care are un statut propriu de funcționare, obiective distincte și expres formulate. În schimb, grupul de presiune este un grup uman informal, neoficial, cu obiective și sarcini nerecunoscute întotdeauna oficial, chiar dacă în unele state activitatea lor este instituționalizată;

- *maniera de a acționa și gama mijloacelor diferite* folosite pentru atingerea scopurilor de către societatea civilă și grupurile de presiune. Societatea civilă poate contesta unele măsuri sau acte normative ale puterii ale căror efecte le apreciază ca fiind nefavorabile populației, dar întotdeauna face aceasta prin utilizarea căilor legale. Grupurile de presiune nu contestă fățiș măsuri sau acte normative ale puterii, ci caută să influențeze schimbarea celor existente pe care le consideră neavantajoase pentru cei pe care îi reprezintă sau adoptarea unor măsuri favorabile lor, prin mijloace mai mult sau mai puțin legale. De fapt, modul lor de acțiune nu are nimic de a face cu dezbateră rațională, el depinde în mod esențial de un

raport de forță. Or, forța nu face dreptul. Forța lor constă fie în puterea financiară pe care o au cei pe care îi reprezintă - întotdeauna un număr restrâns de persoane, nu întreaga sau marea majoritate a populației-, fie în numărul de electori pe care îl pot influența, în așa fel încât să voteze în favoarea măsurilor propuse de grupul de presiune.

Din succinta analiză a asemănărilor și deosebirilor dintre grupurile de presiune și societatea civilă, ca spațiu în care persoanele se asociază și acționează benevol, pentru satisfacerea unor interese, se poate trage concluzia că cele două diferă semnificativ. În afara faptului că organizațiile societății civile sunt grupuri de cetățeni voluntari care apără anumite interese, asociațiile societății civile au o natură extrem de diversă. Ele sunt foarte diferite, prin oamenii pe care îi reprezintă, funcțiile lor, mărimea lor, nivelul de resurse, formele de organizare, întinderea geografică a acțiunilor lor, experiența istorică, conținutul cultural, programele, ideologiile și tacticile lor.

Grupul de presiune se constituie ca un ansamblu de persoane unit prin sarcini, obiective, valori și norme comune, orientat exclusiv spre a influența decidentul în adoptarea unei hotărâri favorabile celor pe care el îi reprezintă. În concluzie, grupul de presiune, prin caracteristicile sale definitorii și prin activitatea desfășurată, nu poate fi apreciat ca o organizație a societății civile sau ca făcând parte din aceasta.

Capitolul IV. Societatea civilă și democrația

1. Democrația – formă de conducere a societății

Cuvântul democrație vine din grecescul *demos* care înseamnă popor. Într-o democrație, de la popor vine puterea suverană al legislativului și a guvernului. Desigur, se întâlnesc diferențe între democrațiile existente în lume, iar principiile și

practicile de guvernare democratice le disting cu claritate de alte tipuri de guvernare.

Practic, democrația se caracterizează printr-un ansamblu coerent de trăsături, printre care se află și următoarele⁶²:

- este un mod de guvernare, în care puterea și responsabilitatea civică aparțin ansamblului de cetățeni, care le exercită direct sau prin reprezentanți liber aleși;

- este un ansamblu de principii și de practici ce protejează libertatea;

- se sprijină pe *principiul legii majorității*, echilibrată prin drepturile minorității și drepturile individuale;

- *descentralizează puterile publice* către nivelurile locale; *protejează drepturile fundamentale ale omului* (libertatea cuvântului și a religiei, dreptul la o egală protecție a cetățenilor prin lege și libertatea de a se organiza și participa deplin la viața politică, economică, socială și culturală a societății);

- organizarea în mod sistematic de alegeri libere, deschise și cinstite pentru toți cetățenii;

- supune guvernul la regula de drept și asigură ca toți cetățenii să fie deopotrivă protejați prin lege și ca drepturile lor să fie garantate prin legi și sistemul judiciar;

- cetățenii, într-o democrație, au drepturi, dar și obligații și responsabilități.

O societate democratică este organizată și condusă în strictă conformitate cu o Constituție scrisă, care conține, pe de o parte, legile principale pe care cetățenii statului respectiv acceptă să le respecte și, pe de altă parte, stabilește structurile fundamentale ale guvernului. Totodată, într-un stat de drept toate legile trebuie redactate în conformitate cu prevederile constituției sale. Într-o democrație, o putere juridică independentă permite cetățenilor să conteste legile pe care ei le apreciază ca ilegale sau neconstituționale. În același timp,

⁶² Vezi *Qu'est que c'est la démocratie?*, <http://usinfo.state.gov/>

Constituția stabilește cadrul exercitării autorității guvernului, specificând întinderea acestei autorități, mecanismele prin care ea se exercită și procedurile de promulgare a viitoarelor legi. De asemenea, Constituția definește ce înseamnă a fi cetățean, stipulând care sunt drepturile, obligațiile și responsabilitățile acestuia, dar și ale structurilor de autoritate din stat.

Specifică unei societăți democratice este existența pluripartidismului în stat. Partidele politice sunt organizații voluntare, care fac legătura între popor și guvern. Partidele recrutează candidați și fac campanie pentru ca membrii lor să fie aleși în cadrul scrutinului, astfel încât partidul să câștige alegerile. Partidul majoritar, sau coaliția de partide care alcătuiește guvernul, se străduiește să traducă în legi programul său politic. Partidele plasate în opoziție sunt libere să critice politica și ideile partidului aflat la guvernare și să propună ideile lor. Fiecare partid politic, într-o societate democratică respectă principiile democrației și, ca urmare, recunoaște și respectă autoritatea guvernului ieșit în alegeri.

De asemenea, fiecare partid, indiferent de mărimea lui sau dacă se află la guvernare sau nu, într-o societate democratică, respectă valorile compromisului și ale toleranței. Principiul opoziției loiale este esențial în orice democrație. El semnifică faptul că toți participanții la dezbaterile politice – oricât de mari ar fi diferențele dintre ei - împărtășesc valorile democratice fundamentale de libertate a cuvântului, credinței și egalității în fața legii. Partidele care pierd alegerile intră în opoziție, încrezătoare că sistemul politic le va proteja dreptul la organizare și exprimare. Timpul trece și vin alegerile, când au posibilitatea ca, prin programele lor, să atragă alegători de partea lor pentru a obține sufragiile populare. Evident că, într-o democrație, lupta între partidele politice este o competiție pentru a servi mai bine poporul și nu interesele politicianilor și a clientelei politice.

Într-o societate democratică, alegerile sunt libere și corecte, permițând locuitorilor să aleagă acel partid care cred că le va reprezenta mai bine interesele dacă ajunge la guvernare. Pentru ca alegerile să fie libere și cinstitute, trebuie să fie îndeplinite o serie de condiții, printre care se află și următoarele: *votul universal*, în așa fel încât toți bărbații și toate femeile să aibă drept de vot, indiferent de starea socială, materială sau studii; *libertatea de a se înscrie pe listele de alegători* și de a accede la funcții electivă; *libertatea de expresie* pentru candidați și partidele politice; *libertatea organizării campaniei electorale*; *dreptul alegătorilor de a fi informați* obiectiv asupra alegerilor; *monitorizarea alegerilor de către observatori străini și de către reprezentanți ai societății civile*; *votul secret*;

Un astfel de tip de alegeri crește posibilitatea unui transfer pașnic al puterii și constituie o garanție că cei care pierd vor accepta verdictul scrutinului și vor ceda puterea noului guvern.

Specifică unei societăți democratice este și existența și transpunerea în practică a mai multor tipuri de libertăți și anume: libertatea presei; libertatea cuvântului; libertatea credinței.

Libertatea presei presupune: ca aceasta să fie independentă de orice intervenție guvernamentală; să informeze operativ și corect publicul; să tragă la răspundere pe cei responsabili și să constituie un forum de dezbateri asupra chestiunilor locale și naționale; existența unor protecții legale indispensabile.

Într-o democrație, guvernul trebuie să dea seama de acțiunile sale în fața societății. În acest scop, există legi și structuri adecvate. Totodată, cetățenii trebuie să fie informați despre deciziile pe care guvernul le ia în numele lor. Presa permite satisfacerea acestui drept de informare, denunțând, dacă este nevoie, erorile sau abuzurile guvernului, permițând

cetățenilor să-i ceară socoteală și să-i pună în discuție politica. Guvernele democratice permit jurnaliștilor să acceadă la reuniuni și documente publice, în condițiile legii. Ele nu fixează reguli a priori asupra a ceea ce jurnaliștii pot spune sau nu, ori ce să scrie și ce nu, dar aceștia au obligația să respecte codul lor deontologic.

La rândul său, presa trebuie să se comporte într-o manieră responsabilă. Datorită asociațiilor sale profesionale, consiliile sale independente și mediatorii săi – critici interni, care primesc plângerile publicului - presa are mijloacele adecvate pentru a-și remedia propriile excese și a-și asuma responsabilitatea acțiunilor sale.

Democrația pretinde ca publicul să facă alegeri clare. Pentru că publicul are încredere în presă, jurnaliștii trebuie să prezinte faptele bazându-se pe surse și informații credibile. Într-o presă liberă, plagiatul și știrile false sunt contraproductive.

Organele de presă trebuie să aibă un consiliu de redacție, independent de guvern, capabil să distingă primirea și difuzarea de informații în propagarea opiniilor.

Jurnaliștii nu trebuie să urmărească mișcările opiniei publice, ci să fie ghidați în mod unic de căutarea adevărului și prezentarea acestuia. Într-o democrație, presa poate efectua munca de culegere a știrilor și a reportajelor fără să spere la favoruri din partea guvernului sau să se teamă de sancțiuni.

În democrație, se constată o luptă fără sfârșit între două drepturi: dreptul și obligația guvernului de a proteja securitatea națională și dreptul poporului de a fi informat, care presupune că jurnaliștii pot accede la informație. Guvernul trebuie, câteodată, să limiteze accesul la informațiile considerate ca prea sensibile, pentru a face obiectul unei difuzări generale, dar jurnaliștii din democrație au pe deplin dreptul de a cunoaște aceste informații.

În ceea ce privește libertatea cuvântului, într-o democrație, aceasta este asigurată și garantată. Ea presupune că guvernul nu controlează conținutul celor mai multe discursuri sau publicații. Prin urmare, democrația este caracterizată de o multitudine de voci ce exprimă idei și opinii variate, chiar contradictorii. Potrivit teoreticienilor, o dezbatere liberă și deschisă ajunge normal la aflarea adevărului și permite, astfel, să se evite erorile grave.

Totodată, democrația depinde de o populație alfabetizată, cultivată și care are acces la informație, așa încât să participe cel mai bine posibil la viața publică a societății și să critice responsabilii guvernului atunci când iau măsuri greșite sau tiranice. Cetățenii și reprezentanții lor aleși recunosc că democrația depinde de accesul cel mai liber posibil la idei, la date și la opinii necenzurate.

În același timp, în democrație, principiul libertății cuvântului trebuie să fie protejat, prin Constituție, care va interzice puterilor legislativă și executivă de a impune o cenzură. Protecția libertății cuvântului este un drept numit negativ, pentru că se limitează la a împiedica guvernul să restrângă dreptul la cuvânt, contrar drepturilor numite pozitive, care pretind guvernului o acțiune specială. În cele mai multe cazuri, autoritățile dintr-o democrație nu se amestecă în conținutul celor scrise sau a discursurilor din societate. De aceea, contestația este terenul de probă al democrației, dreptul de a se aduna pașnic este esențial și este parte integrantă a exercitării principiului libertății cuvântului. O societate civilă autorizează o dezbatere animată între cei care sunt în dezacord profund în legătură cu o problemă sau alta.

Libertatea cuvântului este un drept fundamental, dar nu este absolut. El nu poate fi invocat pentru a justifica violența, calomnia, defăimarea, subversiunea sau obscenitatea.

În același timp, democrația cere un nivel ridicat al amenințării, pentru a justifica interdicția la expresii ce ar putea

incita la violență, la negare, într-o modalitate mincinoasă a reputației celuilalt, de a răsturna un guvern constituțional sau de a promova un comportament obscen. Cele mai multe democrații interzic, deopotrivă, orice discurs ce incită la ură rasială. Prin urmare, în orice democrație, dificultatea constă în a găsi echilibrul în protecția dreptului la cuvânt, pe de o parte, și lupta împotriva discursurilor ce incită la violență, intimidare sau subversiune, pe de altă parte.

Libertatea credinței este un alt drept ce se garantează și se asigură într-o democrație. Ea cuprinde dreptul oricărei persoane de a practica religia individual sau în grup, în public sau nu, și de a respecta practicile și învățămintele religiei, fără teama de a fi persecutat de guvern sau de alte elemente ale societății. Într-o democrație, toți oamenii au dreptul de a-și practica religia, de a se întâlni în cadrul exprimării religiei sau credinței lor, de a stabili și de a întreține locuri destinate special acestui scop. De aceea, statul este obligat să protejeze acest drept și să-l apere, fără a se amesteca în practica și conținutul religiei. Într-o democrație, cetățenii au, pe lângă drepturi, și responsabilități. În principal, acestea se referă la: respectul legilor țării; plata impozitelor; respectul drepturilor celorlalți; recunoașterea autorității guvernului; asumarea obligațiilor către societate; implicarea activă în soluționarea treburilor publice; participarea la vot pe timpul alegerilor.

La rândul său, guvernul, într-o democrație, are o serie de responsabilități. Astfel, guvernul are obligația de a da seama de acțiunile și deciziile sale în fața cetățenilor. Statul se achită de această datorie grație multiplelor mecanisme - politice, juridice și administrative - puse în practică pentru a evita corupția și pentru a garanta că toți funcționarii rămân aproape de popor și își asumă responsabilitatea acțiunilor lor. Alegerile libere și echitabile constituie principalul mecanism în materie de responsabilitate politică. Un mandat cu durată determinată și ținerea de alegeri obligă aleșii la justificarea deciziilor lor și

permite rivalilor politici să propună alte programe și politici. Dacă alegătorii nu sunt satisfăcuți de rezultatele obținute de cel ales, ei pot, odată mandatul încheiat, să voteze în favoarea unui adversar, care a venit cu un program politic mult mai atrăgător.

Gradul de responsabilitate politică al oricărui conducător este dependent de mai multe criterii, mai ales dacă a fost ales sau numit pe postul respectiv, lungimea mandatului său și numărul de mandate succesive pe care le poate cumula.

Mecanismele juridice pe care se sprijină responsabilitatea cuprind Constituția țării, acte legislative, decrete, reguli, coduri și alte instrumente juridice care limitează puterile conducătorilor și precizează acțiunile pe care cetățenii pot să le ia împotriva acestora, dacă conduita lor este apreciată ca nesatisfăcătoare. Responsabilitatea juridică a membrilor guvernului pretinde un aparat judiciar independent, abilitat să permită cetățenilor să angajeze urmărirea împotriva guvernului. Printre aceste mecanisme ce susțin responsabilitatea juridică figurează: coduri etice și de conduită pentru funcționarii publici; legi referitoare la conflicte de interese și legi ce permit divulgarea de informații financiare, care obligă membrii guvernului să dea informații asupra surselor veniturilor și bunurilor lor; legi ce dau cetățenilor și presei acces la documente oficiale ale guvernului; participarea cetățenilor obligă guvernul să consulte opinia publică atunci când vor să adopte anumite decizii.

2. Democrație reprezentativă și democrație participativă

În consens cu modul de participare al cetățenilor la treburile publice se disting două tipuri principale de democrație și anume: *democrația reprezentativă* și *democrația participativă*.

Primului tip îi este proprie participarea cetățenilor la treburile publice, prin intermediul aleșilor lor, cu ocazia

scrutinului. Al doilea tip se definește prin participarea directă, nemijlocită a cetățenilor la treburile publice ale localității lor și nu numai.

În ceea ce privește formele contemporane de participare, acestea pot fi grupate astfel:

- *participarea locuitorilor la treburile locale* sub forma adunărilor sau consiliilor ce împrumută formele tradiționale ale democrației locale. De exemplu, în SUA, întrunirile locale constituie o realitate ce subzistă până în zilele noastre. În Europa, consiliile de cartier se înscriu într-o tradiție mai recentă⁶³. Din aceste forme clasice, astăzi, își trag originea multe forme de asociere a unei părți sau a întregii populații dintr-un municipiu la discutarea treburilor locale: consiliile municipale ale copiilor sau ale tinerilor, consiliile rezidenților străini, consiliile înțelepților, comitete consultative de asociere, comisii extra-municipale, forumuri de discuții pe Internet;

- *structurile de consultare* ce însoțesc un proiect de amenajare sau crearea unei infrastructuri susceptibile de a amenința mediul ambiant. Ancheta publică nu este decât una dintre modalitățile unei asemenea concertări. Multiplicarea în cursul ultimilor ani a conflictelor deschise în jurul unor proiecte de amenajare, fie locale, fie transversale (autostrăzi, linii de înaltă tensiune etc.) a condus autoritățile politice să generalizeze recursul la „dezbaterile publice” ca mod de anticipare sau de reglare a conflictelor;

- *aparitia unor construcții democratice mai originale, cele mai multe ivite direct sau indirect din științele sociale* (vezi juriul cetățenilor - inovație germană -, conferința consensului din Danemarca sau sondajul deliberativ). Aceste forme de participare relevă un demers comun și aceeași intenție: asocierea timp de câteva zile pentru consultări a unui grup de cetățeni aleși prin tragere la sorți sau voluntari pentru

elaborarea unei alegeri colective a unui proiect precis de amploare locală sau națională. Acest grup de cetățeni (de la zece, în cazul juriului de cetățeni, la câteva sute, în cazul sondajului deliberativ) are sarcina de a produce o judecată clară, susceptibilă de a îmbogăți punctul de vedere al autorității competente în domeniul respectiv. Punerea în practică a unor asemenea forme participative a demonstrat că perspectiva unei democratizări a alegerilor științifice începe să devină credibilă.

Aceste trei mari genuri de forme de participare a cetățenilor la treburile publice locale, și nu numai, diferă sub numeroase aspecte, fie că este vorba de publicul căruia se adresează, de formele de reprezentativitate, fie de legătura cu autoritățile. Principala linie de partaj ține de gradul lor de formalizare și instituționalizare. Pare esențial să se facă distincție între formele de participare ad-hoc, legate de o operație dată (dezbateri publice, concertare) sau o controversă particulară (juriul de cetățeni, sondajul deliberativ, conferința de consens), de formele care caută dimpotrivă să instituționalizeze participarea sau deliberarea în relație cu un teritoriu (consiliul de cartier, consiliul de dezvoltare) un serviciu public sau un ansamblu de echipamente (comisii locale de servicii publice). În primul caz, este vorba cel mai adesea de prevenirea și organizarea unui conflict prezent sau latent. În cel de-al doilea caz, perspectiva este total alta și problema pusă este găsirea formei capabile să asigure participarea constantă și sistematică a cetățenilor pe termen lung la soluționarea treburilor publice.

Dar aceste proceduri împărtășesc un anumit număr de trăsături în comun, care autorizează apropierea lor: toate aceste dispozitive, mai întâi, își propun să asigure o formă de participare a cetățenilor obișnuiți la discuțiile colective. Ele se prezintă ca un mijloc de deschidere a reprezentării și a transgresării frontierelor clasice ale democrației reprezentative.

⁶³ Beatrice Pouligny, *Acteurs et enjeux d'un processus équivoque*, Critique internationale nr. 13, octobre 2001.

De asemenea, ele vizează să producă o judecată publică prin discuții colective și a întâlnirii între actori cu origini diferite. Acestea sunt „forumuri hibride”, pentru că în cadrul lor se întâlnesc actori foarte diferiți: cetățeni, aleși, experți. Ele au mai mult sau mai puțin un caracter organizat, consultativ, public și constrângător. Ele nu sunt niciodată însă în priză directă cu decizia democratică, cu excepția (în anumite limite) a bugetului participativ din Porto-Alegre sau a „plicurilor de cartier”, în care unele municipalități dotează uneori structurile de participare locală⁶⁴. În fine, trebuie notat că noțiunile ce fac referire la aceste proceduri (cele de participare, de dezbatere, de discutare, de concertare, de proximitate) au particularitatea de a fi vagi, ambivalente și de a face totuși obiectul unei foarte puternice valorizări simbolice.

Retorica participativă stă pe o investiție forte a acestor vocale și a unei inflații de calificative susținută. Această retorică a participării, larg practică de aleși, contrastează cel mai adesea cu mijloacele reale care sunt puse la dispoziția acestor structuri ce nu există decât în unele state democratice și doar la nivel municipal. Fără mijloace materiale și nici posibilitate de acțiune juridică, adesea încredințată mediatorilor contractuali sau funcționarilor tineri, fără o veritabilă greutate politică, instanțele participative fac figura unor instituții sărace în structuri politice municipale. Un asemenea paradox merită cel puțin să-i preocupe pe cei interesați de dezvoltarea formelor democratice de participare. Consecințele potențiale ale acestei reînnoiri a formelor democratice sunt totuși considerabile. Prin generalizarea acestui tip de proceduri, este posibil să se emită ipoteza potrivit căreia se amorsează o schimbare substanțială în concepția legitimității care prevalează în societățile noastre politice. Legitimitatea unei măsuri nu depinde numai de natura autorității care o adoptă, ci și de maniera în care ea este luată, de procedura în care ea se înscrie.

⁶⁴ Ibidem.

Orice decizie ce trebuie luată astăzi se impune să fie obiectul unei concertări prealabile, al unei deliberări ce include ansamblul actorilor vizați de decizie. Făcând loc diferitelor concepții de utilitate colectivă, se concertează eforturile celor aleși și ale instituțiilor statului, ale alegătorilor în direcția interesului general.

În sistemul francez, această evoluție implică - afirmă sursa citată - o transformare a atitudinilor și a procedurilor care nu pot decât să aibă repercusiuni importante asupra ansamblului actorilor vizați de acțiunea publică. Experții din serviciile tehnice ale municipalității au obligația, astăzi, de a se justifica, de a argumenta noile cheltuieli, de a se confrunța cu locuitorii și de a integra în alegerile lor temerile considerate altădată „iraționale”.

În privința locuitorilor, aceștia sunt obiectul unei participări active care contrastează, cel puțin, cu rolul aproape exclusiv pasiv ce le-a fost rezervat de-a lungul timpului, în toate sistemele politice, în care o strictă diviziune a muncii politice între guvernanți și guvernați a fost întotdeauna respectată. Cea mai mare parte a acestor structuri organizaționale democratice au, dimpotrivă, ambiția de a face să participe locuitorii la definirea mizelor, la pregătirea soluțiilor și chiar a evaluării deciziilor. În fine, este concepția tradițională despre rolul alesului care ar trebui, în timp, să se schimbe, în sensul cooperării strânse, al consultării sistematice cu alegătorii săi în tot ceea ce întreprinde.

Se disting patru niveluri de participare, potrivit gradului de implicare a locuitorilor: *informarea*, *consultarea*, *concertarea* și *co-decizia*. Desigur, această scală nu este riguros definită.

Categoriile sunt vagi și nu posedă nici o valoare juridică sau normativă. Într-un fel, rolul lor este mai mult de natură psihologică și psihosocială.

De asemenea, o asemenea scală nu a făcut încă obiectul unei activități de conceptualizare politică veritabilă, care să permită degajarea cu claritate a criteriilor unei bune concertări sau al unei veritabile co-decizii, de exemplu.

Democrația deliberativă presupune cel puțin trei principii⁶⁵:

- *principiul argumentării*. Dezbaterea democratică trebuie să constea, înainte de toate, într-un schimb de motive. Forța celui mai bun argument trebuie să prevaleze. Argumentația predominantă în forum este aici opusă negocierii care operează pe piață. Se impune atunci utilizarea de proceduri care vor permite apariția celor mai bune argumente și îndepartarea de o concepție a legitimității;

- *principiul incluziunii*. Discuția trebuie să fie deschisă celui mai mare număr și în mod ideal, tuturor celor care sunt susceptibili să fie afectați prin decizie. Acest criteriu este cel care face distincția între deliberarea democratică și celelalte forme de deliberare. Trebuie căutate, în măsura posibilului, condițiile unei discuții între egali, libere, nonviolente și deschise;

- *principiul publicității sau al transparenței*. El distinge această deliberare de celelalte forme mai puțin democratice și deschise. Această apropiere de deliberare are meritul de a defini cu claritate ceea ce ar putea fi un orizont regulator al practicilor în democrațiile existente.

Aplicarea formelor concrete de participare a cetățenilor la treburile publice trebuie să fie menționată într-un sistem de legi adecvate acestui scop.

3. Rolul societății civile în democrație

Rolul societății civile ar trebui să fie același pretutindeni, însă, practica a dovedit, cu puterea faptelor, că el depinde de nivelul de dezvoltare democratică al fiecărei societăți. De aceea, vor exista diferențe semnificative între rolurile asumate de organizații ale societății civile într-o societate în tranziție și cele jucate într-o societate democratică cu tradiții îndelungate. Oricum, societatea civilă joacă un rol important în întărirea procesului democratic. Exemplele abundă în America, unde societatea civilă este din ce în ce mai dinamică. În cadrul societății civile se dezvoltă un spirit unitar și de solidaritate în jurul obiectivelor comune împărtășite de numeroase organizații ale sale, care își propun apărarea drepturilor omului, libertatea presei și consolidarea democrației.

Numeroși analiști politici au relevat impactul participării societății civile asupra gestionării treburilor publice. Ei atribuie democrației forța proliferării și dinamismului miilor de asociații de cetățeni care urmăresc un scop comun. Totuși, deși multe asociații au același obiective, societatea civilă se caracterizează în esență prin diversitate. În societățile marcate printr-o puternică participare la viața publică, cetățenii sunt mai exigenți pe plan etic și mai respectuoși față de regulile organizării sociale. Cerând transparență în gestionarea treburilor publice și respectul obligației de a da seamă, societatea civilă repune în discuție, în mod fundamental, modalitățile de exercitare a puterii. În numeroase țări, structura ierarhică și fermă a guvernărilor autocrate a dat o lovitură dezvoltării societății civile. Ea a permis funcționarilor de a lucra, de a-și îndeplini îndatoririle de serviciu fără să dea seamă de modul în care au gestionat treburile publice. Regimurile militare și nedemocratice din Europa, America Latină, Africa și Asia nu au ajuns să administreze corect treburile publice, să

⁶⁵ Idem.

garanteze libertățile civile și să promoveze dezvoltarea economică, în absența unei puternice și independente societăți civile. Eșecul acestor forme de organizare și conducere a societății a generat importante transformări în peisajul politico-economic mondial. Astfel, au apărut democrații pluraliste, mai propice în consolidarea democrației și dezvoltării umane.

Totuși, în democrațiile emergente, chiar oamenii politici au neglijat adesea principiile de bază ale democrației participative. Prin definiție, punerea în practică a acestor principii cere o dezbatere publică de fond asupra politicilor de înfăptuit și o ascultare atentă, în același timp, a revendicărilor cetățenilor și a contribuțiilor societății civile, în timpul procesului de luare a deciziilor. Or, statul se arată în general reticent în a coopera cu societatea civilă. Uneori, el o consideră chiar ca o rivală, nu doar în termeni de putere și influență, ci și pentru că primește ajutor internațional, altădată rezervat în mod exclusiv doar statului. Această atitudine ce vizează să marginalizeze societatea civilă nu a favorizat instituționalizarea transparenței și obligația de a da seama cetățenilor, ceea ce ar permite instaurarea unui climat de încredere.

Dezbaterea publică pluralistă este o condiție esențială a chiar existenței procesului democratic. Dar a dezvolta o astfel de dezbatere într-o societate în care tradițiile democratice sunt la începutul lor este o sarcină mult mai complexă. Faptul că societatea civilă este ea însăși în tranziție nu face decât să sporească complexitatea sarcinii. Totuși, ultimii ani au văzut apărând un fenomen mondial fără precedent, deoarece s-au constituit o multitudine de organizații ale societății civile în țările în dezvoltare care promovează democrația, drepturile omului, dezvoltarea durabilă, apărarea mediului. Desigur, multe dintre acestea sunt sprijinite extern consistent, sub toate aspectele și pe toate planurile - material, uman, organizațional.

Organizațiile internaționale de cooperare au luat cunoștință de faptul că instituțiile democratice emergente sunt

fragile în perioada lor de tranziție. Ele au recunoscut că mecanismele economiei de piață nu pot să asigure egalitatea socială și economică dacă societatea civilă nu se implică în procesul decizional. Participarea societății civile la acest proces poate conduce la neutralizarea efectelor perverse ale punerii în practică, prin modalități necontrolate, a regulilor economiei liberale și, totodată, la consolidarea democrațiilor emergente.

În același timp, lipsa mijloacelor constituie o limită obiectivă a acțiunii societății civile. Această problemă este cu atât mai complexă cu cât modalitățile de alocare a resurselor sunt uneori susceptibile de a aduce atingere independenței organizațiilor societății civile. Rămâne însă vocația lor de a promova participarea cetățeanului care nu ar trebui să se reducă la acțiunea simplă de punere în urnă a votului cu ocazia alegerilor locale și generale. Această participare trebuie să se înscrie în constanța și nașterea unei conștiințe cetățenești fondată pe interesul general.

În ultimele decenii, un consens s-a degajat asupra importanței fundamentale a participării societății civile la conducere, mai ales, pe plan local. Un anumit număr de inițiative au favorizat efectiv participarea comunităților, cartierelor, grupurilor sociale și asociațiilor în luarea deciziilor, ca și la punerea în practică a unor programe și politici. Experiența acumulată până în prezent cere un examen mai atent al acestei dimensiuni importante a guvernării.

Unele orașe mobilizează forțele latente ale locuitorilor săraci și revendică o implicare activă a lor, în calitate de cetățeni. Pentru alții, implicarea activă la discutarea și soluționarea treburilor publice este un obstacol în creșterea și utilizarea optimă a resurselor.

Societatea civilă participă la conducerea locală prin intermediul integrării și autonomizării. Integrarea înglobează atât procesele politice (mai ales democrația participativă), cât și

obiectivele politice (condiții mai bune de viață, inclusiv pentru comunitățile marginalizate și minoritare).

Structurile care desfășoară asemenea activități dau fiecăruia, independent de bogăție, sex, vârstă, rasă sau religie, o parte din posibilitățile pe care le oferă orașele.

Favorizarea unei autonomii crescute a partenerilor societății civile este o condiție prealabilă a integrării. Autoritățile pot avea de luat măsuri speciale pentru a permite societății civile să participe efectiv la procesul de conducere. Autonomizarea poate cere noi instituții, noi moduri de a lucra în cadrul organizațiilor existente și noi reguli pentru a impune relațiile între organizații.

În cursul ultimilor ani, au fost înregistrate progrese importante în delegarea de putere, autoritate și resurse autorităților municipale. Totodată, cea mai mare parte a inițiativelor nu a ajuns la baza scalei, adică la nivelurile comunității, a cartierelor, ceea ce este primordial pentru angajamentul societății civile.

Creativitatea instituțională și reforma procedurilor pot efectiv încuraja participarea societății civile la conducerea locală, fără a impune o restructurare legislativă radicală și completă. Este posibil de a inova la nivel local, de exemplu, prin crearea de consilii populare, stabilirea participării cetățenilor la planificarea și adoptarea bugetelor, la organizarea de consultări pentru planificarea orașului, crearea de societăți cooperative de credit și instaurarea de dialoguri între municipalități.

În practică, implicarea societății civile în viața comunității generează autorităților municipale un anumit număr de provocări. Ele trebuie să depășească o dominație elitistă ce există și să facă față favoritismelor politice și tendințelor sale care seamănă discordie. Ele sunt confruntate cu nevoile de resurse aparent ridicate într-un proces de decizie deschis tuturor.

De asemenea, orașele trebuie să recenzeze principalii parteneri și interlocutori. Membrii cei mai influenți ai comunității sunt adesea cei care ocupă posturi de conducere. Rolul lor constă în a expune cu claritate preocupările grupurilor vizate, dar ei au tendința îi să lase la o parte pe cei mai defavorizați.

Etapa următoare pentru orașe constă în a găsi un echilibru între responsabilitățile organelor reprezentative oficiale ale guvernării și cererile grupurilor cu interese difuze. Colaborarea a devenit forma cea mai populară a relațiilor; definind obiectivele și scopurile comune și punându-se de acord în mod colectiv asupra strategiilor și planurilor de acțiune; societatea civilă și orașele forjează împreună legături de colaborare în diferite domenii politice. Pentru a reuși, este indispensabil să se depășească dihotomia între societatea civilă și guvern și să se concentreze asupra elementelor interdependente. Implicarea activă și autonomizarea cer, într-o măsură însemnată, transparență și responsabilitate.

Totuși, implicarea și rolul societății civile nu se aplică în mod unic politicilor și proceselor. Pentru ca ele să funcționeze, anumite valori participative esențiale trebuie să le susțină. Autonomizarea implică promovarea de norme și valori civice care pun accentul pe sensul calității de cetățean. Autoritățile locale trebuie să promoveze încrederea, reciprocitatea și solidaritatea, care nu au nimic cu cultul consumatorist. În ciuda numeroaselor sale handicapuri, participarea societății civile la conducerea locală este o condiție indispensabilă pentru a depăși sfidările dezvoltării urbane și nu numai.

Într-o democrație, cetățenii pot forma grupuri independente, care răspund nevoilor colectivității sau țării lor și care sprijină complet sau critică munca guvernului. Aceste grupuri independente sunt ceea ce poartă numele de organizații ale societății civile.

Aceste organizații îndeplinesc o multitudine de roluri în societate. Printre acestea sunt și următoarele:

- *permit indivizilor îmbunătățirea condițiilor din societatea lor*, fiind apărătorii unei cauze, dând informații, atrăgând atenția asupra unor probleme ce privesc publicul și supraveghind comportamentul guvernului și a întreprinderilor private;

- *deprind persoane din medii diferite să lucreze împreună și să elaboreze competențele, legăturile și încrederea necesare unei bune conduceri*;

- *servesc un vast evantai de interese publice*. Ele pot fi furnizoare de servicii sociale, apărătoare ale mediului ambiant, promotoare ale unui anumit nivel de viață sau ale unor norme de muncă, ori, la fel de bine, să fie catalizatori ai unor schimbări democratice;

- *reprezintă adesea interesele oamenilor care, fără ajutorul lor, ar putea fi excluși de la dezbaterile politice naționale*. Ele deschid discursul public spre oamenii aparținând tuturor claselor economice și sociale, ca și femeilor și minorităților; guvernul și aceste organizații pot fi partenere în derularea unor proiecte locale și naționale. Astfel, organizațiile societății civile (OSC) pot furniza competențe locale și naționale, precum și personal calificat pe teren, pentru a pune în practică proiecte finanțate de către guvern;

- *OSC pun la punct programe la nivel local și internațional în toate domeniile care contribuie la promovarea principiilor democratice, îndeosebi: drepturile omului, încurajând adoptarea de norme internaționale și verificând ca violările și abuzurile să nu se comită; primordialitatea dreptului, prin acordarea ajutorului juridic gratuit celor în nevoie; participarea femeilor la viața politică, protejându-le de discriminarea socio-economică; instruirea educativă, prin intermediul proiectelor educative referitoare la rolul cetățeanului într-o societate democratică; libertatea presei, prin*

încurajarea independenței mass-media, prin formarea jurnaliștilor și prin fixarea de norme în domeniul deontologiei jurnaliste; observarea alegerilor și organizarea de campanii apolitice de înscriere pe liste; analiza critică și supravegherea activității guvernului.

De asemenea, societatea civilă joacă un rol din ce în ce mai semnificativ și consistent în procesul integrării regionale⁶⁶. Însă, protecția și promovarea democrației sunt elemente fundamentale ale procesului de integrare regională. De la primul Summit de la Miami, unde întărirea democrației era una dintre cele patru teme prioritare ale Planului de acțiune de promovare a dezvoltării durabile, lupta împotriva sărăciei și punerea în practică a procesului de integrare economică, democrația nu a încetat să fie o prioritate pentru conducătorii din America. La fel, participarea societății în procesul integrării regionale și în forumurile interamericane este din ce în ce încurajată și facilitată.

Țările din America, care participă la procesul integrării regionale, sunt angajate, nu doar în menținerea și întărirea instituțiilor lor democratice și ținerea în mod regulat de alegeri libere și transparente, ci protejează și valorile democratice necesare respectului drepturilor persoanei și participării întregii societăți la procesul politic și decizional.

În timpul Summit-ului de la Miami⁶⁷, șefii de state și de guverne și-au reiterat angajamentul la Carta Organizației statelor americane (OEA) care stipulează că „democrația reprezentativă este indispensabilă pentru a perpetua stabilitatea, pacea și dezvoltarea în regiune”. Democrația este singurul sistem care garantează respectul drepturilor omului și primordialitatea dreptului și care protejează diversitatea culturală, pluralismul, respectul drepturilor minorităților ca și pacea în cadrul națiunilor și între ele. În timpul acestui prim

⁶⁶ Vezi *Démocratie et société civile*, <http://www.cei.uclaval.ca/>

⁶⁷ Vezi site-ul <http://www.summit-americas.org>

Summit, au fost adoptate mai multe măsuri vizând întărirea comunității democrațiilor emisferei, între altele pentru întărirea instituțiilor democratice și a procedurilor multilaterale puse în practică în cadrul OEA, pentru a face față întreruperilor neconstituționale în ordinea democratică, pentru promovarea și protecția drepturilor persoanei, ca și pentru lupta împotriva corupției, un flagel ce minează democrațiile și slăbește legitimitatea guvernelor.

La fel, conducătorii statelor prezente la Summit recunoșteau importanța existenței și participării societății civile, pentru a asigura profunzime și durabilitate democrației. Atunci, societatea civilă a fost definită ca înglobând, între alții, reprezentanții sectorului privat, ai mediului sindical, ai mediului universitar și ai partidelor politice⁶⁸.

La Summit-ul de la Santiago, promovarea valorilor democratice era mereu o axă de acțiune prioritară. Tema centrală a acestei întâlniri la nivel înalt fiind educația, conducătorii au recunoscut că „forța și sensul democrației reprezentative rezidă în participarea activă a cetățenilor la toate nivelurile vieții civice” și au adoptat inițiativa educației pentru democrație, cu scopul de a sensibiliza ansamblul populației din America în legătură cu importanța participării active a societății civile la treburile publice, atât la nivel local, național, cât și internațional. Unitatea pentru promovarea democrației a OEA⁶⁹, creată în 1990, ca urmare a unei inițiative canadiene de a dota această organizație cu un organ specific devotat promovării democrației și întăririi proceselor și instituțiilor democratice în emisferă, a fost activă în această privință organizând, de exemplu, seminarii și cursuri de formare pentru liderii tineri din America Latină și Caraibe. La acest Summit, conducătorii de state și guverne, de asemenea, s-au angajat să întărească practicile democratice, în sensul respectului

⁶⁸ *Démocratie et société civile*, <http://www.cei.uclaval.ca/> p.1

⁶⁹ Vezi site-ul <http://www.upd.oas.org/> UPD

drepturilor persoanei, adoptând măsuri ce vizau să garanteze că toți cetățenii pot să-și exercite drepturile constituționale și legale, fără teama discriminării în funcție de statutul lor social.

La Summit-ul de la Québec, șefii de state și de guverne din America au marcat o nouă etapă în scopul promovării democrației în procesul integrării interamericane. În plus de adoptarea unei întregi serii de mandate, veghind la întărirea regimurilor și practicilor democratice, procesele electorale, respectul drepturilor omului, transparența în sectoarele publice, independența și accesibilitatea la puterea judecătorească și participarea societății civile, conducătorii emisferei au adoptat o „clauză democratică” în declarația finală. Aceasta stipulează că „orice alterare sau întrerupere a ordinii democratice într-un stat din America constituie un obstacol insurmontabil al participării guvernului respectivului stat la procesele Summit-urilor din America”, deci la proiectul de integrare economică numit ZLEA. Conducătorii reuniți la Québec, de asemenea, au mandatat OEA (Organization des États américaines - Organizația Statelor Americane) să elaboreze Carta democratică interamericană, care a fost adoptată în timpul unei sesiuni speciale a Adunării generale a OEA, ținută la Lima (Peru) în septembrie 2001.

Asemenea preocupări există pe toate continentele. Frecvența și intensitatea lor este diferită, în funcție de o serie de condiții locale, dar ideea fundamentală pe care o susțin toate este dezvoltarea democratică a statelor lumii, inclusiv cu implicarea activă a societății civile în procesele de conducere a societății, la toate nivelurile.

De fapt, între democrație și societatea civilă există o puternică compatibilitate și interdependență.

Compatibilitatea este probată prin aceea că democrația creează și dezvoltă climatul legal, organizațional și psihosocial adecvat înființării și activității organizațiilor societății civile care au legătură cu apărarea și promovarea valorilor

democratice. Pe de altă parte, existența și activitatea continuă a societății civile dă un nou avânt democrației, prin punerea în practică a noi forme de participare activă a cetățenilor la dezbaterile și soluționarea problemelor cu care se confruntă comunitatea locală și țara lor.

Interdependența democrației și societății civile este relevantă de obiectivele și valorile comune pe care le împărtășesc și promovează, prin metode și procedee relativ diferite, ambele, în folosul cetățeanului, ca ființă umană concretă și reală. O democrație puternică își permite să dezvolte o societate civilă la fel de activă și omniprezentă în viața societății respective. Probabil, aceasta este și explicația pentru absența societății civile într-un stat dictatorial.

Capitolul V. Societatea civilă și armata

1. Armata - instituție a statului

Armata „reprezintă totalitatea forțelor militare regulate ale unui stat”⁷⁰ sau „ansamblul forțelor militare ale unei națiuni”⁷¹. Altfel spus, armata este o instituție a statului care poate folosi, în mod organizat și legal, violența pentru îndeplinirea misiunilor încredințate. Ca organism specializat pentru purtarea războiului, armata se compune din subunități, unități și mari unități de luptă, categorii de forțe și genuri de arme capabile, prin organizarea, dotarea și instruirea lor, să pregătească și să ducă acțiuni militare terestre, aeriene și navale cu caracter tactic, operativ și strategic.

⁷⁰ Georgescu, Haralambie, **Dictionar enciclopedic militar (A-B)**, București, Editura A.I.S.M., 1996, p.113.

⁷¹ Sumpf, Joseph, Hugues, Michel, **Dictionnaire de sociologie**, Paris, Librairie Larousse, 1973, p.23.

Totodată, armata este o instituție cu un sistem propriu de organizare, conducere și ierarhizare, a cărei activitate se desfășoară în conformitate cu prevederile legilor statului, regulamentelor militare, ordinilor și dispozițiilor comandanților și șefilor⁷². Organizarea, caracterul și evoluția armatei sunt determinate de un complex de factori.

Rolul esențial al oricărei armate este îndeplinirea necondiționată a misiunilor constituționale, precum și a celor derivate din statutul statului respectiv, de membru al unei alianțe politico-militare.

După criteriul de recrutare a militarilor în termen (soldați și gradați), se disting următoarele tipuri de armate: armată de masă; armată de profesioniști și armată mixtă.

Armata de masă are caracteristic faptul că o parte semnificativă a personalului său militar, adică militarii în termen, execută serviciul militar obligatoriu. De fapt, ei ajung în armată împotriva voinței lor, prin așa-numita conscripție. Ofițerii și subofițerii vin, în mod voluntar, alegând liber să devină militari de profesie. În prezent, acest tip de armată este în declin. După 1970, în cele mai multe dintre statele industriale avansate, îndeosebi la cele care dispuneau de armament nuclear sau făceau parte dintr-o alianță politico-militară, noul trend în formatul organizațional militar a fost acela către forțe militare reduse numeric, complet profesionalizate, permanent gata de luptă sau în timp foarte scurt, cu o putere de intervenție și de lovire foarte mari.⁷³

Armata de profesioniști se definește prin aceea că întregul efectiv de militari a venit de bunăvoie să se angajeze în instituția militară și toți au o pregătire profesională specifică posturilor și funcțiilor pe care sunt încadrați. Acceptarea sau respingerea solicitanților se face potrivit unor criterii complexe

⁷² **Lexicon militar**, București, Editura Saka, 1994, pp. 41-42.

⁷³ Sava, Nicu-Ionel ș.a., **Armata și societatea**, culegere de texte, București, Editura Info-Team, 1998, pp.12-13.

și, de regulă, prin concurs. Ea este specifică statelor industriale dezvoltate, care pot să se înzestreze masiv cu tehnică militară modernă. Apariția și evoluția armatei de profesie este un răspuns adecvat la schimbările produse în mediul de securitate atât la nivel național, cât și internațional.

Armata mixtă reprezintă acel tip de instituție militară în care se întâlnesc atât militari de rând proveniți din conscripție, cât și din voluntariat, pe lângă militarii de carieră (ofițeri, maiștri militari și subofițeri). Proporția în care se uzitează de o modalitate de recrutare sau alta depinde de o serie de factori economici, politici, sociali, demografici, militari, de starea și tendințele de evoluție ale mediului de securitate națională, zonală, regională și globală. Un asemenea tip de armată se întâlnește și la state cu un nivel de dezvoltare economică ridicată, care aparțin sau nu unei alianțe politico-militare.

Profesionistul militar este o persoană înalt calificată, caracterizată prin *competență*, *responsabilitate* și *spirit de corp*⁷⁴. El este un *expert*, având cunoștințe și abilități specializate într-un domeniu semnificativ pentru activitățile umane. Capacitatea sa de expertiză este rezultatul unei pregătiri teoretice adecvate în diferite instituții de profil și a unei îndelungate experiențe în domeniu. Altfel spus, profesionistul este o autoritate recunoscută în domeniul său de activitate. Expertiza sa stă la baza standardelor obiective de competență profesională, folosite pentru departajarea profesionistului de amator. Conținutul intelectual al profesiei militare îi cere celui în cauză să-și dedice mult timp din viața profesională pentru formarea și perfecționarea proprie.

Durata necesară formării abilității variază în raport de poziția în structura ierarhică militară, de specificul funcției (postului) ocupate și de complexitatea tehnicii din dotarea armatei. Abilitatea caracteristică militarului dobândită prin procesul de formare și perfecționare este universală, în sensul

⁷⁴ Ibidem, pp. 240 -250.

că esența sa nu este afectată de schimbări spațio-temporale. Societatea acceptă ca violența să fie folosită numai pentru scopuri recunoscute social ca fiind utile și necesare. Ea are un interes distinct permanent și general în folosirea acestor abilități în scopul creșterii propriei securități militare.

De asemenea, profesionistul este o persoană *responsabilă* fiind un practicant care lucrează într-un context social și care prestează un serviciu esențial pentru societate. El își asumă răspunderea pentru tot ceea ce întreprinde în calitate de expert. De menționat că responsabilitatea militarului de profesie este una de tip social și extrem de specială. Angajarea expertizei sale constituie gestionarea eficientă a violenței și are ca responsabilitate securitatea militară a societății globale. Realizarea responsabilității presupune înalte abilități profesionale, iar perfecționarea acestora implică acceptarea responsabilității. În mod firesc, responsabilitatea se angajează față de stat și națiune.

În același timp, profesionistul manifestă *spirit de corp*, adică împărtășește împreună cu ceilalți colegi valorile comune (mândrie, loialitate, încredere în sine, colegi și grup, onestitate, demnitate, onoare, disciplină, dăruire de sine, solidaritate etc.), proprii grupului militar de apartenență, pe care îl socotește deosebit, aparte de alte colectivități umane. Corpul profesional al militarilor reprezintă o unitate socială autonomă, un grup uman cu trăsături specifice. Admiterea în acest grup uman special este permisă doar celor care îndeplinesc cumulativ un set de criterii (vârstă, aptitudini, studii, conduită morală etc.) și care, apoi, parcurg un anumit stagiul de pregătire într-o instituție militară de învățământ, în raport cu calitatea pe care o vor dobândi (ofițer, subofițer, maistru militar, militar angajat pe bază de contract).

În literatura de specialitate se menționează că elementele esențiale ale unui grup profesional sunt: a) un sistem de pregătire; b) un corpus de cunoștințe teoretice și de practici

profesionale; c) coeziune de grup și solidaritate; d) un corpus de reguli etice și un sens al responsabilității; e) un mecanism de autoreglare⁷⁵.

Este evident că profesionistul militar, prin caracteristicile definiției, face parte dintr-un asemenea grup uman deosebit.

Profesionalizarea armatei este un proces complex, multidimensional, de lungă durată și cu efecte diferite sub aspectul naturii lor. Acest proces presupune transformări profunde la nivelul organizării, dotării cu armament și tehnică de luptă moderne, instruirii și activității organismului militar, schimbări acompaniate de implicațiile corespunzătoare în raporturile dintre armată și societate (societatea politică, societatea civilă, instituții ale statului etc.), precum și în diverse compartimente ale vieții sociale.

Ea nu se reduce doar la eliminarea conștiinței ca unica metodă de recrutare a militarilor în termen, ci presupune: *ridicarea* continuă a nivelului *calificării profesionale*, atât a militarilor de carieră (ofițeri și subofițeri), cât și a militarilor angajați pe bază de contract; o *înaltă specializare*, în consens cu exigențele funcției și postului ocupate în organigramă, precum și cu caracteristicile tehnice ale aparatului militar și mijloacelor de luptă; *implicarea activă și responsabilă* a personalului, pe toată durata serviciului militar, în tot ceea ce face subunitatea sau unitatea în care este încadrat; *respectarea legilor țării* și a celorlalte acte normative care reglementează activitatea militară desfășurată de către întregul efectiv, atât în țară, cât și în afara acesteia etc.

Procesul profesionalizării armatei este un răspuns pe care această instituție îl dă diversificării misiunilor sale și a amenințărilor multiple la adresa securității naționale și nu

⁷⁵ Janowitz, Morritz, Organizarea militară în societățile industriale, în volumul Sava, Nicu-Ionel (coord.), **Armata și societatea**, București, Info-Team, 1998, p.45.

numai. În deplin consens cu evoluția societății și armata se transformă, adaptându-se la mutațiile produse în mediul de securitate și în natura și conținutul riscurilor și amenințărilor la adresa sa.

În ultimii ani, armata s-a angajat în executarea unor misiuni altele decât războiul, cum ar fi: misiuni umanitare; de impunere a păcii; de căutare-salvare; misiuni în sprijinul autorităților civile în cazul unor calamități naturale.

De asemenea, întrucât au sporit cantitativ, și, mai ales, calitativ, riscurile asimetrice, la adresa păcii și securității, armata este solicitată tot mai des să participe la asigurarea unui climat adecvat activității umane, prin implicarea activă în prevenirea și soluționarea conflictelor, îndeosebi, militare.

2. Raporturile dintre instituțiile politice și armată într-o societate democratică

În statul de drept, raporturile dintre instituțiile politice și armată sunt strict reglementate prin lege. Aceasta face posibil ca instituția militară să aibă definite foarte riguros statutul și rolul său în societate, modul de relaționare cu celelalte componente ale statului, cu organizațiile societății civile, cu cetățenii, ca indivizi și membri ai unor grupuri umane. Practic, competențele armatei sunt stabilite, cu claritate, ceea ce determină, pe de o parte, *neutralitatea sa politică* și, pe de altă parte, *stabilirea unor raporturi corecte și legale* cu instituțiile politice din stat.

De aceea, deciziile referitoare la conflictele armate și la diversele amenințări la adresa securității naționale, care reprezintă problemele cele mai importante cu care o societate se confruntă, într-o democrație, sunt adoptate de către reprezentanții poporului – Președinție, Parlament, Guvern - care acționează în numele său. O armată, ca parte componentă a unei societăți democratice, nu se erijează în conducătorul

acesteia, ci o servește. La rândul lor, militarii de carieră oferă expertiză, își sfătuiesc responsabilii aleși, apoi le execută deciziile. Doar aleșii poporului au autoritatea și responsabilitatea de a decide destinul națiunilor lor⁷⁶.

Acest principiu al controlului autorităților civile asupra armatei este fundamental pentru o societate democratică. Practic, acest principiu presupune următoarele:

- *autoritățile publice alese* sunt cele care trebuie să conducă forțele armate ale țării și să rezolve chestiunile apărării naționale. Aceasta nu pentru că persoanele care le compun ar fi, în mod necesar, mai înțelepte sau mai pricepute decât militarii de carieră, ci pentru că ele sunt reprezentantele poporului și pentru că, așa cum se știe, ele poartă responsabilitatea de a lua decizii și dau seamă pentru ceea ce întreprind sau nu;

- într-o societate democratică, *vocația armatei este de a proteja națiunea și libertățile sale*. Armata nu apără un program politic sau o opinie a unui individ ori grup social sau etnic. Ea trebuie să respecte marile idealuri ale națiunii, statul de drept și principiile democrației;

- *autoritățile civile au responsabilitatea de a asigura valorile, instituțiile și politicile* unei țări, potrivit mandatului încredințat de către cetățeni, prin votul acordat la alegeri. În acest context, armata are ca unic scop să apere societatea, conform prevederilor legale, împotriva oricăror amenințări ce intră în competența sa;

- orice guvern democratic ține cont de expertiza pe care poate să i-o dea militarul de carieră, ca profesionist, atunci când trebuie să ia decizii politice în probleme de apărare și securitate națională.

Responsabilii civili, deci, se sprijină pe sfaturile pe care militarii le dau în calitate de experți în domeniu, apoi, ei le

încredințează spre execuție deciziile pe care le-au luat. Doar autoritatea civilă aleasă ia decizii politice definitive, pe care armata are obligația să le execute, în domeniul său de responsabilitate. Ca și ceilalți cetățeni, *militarii pot*, desigur, să participe la întreaga activitate politică a țării lor, însă, doar cu titlul de electori. Dacă ei vor să se angajeze în viața politică activă, ei trebuie mai întâi să demisioneze din funcțiile lor și să părăsească sistemul militar.

Armata, în calitatea pe care o are în statul de drept, trebuie să rămână la distanță de implicarea, de orice natură, în viața politică din societate. Militarii sunt slujitorii neutri ai statului și gardienii societății, în sensul apărării sale de amenințări și pericole la adresa independenței, suveranității, integrității teritoriale și unității statului, a organizării sale politice. Autoritatea puterii civile asupra armatei face ca problemele de apărare și de securitate națională să nu conducă la punerea în discuție a valorilor democratice fundamentale: legea majorității, echilibrată prin dreptul minorității, libertatea cuvântului și a religiei și statul de drept. Toți oamenii politici poartă responsabilitatea asigurării controlului civil și democratic al armatei și supunerii voluntare a acesteia la ordinele legitime ale autorităților civile.

Prin urmare, armata, într-un stat de drept, trebuie să participe necondiționat la înlăturarea tuturor măsurilor legale pe care autoritatea civilă le adoptă în vederea diminuării riscurilor și pentru a răspunde adecvat oricăror amenințări referitoare la securitatea și apărarea țării din afara și din interiorul său, precum și la respectarea angajamentelor de apărare și securitate colectivă pe care țara și le-a asumat, atât în calitate de membru al unei alianțe politico-militare, cât și prin tratate internaționale la care este parte.

⁷⁶ Vezi *Les relations entre pouvoir civil et l'armée*, <http://usinfo.state.gov/francais/pubs/principales/civil.htm>

3. Relații între armată și societatea civilă

3.1. Considerații generale

Armata, ca instituție a statului, stabilește diverse raporturi cu societatea civilă, respectiv cu unele organizații ale acesteia. Aceste raporturi sunt determinate de caracteristicile actuale și de tendințele de evoluție ale societății și sunt influențate atât de trăsăturile și tendințele de evoluție ale instituției militare, cât și ale societății civile.

Evident, armata poate avea o serie de raporturi cu societatea civilă: directe sau mediate; de colaborare și comunicare; de cunoaștere și influență; de indiferență și respingere. Aceste legături se inițiază și dezvoltă de către armată cu acele structuri ale societății civile care, într-un fel sau altul, au tangență cu activitatea militară. În plus, raporturile armatei cu societatea civilă sunt diferențiate în funcție de obiectivele și scopul declarat al respectivei organizații a societății civile cu care se stabilesc un tip sau altul de relații.

Astfel, armata inițiază și dezvoltă raporturi de colaborare, de comunicare și de cunoaștere, deosebit de ample și intense, cu o serie de organizații ale societății civile. Este vorba, în principal, de asociațiile și fundațiile la crearea și activitatea cărora un rol important îl au cadrele militare. Asemenea structuri ale societății civile promovează valori și norme specifice armatei (demnitatea, dragostea de țară, cinstea, credința, disciplina, loialitatea) dar și pe cele proprii armatelor altor state, mai ales pe acelea ale țărilor membre NATO. În acest din urmă caz, în România, și nu numai, ele sunt de un real ajutor, pe de o parte, în propagarea valorilor și normelor militare euro-atlantice și, pe de altă parte, în evidențierea eforturilor armatei române de a asimila aceste norme și valori, de a le implementa în activitatea de instruire și educare a personalului său.

Astfel, Asociația „George C. Marshall”, împreună cu B.O.R. și Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall” a organizat, în iunie 2002, la București Conferința Internațională „Bisericile și Valorile Euro-Atlantice”, activitate menită să arate că valorile fundamentale ale omului secolului XXI sunt, la bază, aproape identice, în concordanță cu principiile spirituale și morale ale religiilor monoteiste, că indiferent de religia pe care o îmbrățișăm, avem în inima noastră credința în Dumnezeuul toleranței, al cooperării, al dragostei față de om, al adevărului, al reconcilierii, al libertății și păcii. Totodată, Conferința a evidențiat că toate cultele din România susțin fără echivoc integrarea euro-atlantică și europeană a României, într-un spațiu al valorilor comune, al prosperității, securității și păcii.

Este evident, armata nu poate și nici nu trebuie să intre în raporturi directe cu toate asociațiile, fundațiile etc. care compun societatea civilă. Practic, nu există nici timpul necesar, nici forțele umane care să poată face posibilă o asemenea situație. Pe de altă parte, nici nu este necesară o dezvoltare a raporturilor cu numeroasele OSC din țară sau din regiune și de pe plan internațional. Scopul multora nu are nimic comun cu activitatea din armată sau cu aspecte ce țin de securitatea națională, regională și internațională.

Un alt exemplu de organizație a societății civile care se intersectează semnificativ cu activitatea din armată este fundația Saint-Cyr din Franța⁷⁷. Aceasta are printre obiectivele sale deschiderea și conlucrarea în domeniul cercetării, printr-un parteneriat privilegiat ce urmărește: colaborarea între armată și societatea civilă; cooperarea în cercetare cu centre publice și private, militare și civile; realizarea de schimburi de studenți cu instituții de învățământ militar din alte țări; dezvoltarea unor poluri de excelență (etică și deontologie, securitate europeană,

⁷⁷ *Association des amis de la fondation Saint-Cyr*, <http://www.st-cyr.terre.defense.gouv.fr/>

menținerea și restabilirea păcii, reconstrucția post-conflict); afirmarea Saint-Cyr ca operator partener în domeniul cercetării și dezvoltării.

De asemenea, în prezent, tot mai mult, activitatea unor structuri militare naționale și/sau multinaționale se întrepătrunde cu cea a unor organizații ale societății civile cu obiective umanitare. Este vorba mai ales de faptul că, pe timpul executării de către diverse structuri militare a unor misiuni umanitare, acestea se „întâlnesc” cu organizații umanitare ale societății civile ai căror reprezentanți desfășoară în zonă activități în sprijinul populației civile aflate în nevoie. Colaborarea în acest domeniu merge de la asigurarea securității personalului organizațiilor societății civile aflate în zona de conflict până la oferirea de mijloace de transport sau aparatură medicală și nu numai.

3.2. Relațiile de influență dintre armată și unele organizații ale societății civile în România

Armata și diferite componente ale societății civile, în timp, pe baza raporturilor de cunoaștere, comunicare și colaborare, statornicite între ele, atât în plan instituțional, cât și informal, pe temeiul unor norme oficiale, dar și al unor cutume, intră și în relații de influență. Respectiv, armata, ca instituție a statului de drept, cu un statut înalt și un rol important în societate, ambele recunoscute de către majoritatea populației țării și componente ale societății civile cu statute clar definite și cu roluri conștiente asumate, statornicesc între ele raporturi de influență datorită condițiilor sociale, economice, politice și culturale, în care ele ființează și își desfășoară activitatea specifică.

Relațiile de influență nu se stabilesc instantaneu și automat, spre deosebire de celelalte raporturi (de cunoaștere, comunicare, colaborare etc.). Ele presupun un proces îndelungat, stadial, etapizat. Aceasta, din cele puțin două

motive. Mai întâi, pentru că influența este o acțiune asimetrică pe care o exercită cineva (individ sau grup uman, instituție) asupra cuiva (persoană, grup, comunitate etc.). De regulă, efectele acestei acțiuni se regăsesc, ulterior, în comportamentul subiectului (persoană, grup uman, comunitate). Apoi, pentru că influența poate fi, din punct de vedere psihosocial, de două feluri: 1. *influență normativă*, care presupune transmiterea și impunerea de norme de către cei în drept spre cei care fac obiectul acțiunii respective. Acest tip de influență implică recunoașterea reciprocă de către cei implicați în acțiune a autorității normelor respective. În acest caz, este vorba de așa-numitul fenomen de *compliance*, adică de conformare, de adaptare la o situație dată, impusă, prin care individul se pune de acord cu ceilalți; 2. *influență informațională*, care este menită să-l facă pe un individ sau grup uman să accepte drept adevăr o informație venită din partea altei persoane, altui grup sau instituție. Experimental, s-a constatat că influența informațională este eficace dacă informațiile oferite vin în întâmpinarea unor dorințe ale indivizilor, a unor aspirații în satisfacerea trebuințelor, răspunzând perspectivei lor conștientizate.

În statornicirea raporturilor de influență se parcurg, în general, următoarele etape: *a. informarea de fond* asupra celui cu care se stabilește relația (individ, grup uman, instituție). În acest context, se pune condiția ca informarea să fie completă, iar informația veridică, oportună și utilă pentru cel care o primește. *b. formarea unei reprezentări* (imagini) despre „partenerul” de relație, prin relevarea lui ca „stimul”. Nu sunt excluse cazurile în care „partenerul” să devină un sprijin real sau un adversar de temut, într-o situație sau alta; *c. comunicarea și dialogul tranzacțional* asupra schimbului reciproc de informații (conținut, natură, oportunitate, necesitate). În plus, se cere efectuată, de ambii membri ai relației, o identificare a diferențelor (de idei, convingeri,

interese); *d. convenirea* asupra respectării reciproce a diferențelor de identitate proprii (psihologice, psihosociale, sociale). De asemenea, se impune stabilirea principiilor și condițiilor de coabitare și interrelaționare, precum și valorificarea apropiierilor și punctelor de convergență; *e. exercițiul efectiv al relației*. Cu alte cuvinte, trecerea de la faza pasivă la cea activă, care presupune interacțiune, cooperare, coparticipare la acțiuni și manifestări comune.

Respectând cu rigurozitate aceste etape, între armată și unele organizații ale societății civile (de exemplu, sindicatele și mass-media) se vor stabili raporturi de influență corectă, principale și funcționale.

a) Raporturile de influență dintre armată și sindicate. Sindicatele, prin numărul mare de membri, prin resursele economice și financiare de care dispun, prin prezența în toate sectoarele de activitate, prin relațiile pe plan regional și internațional cu organizații similare constituie o forță importantă în orice societate democratică. În plus, prin lege, ele sunt abilitate să organizeze diverse acțiuni de protest în scopul apărării și promovării drepturilor membrilor lor. Prin unele acțiuni revendicative organizate, de pildă, greva generală într-un sector economic de importanță strategică, sindicatele pot aduce atingere securității, siguranței naționale și ordinii publice. Cum armata are responsabilități în domeniul securității, siguranței militare și ordinii publice rezultă că, în acest caz, între instituția militară și sindicate se stabilește o relație de influență. Pe de o parte, armata dorește să-și îndeplinească obligațiile constituționale, iar, pe de altă parte, sindicatele vor obținerea celor solicitate. Situația aparent conflictuală se poate soluționa dacă între cele două entități (armată și sindicate) există stabile relații de influență, potrivit algoritmului menționat anterior. De aceea, este de dorit ca ambele instituții să facă tot ceea ce depinde de ele pentru a stabili relații de influență convenabile reciproc.

În plus, sindicatele reprezintă un serios partener de dialog cu guvernarea. Rezultatele acestui dialog pot exercita o influență mai mare sau mai mică, atât asupra activității din armată, cât și securității individuale. Astfel, de unele drepturi obținute de către sindicate vor beneficia și unii salariați civili din armată, membrii de sindicat, ceea ce poate însemna unele eforturi (bănești, organizatorice etc.), suplimentare din partea instituției militare. În ceea ce privește securitatea individuală, este posibil ca unele prevederi ale acordului sindicat-guvern să impună reduceri substanțiale de personal, adică o creștere a numărului de șomeri. O asemenea situație poate afecta negativ veniturile celor disponibilizați și, implicit, nivelul lor de trai, generându-le un puternic sentiment de teamă față de viitorul lor și al familiilor lor. Împreună, cele două situații posibile pot exercita o influență variabilă, ca intensitate și forță asupra securității naționale. De aici necesitatea unui dialog permanent și sincer între armată și sindicate, pentru ca influența reciprocă dintre ele să nu le afecteze negativ nici activitatea proprie și nici securitatea individuală și națională.

b) Raporturile de influență dintre armată și mass-media

Armata, prin natura și conținutul activităților sale, prin modul specific de organizare, prin statutul și rolul său în societate, prin calitatea oamenilor de care dispune, relațiile speciale pe care le dezvoltă în țară și în afara acesteia, constituie un puternic punct de atracție pentru mass-media⁷⁸. Aceasta din urmă, prin statutul și rolul său în statul de drept - frecvent este apreciată „drept câinele de pază al democrației”-, dorește să cunoască cât mai multe și mai mult, precum și în mod oportun tot ceea ce se petrece în instituția militară. De aceea, stabilirea raporturilor de influență dintre armată și mass-media, deși constituie o necesitate într-o societate democratică, este un proces anevoios și de durată. Prin intermediul raporturilor de cunoaștere și comunicare stabilite,

⁷⁸ Este vorba de mass-media independentă (N.A.)

potrivit normelor legale, dar și cutumelor lumii civilizate, se poate trece cu succes de prima etapă a inițierii raporturilor de influență. Apoi, se continuă eforturile susținute din partea ambilor parteneri în direcția realizării unor imagini reciproce cât mai apropiate de realitate și, desigur, în deplin consens cu interesele fiecărei părți implicate în relație.

Este de dorit instaurarea unor raporturi de influență optime între armată și mass-media. Aceasta pentru că: 1. *ambele dispun de forța necesară* pentru a-și crea greutate serioase, în mod reciproc, în ceea ce privește înfăptuirea activităților specifice. În acest caz, pierderea ar fi considerabilă nu numai din partea lor (armatei și mass-media), ci a societății în întregul său. Pe de o parte, opinia publică, de fapt contribuabilii, nu ar avea informații oportune și corecte din armată, adică de acolo de unde se cheltuiesc o parte din banii lor, și, pe de altă parte, s-ar afecta caracterul democratic al societății prin existența unei mass-media cu acces limitat într-un domeniu important de activitate socială; 2. *limitând accesul mass-media la informația din armată*, legal permisă, aceasta din urmă s-ar rupe complet de realitatea socială în care există. Pe de altă parte, în timp, imaginea publică a armatei, în prezent puternic pozitivă în mai toate statele democratice ale lumii, ar avea de suferit. Practic imaginea instituției militare s-ar deteriora, din lipsă de informații oportune și venind din partea unei surse credibile; 3. *asimilarea și integrarea de către armată a valorilor democratice* ce implică raporturi normale cu mass-media; 4. *mass-media are forța necesară*, datorită profesionalismului membrilor săi, accesului la informații diverse, puterii sale de penetrație să contribuie la modernizarea structurilor armatei, la formarea personalului acesteia în spiritul valorilor democratice, unanim recunoscute în lumea civilizată; 5. *existența unor raporturi de influență normale* permite atât armatei, cât și mass-media, să-și modeleze reciproc

comportamentul, spre binele ambelor instituții și, implicit, al întregii societăți.

Situarea pe poziții de forță în raporturile dintre ele, fie a armatei (care nu permite sau limitează accesul mass-media la informația despre activitatea sa și a oamenilor săi), fie a mass-media (care adoptă o atitudine permanentă și consecvent negativă față de instituția militară) este contraproductivă. Ambele instituții trebuie să se respecte reciproc, înțelegând că starea de confruntare nu este benefică nici uneia dintre ele.

În plus, statornicirea unor raporturi de influență principale și corecte va contribui atât la creșterea prestigiului ambelor instituții, cât și la instaurarea unei stări de normalitate în societate. Se pare că instaurarea unor raporturi optime de influență între armată și mass-media este posibilă dacă ambele instituții acceptă și respectă aceleași norme, criterii și valori specifice unei societăți democratice.

În acest sens, în toate armatele statelor democratice există norme, reguli și instituții ce se ocupă cu acest domeniu sensibil de activitate. De exemplu, în România există condițiile prielnice dezvoltării unor raporturi optime cu mass-media.

Astfel, au fost create premisele instituționale necesare scopului menționat - în armată au fost înființate structuri de relații publice la toate nivelurile ierarhice, au fost publicate dispozițiuni privind relațiile cu mass-media, reprezentanți ai mass-media au urmat cursuri diferite în Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și/sau au participat la diverse activități militare.

De fapt, mass-media, prin produsele sale specifice, contribuie semnificativ la modificarea opiniilor, atitudinilor și comportamentului militarilor. Aceștia, ca toți oamenii, sunt dependenți de informație, iar mass-media cu așa ceva operează.

Dacă informarea prin mass-media este oportună, iar informația vehiculată este veridică și utilă, atunci aceasta va fi receptată și de personalul armatei, care își va modifica, în timp,

comportamentul, făcându-l comparabil și compatibil cu cel al militarilor dintr-o societate democratică.

Instituirea unor raporturi de influență normale între armată și mass-media permite realizarea unui climat psihosocial destins în societate, conduce la dispariția stărilor tensionale și chiar conflictuale între diferite categorii profesionale, care în realitate pot milita pentru același ideal social.

Realizarea unui asemenea deziderat stă în puterea celor implicați, care trebuie să-și însușească temeinic rolurile ce le revin în societate și, totodată, să-și asume complet responsabilitățile ce derivă din acestea.

Capitolul VI. Societatea civilă și globalizarea

1. Globalizarea fenomen multidimensional și complex

1.1. Considerații generale asupra globalizării

În forma sa cea mai generală, globalizarea este un proces vechi. Marile imperii ale Antichității și-au împins cuceririle atât de departe cât le-au permis armatele lor. Mai târziu, imperiile coloniale, în numele interesului superior al metropolei, au impus legile și prioritățile lor teritoriilor cucerite.

În prezent, globalizarea nu mai este purtată în mod unic de puterile politice și de armatele lor, ci de corporațiile transnaționale (CTN). De acum înainte, multinaționalele sau transnaționalele, bancherii, speculatorii sau investitorii sunt actorii care își impun drepturile și care, făcând aceasta, împing puterile publice la redefinirea economiei naționale. Crearea de întreprinderi gigant transformă complet regulile jocului economic și afectează rolul și statutul statului național, dar nu-l anulează.

Totodată, globalizarea include piețele financiare. Preponderența capitalului speculativ asupra celui investit în producția directă este revelator pentru acest fenomen. Acum, mai mult de 95% din capitalurile în circulație în lume sunt de tip speculativ, în timp ce această proporție era de 10% la începutul secolului al XX-lea⁷⁹. Speculatorii fac să circule capitalurile în căutarea profiturilor pe termen scurt, mizând pe fluctuația monedelor și a Bursei. Pe această cale, se poate bulversa economia unei țări, așa cum s-a întâmplat în Mexic, în perioada 1994-1995, apoi în anii ce au urmat, în Asia de Sud-Est și în America Latină, în Rusia.

Una dintre caracteristicile centrale ale noii ordini mondiale este transformarea rolului statului care privilegiază de acum înainte susținerea întreprinderilor și nu doar dezvoltarea socială. În paralel, distanțele dintre bogați și săraci în interiorul țării, pe de o parte, și între țările bogate și cele sărace, pe de altă parte, se măresc considerabil. Acest fenomen cu două dimensiuni – *individuală* și *statală* – este responsabil de emergența a ceea ce s-a identificat cu sărăcia absolută.

În același timp, globalizarea este un fenomen complex, cu multiple dimensiuni, în care aspectele economice, politice, sociale și culturale sunt prezente concomitent. Dacă acest fenomen omniprezent este, în mod esențial, dictat de exigențe ivite din lumea economică, se întâmplă așa, deoarece este pilotat de actori care își apără propriile strategii de creștere. La rândul lor, aceste strategii sunt reluate de puteri politice și organizații ce sancționează aceste practici în propriile lor arii de competență. Or, raporturile și relațiile dintre dimensiunile economică, politică și socială depind de prioritățile și interesele actorilor implicați. De mai mulți ani, dar și în prezent, ansamblul ideilor-forță ce susțin și validează actualul proces de globalizare este strâns legat de ideologia neoliberală.

⁷⁹ *Introduction: La mondialisation de quoi, comment, pour qui?*, <http://www.france.attac.org/a2944>

Neoliberalismul își are sursa în liberalism, un curent de gândire și o ideologie ce au jucat un rol important în promovarea capitalismului, fie el comercial, industrial sau financiar. Una dintre ideile sale centrale susține că piața ar trebui să asigure singură și fără piedici distribuția bunurilor, a serviciilor și investițiilor, fără de care nu ar exista o repartitie optimă a veniturilor între factorii de producție, adică între muncă și capital. Totuși, din punct de vedere istoric, piața nu a dovedit acest lucru decât după război, când guvernele și marile organizații internaționale au fost determinate să intervină în economie și societate.

De exemplu, sub presiunea forțelor sociale și politice de toate felurile, s-a asistat la adoptarea unei întregi panoplii de politici sociale (mai ales în sănătate și educație) și de mediu. În același timp, sub presiunea forțelor naționale, guvernele au recurs la politici economice care și-au sporit acțiunea în domeniul economiei. Totuși, după o jumătate de secol de intervenții, atât marile întreprinderi, cât și guvernele au avut importante deficite, ceea ce le determină, în prezent, să pună în discuție strategia anterioară și să propună mai degrabă unirea forțelor lor pentru depășirea celui mai mare număr de obstacole ce împiedică funcționarea pieței.

În esență, neoliberalismul se bazează pe un demers ce cuprinde simultan patru paliere complementare: *liberalizarea, dereglementarea, privatizarea și reducerea politicilor sociale.*

Liberalizarea este ansamblul de măsuri prin care prețurile tuturor produselor și serviciilor care, anterior, dintr-un motiv sau altul, au fost fixate plecând de la criteriile politice sau sociale, sunt acum stabilite de piață. De asemenea, sunt afectate, prin astfel de măsuri, și prețurile serviciilor publice ca sănătatea, educația, transportul sau cele ale produselor scutite de taxe de autorități publice sau subvenționate de ele, precum electricitatea, apa sau laptele.

Dereglementarea este demersul care conduce la desființarea agențiilor publice și a altor organisme ce aveau ca funcție asigurarea tuturor reglementărilor privind munca (norme de muncă, salariu minim, durata muncii), supravegherea dispenselor unor servicii, precum traficul aerian, acordarea de licențe de exploatare (radio, televiziune) sau supravegherea protecției anumitor active colective, de exemplu, mediul ambiant.

Privatizarea este activitatea ce constă în transferarea către sectorul privat a exploatarii și/sau distribuției produselor sau serviciilor ce erau produse sau comercializate până atunci de către puterile publice. În unele cazuri, etatizarea fiind prevăzută în Constituția țării, cum este cazul pământurilor colective și al petrolului în Mexic, privatizarea a impus desființarea acestor drepturi colective.

Reducerea politicilor și a programelor sociale este strategia care constă în limitarea accesului la anumite programe sociale, reducerea creșterii prestațiilor înseși sau restrângerea numărului și calității serviciilor furnizate.

Potrivit concepției neoliberale, extinderea pieței la scară mondială pune în discuție misiunea socială a guvernelor, pentru că politicile sociale se dovedesc tot mai mult incompatibile cu procesul integrării economice. Or, dacă aceste politici falsifică regulile jocului, ar trebui aduse la un numitor comun în așa fel încât să plaseze partenerii comerciali pe picior de egalitate în materie de norme sociale, de mediu sau altele. Aceasta nu echivalează cu retragerea dreptului de intervenție a puterilor publice, când este vorba de finanțarea infrastructurilor rutiere și portuare, a activității de cercetare-dezvoltare sau de lupta împotriva extremei sărăcii, ci cu nuanțarea acesteia.

„Globalizarea desemnează ansamblul fenomenelor ce rezultă din deschiderea crescândă a economiilor spre mărfuri și capitaluri străine. Ea se bazează, în primul rând, pe intensificarea relațiilor economice internaționale, care au

crescut în medie cu 7% pe an, față de 2,3% creșterea producției”⁸⁰. Această intensificare a schimburilor se datorează, în mare măsură, companiilor multinaționale din statele cele mai industrializate.

Literatura de specialitate oferă o paletă largă de definiții ale conceptului de globalizare. Iată câteva dintre ele. „Să aduni oamenii separați de secole prin geografie, prin cultură, prin religie sau prin limbă. După epoci și mode, această tradiție s-a numit când cosmopolitism, când universalism sau mondialism. Termenul cel mai apropiat în zilele noastre este în mod sigur cel de globalism.”⁸¹

„Procesul mondializării sau globalizării privește toate domeniile: economic, financiar, ecologic, cultural, militaro-strategic, care, la rândul lor, antrenează o mondializare a amenințărilor și riscurilor”⁸².

Sub raport strict relațional interuman, globalizarea înseamnă comprimarea distanțelor prin tehnologii noi (comunicațiile mobile de generația a treia, Internetul), interconectarea și creșterea dependențelor reciproce, integrarea piețelor financiare și comerciale, găsirea de soluții la unele probleme globale, dezvoltarea de identități transnaționale etc.⁸³

Globalizarea, ca fenomen, va fi acompaniată de retragerea statului din unele domenii de activitate pe care, până acum, le controla și administra, de regulă, în beneficiul întregii societăți. În plus, acest fenomen complex va conduce treptat la dispariția frontierelor fizice vizibile, așa cum sunt ele astăzi și la apariția unor frontiere invizibile, stabilite pe alte criterii, în urma cărora unele zone de integrare se vor consolida, în timp ce

⁸⁰ Bernard, Guillochon, **Globalizare, o singură planetă, proiecte divergente**, București, Enciclopedia RAO, 2003, p. 7.

⁸¹ Norman, Girvan, *La globalisation – plus qu’une question d’économie*, <http://www.Atlas/web/reunions.htm>

⁸² Florin Erhan, **Globalizarea. În căutarea echilibrului**, București, Editura Economică, 2003, p. 9.

⁸³ Vezi *Les acteurs de la mondialisation*, <http://www.france.attac.org/>

vor apărea și așa-numitele *zone de dezvoltare gri*. Prin urmare, globalizarea nu se mai rezumă astăzi la simpla deschidere a frontierelor, ci sporește continuu importanța piețelor, restrânge competența statelor naționale, instituționalizează forme de putere supranaționale capabile să orienteze întreaga dezvoltare atât a zonelor de integrare, cât și a zonelor gri.⁸⁴

„Ca termen strict, globalizarea semnifică multitudinea de transformări economico-sociale înregistrate de omenire în prezent, extinse la scară integratoare și generate de impactul fluxurilor financiar-monetare transcontinentale asupra caracteristicilor interacțiunilor sociale. Globalizarea se referă la acea transmutație intervenită în structura și modul de organizare a societăților omenești, care a dus la ampla disociere și polarizare a statelor-națiune sau, cel puțin, a ceea ce a mai rămas astăzi, la început de mileniu trei din acestea.”⁸⁵

Într-o lume ce devenea, pe zi ce trecea, din ce în ce mai interdependentă, evenimentele economice, politice, culturale și militare de peste mări și țări aveau un impact imediat „acasă” și, în paralel, orice zguduire a mediului intern al statului-națiune genera valuri de reacție în teritorii situate la mii de kilometri distanță. De fapt, globalizarea înseamnă o împletire dintre local și global, astfel încât impactul evenimentelor de la distanță este amplificat, în timp ce majoritatea evenimentelor locale pot avea consecințe globale enorme. De aici și teama oamenilor față de efectele globalizării.

Globalizarea este o etapă viitoare a procesului general de dezvoltare politică, economică și culturală a omenirii. Aceasta întrucât, mai întâi de toate, globalizarea este un proces geoeconomic, și apoi unul geopolitic și geocultural. Acest proces nu se rezumă doar la o apropiere și o integrare a economiilor mai multor țări, ci generează schimbări calitative

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem.

ale acestora, care se transformă din sisteme închise în elemente constitutive ale unui sistem mondial.

Se schimbă însăși noțiunea de „economie națională”. Instituția economică de bază devine corporația transnațională, care își amplasează fabricile și își comercializează produsele acolo unde îi este mai convenabil, fără a lua în considerare existența granițelor statale.

Din această cauză are loc aprofundarea procesului de diviziune internațională a muncii, iar în cadrul unui singur stat, fie și dezvoltat, apare „*economia*” dublă, apar „*enclave înfloritoare*”, „*regiuni - donatoare, regiuni creditabile*”. Regiuni întregi se transformă în furnizori de materie primă și piețe de desfacere pentru corporațiile transnaționale, fără a dezvolta producțiile proprii. În acest mod este semnificativ afectat procesul dezvoltării lor durabile, pe de o parte, și mediul natural, pe de altă parte.

2. Actorii globalizării

Actorii globalizării sunt prezentați relativ diferit în studiile de specialitate. Un rol important în selectarea și analiza actorilor globalizării îl are concepția autorilor respectivi cu privire la globalizare, ca fenomen dinamic și complex.

În acest sens, un prim punct de vedere divide actorii globalizării în patru mari categorii și anume: guvernele; ansamblul instituțiilor financiare internaționale; corporațiile internaționale și ansamblurile de cetățeni⁸⁶.

1) *Guvernele*. S-a preferat acest termen, în locul celui de stat, care are dezavantajul de a fi prea abstract și pentru că, practic, guvernele conduc concret treburile publice. Ele dispun mereu de o putere ce le permite să organizeze sau nu alegeri

electorale, să reprezinte sau nu interesul național, să fie favorabile sau nu cuiva, să intervină sau nu, în economie și societate.

Pe primul plan sunt guvernele, care aplică de *bunăvoie*, când este vorba de state dezvoltate, sau *forțate*, când este vorba de state în dezvoltare, politicile macro-economice definite la nivel global în interiorul marilor organizații economice în care sunt membre și unde țările bogate exercită o influență preponderentă. Unele dintre aceste politici, cum ar fi politicile tarifare, comerciale sau politicile de investiții fac apoi obiectul înțelegerilor între parteneri privilegiați, care negociază și semnează acorduri numite „regionale” - de fapt, acorduri între câteva țări. Astfel, SUA au semnat, în 1985, un prim acord bilateral cu Israelul, urmat, la scurt timp, de un al doilea acord bilateral cu Canada în 1989, apoi un acord trilateral, incluzând de această dată Mexicul, Acordul de liber-schimb nord-american (ALENA), în 1994. În același an, în decembrie, Casa Albă convoca primul Summit al șefilor de state și de guverne din America, care deschidea negocierile în vederea creării unei zone de liber-schimb a Americii (ZLEA), ce reunea 34 de parteneri din cele două emisfere, fără Cuba, într-un Acord de liber-schimb al Americii (ALEA) intrat în vigoare în 2005.

La ora actuală, negocierile asupra liberului schimb efectuează concesii și de o parte și de alta fără ca cetățenii statelor implicate să fie informați de mizele și de consecințele acordurilor la care guvernele lor subscriu.

2) *Instituțiile economice internaționale*. Acum, unul dintre principalii vectori ai globalizării este reprezentat de unele mari instituții economice și organizațiile internaționale și regionale. De aceea, orice analiză a fenomenului globalizării trebuie să țină seama de ele. Pentru a înțelege rolul și locul lor în strategia globalizării, este interesant de stabilit o listă a acestui ansamblu de organizații (vezi Anexa nr. 1). În fruntea listei se vor afla, desigur, câteva mari organizații economice

⁸⁶ Brunelle, Dorval, Lorine Guay, Ana Maria d'Urbano, Tania Vachon, *op.cit.*, http://www.cmm-csn.qc.ca/publications/Dorval_02-12-10.pdf

internaționale cum ar fi Banca Internațională de Reconstrucție și de Dezvoltare (BIRD) și alte agenții precum Banca Mondială (BM) și Fondul Monetar Internațional (FMI), toate puse în funcție în timpul conferinței de la Bretton Woods, în 1944, ca și Organizația Mondială a Comerțului (OMC), creată în 1994, care este continuatoarea lui GATT, creată în 1947.

Apoi, există organizațiile economice regionale a căror rază de acțiune se desfășoară la nivelul continentelor, cum ar fi Comisia pentru America Latină și Caraibe a Națiunilor Unite (CEPALC) și Banca interamericană de dezvoltare (BID), care joacă un rol activ în procesul integrării regionale a Americii. În fine, tot la nivel economic, sunt organizațiile ce reunesc țări plecând de la afinități ale obiectivelor, faptul de a fi sau nu bogate, de exemplu, Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), ce cuprinde 29 de state, din care 27 se numără printre țările cele mai dezvoltate, chiar dacă Turcia și Mexicul nu sunt la fel de bogate și dezvoltate. La acestea trebuie adăugată o entitate, care, deși nu este o organizație, în sensul strict al termenului, joacă un rol determinant în definirea parametrilor importanți ai unei economii politice comune. Este vorba de G-7, adică de grupul celor mai dezvoltate șapte state ale lumii, care primește în anumite ocazii un reprezentant al Uniunii Europene și pe președintele Rusiei, ceea ce face din ea un grup G-7+2, iar uneori G-8, care organizează anual conferințe.

Alături de aceste organizații, cu vocație economică, există o întreagă panoplie de organizații cu vocație politică, în rândul cărora se distinge ca organizație universală, Organizația Națiunilor Unite (ONU) și organizații regionale, precum Organizația Statelor Americane (OSA), care a jucat un rol important în procesul de integrare a Americii. De asemenea, există instanțe care nu sunt organizații, ci forumuri - Forumul Economic de la Davos.

În fine, se cuvin menționate organizațiile sau întâlnirile anuale ce își propun să favorizeze schimburile și integrarea între țări, chiar între state americane și provincii, cum este cazul reuniunii anuale a guvernelor și primilor miniștri de pe coasta de est.

Desigur, toate aceste organizații și întâlniri sunt finanțate și conduse de către statele membre și, ca regulă generală, contribuția este în funcție de puterea economică. Aceasta nu schimbă cu nimic raportul de forțe, în cadrul respectivelor organizații și întâlniri, întrucât fiecare țară dispune de un singur vot în luarea deciziei. Dar alta este situația în cadrul organizațiilor economice, precum BM sau FMI, unde greutatea politică este stabilită în funcție de aportul financiar al membrilor. Și cum SUA furnizează contribuția cea mai mare, acestea sunt cele care au cea mai mare greutate, ceea ce vrea să spună că nu există consens în luarea deciziei.

3) *Multinaționalele (CTN)*. Fenomenul multinaționalismului sau al transnaționalismului activităților întreprinderilor este, fără îndoială, fenomenul major al sfârșitului secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Globalizarea este impulsionată de CTN, care le mondializează propriile procese de producție și determină guvernele să adopte legi ce favorizează luarea în sarcină de piață a producției și repartiției bunurilor colective. Există în lume aproximativ 40.000 CTN, din care 4000 în țările mai puțin dezvoltate⁸⁷. Greutatea lor economică o depășește pe cea a țărilor importante. De exemplu, în 1968, în termeni de putere economică, General Motors se situa cu mult înaintea Germaniei de Est, Belgiei și Elveției. În 1982, Canadian Pacific, cu o cifră de afaceri de 12,3 miliarde de dolari, era în top, la același nivel cu Noua Zeelandă, în 1993, iar Exxon, cu 111 miliarde de

⁸⁷ Bernard Guillochon, **Globalizarea – o singură planetă, proiecte divergente**, București, RAO, 2003.

dolari din vânzări anuale, deține o bogăție ce corespunde la de trei ori produsul național brut al Irlandei⁸⁸.

Dar nu numai puterea economică este importantă, ci și cea politică. Din ce în ce mai mult, grupurile și asociațiile oamenilor de afaceri sunt implicați direct și acționează, cu titlul de consultanți în negocierile economice în curs, la nivel internațional și regional. Această influență se manifestă în organizațiile patronale mondiale, cum ar fi Camera de Comerț Internațional (CCI), dar și în organizațiile regionale și naționale. De asemenea, ea se manifestă în grupurile de presiune, în fundații și în „pompele de idei” (think-tank), cum sunt Institutul C.D.Howe, Conferința Board, Institutul Fraser.

4) *Mișcările sociale organizate de societatea civilă.* Ultimul actor al globalizării, ca importanță, dar primul, ca număr, îl constituie societatea civilă, mai exact unele organizații ale acesteia, care și-au extins eforturile și activitățile lor în toate domeniile, (dezvoltarea, drepturile persoanei, activitățile umanitare, mediul, pacea și securitatea, ca și știința și tehnologia). Ele nu doar și-au sporit numărul, ci și-au lărgit și aria de acțiune, iar acum exercită un rol și o influență mai mare. Unul din principalii factori ai acestei creșteri a influenței organizațiilor societății civile (OSC) este utilizarea eficace a tehnologiei informațiilor și a mass-media.

Unele dintre aceste mișcări sociale sunt implicate de vreme îndelungată în chestiuni ale efectelor nefavorabile a acordurilor de liber-schimb asupra populațiilor, societății, politicilor guvernamentale și a raporturilor dintre statele lumii. Printre acestea, mișcarea sindicală a jucat și joacă un rol important, ceea ce a făcut să fie consultată de guverne și chiar de organizații internaționale.

În ultimii ani, au fost puse în practică rețele internaționale și au fost organizate schimburi de informații internaționale, s-au definit în mod concertat platformele de

⁸⁸ Ibidem, pp. 36-49.

revendicări și s-au elaborat strategii comune. Reuniunile internaționale în care se discută viitorul planetei între reprezentanți ai guvernelor și cei ai marelui capital sunt din ce în ce mai mult însoțite de adunări paralele ale reprezentanților organizațiilor societății civile.

O altă opinie, aproape similară celei amintite mai sus, este cea din lucrarea „*Ghid de formare asupra globalizării în America*” (Guide de formation sur globalisation dans les Amériques), care menționează, printre actorii globalizării, următorii⁸⁹: guvernele; instituțiile economice internaționale și regionale; societățile transnaționale; organizațiile și mișcările sociale.

Bernard Guillechon⁹⁰, la rândul său, face o analiză, relativ amănunțită și riguroasă a actorilor globalizării, împărțindu-i în două grupe: cei care sunt **proglobalizare** și cei **antiglobalizare**.

După opinia lui, actorii **proglobalizare** sunt: a) *firmele multinaționale*. ONU estima că, în anul 1999, existau 63.000 de firme multinaționale având 690.000 de filiale în străinătate; b) *statele*. Deschiderea totală a frontierelor pentru mărfurile străine reprezintă un pericol pentru anumite ramuri incapabile să suporte concurența. Statul protejează anumite sectoare fragile, în permiterea reconversiilor și în asigurarea independenței naționale în domenii considerate prioritare; c) *instituțiile internaționale*. Acestea au fost create în vederea supravegherii procesului de globalizare și asistență a țărilor a căror inserție în economia mondială este o sursă de dificultate pentru ele însele și pentru sistem în ansamblul său. Printre aceste instituții sunt menționate: **OMC** (Organizația Mondială a Comerțului) chemată să faciliteze dezvoltarea comerțului cu bani și servicii între țări. Această organizație este una dintre

⁸⁹ Ibidem, pp. 114-120.

⁹⁰ Zygmunt Bauman, **Globalizarea și efectele ei sociale**, București, ANTEP, 2004.

țintele preferate ale mișcării antiglobalizare, care o consideră apărătorul intereselor marilor firme multinaționale; **FMI**, creat, în 1944, pentru evitarea dezordinii monetare, iar după 1980 pentru administrarea îndatorării țărilor în curs de dezvoltare și asistența acestora când cunosc crize financiare; **BM** este formată din mai multe organisme (BIRD- Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare; AID - Asociația Internațională pentru Dezvoltare; AGMI -Agenția de Garantare Multilaterală a Investițiilor; CIRDI - Centrul Internațional pentru Reglementarea Diferendelor privind Investițiile) ce acordă împrumuturi și ajutoare țărilor în curs de dezvoltare⁹¹.

De asemenea, printre actorii globalizării autorul citat menționează și: **Uniunea Europeană**, care, în 2006, avea în componența sa 25 de state, urmând ca, din ianuarie 2007, numărul lor să crească la 27, prin primirea României și a Bulgariei; **ALENA** (Acordul de liber schimb nord-american - Canada, Mexic, SUA), creat în 1994, având ca obiectiv favorizarea schimburilor comerciale și a investițiilor între cele trei state; **ASEAN** (Asociația Națiunilor din Sud-Estul Asiei), înființată în 1967, cu scopul realizării unei zone de liber schimb și favorizarea comerțului între statele ce o compun; **MERCUSOR** (Piața comună a Sudului), fondată în 1991 de către Argentina, Brazilia, Paraguay și Uruguay, având ca scop realizarea integrării celor 4 state; **OCDE** (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) are menirea de a consilia și a realiza studii pentru cele 30 de state ce o compun.

Ca **opozanți ai globalizării**, lucrarea citată menționează următorii: *a) rețelele mondiale* (Action mondiale des peuples contre le liber-échange et l'Organisation mondiale du commerce; Forum social de Gênes; Forum social mondial; International Forum on Globalisation; Mobilization for Global Justice; Mouvement international ATTAC); *b) rețele regionale* (Aliance social continentale - Amériques Arab NGO Network

⁹¹ Idem, pp.36-49.

for Developement); *c) sindicatele și organizațiile comerțului* (AFL-CIO în SUA, Central Unica Trabalhadores - Brazilia, Confederation Internationales de syndicats libres etc.); *d) mișcările sociale* (Marches européennes contre chômage, la précarité et les exclusions, Marche mondiale de femmes, Tute Bianche); *e) drepturile omului* (Amnesty International, Human Rights Watch); *f) mediul* (Greenpeace, Sierra Club, Les Amis de la Terre); *g) media* (After Aut, Independent Media Center, Le monde Diplomatique, The Nation); *h) institutele* (Centre for Economic and Policy Research, Economic Policy Institute)⁹².

În ultima vreme, printre opozanții globalizării se numără și mișcarea altermondialistă, care dorește să se înfăptuiască globalizarea, dar după alte norme și reguli, complet diferite de cele din prezent.

3. Efecte ale globalizării

Globalizarea produce o multitudine de efecte, cu un conținut și o natură diverse.

Din punctul de vedere al **sensului influenței exercitate de globalizare** asupra economiilor naționale și a situației populației se poate vorbi de două mari tipuri de efecte: *favorabile* sau *pozitive*, cum ar fi: mai buna cooperare economică, culturală, politică, militară, ecologică între statele lumii; dezvoltarea economică relativ rapidă a unor sectoare economice din unele zone geografice; posibilitatea angajării unor actori nonstatali în acțiunile de combatere a sărăciei în lume; crearea premiselor unei dezvoltări durabile a omenirii; *negative* sau *nefavorabile*, precum: menținerea inegalităților între Nord și Sud; adâncirea inegalităților între veniturile realizate din capital și cele din muncă; amplificarea deosebirilor

⁹² Idem, pp.114-120.

între munca înalt calificată și munca necalificată; afectarea semnificativă a rolului statului-națiune.

După criteriul „**natura efectelor**” globalizării, acestea pot fi: sociale, economice, politice, militare, culturale, ecologice.

Toate aceste efecte sunt privite diferit de autorii care cercetează acest fenomen omniprezent, de actorii statali și nonstatali, după atitudinea pe care o adoptă față de globalizare, ca fenomen, adică sunt partizanii sau adversarii globalizării.

Astfel, Zygmunt Bauman analizează globalizarea și efectele ei sociale⁹³. Dintre capitolele acestei lucrări, interesantă în întregul său, analiza se va opri doar asupra capitolului al treilea, care abordează relația globalizare - națiune. Autorul menționat apreciază că „*Sensul cel mai profund transmis de ideea de globalizare constă în caracterul nedefinit, dezorganizat și autopropulsat al problemelor lumii: lipsa centrului, a unui pupitru de comandă, a unui consiliu de decizie, a unui birou managerial*”⁹⁴. Aparent, lucrurile par să stea așa. În realitate, există centre de putere în lume, în stadii de dezvoltare și afirmare diferite, deși, astăzi, mulți consideră că SUA sunt singura superputere, după destrămarea URSS și desființarea Tratatului de la Varșovia.

Autorul citat se referă la rolul statului, ca structură care își cerea dreptul la legitimitate și se mândrea cu suficiente resurse pentru a stabili și impune normele și regulile ce reglementează bunul mers al lucrurilor într-un anumit teritoriu. Acesta apreciază că statul este o organizare ierarhică, având o zonă de competență bine delimitată. Totodată, statul se bucură de suveranitate deplină, adică legislativă, executivă, militară, economică și culturală.

⁹³ Zygmunt Bauman, **Globalizarea și efectele ei sociale**, București, ANTET, 2004.

⁹⁴ Idem, p.59.

Vreme de aproape 50 de ani, peste o lume parcelată de state suverane, s-au suprapus două blocuri de putere, promovând o anumită ordine mondială. Practic, această ordine se întemeia pe insuficiența militară, economică și culturală a fiecărui stat în parte. De aici tendința grupării lor în jurul unor alianțe politico-militare, ca măsură pentru a-și apăra independența, suveranitatea, integritatea teritorială și promova interesele naționale. Dispariția bipolarității a făcut posibilă manifestarea globalizării. Statele încep să renunțe la unele aspecte ale suveranității lor pentru a se bucura de avantajele unor organizații politico-militare și politico-economice. Astfel, în ultimii ani, am asistat la lărgirea Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene.

„Integrarea și parcelarea, globalizarea și teritorializarea sunt procese complementare. Mai exact, ele reprezintă două laturi ale aceluiași proces: redistribuirea pe tot cuprinsul lumii a suveranității, puterii și libertății de acțiune, provocată (dar în nici un caz determinată) de saltul revoluționar al tehnologiei vitezei”⁹⁵.

Din lectura lucrării citate se desprinde concluzia că, totuși, globalizarea ca fenomen, *nu are aceleași efecte sociale pentru toți*. Bogații lumii vor prospera în continuare, iar cei săraci vor rămâne în aceeași situație precară, sub toate aspectele. Această situație va deveni tot mai evidentă pentru statele care refuză integrarea regională și, implicit, neagă globalizarea, neacceptând-o ca fenomen complex al lumii contemporane.

Adeții teoriei hiperglobaliste⁹⁶ (Ohmae, Wriston, Guehenno, J. Gray, Albrow etc.) sunt susținători înfocați ai globalizării. Ei văd doar efectele pozitive ale acesteia,

⁹⁵ Idem, p. 70.

⁹⁶ Vezi David Held, Anthony McGrew, David Goldbatt, Jonathan Perraton, **Transformări globale. Politică, economie și cultură**, Iași, POLIROM, 2004.

evidențiind următoarele aspecte esențiale: generează un nou pattern de învingători; toate statele sunt avantajate, prin producerea anumitor bunuri; răspândirea democrației în lume; creează noi forme de organizare socială, altele decât statul-națiune care își pierde puternic din prerogative.

La rândul lor, adepții teoriei sceptice⁹⁷ (Weiss, E.H. Carr, Scharpf, Krugman, Armingeon) văd partea „goală” a paharului atunci când vorbesc de efectele globalizării. Astfel, ei apreciază că globalizarea: conduce la regionalizarea economică a lumii; contribuie la amplificarea fundamentalismului și a naționalismului agresiv; determină ca managementul ordinii mondiale să rămână privilegiul statelor occidentale; adâncește inegalitățile Nord-Sud.

Alți autori apreciază că globalizarea are un rol pozitiv în dezvoltarea omenirii. De exemplu, academicianul Mihai Drăgănescu asociază globalizarea cu accesarea omenirii în era informațională, mai întâi, și apoi, în era cunoașterii. Se poate afirma că acesta vede rolul favorabil jucat de globalizare în evoluția omenirii.⁹⁸

Unii analiști vorbesc despre consecințele globalizării pieței. Redăm succint, în continuare, unele dintre aceste opinii.

Globalizarea actuală a economiilor are efecte negative atât asupra acestora, cât și a societăților, condițiilor mediului de viață. Printre aceste efecte negative se află și următoarele⁹⁹:

A. Creșterea șomajului

Una dintre caracteristicile cele mai paradoxale ale globalizării actuale este că, departe de a conduce la creșterea

⁹⁷ Vezi acad. Mihai Drăgănescu, *Societatea informațională și a cunoașterii. Vectorii societății cunoașterii*, http://www.racai.ro/INFOSOC-Project/Drăgănescu_st_aol-new.pdf

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Ibidem.

numărului locurilor de muncă, ea se sprijină dimpotrivă pe reducerea efectivelor, atât în sectorul privat, cât și în cel public.

De la intrarea în vigoare a ALE, în 1989, apoi a ALENA, în 1994, utilizarea forței de muncă a scăzut cu 15% în sectoarele ce nu au fost afectate de liberul-schimb, comparativ cu o reducere de 8% pentru cele atinse. De fapt, Acordul, în întregul său, a contribuit la încetinirea căderii folosirii forței de muncă în sectoarele manufacturiere.

B. Sărăcirea

În prezent, asistăm la amplificarea unui dublu fenomen, cel al creșterii distanței dintre țările bogate și țările sărace, pe de o parte, și cel al sporirii distanței dintre bogați și săraci în interiorul aceleiași țări, pe de altă parte. Aceasta conduce la emergența unui fenomen nou, cel al creșterii sărăciei absolute.

C. Crizele financiare

Crizele financiare asiatice și cea care amenință America Latină sunt direct legate de un aspect specific globalizării, cel identificat ca fiind globalizarea piețelor și, în special, globalizarea piețelor financiare și speculative. Această criză a fost provocată începând cu 1997 prin ieșiri masive de capitaluri efectuate de investitori privați în căutarea de plasamente mai profitabile și mai sigure. În acest context, se cere menționat că desființarea controlului național asupra mișcărilor internaționale de capitaluri, făcută sub presiunea FMI și în favoarea tratatelor de tipul ALENA, a fost și este un factor care a contribuit la instabilitatea creată prin fluxurile masive de capitaluri.

D. Deteriorarea mediului ambiant

Din cauza dereglementării piețelor și a suprasolicității guvernanților, pentru a atrage cu orice preț investiții străine, se asistă, în prezent, la o supraexploatare a bogățiilor naturale regenerabile și neregenerabile, însoțită, de cele mai multe ori, de o deteriorare puternică a mediului ambiant.

Globalizarea piețelor are consecințe importante asupra mediului. Într-adevăr, comerțul internațional antrenează în mod necesar efecte nefaste asupra mediului, ca supraexploatarea resurselor naturale regenerabile și neregenerabile, producerea deșeurilor de tot felul, pierderea biodiversității și un consum energetic crescut pe motiv de transport al bunurilor și mărfurilor pe distanțe mari. Aceste efecte asupra mediului se vor accentua prin inițiativele vizând liberalizarea mai accentuată a comerțului internațional.

De altfel, cadrul actual în materie de comerț și investiții internaționale nu ține seama de costurile de mediu în reglarea schimburilor mondiale. Aceste costuri sunt atunci externalizate (nu încorporate în costul de producție), prin jocul întreprinderilor și al statelor care văd acolo un avantaj competitiv. De aici rezultă o cursă între state, spre o dereglementare în planul mediului și o mare toleranță (chiar indiferență) în aplicarea normelor și a mecanismelor de control a mediului.

Consecințele asupra mediului antrenează inevitabil o mai mare deteriorare a patrimoniului natural cauzat de exploatarea sa excesivă și o poluare sporită, care, în final, constituie o pierdere de spațiu natural și o amenințare directă la sănătatea și subzistența generațiilor actuale și viitoare. Externalizarea costurilor de mediu, adesea numită „dumping de mediu”, constituie, de fapt, o subvenție deghizată a producției și este deci un eșec, atât din punct de vedere al liberului-schimb, cât și al dezvoltării durabile.

O mai bună reglementare a comerțului și a investițiilor asigură posibilitatea de a atenua și de a compensa anumite efecte inevitabile asupra mediului, de a evita altele și chiar de a avea efecte pozitive. Nici un rezultat substanțial nu va fi atins, totuși, cel puțin atât timp cât protecția mediului nu devine un principiu director real al acordurilor internaționale asupra comerțului și a investițiilor, ceea ce ar implica, printre altele:

- recunoașterea preponderenței acordurilor multilaterale de mediu (AEM) asupra acordurilor de comerț și de investiții, ca și a limitelor de mediu în creșterea economică;

- încorporarea mecanismelor de protecție a mediului direct în acordurile de comerț și investiții, și nu doar în acordurile paralele;

- adoptarea de norme de mediu minimale la nivel internațional, care să stabilească și procedeele și metodele de producție și nu doar produsele;

- recunoașterea unei datorii ecologice între anumite țări și regiuni și disponibilitatea resurselor pentru a asigura transferul de bunuri, servicii și tehnologii de mediu, ca și aplicarea efectivă a legislației de mediu naționale și internaționale în toate țările, în special, în cele mai defavorizate.

Globalizarea piețelor trebuie deci să treacă atât printr-o justificare de mediu și socială, cât și una economică. Pentru a face aceasta, trebuie, între alte lucruri, să se țină cont de procesele de consultare directă și democratică a cetățenilor și organismelor societății civile. Aceste procese ar prezenta ansamblul de justificări, înainte de a accentua globalizarea piețelor, și ar face întregul proces decizional transparent.

Desigur, globalizarea va avea o gamă sporită de efecte, atât favorabile, cât și mai puțin favorabile, dar ea nu trebuie negată, printr-o atitudine de respingere, ci acceptată ca o realitate omniprezentă și făcut tot ceea ce depinde de fiecare actor statal și nonstatal, pentru ca orice comunitate umană, fie de tipul stat-națiune sau uniune de state, fie oraș sau altă formă organizatorico-administrativă, să profite din plin de avantajele oferite de acest fenomen, pe de o parte, și să poată diminua semnificativ efectele negative, pe de altă parte.

4. Instrumente ale globalizării

Potrivit literaturii de specialitate, există o paletă largă a acestui tip de instrumente. Printre acestea se numără:

1. Acordurile de liber-schimb

În America, este Acordul de liber-schimb (ALE- Acord de libre-échange) între Canada și SUA. El a intrat în vigoare din ianuarie 1989, deschizând calea integrării economice, așa cum este ea cunoscută acum. Ca urmare, negocierea s-a făcut în trei, cu Mexicul, și Acordul de liber-schimb nord-american (ALENA) intrat în vigoare în ianuarie 1994. În același an, prima întâlnire la nivel înalt a șefilor de stat și de guvern din America amorsa negocierile care au condus la crearea unei zone de liber schimb în America (ZLEA), ce a intrat în vigoare în 2005.

Se cuvine subliniat că aceste acorduri au numeroase puncte în comun: *s-au negociat în cercuri închise*, departe de forumurile reprezentate de parlamentele statelor implicate; *au abolit tarifele vamale la numeroase produse*, diminuând politicile protecționiste ale statelor și consacrand drepturi noi investitorilor, stăpânilor comerțului; *au pus în discuție suveranitatea statelor*, permițând unei întreprinderi să urmărească în justiție un guvern și să obțină compensații dacă aceasta apreciază că respectiva politică guvernamentală i-a afectat profiturile.

Toate aceste drepturi prezintă un aspect inedit: funcționează în sens unic. Un guvern nu poate urmări în justiție o întreprindere. Pentru multinaționale, aceasta reprezintă imunitate: aceste întreprinderi nu dau seama decât acționarilor lor și urmăresc în mod unic doar sporirea profiturilor lor. În cursul negocierilor acestor acorduri, o serie de voci s-au făcut auzite și au fost împotriva acestor „drepturi” acordate multinaționalelor. Printre aceste voci s-a numărat cea a sindicatelor, care s-au opus semnării acestor acorduri. Dar

pentru că sindicatele s-au aflat în fața unui fapt împlinit - acordurile erau deja semnate-, lupta s-a orientat spre revendicările de modificare a conținutului lor pentru a introduce drepturile muncitorilor, drepturile autohtonilor și protecția mediului, toate acestea urmând să aibă aceeași valoare cu drepturile investitorilor.

În timpul negocierilor pentru ALENA, atunci când Mexicul s-a alăturat Canadei și SUA, mobilizarea sindicatelor și nu numai din cele trei țări a antrenat adăugarea a două acorduri paralele cu ALENA¹⁰⁰, care se referă la muncă și mediu. Ele constituie primii pași timizi în direcția bună, pentru că nu au prevăzute mecanisme de sancțiune a celor care încalcă prevederile stabilite.

În același timp, alte țări din zonă au semnat înțelegeri de piață comună, ca MERCOSUR (Brazilia, Argentina, Uruguay, Paraguay), cu două state asociate, Chile și Bolivia, sau au reactivat vechi acorduri, precum Pactul Andin (Peru, Ecuador, Columbia, Venezuela și Bolivia). Se pare că acestea au pregătit terenul pentru ZLEA.

Nu numai pe continentul american se produce acest fenomen al globalizării, ci și pe celelalte continente ale lumii. Astfel, în Europa se întâlnește Uniunea Europeană ce regroupează 25 de state, dotate cu instituții comune pentru a administra economiile și societățile. Ele renegociază termenii suveranității lor și au monedă unică, euro. Ele au consultat populația lor prin referendum asupra Tratatului de la Maastricht și au negociat armonizarea politicilor lor sociale. Liberalizarea schimburilor se întinde nu numai la mărfuri, ci și la persoane, la servicii și la capitaluri.

În vestul Americii, negocierile se desfășoară între 18 țări, ce mărginesc Pacificul, din care Canada, SUA, Mexicul, Chile, pe de o parte, China, Taiwan, Japonia, Australia, Indonezia, Coreea de Sud, între altele, în cadrul unui Forum de

¹⁰⁰ Ibidem.

Cooperare Economică Asia-Pacific, mai bine cunoscut sub sigla engleză APEC.

Acolo, de asemenea, marile conglomerate sunt parte implicată și organizată într-un grup patronal numit APEC Business Advisory Committee, sau ABAC. Forțele sociale, care nu sunt de acord cu actualele prevederi ale înțelegerilor, sunt mobilizate și caută să se impună ca voce autonomă și, mai ales, să își impună revendicările economice, sociale și politice.

Pe timpul acțiunii la nivel regional, unii dintre actori pregăteau viitoarea etapă în sânul OCDE în jurul negocierilor care ar însemna debutul semnării unui Acord multilateral asupra investiției (AMI). În spatele ușilor închise, negociatorii din țările membre ale OCDE au inițiat un proiect de înțelegere și o strategie ce vizează adoptarea unei adevărate *Carte de drepturi a investitorilor* pentru țările semnatare.

În disprețul angajamentelor la care ar putea subscrie guvernele, al populației, intereselor și culturii lor, al drepturilor sociale, acordul ar împiedica un guvern să poată opri circulația capitalurilor¹⁰¹.

Întâmplător sau nu, s-a aflat conținutul acestui acord. Aceasta a generat, în toate țările membre OCDE, o serie de proteste din partea societății civile. Între timp, se negociază acorduri bilaterale sau multilaterale (de exemplu, ZLEA) și se reiau termenii AMI care se inspira, la rândul său, de la ALENA.

Liberul schimb exacerbează concurența și antrenează bulversări considerabile. Legile pieței, care se presupune că permit o mai bună distribuție a bogățiilor, provoacă în fapt diminuarea condițiilor de muncă și a politicilor sociale.

La debutul lui 1999, anunțul celor de la Bell Canada privind proiectul de vânzare al serviciilor lor de telefonie unei întreprinderi americane, în care salariații sunt de două ori mai puțin decât salariații membri de sindicat, este un exemplu de

¹⁰¹ Ibidem.

concurență între lucrătorii din diferite țări. Sub imperiul legilor pieței, se impune regula celui mai mic numitor comun.

2. Zone libere

În anii ce au urmat celui de-al Doilea Război Mondial, numeroase țări au recurs la strategii economice ca, de exemplu, substituirea importurilor, pentru a contracara intrarea de produse manufacturate venite din străinătate și pentru a favoriza o dezvoltare a producției proprii. Totuși, în anii 1970, sub impulsul strategiilor de creștere, apărute de specialiști precum Robert McNamara, fost director al BM, de asemenea, sub impulsul FMI, țările lumii a treia sunt determinate să renunțe la naționalismul economic și să iasă din subdezvoltare recurgând la promovarea exporturilor, adică favorizând o integrare crescută în economia mondială.

Potrivit apărătorilor acestui demers, țărilor în dezvoltare li se dădea cea mai bună șansă dacă ele construiau o infrastructură ce ar fi atras multinaționalele. Aceste infrastructuri puteau lua forma unor zone libere de producție. O zonă liberă este un spațiu din interiorul unui stat în care transformarea este efectuată pornind de la produse importate în franciză, cu toate drepturile de vamă, și care nu vor mai fi taxate la ieșire, cu condiția ca această producție să fie direct exportată. Unii pretind că această strategie ar putea avea efecte favorabile pentru economia națională, pentru că ar permite accesul la tehnologia de vârf.

În anii '60, marile organisme pretoare (cele care dau bani cu împrumut), instituțiile private ca Fundația Ford și băncile private au încurajat puternic implantarea de zone libere. Aceste instituții au împins țările lumii a treia să facă împrumuturi mari pentru a crea infrastructurile din astfel de zone. Depozite și uzine de asamblare, aeroporturi, gaz și electricitate, locuințe pentru lucrători, instalații vamale, birouri guvernamentale, magazine și șosele trebuiau să fie construite

pentru a atrage fabricanți străini. Închirierea unor asemenea instalații, la costuri minime, multinaționalelor era considerată ca esențială pentru crearea unui climat favorabil. În plus, se dădeau sfaturi privind oferirea de facilități suplimentare: exceptarea de la impozite pentru mai mulți ani, repatrierea profiturilor, scutirea de taxe vamale, tarife preferențiale, finanțare și credite diverse pentru construcția acestor zone.

Puterea de convingere a celor ce dau împrumuturile a fost și continuă să fie mare. Astfel de zone au proliferat într-un ritm galopant. După 1990, și în România, au apărut astfel de zone libere.

Multinaționalele nu au așteptat zonele libere pentru a trece la exploatarea resurselor naturale și a mâinii de lucru ieftine din lumea a treia. Zonele libere au permis, totuși, o accelerare a dezvoltării multinaționalelor, o nouă desfășurare a activităților lor și o relocalizare a unor lanțuri de producție. Creșterea implantărilor de întreprinderi în diverse țări a fost facilitată prin dezvoltarea zonelor libere și a dat acestor întreprinderi o putere de negociere nouă. Această putere se bazează pe rivalitatea dintre lucrătorii din diferite țări și amenințarea, adesea realizată, de dispunerea uzinelor acolo unde salariile sunt cele mai mici. Exercițarea puterii acesteia a antrenat o tendință de scădere a condițiilor de muncă spre cel mai mic numitor comun.

3. Programele de ajustare structurală (PAS)

Țările sărace care s-au consacrat dezvoltării unei economii orientate spre promovarea exporturilor, construirea zonelor libere sau specializarea agricolă au ajuns, în cele din urmă, cele mai îndatorate state față de FMI, BM sau unele bănci private. Ele au împrumutat pentru a construi infrastructuri în vederea atragerii multinaționalelor și când prețul produselor a scăzut, ele nu au avut cu ce să mai plătească datoriile acumulate. La începutul anilor '80, aceste țări au fost

constrânse să își renegocieze datoria și să facă noi împrumuturi. FMI și BM au impus atunci ajustări structurale, grație cărora ele veghează la protejarea intereselor marelui capital. Meniul tipic al unui PAS cuprinde cel puțin următoarele elemente:

- eliminarea unor cheltuieli guvernamentale sub pretextul luptei împotriva deficitului - toate sectoarele guvernamentale, mai ales sănătatea, educația și programele sociale fac aceasta și se asistă la pierderi masive de locuri de muncă;

- desființarea obstacolelor în calea comerțului internațional - abolirea tarifelor vamale, concurența produselor autohtone prin produsele de import;

- abandonul subvențiilor la produsele de bază (pâine, lapte etc.), scăderea salariilor, scăderea bruscă a nivelului de trai; privatizarea întreprinderilor publice - banii încasați servesc la plata datoriilor acumulate;

- sprijinirea exporturilor: politica monoculturilor extensive (cafea, bumbac, ananas) a obligat țările respective să importe produse pe care altădată le produceau;

- devalorizarea monedei naționale¹⁰².

5. *Atitudini ale actorilor statali și nonstatali față de globalizare*

În general, atitudinile actorilor statali și nonstatali față de globalizare se pot grupa în două mari categorii, ținând seama de *avantajele, respectiv, dezavantajele* pe care acest fenomen le generează. Ca *avantaje*, adepții fenomenului globalizare menționează: creșterea prosperității umane globale; favorizarea stabilității regionale; oferirea de noi posibilități pentru gestionarea treburilor internaționale (adică, sporește rolul

¹⁰² Vezi *Les consequences de la mondialisation des marches*, <http://www.france.attac.org>.

actorilor nonstatali), pentru că ea strânge legăturile economice, politice și sociale dintre state, pe de o parte, și întărește tendința spre societăți mai deschise, pe de altă parte.

La nivel de inconveniente, crizele economice pe care le-au traversat Asia, Rusia, Brazilia, Argentina și alte țări indică faptul că interdependența expune toate statele la șocurile ce se produc în sistemul mondial. La rândul lor, frontierele și distincțiile interne și internaționale se confundă. Aceasta înseamnă că statul-națiune își pierde o serie de prerogative în domeniul gestionării unor sectoare importante ale vieții și activității cetățenilor săi. În plus, procesul de aprofundare a diviziunii muncii dă naștere la grave probleme social-politice.

În discuțiile despre globalizare apare tot mai des noțiunea de „învinși”- unele pături sociale sau chiar națiuni întregi, care s-au pomenit în afara dezvoltării economice, fără vreo șansă de a ieși de unele singure dintr-o situație extrem de dificilă, așa cum circuitul liber al mărfurilor din țările dezvoltate spre țările în curs de dezvoltare diminuează posibilitatea țărilor sărace de a-și dezvolta producțiile proprii în diverse domenii, accesibile și lor. De aceea, decalajul dintre țările bogate și cele sărace este într-o creștere continuă. Aceasta, însă, implică o destabilizare și nesiguranță globală. De exemplu, elaborarea noilor principii tehnologice, inclusiv a celor informaționale, este concentrată în SUA, Germania și Japonia. În prezent, americanii, germanii și japonezii s-au distanțat enorm și determină, practic, evoluția omenirii, în domeniul menționat și nu numai.

Globalizarea, ca temă de dezbatere este una destul de controversată. Ea unește piețele naționale și regionale tradiționale și face ca oamenii din toată lumea să fie mai aproape unul de altul, prin intermediul comunicațiilor și al transporturilor moderne, generează schimbări economice, culturale, politice și sociale care afectează fiecare locuitor al planetei. O astfel de perturbare este greu de ordonat, în special

când este de necontrolat. Oamenii, de obicei, se așteaptă la ceea ce-i mai rău: ceea ce are valoare, în prezent, se va pierde și ceea ce va fi pus în loc poate aduce numai rău.

Când se vorbește despre globalizare, ca despre ceva care întunecă aspectul uman, aceasta se referă mai mult la faptul că omul simplu nu are nici un beneficiu. De globalizare nu numai că beneficiază comercianții din Wall Street, managerii guru sau funcționarii publici, dar și, după cum spun experții, orice persoană cu pensie, care se bucură de o pensionare confortabilă, deoarece banii strânși pot fi cheltuiți reușit și rațional peste hotare, tot așa precum oricine de peste hotare poate beneficia de investițiile străine făcute în țara sa. Aceștia suntem noi sau cei din Marea Britanie, care vorbim la telefoane mobile din Finlanda, folosim aparate de fotografiat din Japonia și Coreea, șofăm mașini americane sau germane, consumăm cafea din Columbia și purtăm haine confecționate în Asia. Printre ei sunt oamenii săraci de pretutindeni, care cumpără mâncare mult mai ieftină și haine produse peste hotare. Aceștia sunt programatorii din India care își pot vinde serviciile marilor companii din SUA și pot câștiga suficient pentru a le asigura copiilor lor o educație și o asigurare medicală decente. Aceștia sunt și oamenii din țările sărace care se bucură de diverse oportunități oferite prin intermediul comerțului și tehnologiei pentru o viață mai bună. Fermierii mexicani vând fructe în SUA, croitoresele din Bangladesh cos haine pentru europeni, iar proprietarii plantațiilor de cafea din Brazilia au răspândit aroma în întreaga lume. Ei, și nenumărații alții, oameni reali de pretutindeni, sunt fața reală a globalizării.

Globalizarea are un potențial enorm de a genera creștere, dar, de asemenea, să nu uităm că acest proces provoacă „status quo”, adică integrarea slăbește reglementarea financiară națională, fără a furniza o alternativă satisfăcătoare. Nu este momentul însă ca statele să se retragă din viitor, să se izoleze sau să se reîntoarcă la trecut - un trecut care a

demonstrat, cu atâta claritate, cum barierele aplicate de unii sau de alții pot numai să facă economiile naționale mai sărace și pe locuitorii lor, totodată.

Totuși, globalizarea are atât efecte pozitive, cât și negative, pe care statele lumii le suportă și le percep diferit, în raport cu nivelul de dezvoltare economică și socială, cu bogăția resurselor lor umane, materiale și financiare, cu puterea militară de care dispun, cu apartenența sau nu la o alianță politico-militară importantă, credibilă și recunoscută. Influența reală suferită de percepția efectelor globalizării se va reflecta în conținutul strategiilor naționale de securitate pe care statele lumii le adoptă individual, cu scopul declarat de a-și proteja și promova interesele fundamentale.

Organizațiile și mișcările antiglobaliste scot în evidență dezavantajele globalizării, atât pentru statele în dezvoltare, cât și pentru populația săracă din toate statele lumii. Printre aceste efecte negative sunt menționate: *creșterea inegalității economice și a șomajului în cadrul economiilor industriale; reducerea sau chiar prăbușirea programelor sociale și a statului bunăstării, în numele competitivității internaționale; distrugerea culturilor naționale și a autonomiei politice naționale; migrația ilegală; criminalitatea într-o continuă creștere; instaurarea unei tiranii capitaliste; degradarea mediului în întreaga lume; inegalitatea veniturilor*¹⁰³. Evidențierea acestor dezavantaje ale globalizării reflectă o atitudine de respingere a acestui fenomen.

În concluzie, globalizarea este un fenomen complex și dinamic, care afectează toate domeniile de activitate umană. Unii autori îl socotesc un fenomen capabil să aducă fericirea și bunăstarea pentru toată lumea, în timp ce alții îl apreciază ca fiind dăunător umanității, prin efectele negative pe care le generează. Deci, atitudinea actorilor statali și nonstatali față de

¹⁰³ Robert Gilpin, **Economia mondială în secolul XXI. Promovarea capitalismului global**, Iași, POLIROM, 2004, pp .219-223.

acest fenomen este diferențiată în funcție de interesele pe care la apără și promovează fiecare.

6. Raporturile dintre organizații ale societății civile și globalizare

După cel de al Doilea Război Mondial și îndeosebi după încheierea Războiului Rece, unul dintre fenomenele internaționale cele mai importante a fost proliferarea organizațiilor societății civile.

Organizațiile neguvernamentale (ONG) și-au extins eforturile și activitățile în toate domeniile, între altele, dezvoltarea, drepturile persoanei, activitățile umanitare, mediul, pacea și securitatea, știința și tehnologia. Nu doar și-au sporit numărul, ci și-au lărgit și aria de acțiune; acum, exercită un rol și o influență mai mari. Unul din principalii factori ai acestei creșteri a influenței ONG-urilor este utilizarea eficace a tehnologiei informațiilor și a media. Numeroase organizații ale societății civile (OSC) au stabilit legături cu organizații guvernamentale la nivel internațional. De exemplu, de la crearea sa, ONU a cultivat relații oficiale (formale, instituționalizate) cu un mare număr de ONG-uri.

De asemenea, celelalte organisme internaționale au legat relații structurate, mai mult sau mai puțin stabile, cu un anumit număr de ONG-uri ale căror obiective, scopuri și interese sunt asemănătoare cu ale lor.

Deoarece G8 este o instituție în general nebirocratică și flexibilă, nu este surprinzător că relațiile sale cu OSC îmbracă un caracter informal¹⁰⁴. Analiza manierei în care G8 comunică cu organizațiile societății civile mondiale evidențiază următoarele faze de evoluție a relațiilor dintre ele:

¹⁰⁴ Philippe Le Prestre, *Le G8 rapports avec la société civile*, <http://www.g8online.org>

Prima fază a debutat cu crearea G7 în 1975 și durează până în 1983. În cursul acestei faze, societatea civilă și G7 nu-și acordau, practic, nici o atenție. Era vorba de o nerecunoaștere reciprocă. Pe de o parte, grupurile societății civile nu păreau să atragă atenția conducătorilor G7 și a sistemului G7, și, pe de altă parte, societatea civilă nu recunoștea puterea și importanța lui G7 chiar dacă era conștientă, bineînțeles, de puterea fiecărei țări membre a G7.

A doua fază a durat circa zece ani, din 1984 până în 1994. În timpul acestei faze, G7 și-a lărgit ordinea de zi pentru a include numeroase chestiuni, mergând dincolo de subiectul inițial, adică coordonarea politicilor macroeconomice. Societatea civilă a început să recunoască că G7 era o țintă legitimă asupra căreia putea să-și exercite presiunile (pe plan pozitiv) și căreia i se putea opune (pe plan negativ). Această situație este justificată, deoarece un bun număr din noile tematici erau foarte importante pentru un număr mare de ONG-uri. În plus, devenea din ce în ce mai evident că G7 constituia efectiv un grup puternic și că reprezenta o instituție mondială importantă. Reacția inițială a societății civile față de problemele ridicate de G7 era, mai curând, de indiferență. Această indiferență s-a manifestat în special în timpul *The Other Economic Summit*. Primul Summit de acest gen a fost organizat de The Other Economic Summit al Regatului Unit, situat la Londra și cunoscut mai târziu sub numele de New Economics Foundation și se derula în același timp cu Summit-ul G7 de la Londra în 1984.

În cursul anilor următori, delegațiile de la celălalt summit economic au participat la summit-urile G7, apoi, în 1988, celălalt summit economic a devenit un eveniment distinct. În general, era vorba de o coaliție de societăți civile formate din diferite ONG-uri. El a avut loc la același summit cu cel al G8 și a oferit ateliere și demonstrații. În ultimii ani importanța celuilalt summit economic s-a diminuat. În general,

a fost înlocuit printr-o apropiere mai axată pe chestiunile G7, apoi ale G8. Unul din primele exemple de activități axate pe probleme ale societății civile este summit-ul asupra mediului din 1991, care a avut loc la Londra, simultan cu summit-ul G7.

A treia fază a debutat în 1995, an în care G7 a recunoscut societatea civilă. Aceasta s-a produs în timpul Summit-ului de la Halifax, din același an, când termenii „societate civilă” și „ONG” au fost utilizați în documentele oficiale ale G7. Obiectivul era promovarea unei dezvoltări durabile și reforma instituțiilor financiare internaționale. Comunicatul de la Halifax stipula că ONU și instituțiile de pe Bretton Woods ar trebui să aibă ca obiectiv transparența și responsabilizarea publicului, aplicarea de reguli juridice stabile și promovarea unei societăți civile active. În cursul întâlnirilor ce au urmat, G8 a recunoscut, cel puțin în documentele oficiale, rolul din ce în ce mai important al societății civile în ceea ce privește problemele de mediu, de guvernare democratică, de reducere a sărăciei. La Summit-ul de la Koln din 1999, G8 a cerut tuturor părților interesate (guverne, organizații internaționale, întreprinderi și societate civilă) să lucreze împreună pentru a exploata toate oportunitățile oferite de globalizare. În plus, întâlnirile anuale ale celorlalte eșaloane ale sistemului G8 (mai ales diverse întâlniri ministeriale) au subliniat importanța societății civile.

Summit-ul de la Birmingham din 1998 a însemnat o mare schimbare în atitudinea G8 față de societatea civilă. La acest Summit, coaliția „Jubileu 2000”, care făcea presiuni în favoarea ușurării datoriei externe a statelor în dezvoltare, a organizat un spectaculos lanț uman, compus din 70 de mii de manifestanți, pașnici, care au înconjurat locul în care se desfășurau lucrările respectivei întâlniri și au prezentat o cerere conducătorilor de state și guverne, solicitându-le să anuleze datoria externă a statelor sărace.

În numele G8, conducătorul țării-gazdă, primul ministru britanic Tony Blair, a răspuns printr-un document distinct și apoi a felicitat campania „Jubileu 2000” pentru convingerea cu care și-au pledat cauza.

În vederea Summit-ului de la Okinawa din 2000, guvernul țării-gazdă, Japonia, a numit un director general responsabil cu participarea societății civile. Această persoană era mereu în contact cu un anumit număr de grupuri ale societății civile. De asemenea, s-au organizat diverse activități pe lângă Summit la care au fost invitate OSC. De exemplu, s-a organizat un simpozion internațional privind rolul ONG-urilor în prevenirea conflictelor. În plus, guvernul țării-gazdă a stabilit un centru destinat societății civile pe timpul Summit-ului, oferindu-le toate instalațiile necesare lucrului și întâlnirilor.

Totodată, a avut loc un dialog constructiv între guvernul japonez și conducători ai societății civile din Europa înaintea Summit-ului de la Okinawa. Deși în Japonia au avut loc manifestări pașnice ale OSC, între Summit-ul de la Koln și cel de la Okinawa, ele nu au reprezentat decât un palier al activității societății civile, chiar dacă acesta părea să atragă cel mai mult atenția mass-media. Exercițarea de presiuni și apărarea unor cauze, ca și pregătirea și difuzarea documentelor de politică, constituie un alt palier important al activității societății civile. În organizarea și derularea unor astfel de activități, OSC consultă adesea guvernele, organizațiile internaționale, experți, întreprinderi și oricare altă parte interesată. În numeroase cazuri, acest tip de activitate a permis societății civile să exercite o influență importantă asupra politicii oficiale, mai ales în cazul tratatelor de interdicere a minelor terestre și a înființării Curții Penale Internaționale. Un factor important al influenței crescânde a OSC l-a reprezentat utilizarea eficace a tehnologiilor informaționale și ale comunicațiilor, în special a Internetului.

În cadrul Summit-ului de la Genes din 2001, chestiunile abordate de OSC priveau o vastă gamă de sectoare, îndeosebi mediul, drepturile femeii, sănătatea și educația. Înaintea summit-ului, grupurile societății civile și-au comunicat intenția de a manifesta și de a protesta împotriva globalizării economice și în favoarea ușurării datoriei externe a statelor sărace. Ele și-au exprimat neliniștea în legătură cu activitatea grupurilor anarhiste și a altora potențial perturbatoare sau violente care le-ar putea compromite manifestarea democratică pașnică. Summit-ul de la Genes a fost perturbat de acte de violență, ca și de brutalitatea polițiștilor.

Societatea civilă a elaborat mai degrabă un bilanț negativ al Summit-ului de la Genes. Criticile sale relative la sprijinul dat de conducătorii Fondului mondial de luptă împotriva SIDA, tuberculozei și paludismului au fost acceptate. Ea consideră că G8 a eșuat în materie de soluționare a crizei datoriei, cu excepția, poate, a planului educației.

Cele trei teme principale ale ordinii de zi ale Summit-ului de la Kananaskis în 2002 (le Nouveau partenariat pour le développement de l’Afrique, la croissance durable et la lutte contre le terrorisme – Noul parteneriat pentru dezvoltarea Africii, creșterea durabilă și lupta împotriva terorismului), și în special primele două, au permis participarea unui număr mare de OSC. Guvernul Canadei, țara-gazdă, pentru a-și atinge acest obiectiv, a luat o serie de măsuri, din care pot fi remarcate două. Prima a constat în consultări îndelungate cu grupuri de cetățeni asupra a ceea ce reprezintă G8 și care este rolul acestuia. A doua măsură a reprezentat-o lansarea de către guvernul canadian a unui site web dedicat Summit-ului popoarelor din 2002.

La rândul său, OSC și-au creat propriul site, în care și-au prezentat propunerile și argumentele față de problemele ce urmau să se discute la Summit.

Din analiza evoluției relațiilor societății civile cu G8 se desprind următoarele concluzii:

- *societatea civilă a devenit un actor puternic și important* în planul relațiilor cu G8. Cel mai bine OSC exprimă situația disperată și aspirațiile celor care se simt marginalizați și luptă pentru extinderea universală a avantajelor oferite de globalizare;

- *trebuie făcută distincția între majoritatea responsabilă și minoritatea violentă* care și-au făcut remarcată prezența în timpul reuniunilor internaționale importante după Seattle din 1999. De aceea, organizațiile serioase ale societății civile au trebuit să se izoleze și să prevină sabotajul drepturilor democratice și a manifestațiilor pașnice, precum și negarea programelor susținute de grupurile violente. Acest aspect este deosebit de important după atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 din SUA;

- în general, relațiile dintre OSC și G8, Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) și alte organizații internaționale sunt informale. Există o recunoaștere reciprocă a necesității dialogului și parteneriatului între actorii de pe scena lumii, dar și a tensiunilor ce decurg din diferențele și câteodată din conflictele între obiectivele, strategiile și tacticile lor;

- *OSC și G8 trebuie să se ajute reciproc*. Nedreptatea datoriilor celor mai sărace state, degradarea mediului, lipsa accesului la medicamentele necesare luptei împotriva maladiilor devastatoare și a deficitelor în domeniul educației constituie probleme importante pentru societatea civilă și, de aceea, aceasta joacă un rol critic, ducând campanii și exercitând presiuni asupra celor responsabili de această situație. Totuși, acești responsabili sunt guvernele țărilor bogate, instituțiile puternice precum G8, BM, FMI și Organizația Mondială a Comerțului (OMC), ca și sectorul de afaceri care trebuie să pună în practică măsuri de sănătate, de educație și de anulare a datoriei țărilor sărace. O soluție vizând participarea tuturor sau

a marii majorități a părților interesate este alternativa cea mai promițătoare. Maniera în care s-au derulat și se derulează relațiile societății civile cu G8 este similară pentru modul în care sunt percepute OSC de către guvernele statelor lumii, instituțiile internaționale și organizațiile interguvernamentale

Privite dintr-o altă perspectivă, relațiile dintre fenomenul globalizării și societatea civilă, de la toate nivelurile de existență și de manifestare ale acesteia din urmă - local, național, regional și internațional - sunt de *determinare* și de *influență*. Relațiile de determinare vin dinspre globalizare spre societatea civilă. Practic, globalizarea, ca fenomen omniprezent, multidimensional și complex, a condus și conduce, prin efectele sale pozitive și negative, la apariția și manifestarea organizațiilor societății civile. OSC au apărut, de cele mai multe ori, ca răspuns la problemele social-umane create de globalizare. De fapt, oamenii s-au grupat în astfel de organizații pentru a-și apăra o serie de drepturi pe care globalizarea fie le desființa, fie le minimaliza importanța.

Totodată, globalizarea, prin depășirea frontierelor statale și crearea unor structuri de producție, financiare și nu numai, în spații regionale și mondiale, dar în afara jurisdicției vreunei țări, a generalizat forme de activitate economică, politică, culturală etc., în deplin consens cu interesele celor care sunt arhitecții săi. Pentru a-și apăra interesele, oamenii care treptat s-au văzut marginalizați, prin metodele și practicile globalizării, s-au unit în diferite tipuri de organizații nonprofit. Astfel, au apărut organizațiile regionale și, ulterior, internaționale ale societății civile. Acestea s-au manifestat și continuă să se manifeste, tot mai activ, ca apărătoare ale drepturilor generale ale omului, ale mediului ambiant, ale dezvoltării durabile a tuturor țărilor lumii.

De asemenea, globalizarea, prin apelul la tehnologiile informaționale și a comunicațiilor de vârf, a permis o interrelaționare a tuturor actorilor statali și nonstatali, a făcut să

crească interdependența dintre aceștia în toate domeniile de activitate. Ca urmare, OSC, ca actor nonstatal, sunt prinse în această rețea de comunicare și cunoaștere a realității. Așa cum actorii globalizării folosesc cu succes Internetul, pentru a-și face cunoscute obiectivele, tacticile și strategiile de atingere a scopurilor propuse, la fel, OSC folosesc din ce în ce mai intens și mai frecvent același mod de comunicare și diseminare a informațiilor despre sine (obiective, tactici, strategii, interese, acțiuni și activități). *Dinspre societatea civilă către globalizare relațiile sunt de influență.* Aceasta, în sensul că, prin acțiunile și activitatea lor concertată, la nivel regional și internațional, OSC militează atât pentru generalizarea efectelor pozitive ale globalizării în toate țările, cât și pentru minimizarea consecințelor nedorite. Comunicarea și interrelaționarea activă, de exemplu, a unor OSC regionale și/sau internaționale, cu G8 - recunoscut partizan și arhitect al globalizării - exercită, în final, o influență pozitivă semnificativă asupra deciziilor adoptate de acest grup mondial instituționalizat. În același timp, evoluția raporturilor dintre OSC regionale și internaționale, care au ca obiective apărarea drepturilor omului, a mediului, dezvoltarea durabilă, accesul tuturor la educație și sănătate etc., și diferite instituții și organizații regionale/mondiale (ONU, FMI, BM, OCDE, ZLEA, ALENA, G8, UE etc.) este una preponderent pozitivă.

Astfel, dacă inițial acțiunile OSC vizau organizarea de proteste împotriva deciziilor adoptate de instituțiile și organizațiile regionale/mondiale, în prezent, ele sunt acceptate ca parteneri de dialog, ca parte implicată în adoptarea și punerea în practică a unor politici și măsuri pe care ele le-au solicitat. Astăzi, tot mai frecvent, ONU, UE, G8 etc. dialoghează cu OSC, le consultă și le iau ca parteneri în transpunerea în practică a unor proiecte privind dezvoltarea durabilă, accesul la educație, protecția mediului, apărarea drepturilor generale ale omului etc.

Capitolul VII. Societatea civilă și Uniunea Europeană

1. Uniunea Europeană - produs al integrării regionale

Uniunea Europeană reprezintă un produs al integrării regionale. Dacă se analizează etapele procesului său de constituire, se poate constata că, inițial, a fost o înțelegere economică între zece state europene. Este vorba de „Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului” creată, în mai 1950, la propunerea Franței. Principiile fondatoare ale viitoarei Uniuni Europene au fost: asigurarea păcii politice și a reconstrucției economice; acțiuni comune ale Franței și Germaniei (vizau reconcilierea istorică); asigurarea cooperării între națiunile europene; convergența intereselor popoarelor europene¹⁰⁵. În 1957 s-a semnat Tratatul de constituire a Comunității Europene de către statele fondatoare.

Dar apariția acestei organizații se poate interpreta și în felul următor:

- *statele europene ieșiseră dintr-un război devastator și doreau să reîntre în normal sub toate aspectele.* De aceea, aveau nevoie de un climat de încredere și de liniște pentru a se reface după pierderile mari de vieți omenești și imensele distrugerii economice. În acest context, crearea unei organizații interstatale, care cuprindea și state foste inamice în război, era un debut promițător și încurajator pentru întregul continent;

- *în plan extern, se știa cine este inamicul potențial.* Acum, adversarii statelor europene occidentale erau, atât pe plan militar, cât și ideologic, Uniunea Sovietică și aliații lor din Tratatul de la Varșovia. Prin urmare, acest lucru permitea realizarea unei unități și a unui consens înalt ale statelor

¹⁰⁵ Vezi Rodica Baconski, François Benoit (coord.), **Ce este Uniunea Europeană?**, București, Editura Est, 2001, p. 13.

europene temătoare de extinderea comunismului și la ei. Pe de altă parte, în aceste condiții, populația țărilor occidentale putea fi convinsă destul de ușor să accepte politica guvernelor lor, sub toate aspectele - social, economic, militar, cultural;

- *dezvoltarea economică trebuia făcută într-un mod concertat de toate statele europene.* Cele zece țări care au format organizația puteau, astfel, să fructifice mai ales avantajele oferite de o colaborare economică și să-și unească eforturile și pe celelalte planuri;

- *colaborarea și sprijinul SUA* oferit statelor europene occidentale pare să fi fost un alt factor care a condus la acest debut de integrare regională. Pe plan militar, se crease Alianța Nord-Atlantică care includea, pe lângă SUA și Canada, și o serie de state europene occidentale. Apartenența celor zece țări și la NATO a fost un element cu rol de catalizator în domeniul integrării regionale.

Dacă securitatea și apărarea colectivă erau asigurate și garantate, prin existența și funcționarea Alianței Nord-Atlantice, atunci „liniștea” economico-socială” se putea atinge doar printr-un proces de integrare europeană. În plus, astfel se pregăteau bazele evoluției acestei organizații europene spre atingerea unor parametri și coordonate mult mai ambițioase decât cele ale proiectului inițial. Astfel, organizația creată de cele zece state europene nu avea competențe în materie de apărare și securitate. În acest cadru instituțional, la nivel continental, securitatea internă (națională) era asigurată de statul național. Securitatea externă (zonală, regională și globală) se baza, în principal, pe politica externă pusă în practică prin diplomația fiecărei țări și pe apărare, al cărei responsabil era armata națională.

În anii '90, amenințarea majoră ce venea din partea Pactului de la Varșovia a dispărut și alte conflicte și crize au adus atingere intereselor și securității țărilor occidentale. În

acest context, se asistă la o adaptare a structurilor și strategiilor organizațiilor multinaționale și internaționale.

Acum, Uniunea Europeană a depășit cu mult obiectivele propuse inițial. Ea numără 25 de state, iar de la 1 ianuarie 2007, prin aderarea României și a Bulgariei, vor fi 27. În plus, Uniunea Europeană și-a constituit instituții cum sunt: Parlamentul European, Comisia Europeană, Curtea de Justiție a Comunității Europene, Curtea de Conturi, Comitetul Economic și Social, Comitetul Regiunilor. Acestea veghează la implementarea valorilor democratice și a respectării drepturilor fundamentale ale omului în cadrul Uniunii Europene.

Totodată, Uniunea Europeană este interesată, în actualul context mondial, de implicarea activă și concretă în soluționarea conflictelor de orice fel, la nivel continental, dar și global. De aici, preocuparea pentru extinderea sa ca organizație, prin primirea de noi membri și prin crearea unei structuri militare proprii, capabilă să acționeze oriunde în lume, acolo unde interesele sale o cer.

Astăzi, Uniunea Europeană se prezintă ca o forță credibilă economic, politic, militar, cultural și social, este unul dintre centrele de putere ale continentului și ale lumii. Prin aceasta, Uniunea Europeană, se poate spune, a depășit toate așteptările celor care au inițiat crearea organizației în anul 1949.

2. Construcția unei societăți civile europene

Uniunea Europeană, ca produs al integrării regionale complexe și complete, este o construcție voluntară a oamenilor politici europeni, desigur, cu acordul națiunilor pe care ei le reprezintă. Această organizație - Uniunea Europeană - așa cum se prezintă astăzi, este ceva unic în felul său. Nu este doar o organizație interstatală politică, economică, culturală, sau o federație. Instituțiile sale și modul în care se comportă statele

membre, atât pe teritoriul național, cât și în cadrul Uniunii, susțin afirmația făcută.

În același timp, se edifică pornind și respectând o serie de valori, norme și principii democratice universal recunoscute și unanim acceptate de către cei implicați în acest proces. În cadrul acestei construcții voluntare, conștiente și de durată, un loc aparte revine societății civile europene, aflată în plin proces de constituire.

Într-adevăr, Europa celor 25 este, prin excelență, locul de întâlnire al economiei de piață și al statului providențial. A distruge *statul providențial* în folosul pieței, sub pretextul concurenței și al globalizării, nu este cea mai bună politică posibilă pentru a întări democrația și a construi o Europă fără șomaj și fără mizerie. Istoria recentă arată că de creșterea globală a bogățiilor profită sigur o minoritate, iar sărăcia relativă și absolută cuprinde un număr important de indivizi.

Construcția unei societăți civile europene pune numeroase probleme. Cea mai mare parte a lor nu sunt nici noi și nici specifice societății civile europene, dar merită o clarificare, pentru că se pun în mod just în noul context european.

Prima mare problemă o constituie reprezentativitatea și legitimitatea societății civile. Mai întâi, întrucât componentele sale sunt recunoscute reprezentative prin obiectul activității lor. De exemplu, acesta este cazul sindicatelor, recunoscute ca reprezentative la nivel european, pentru că ele au un astfel de statut în fiecare stat membru. De asemenea, aceasta este situația asociațiilor de tipul „Ligii drepturilor omului” sau al celor de caritate. Apoi, pentru că, prin definiție, societatea civilă este polimorfă, mișcătoare și dinamică. În același timp, în cadrul său, reprezentativitatea fiecărei organizații și a tuturor este o problemă de percepție socială a statutului deținut și a intensității, frecvenței și naturii activității prestate. De aceea, „nou veniți” trebuie să-și facă loc pentru a putea interveni. În

mod obiectiv, la sosirea lor, ei nu pot fi la fel „văzuți” ca asociațiile mai vechi sau care au un mare număr de aderenți. Imaginația, inovația și activitatea specifică constantă constituie calea de urmat, pentru a-și câștiga un loc în spațiul flexibil al societății civile.

Atât organizațiile reprezentative, cât și celelalte în devenire, care vor să-și demonstreze reprezentativitatea, prin munca lor, formează societatea civilă activă. De altfel, este de datoria fiecărei asociații, fundații, organizații neguvernamentale de a-și proba legitimitatea și reprezentativitatea, prin prezența pe scena publică și socială, prin calitatea acțiunilor sale. O legitimitate și o reprezentativitate se pot dobândi și pierde, deopotrivă, prin nivelul calității, natura, amploarea și obiectivele activității prestate.

Deci, este importantă și absolut necesară păstrarea supleței activității organizațiilor societății civile. Absența sa poate priva organizația respectivă de un statut de asociere europeană și de aportul său la formarea societății civile europene. Sigur, fiecare stat are propria sa formă juridică care, pe ansamblul teritoriului european, oferă multiple forme asociative posibile, dar nivelul european lipsește, căci dificultățile recunoașterii legale a organizațiilor într-o altă țară a Uniunii sunt reale și un handicap pentru o activitate realmente europeană.

Bineînțeles, acest statut ar trebui să fie suficient de suplu acceptând cea mai mare diversitate de asociații și oferind garanții serioase suficiente. În acest context, una dintre caracteristicile cele mai importante ale legitimității unei asociații, făcând parte din societatea civilă, va rămâne competența sa, care i-a fost adusă de cetățenii deveniți membri din motive specifice individuale. Această competență conferă o calitate superioară în momentul în care membrii competenți nu acționează în mod individual, ci, mai degrabă, într-o manieră colectivă și complementară în cadrul asociației lor. Competența

dovedită de OSC în timpul procesului de consultare instituționalizată în sferile deciziei va avea drept consecință posibilitatea de a realiza noua guvernare revendicată de Uniunea Europeană și va evita falsele hotărâri ale acesteia.

O a doua problemă importantă pentru o societate civilă europeană o reprezintă instituționalizarea și independența organizațiilor sale. Naveta între instituționalizare și independență este atât pentru nivelul european, cât și pentru nivelul local și național, o chestiune recurentă. Într-adevăr, OSC joacă un rol determinant în emergența și expresia concretă a cetățeniei și spiritului civic la nivel european. Ele se folosesc de mulți ani pentru a promova contacte transnaționale. Tot ele afirmă, adesea prea singure, un interes susținut în definirea cetățeniei europene, îmbogățind cetățenia locală și națională. Deci, ele au nevoie, pe de o parte, de recunoașterea instituțională și, pe de altă parte, de independența funcțională, în vederea păstrării intacte a capacității lor critice și de acțiune.

Faptul că ele își desfășoară activitățile în toate domeniile ce interesează viața socială, antrenează totodată o puternică eterogenitate și o nevoie de lucru împreună - *în rețea* - pentru deschiderea activității lor, atât în plan ideologic, tematic, cât și geografic.

Această dublă mișcare pentru asociații are două consecințe. *Necesitatea de a se întoarce spre instituții*, atât pentru a-și face cunoscute propunerile și punctele de vedere, cât și pentru a găsi mijloacele de a funcționa, căci se întâmplă foarte rar ca sursele financiare proprii să fie suficiente. Pe de altă parte, la fel de semnificativă este și *necesitatea de a rămâne și de a apărea ca independente față de aceste instituții*, pentru a-și conserva capacitatea de inovație și credibilitatea vizavi de societate, de cetățenii în numele cărora acționează.

Această tensiune permanentă între instituționalizare și independență este inevitabilă și inerentă sistemului asociativ înseși. Ea poate fi o sursă a dinamismului și a inventivității

OSC. De asemenea, ea este o sursă de complicații, de creare a unor animozități și antipatii.

De partea lor, instituțiile balansează deopotrivă între dorința de a avea interlocutori care le aduc idei și sugestii și dorința de releu, care le difuzează politica în societate și nu le pun în discuție echilibrul puterilor.

Parlamentul european urmărește cu atenție rețelele OSC europene. În octombrie 1995, apoi în februarie 1996, Comisia instituțională a Parlamentului a organizat două audieri publice asupra așteptărilor asociațiilor în cadrul revizuirii Tratatului de la Maastricht, mai ales asupra drepturilor sociale și economice și a cetățeniei¹⁰⁶. Parlamentul a adoptat, în decembrie 1996, o rezoluție asupra participării cetățenilor și actorilor sociali în sistemul instituțional al Uniunii Europene.

Se cuvine menționat faptul că, în Uniunea Europeană, se recunosc oficial asociațiile și noii actori ce acționează în cadrul societății civile europene și naționale.

Comitetul Economic și Social (CES) manifestă interes pentru OSC. Acestea din urmă favorizează participarea activă a cetățenilor la integrarea europeană. În acest scop, CES a organizat o Convenție a societății civile instituționalizate. Astfel, s-au ținut două convenții ale societății civile, prima între 14 și 15 octombrie 1999, a doua între 8 și 9 noiembrie 2001. În principal, dezbaterile s-au referit la noțiunile de reprezentativitate ale OSC, la definirea societății civile și la conținutul său, precum și la rolul CES în procesul emergenței societății civile europene.

În al doilea rând, el traduce o teamă a oficialilor Uniunii Europene față de deschiderea și lărgirea dialogului cu ansamblul actorilor economici și sociali reprezentativi ai intereselor cetățenilor europeni, care sunt relele intereselor

¹⁰⁶ Vezi Jean-Claude Bual, Horst Grutzke (coord.), *Vers un société civile européenne?*, Paris, 2003.

legitime și ale cererilor societății civile și, deci, factori ai participării și ai democrației europene.

O a treia problemă majoră a societății civile europene o constituie recunoașterea juridică a statutului acesteia, și implicit, a organizațiilor sale, în cadrul Uniunii Europene. Conceptul de societate civilă organizată este în sine tot un program, atât timp cât proiectul de statut al asociațiilor europene este mereu blocat. Acest statut, propus Parlamentului european în 1984, a făcut obiectul unui proiect de directivă a Comisiei din 18 decembrie 1991. El viza să favorizeze regroupările internaționale de asociații, considerate ca actori esențiali ai Europei cetățenilor, recunoscându-le o personalitate juridică în toată Uniunea Europeană și garantându-le numeroase avantaje fiscale.

Această cerere a asociațiilor, de recunoaștere oficială a unui spațiu juridic și instituțional, care să le garanteze autonomia și fondurile necesare, mărturisește totuși conștiința constituirii unei veritabile forțe colective în sânul Uniunii Europene. Nu trebuie uitat, însă, că societatea civilă nu poate fi „organizată” din exterior, căci nu ar mai fi societate civilă, în adevăratul înțeles al cuvântului. Pe de altă parte, incluzând în conceptul de societate civilă „organizațiile economice”, adică întreprinderile, forțele pieței, Comitetul Economic și Social ține cont de propria sa compoziție. De asemenea, el afirmă că înțelege să fie locul de exprimare al societății civile organizate în cadrul său.

Dialectica dintre instituționalizare și independență nu este nouă, ea va subzista căci ea este și expresia potrivit căreia societatea civilă reprezintă, pentru forțele sociale, un loc de expresie și de luptă socială, de rezistență și de construcție a alternativelor ce presupun acțiunea asupra instituțiilor înseși.

În fine, un alt aspect important îl constituie rolul social jucat de fiecare organizație a societății civile în spațiul european și național.

Problemele pe care le pune poziția sindicatelor în spectrul societății civile merită analizat cu mai multă atenție. Confederația Europeană a Sindicatelor, inclusiv în formele originare (înainte de 1973), ca și sindicatele aderente, au jucat un important rol pozitiv în construcția europeană. Confederația Europeană a Sindicatelor a luat multe inițiative pentru aceasta în cadrul dialogului oficial cu patronatul și principalele instituții europene. Astăzi, Confederația Europeană a Sindicatelor recunoaște necesitatea unei activități comune a sindicatelor cu celelalte OSC. Totuși, pentru militanții sindicaliști, societatea civilă nu poate fi apolitică și trebuie să se acționeze în special asupra singurei adunări europene, actualmente aleasă prin sufragiu universal, Parlamentul european, pentru a face cunoscute revendicările și drepturile fundamentale ale salariaților și ale cetățenilor.

Această conduită a sindicatelor este firească dacă se are vedere că, vreme îndelungată, ele au reprezentat elementele cele mai active și combative ale societății civile. În plus, mișcarea sindicală cunoaște în Europa occidentală de la finele celui de-al Doilea Război Mondial un statut specific, care decurge din compromisul politic forjat în această epocă pe baza reconstrucției economiilor și a democrației. Sindicatele apăreau ca un interlocutor, chiar un aliat important, pentru reconstrucția sistemelor socio-economice și a sistemelor democratice politice. În particular, organizațiile necomuniste, cele apropiate de socialiști și de creștin-democrați, fac schimb cu recunoașterea lor ca interlocutor în jocul instituțional împotriva renunțării la proiectul revoluționar, dând astfel „compromisului fordist” toată forța sa. Acest compromis permitea pe plan politic relegitimarea în jocul social a forțelor economice și politice patronale care, pentru mulți, colaboraseră cu regimurile naziste sau fasciste.

Acest compromis fordist a căzut în desuetudine din 1970 odată cu începerea crizei economice. Organizațiile

sindicale se găseau într-o situație de slăbiciune, negociind pe baza revendicărilor patronale, în recul cu ceea ce obținuseră anterior. Această evoluție explică, în parte, astăzi, slăbiciunea „Europei sociale” față de piață.

În aceste condiții, în ciuda eforturilor lor și a situațiilor diferite potrivit fiecărei țări (sindicatul german, belgiene sau daneze, de exemplu, mereu au reprezentat o forță reală), sindicatele nu pot să mai reprezinte esențialul pentru societatea civilă. Ele se regăsesc, în ciuda istoriei lor, la același rang cu alte organizații, născute din vidul lăsat de anumite subiecte, ca marșul șomerilor europeni, colectivele de luptă împotriva rasismului sau sărăciei etc. Sindicatele se află în căutare de interlocutori, a noi parteneri, care intervin chiar în câmpul lor de acțiune și cu care convin să lucreze împreună. Astfel, de exemplu, Comisia a organizat, în martie 1996, un Forum european asupra politicii sociale, la care a invitat o mulțime de asociații (mai mult de 2000 de participanți), lucrând cu prioritate în câmpul excluziunii sociale¹⁰⁷.

Experiența a fost reînnoită în iunie 1998. Tema forumului a fost discutarea modului de abordare a lumii muncii de mâine și adaptarea sistemelor de protecție socială la noile nevoi ale societății. O temă eminentă sindicală. Bineînțeles, Confederația Europeană a Sindicatelor s-a exprimat aici, iar rolul OSC și al partenerilor sociali a fost larg discutat. Reprezentantul Comisiei a insistat asupra faptului că, în cursul perioadei care se deschidea, susținerea activă a partenerilor sociali și a OSC era necesară pentru a ajuta statele membre pe teren și pentru a obține ratificarea rapidă a Tratatului de la Amsterdam. Acest tratat, punând în practică strategia de utilizare, putea face trecerea de la declarații politice la fapte, la lupta împotriva oricărei forme de discriminare, făcând posibilă contribuția societății civile la programele stabilite de noua Comisie, în calitate de partener social.

¹⁰⁷ Ibidem.

Forumul s-a încheiat cu concluzia punerii în practică a dialogului cu toți reprezentanții societății civile, care să permită o participare a tuturor cetățenilor la procesul de construcție europeană și de adaptare a politicii sociale la schimbările din societate. Astfel, această nouă alianță – OSC caritabile, ca și cele de luptă pentru drepturile civile și sociale și organizațiile sindicale - dacă ajunge la negarea și la degajarea de marile axe revendicative, față de instituțiile în interacțiune cu partidele politice, va modela tipul de societate civilă europeană. Aceasta ar crea cadrul psihosocial, cel puțin, necesar trecerii de la guvernarea prin tehnocrație la guvernarea prin democrație, nu doar reprezentativă, ci mai ales participativă.

Într-o perioadă în care politica este în criză, când reprezentanții intermediari (sindicate, asociații) sunt, de asemenea, în multe țări ale Uniunii și când reprezentanții intermediari sunt în curs de construcție la nivel european, problema articulării mișcărilor sociale, societății civile, partidelor și vieții politice, precum și a instituțiilor se dovedește complicată dintr-o serie de motive. Astfel, există tendința instituțiilor de a vrea să fagociteze societatea civilă, ceea ce se răsfrânge negativ asupra articulațiilor cu lumea politică.

Astăzi, nu se mai face această articulare. În mod tradițional, ea se făcea la nivel național, ceea ce explica și explică de ce problemele naționale primează în raport cu cele europene pentru partidele politice, căci compromisurile se făceau și se fac mereu la nivel național. De fapt, păstrarea și/sau cucerirea puterii în stat se decide de către electoratul național.

În Uniunea Europeană există tradiții diferite în ceea ce privește legătura sindicatelor cu partidele politice. Pe de altă parte, sindicatele nu mai sunt actori dominanți în societatea civilă. În prezent, s-a mărit gama actorilor ce se manifestă pe câmpul acțiunii sociale. Societatea civilă adesea este deranjantă pentru instituții și chiar pentru multe persoane. În același timp, societatea civilă, îndeosebi unele organizații ale sale, printre

care se numără cele ce acționează în domeniul drepturilor omului, ale luptei împotriva sărăciei și discriminării de orice fel, protecției mediului, reprezintă o speranță, care, prin dinamismul său, prin vivacitatea sa, nu este doar un element de rezistență la nedreptatea pe care o creează societățile constituite pe raporturi de forță, ci un loc de luptă, de propuneri și obligații la mai mult respect al demnității și vieții omenești pentru autorități, oricare ar fi acestea. Lărgirea Uniunii Europene este o chestiune de analizat nu doar din perspectivă economică. Integrarea altor state în Uniunea Europeană este o necesitate. Dacă forțele societății civile nu acționează suficient în acest sens, egoismul statal va rămâne cel mai puternic, ținând seama de sistemul decizional și instituțional în UE. În concluzie, procesul construirii unei societăți civile europene nu este decât la început. Acest proces este în derulare și o atitudine responsabilă și democratică, atât din partea statelor membre, cât și a instituțiilor competente ale Uniunii Europene este lucrul cel mai bun și mai util. Dialogul dintre instituțiile Uniunii Europene și organizațiile societății civile europene este realmente absolut necesar pentru atingerea obiectivelor ambilor participanți.

În același timp, conlucrarea strânsă între organizații ale societății civile și structuri ale Uniunii Europene face posibilă cunoașterea de către aceasta din urmă a realității de pe teren.

3. Cetățeanul în Uniunea Europeană

3.1. Considerații preliminare

În general, termenul cetățean desemnează calitatea unui individ de a fi membru al unui stat-națiune¹⁰⁸. Cetățenia se dobândește la naștere sau prin proceduri juridice specifice, în

¹⁰⁸ Vezi Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 94.

cazuri de emigrare dintr-un stat în altul. Cetățeanul are o serie de drepturi și îndatoriri. Drepturile pot fi grupate în: *civile* (liberă exprimare, acces la informație, asociere liberă, egalitate în fața legii); *politice* (drept de vot, alegeri libere, dreptul de a candida); *social-economice* (dreptul la bunăstare, muncă, securitate socială). Îndatoririle și drepturile cetățeanului sunt prevăzute, de regulă, în Constituția țării și în alte legi ale statului respectiv.

În cazul Uniunii Europene, acestea sunt conținute în textele diferitelor tratate semnate succesiv de statele membre cu ocazia aderării, dar și în alte documente elaborate de către organele de conducere ale Uniunii.

Actorii Uniunii Europene sunt statele membre și instituțiile europene (vezi anexa nr. 5). Fiecare dintre acestea are domeniul său de competență distinct, prin care contribuie la funcționarea optimă a Uniunii Europene¹⁰⁹.

3.2. Statutul cetățeanului în Uniunea Europeană

Tratatul asupra Uniunii Europene, semnat în 1992 la Maastricht a stabilit „cetățenia Uniunii”. Astfel, în termenii articolului 17 al Tratatului menționat, este cetățean al UE orice persoană care are naționalitatea unui stat membru¹¹⁰. Cetățenia Uniunii completează cetățenia națională, în sensul că permite cetățeanului acesteia să dispună de noi drepturi specifice dimensiunii transnaționale a Uniunii Europene și să-și lărgască exercitarea unor drepturi în țări ale Uniunii în care are reședința sau călătorește. În plus, acest tip de cetățenie se bazează pe principiile comune ale statelor membre și anume: principiile libertății, ale democrației, ale respectului drepturilor omului și ale libertăților fundamentale; principiile statului de drept. De

¹⁰⁹ *Citoyenneté européenne*, <http://www.info-europe.fr/document.dir/fich.dir/QR000517.htm>, pp.2-3.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 1.

fapt, toate aceste principii sunt conținute în Tratatul de la Amsterdam, care a intrat în vigoare la 1 mai 1999.

Cetățenia Uniunii se întemeiază pe drepturile fundamentale ale individului și pe drepturile specifice (cele ce favorizează libera circulație și cele civice) acordate cetățeanului european în tratatele semnate de către țările membre. Tratatul de la Nisa (decembrie 2001) confirmă atât statutul cetățeanului Uniunii Europene, cât și drepturile sale fundamentale.

De remarcat este faptul că cetățenia Uniunii nu o înlocuiește pe cea națională. În realitate, ea constituie o legătură între cetățeni și Uniunea Europeană menită să favorizeze identificarea cetățenilor cu Uniunea și dezvoltarea unei opinii publice și a unei identități europene. Aceasta din urmă, ca atribut, este supusă unui dublu criteriu: **1)** este rezervată numai cetățenilor statelor membre. Indivizii nu acced la cetățenia europeană decât prin statele lor. Ca atare, persoane din alte țări, care locuiesc într-un stat membru, indiferent de cât timp, nu primesc cetățenia europeană decât atunci când o dobândesc pe cea a statului în care s-au stabilit. Aceste persoane beneficiază în UE de drepturi sociale și economice, dar nu și de drepturi legate de cetățenia europeană; **2)** stabilirea naționalității rămâne atributul exclusiv al statelor membre. Uniunea Europeană nu are nici o competență în acest domeniu. De aici se poate desprinde concluzia că, prin integrarea în UE, statul-națiune nu va dispărea ca entitate, ci va continua să existe și să-și exercite competențele. Prin urmare, statele membre rămân stăpâne pe dreptul de atribuire a naționalității locuitorilor lor și pe decizia cine este cetățean european și cine nu deține acest statut. De exemplu, eliberarea unui pașaport european, care permite cetățenilor UE să meargă în străinătate, va fi în continuare de competența autorităților naționale. Totodată, cetățenia europeană, prin drepturile acordate, prin obligațiile stabilite și participarea la viața politică, întărește imaginea și identitatea

UE și determină cetățeanul să se implice mai activ și mai responsabil în procesul de integrare al țării sale.

Statele ce compun UE apără drepturile fundamentale și valorile democratice înscrise în diverse texte, cum ar fi *Declarația universală a drepturilor omului* (1948), *Convenția europeană a drepturilor omului* (1950), *Carta socială europeană* (1961), revăzută în 1996, sau *Carta comunitară a drepturilor fundamentale ale lucrătorilor* (1989). Atât Uniunea Europeană, ca entitate, cât și statele membre, ca elementele sale structurale, au obligația să respecte aceste valori. Orice încălcare a drepturilor fundamentale poate fi sesizată atât la tribunalele naționale, cât și la Curtea europeană de justiție care intervin în favoarea respectării lor. În situația în care un stat membru încalcă grav și repetat aceste valori și drepturi, Uniunea poate dicta sancțiuni politice sau economice împotriva sa.

De altfel, în ultimii ani, unii cetățeni ai României, chiar dacă țara noastră nu este încă membru al UE, au făcut sesizări la instanțele europene atunci când au socotit că sunt privați de unele drepturi ale lor, și de multe ori au primit un răspuns favorabil cererii lor.

Consecvența UE în ceea ce privește prezervarea și promovarea acestor valori a fost demonstrată prin publicarea, în decembrie 2000, a Cărții drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene.

Acest document conține șase capitole (Demnitate, Libertate, Egalitate, Solidaritate, Cetățenie și Justiție), 54 de articole ce definesc valorile fundamentale ale UE, ca și drepturile civile și politice, economice și sociale ale cetățeanului european¹¹¹.

Primele articole sunt consacrate demnității umane, dreptului la viață, dreptului la integritate al persoanei, al libertății de expresie și dreptului la obiecția de conștiință. În

¹¹¹ Idem.

capitolul „Solidaritate” se prevăd drepturi sociale și economice, cum ar fi dreptul la grevă, dreptul la informație și la consultare al lucrătorilor, dreptul la consilierea vieții de familie și a celei profesionale, dreptul la securitate și la servicii sociale în interiorul Uniunii Europene.

De asemenea, Carta prevede egalitatea între bărbați și femei, instituie drepturi ca protecția donațiilor, interdicția practicilor eutanasiei și a clonajului reproductiv al ființelor umane, drepturile copiilor și persoanelor în vârstă, precum și dreptul la buna administrare.

Apartenența unui stat la Uniunea Europeană asigură cetățenilor acestuia o serie de drepturi, care au menirea de a spori considerabil implicarea activă și responsabilă a fiecărei persoane în procesul de integrare a țării în Uniune. Printre aceste drepturi un loc aparte revine dreptului de a circula, de a se stabili, de a munci și de a studia în celelalte state membre. Refuzul accesului unei persoane într-un alt stat al Uniunii Europene se face numai în cazuri întemeiate (pe motive de ordine, de sănătate sau de securitate publică) și această restricție trebuie justificată.

De asemenea, există dreptul de a vota și de a fi ales în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European și al alegerilor municipale într-un stat membru în care el are rezidența, în condiții similare nativilor din țara respectivă.

Un alt drept de care beneficiază orice cetățean al Uniunii Europene îl constituie cel al protecției consulare a autorităților diplomatice ale unui stat membru pe teritoriul unei țerte țări, care nu este membră a UE, dacă țara de origine nu este reprezentată printr-o ambasadă sau un consulat. Astfel, se întărește convingerea persoanelor din statele membre UE că statutul lor este unul superior cetățenilor care provin din țări ce nu aparțin Uniunii Europene.

În același timp, orice cetățean dintr-o țară membră a UE are dreptul de a se adresa cu petiții Parlamentului european și

de a face apel la Mediatorul european pentru a examina cazurile de rea administrare din partea instituțiilor și organelor comunitare. Un asemenea drept elimină posibilitatea discriminărilor aplicate cetățenilor UE, pe diverse criterii, de către instituțiile și organele comunitare. Pe de altă parte, o astfel de prevedere amplifică sentimentul de satisfacție și mulțumire al oricărei persoane că este cetățean al Uniunii Europene.

Totodată, cetățeanul UE se bucură de dreptul de nediscriminare pe motiv de naționalitate. Un asemenea drept întărește convingerea fiecărei persoane care deține statutul de cetățean al UE că este locuitorul unei entități statale ce nu face deosebire între membrii săi pe criterii de naționalitate sau de altă natură. În plus, o astfel de prevedere constituie temeiul construirii în timp a unei reale cetățenii europene, care integrează organic toate atributele cetățeniei naționale. Într-un fel, aceasta se poate percepe și ca o premisă a formării, atât a unei opinii publice, cât și a unei identități europene.

Pentru ca toate aceste drepturi să prindă viață, așa cum se dorește de către toți membrii Uniunii Europene, există la nivelul acesteia Comisia Europeană, care veghează la corectarea lor aplicare. Această comisie prezintă rapoarte periodice asupra progreselor realizate și asupra dificultăților întâlnite în exercitarea drepturilor de cetățean al Uniunii Europene. Practic, Comisia europeană înlesnește feed-back-ul între organele de conducere ale UE și cele de execuție, sesizând, în mod oportun, progresele înregistrate, dar și disfuncționalitățile ivite în aplicarea hotărârilor adoptate. Totodată, la realizarea feed-back-ului contribuie și *centrele de informare*, create de către Comisia europeană și guvernele statelor membre ale UE, destinate să facă informarea oportună a cetățenilor. În același timp, un rol semnificativ în respectarea drepturilor cetățenilor europeni îndeplinesc organizațiile societății civile care au acest domeniu ca obiect de activitate.

4. Relațiile Uniunii Europene cu societatea civilă

4.1 Premisele relațiilor dintre Uniunea Europeană și societatea civilă

Guvernele și alte puteri publice (locale, naționale, regionale și internaționale) sunt din ce în ce mai conștiente de necesitatea luării în seamă a opiniilor organizațiilor societății civile atunci când elaborează politici ce vizează întreaga comunitate. Întrucât membrii OSC sunt într-un contact mai direct cu cetățenii, decât autoritățile publice, este evident că cele dintâi cunosc mai bine realitățile cu care se confruntă oamenii. Deși în plan financiar aceste organizații depind, într-o bună măsură, de alții, ele rămân purtătoarele fidele ale mesajelor cetățenilor către aleșii lor. Practic, la nivel local, comunicarea este cea mai facilă: responsabilii și aleșii locali sunt ușor de contactat și raza lor de acțiune este suficient de redusă pentru ca fiecare să-l cunoască pe celălalt. De aceea, acceptarea părerilor OSC și dialogul sincer cu autoritățile publice sunt cele mai bune la nivel local.

Desigur, relațiile OSC se dezvoltă rapid la nivelul celorlalte unități administrative statale. Aici, preocupările sunt în esență de ordin local și contactele se leagă relativ ușor între OSC, funcționari și aleși. În unele state membre ale UE, reprezentanții OSC, recunoscute pentru activitatea lor într-un domeniu anume, se bucură de competențele necesare și afișează un interes legitim în anumite domenii ale vieții politice, ele au dreptul de a participa la reuniunile adunărilor regionale. La acest nivel nu se mai socotesc exemplele de acorduri în virtutea cărora OSC îndeplinesc misiuni tradiționale cuvenite autorităților locale. Într-adevăr, contractele de servicii de acest tip constituie o sursă importantă de venituri a OSC, dar, de asemenea, o amenințare potențială pentru independența lor. În alte cazuri, OSC devin partenere ale autorității locale pentru a

participa realmente la elaborarea de politici și la urmărirea punerii lor în practică.

Gradul de participare al OSC poate varia enorm, de la simpla calitate de observator, până la cea de partener în înfăptuirea unor proiecte concrete. Modelul ONU este tipic și le permite să joace un rol de observatori, să dea aviz oral și să facă declarații oficiale în ședințe publice. În general, OSC au acces la toate documentele oficiale, fără nici o limită. Dar este relativ rar ca ele să fie admise să pună o temă pe ordinea de zi a instituțiilor la care vin în calitate de observatori, de invitați etc.

Totuși, tendința cooperării prezintă suișuri și coborâșuri, în așa fel încât subzistă numeroase locuri în care deschiderea și dialogul, chiar relative, nu sunt considerate ca necesare și unde consultarea este puțin frecventă. Lucrurile evoluează prin salturi, fiecare înaintare se explică prin presiunea constantă pe care o exercită însăși aceste organizații ale societății civile.

Toată lumea, sau aproape, este de acord că numai organizațiile de ajutor benevol, care trezesc interesul opiniei publice și suscită generozitatea sa, pot aduce o asistență vitală în regiunile lumii în care guvernele rămân neputincioase, fie din motive de ordin politic sau de altă natură. Organizațiile dotate cu o reală competență - unele sunt veritabile lidere în sectorul lor - pot aduce o contribuție prețioasă la luarea unor decizii bune și ele sunt, în general, mai aproape de teren decât puterile publice, putând să dea rapid informații precise și obiective asupra lucrului în desfășurare. În fine, OSC sunt adesea precursori în adoptarea de politici sau de practici generalizate ca atare. De asemenea, ele sunt primele care detectează problemele emergente, mai ales în domeniul social, pentru soluționarea cărora tot ele concep proceduri și câteodată infrastructuri pe care le adoptă guvernele. Lupta împotriva epidemiei SIDA este exemplul cel mai frecvent.

Instaurarea unei comunicări deschise și reciproce cu puterile publice este importantă, în special pentru OSC

doritoare de a extinde acțiunea lor dincolo de mediul imediat. Pentru multe dintre cele care sunt prezențe active, la nivel național, regional și internațional, este o realitate faptul că se văd capabile să primească misiuni altădată rezervate puterilor publice. Există organizații care se interesează de problematici care sunt, în esență, cu bătaie internațională.

De asemenea, pentru puterile publice devine din ce în ce mai interesant să stabilească legături mai strânse și mai concrete cu OSC. *În mod pasiv*, mai întâi, pentru că OSC se organizează, se profesionalizează și duc campanii mai eficiente decât în trecut, dar și pentru că dezvoltarea Internetului reduce monopolul informațiilor pe care-l dețineau puterile publice. *În mod activ*, apoi, pentru că puterile publice sunt din ce în ce mai conștiente de faptul că, în democrațiile complexe de astăzi, ele trebuie fără încetare să înnoiască adeviziunea electoratului și că aceasta nu se poate face dacă ele nu sunt gata să dialogheze cu societatea civilă. O mai mare deschidere și o mai bună flexibilitate (mai ales voința de a accepta soluții sau excepții locale) sunt atitudini pe care le așteaptă atât o parte, cât și cealaltă. Rămâne delicata problemă de a ști în ce măsură acest proces poate să se dezvolte într-un cadru instituționalizat de concertare. Recunoașterea oficială a OSC este necesară, dar poate fi și o cale, dacă nu de pierdere a independenței lor, una de diminuare a capacității de a acționa liber, fără constrângeri politice sau de altă natură.

Tot ceea ce s-a menționat, în mod evident, se aplică și instituțiilor Uniunii Europene. Voința de transparență afișată de Comisia Europeană și orientarea sa spre cetățean arată că a venit timpul să-și revadă modul în care sunt structurate relațiile sale cu lumea acestor organizații ale societății civile. Documentul de discutat¹¹² cu Comisia vine la timp, pentru că el indică importanța acordată problemelor ridicate - principală

¹¹² Vezi *L'écoute de la société civile: Quelle relation entre Commission européenne et les ONG?*, <http://www.ecas.org/>

fiind necesitatea de a da cetățeanului european posibilitatea de a participa realmente la conducerea Uniunii.

Documentul de discuție cu Comisia începe prin a aminti că „în acești ultimi 20 de ani, parteneriatul între Comisia Europeană și OSC s-a dezvoltat pe toate fronturile”. Se adaugă că, deși practica actuală a Comisiei își mărturisește voința de a menține și de a întări parteneriatul său cu OSC, structurile și procedurile nu au urmat această evoluție într-o manieră care să țină seama de complexitatea crescândă și de câmpul de acțiune al Comisiei, nici de numărul crescând al organizațiilor societății civile în Europa și în lume, care manifestă un interes pentru treburile europene. OSC din Europa beneficiază, de acum înainte, de un ajutor financiar de la Comisie, iar fondurile acordate sunt considerabile. Totuși, complexitatea politicilor europene, ca și numărul crescând de reglementări și de surse de finanțare, la care se adaugă problemele recente de securitate financiară, au făcut să apară multe incertitudini printre OSC în privința cooperării cu Comisia.

Pentru a depăși obstacolele ivite în calea conlucrării cu OSC, Comisia a lansat un proces de reformă administrativă de mare amploare, ce are ca obiective un comportament mai axat pe serviciu și o ameliorare a culturii de gestionare a instituției. Un efort sporit va fi orientat pentru ameliorarea transparenței și responsabilității vizavi de principalii săi interlocutori și pentru a întări eficacitatea, de exemplu, accelerând plățile pentru toți beneficiarii. Apoi, se observă că propunerile precise (concepute pentru a da un nou avânt procesului în curs de evaluare internă și externă a cooperării între Comisie și OSC) trebuie stabilite și integrate în procesul de ansamblu al reformei administrative.

În acest context, este important să se știe cu exactitate natura câmpului de acțiune al Comisiei Europene. Pericolul există când, departe de a plasa relațiile sale cu OSC într-un cadru nou și mai bun, Comisia nu poate să fie constrânsă să abandoneze o bună parte din contactele sale directe cu ele, chiar

să șteargă legătura cu numeroase mici sisteme de finanțare care le sunt benefice. Acest risc este întărit printr-o evidentă lipsă de personal capabil să gestioneze, de pe o zi pe alta, aspectele concrete ale activității. În plus, a crescut volumul de cereri de ajutor ce emană de la OSC, dar și numărul problemelor de gestiune și contabilitate pe care Comisia le are de rezolvat.

Comisia se va vedea constrânsă să renunțe la activitățile desfășurate pentru dezvoltarea legăturilor concrete cu OSC, ceea ce ar avea consecințe dezastruoase pentru aceste organizații, ale căror preocupări sunt la fel cu cele ale cetățenilor europeni pe care, într-un fel, ele îi reprezintă. Totodată, aceasta ar conduce, în timp, la diminuarea capacității Comisiei de a înțelege sectorul asociativ și de a trata cu el. Altfel spus, pericolul pentru acest sector, ca și pentru Comisie, nu este doar o pierdere a mijloacelor financiare și a capacității de acțiune în anumite domenii la scară europeană, ci de a renunța la abilitatea instituțională dobândită în cooperarea cu OSC. Nu este nici o îndoială că pierderea unei asemenea calități poate împiedica grav crearea de parteneriate fructuoase între puterile publice și OSC și aceasta se poate produce chiar în statele membre în care rolul acestora din urmă este deja bine definit. Sectorul asociativ este diversificat și fragmentat la extrem. El are propriile preocupări, propriile moduri de funcționare. De aceea, OSC trebuie să înțeleagă preocupările guvernanților și să recunoască legitimitatea democrației.

În același fel, responsabilii politici și aleșii, la rândul lor, trebuie să înțeleagă complexitatea și specificitatea sectorului și să recunoască legitimitatea OSC în calitate de intermediar important între guverne și cetățeni. Formarea se poate dovedi utilă, desigur, dar această înțelegere mutuală nu poate susține decât schimburi regulate și personale între responsabili ai guvernelor și ai OSC. Aceste schimburi pot avea loc, evident, în contextele cel mai variate și cu scopurile cele mai diverse.

Comisia trebuie, în actualul context, să reziste tentației de a suprima micile programe de ajutor financiar sau de a-și concentra asistența numai asupra marilor OSC și grupuri de OSC active în domenii limitate, eliminând astfel micile organizații ale societății civile, care sunt deosebit de active și eficiente, într-un domeniu sau altul de activitate. Explicația o constituie lipsa de personal și recursul la organe intermediare. Totuși, există o soluție și Comisia ar putea să o aibă în vedere: aceasta ar trebui să încredințeze atribuirea ajutoarelor financiare unor fundații sau grupuri de fundații active la scară europeană. Acești actori se bucură de o îndelungă experiență în colaborarea strânsă cu asociațiile, posedă o mare abilitate în materie de distribuire a ajutoarelor financiare și de gestionare a proiectelor în domeniul lor de interes și, în fine, sunt reputați pentru probitatea lor financiară. Un bun număr dintre aceste fundații administrează astăzi fonduri (altele decât fondurile proprii) într-un volum considerabil pentru întreprinderi sau donatori care, pur și simplu, nu doresc să fie implicați în gestionarea lor cotidiană.

În ciuda absenței unui rezultat concret la această dată, recentele discuții care au reunit aceste fundații și Comisia în jurul aceleiași mese au arătat voința celor două părți de a lucra împreună la mici proiecte de finanțare sau de cofinanțare, care ar fi gestionate prin fundații. Cu acest prilej s-a afirmat că, oricare ar fi viitorul micilor programe de ajutor financiar, OSC și Comisia vor continua să aibă nevoie de o colaborare mai strânsă în dezvoltarea și urmărirea politicilor europene, în materie de gestiune și de responsabilitate financiară a organelor subvenționate. În același timp, s-a vorbit despre câmpul comun de acțiune. Astfel, s-a menționat că, înainte de toate, cooperarea cu OSC trebuie să acopere totalitatea câmpului de acțiune al Comisiei. Documentul de discuții descrie nenumărate contacte formale și informale, care au fost deja stabilite, de o parte și de cealaltă. În ciuda acestui catalog impresionant, cu numeroase

puncte de vedere, subzistă lacune în unele sectoare, mai ales în cele ale tineretului, culturii și al sănătății, în care OSC competente sunt rareori consultate.

O problemă spinoasă căreia i s-a căutat o soluționare adecvată a fost cea referitoare la reprezentativitatea OSC, ca grupuri pe care Comisia le-ar alege pentru a le consulta. Aceasta pentru că, măsura în care OSC sunt considerate reprezentative constituie unul din principalele criterii de selecție a organelor consultate. De aici rezultă că numai marile organizații sunt chemate, în general, să-și spună părerea (este vorba mereu de aceleași organizații, indiferent de tema abordată) și că există tendința de a nu asculta le pe cele care se exprimă cu o voce mai slabă, dar nu mai puțin inteligentă. Într-o manieră generală, ar trebui ca orice modalitate de a pune problema reprezentativității să nu se constituie într-un criteriu absolut eliminativ, căci nici o OSC, fie ea și predominantă, nu poate realmente afirma că reprezintă toate punctele de vedere referitoare la un sector anume de activitate. Ceea ce ar trebui să fie important pentru puterile publice este să se intereseze de toate opiniile exprimate prin asociațiile benevole ale unui sector dat, oricare le-ar fi proveniența.

Pe lângă atenția acordată fațetelor dialogului, se cere evocată amplasarea geografică a OSC. Acum, practic, toate consultările între Comisie și OSC se desfășoară la Bruxelles și cu asociațiile care au sediul aici. Astfel, se evidențiază avantajele practice ale acestei situații, dar Comisia trebuie să facă eforturi pentru a comunica și în afara locației menționate. Într-adevăr, există riscul să se aprecieze că organele care au asemenea relații strânse cu Comisia sunt „clienții” săi, cu atât mai mult cu cât sunt finanțate de Uniune. Această situație nu este lipsită de pericole pentru Comisia însăși. De altfel, sistemul actual poate lua alura unei acreditări, fără a oferi garanțiile pe care o structură oficială le-ar aduce. În fine, este vorba de un element important din punctul de vedere al Comisiei:

competențele și opiniile interesante nu se află toate concentrate în Bruxelles. Dimpotrivă, există adesea competențe și opinii avizate în interiorul statelor membre. De aceea, dialogul trebuie să se extindă și la OSC care activează în interiorul acestor țări.

4.2. Recunoașterea OSC de către Consiliul Europei și instituțiile Uniunii Europene

De la constituirea sa, în 1949, Consiliul Europei susține relații cu OSC în conformitate cu un statut al consultărilor. După amendamentele aduse, pe parcursul a mai multor ani, acestui statut, Consiliul Europei a votat rezoluția privind relațiile dintre CE și OSC internaționale. Potrivit acestei rezoluții, CE poate stabili relații de lucru cu OSC pe baza statutului consultativ în momentul în care este vorba, pe de o parte, de o organizație a societății civile internaționale și, pe de altă parte, de un OSC ale cărui activități pe plan european sunt reprezentative. Mai concret, această rezoluție cere ca OSC în discuție să susțină prin activitățile sale obiective ale CE vizând o legătură mai strânsă între membrii săi pentru a proteja și a încuraja idealurile și principiile ce formează o moștenire comună.

În afara acestui statut consultativ, CE susține și relații punctuale cu OSC fără statut consultativ. El le acordă uneori statutul de observator și aceasta pe lângă comisiile de experți, Adunarea parlamentară sau Conferința permanentă a comunelor și regiunilor din Europa. Pentru a coordona mai bine și a coopera cu OSC, CE a investit în 1977 un Comitet de legătură (sub forma unui ONG cu statut consultativ) cu asemenea organizații. Acest comitet de legătură cu OSC se compune din 25 de membri și se reunește de trei ori pe an.

La rândul său, Uniunea Europeană, respectiv instituțiile sale, s-au implicat în relațiile cu societatea civilă europeană și

din statele membre¹¹³. Astfel, Parlamentul european a votat la 13 martie 1987 o rezoluție privind asociațiile fără scop lucrativ ce acționează în cadrul Comunităților europene pentru a facilita punerea la punct a statutului juridic comunitar adaptabil la toate asociațiile europene. Comisia a adresat, la 6 martie 1992, CE o serie de propuneri, printre care se află Rezoluția Consiliului asupra statutului Asociațiilor europene (AE).

Articolul 1 al propunerii descria asociația europeană drept o structură permanentă ai cărei membri își reunesc cunoștințele sau activitățile pentru a atinge scopuri nelucrative, conform definiției utilității publice prevăzute prin ordinul juridic național valabil în statul în care respectiva asociație își are sediul sau în încurajarea directă sau indirectă a intereselor sectoriale și/sau profesionale ale membrilor lor. AE își urmăresc activitățile pe temeiul principiilor ce rezultă din calitatea de asociație de persoane și din faptul că nu practică o activitate comercială.

Potrivit articolului 2, AE dispune de personalitate juridică cu următoarele drepturi: dreptul de a încheia contracte și de a aplica alte acte juridice; dreptul de a dobândi bunuri mobile și imobile; dreptul de a accepta donații și moșteniri; dreptul de a folosi personal; dreptul de a face plângere; responsabilitatea unei AE se restrânge la activitatea sa.

Cooperarea UE cu OSC - în calitate de părți esențiale ale societății civile - se realizează în trei domenii esențiale: protecția mediului; ajutorul umanitar; cooperarea pentru dezvoltare. În cursul dezvoltării sale, UE a devenit, în plus, un partener disponibil important pentru cea mai mare parte a OSC active în domeniul ajutorului pentru dezvoltare. Pentru a fi mai eficace în acest domeniu, și-a creat acum 25 de ani un ONG propriu - Comitetul de legătură cu OSC - în care sunt reprezentate mai mult de 800 de ONG-uri, prin delegații naționale alese. De asemenea, și alte comitete de legătură

¹¹³ Vezi Anexa nr. 5 - Instituțiile Uniunii Europene.

speciale, din care cel pentru îngrijirea pensionarilor, contribuie pozitiv la dezvoltarea relațiilor reciproce.

Totuși, se cuvine menționat că, până acum, în cadrul instituțiilor UE nu există nici o recunoaștere, prin act oficial, a personalității juridice a OSC. De altfel, într-o serie de declarații comune anexate actelor finale ale Conferinței guvernamentale de la Maastricht (1992) și Amsterdam (1997) se stipula expres acest lucru. Nu rămâne decât ca „Principiul democrației participative”, stipulat în Constituția Europeană, să ducă acest dialog cu OSC la bun sfârșit, adică aceste organizații să aibă un statut consultativ pe lângă Consiliul Europei.

4.3. Demersuri concrete în stabilirea relațiilor UE cu OSC

În octombrie 1999 a avut loc prima convenție a societății civile la nivel european din inițiativa Comitetului Economic și Social al Uniunii Europene. Unele comitete economice și sociale încearcă să obțină mai multă audiență pe lângă opinia publică, susținând că ele sunt adevărații reprezentanți ai societății civile și, prin urmare, lor trebuie să li se dea crezare și ele trebuie să fie consultate. Astfel, s-a ajuns să se vorbească de două tipuri de societăți civile și anume: societate civilă organizată și societate civilă neorganizată.

Primul tip, adică societatea civilă organizată, este reprezentat de instituții, mai mult sau mai puțin formalizate, pe bază voluntară, structurate prin drept și care sunt un loc de formare a voinței colective și a reprezentării cetățenilor. Cel de al doilea tip, după cum îi spune și numele ar consta din acele organizări voluntare, ad-hoc, ale cetățenilor care se implică activ în soluționarea unei probleme de interes general. Într-un anume fel, în acest sens, un exemplu l-ar constitui acele greve spontane ale unor lucrători din unele întreprinderi, care opresc lucrul, fără acordul organizațiilor lor de sindicat.

Indiferent, însă, care ar fi tipul de societate civilă considerat, nu trebuie să se omită faptul că, practic, OSC joacă rolul de releu esențial între instituții și cetățenii Uniunii Europene. Implicarea lor este vitală, pentru că politica UE este concepută să răspundă nevoilor cetățenilor europeni, care au dreptul să fie informați în legătură cu politicile ce-i privesc. În acest context, societatea civilă este chemată să joace un rol-cheie, pentru a garanta aplicarea drepturilor împotriva discriminării, derulând activități de consiliere și sensibilizare destinate marelui public și grupurilor sau indivizilor susceptibili de a fi victime ale discriminării.

Pentru a răspunde cât mai flexibil acestor exigențe s-a creat, în 1995, Platforma OSC europene din sectorul social. Aceasta numără 39 de organizații membre active.

Prin intermediul acestor membri, ea adună mai mult de 1700 de organizații, asociații și organizații benevole la nivel local, național și european. Ea reprezintă un vast grup al societății civile, așa cum sunt femeile, persoanele în vârstă, homosexualii, tinerii, copiii și familiile. Finanțarea costurilor de funcționare a platformei, la valoarea unei sume anuale de 660.000 de euro pentru anii 2004 și 2005, este asigurată în cadrul Programului de acțiune comunitară, cu scopul de a promova cetățenia europeană activă.

O altă formă de colaborare dintre Comisie și OSC o constituie Grupul de urmărire a negocierilor Uniunii Europene-Mercosur. Acesta este o structură suplă de contacte și de lucru între două regiuni care contribuie la pregătirea și la urmărirea negocierilor interregionale UE-Mercosur și la discutarea pozițiilor celor două ansambluri regionale în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului.

Acest grup constituie o interfață între negociatori și societatea civilă, beneficiind de un cadru academic neutru și independent și asociind principalii parteneri interesați: sectorul

privat, administrația publică, reprezentanții politici, experți și OSC europene și internaționale.

În 2000 și 2001, de pildă, Grupul de urmărire a negocierilor (GDS) UE-Mercosur a fost coordonat de un specialist de la Chiare Mercosur și s-a organizat în jurul unui nucleu de treizeci de experți internaționali din diverse țări din Mercosur și din UE. GDS este susținut de către Banca interamericană de dezvoltare, de Direcția Generală de Comerț a Comisiei Europene, de ministrii de externe ai Franței și Braziliei.

În principal, activitățile sale au constat în Ateliere de experți în care au fost prezentate și discutate cercetările tehnice, ca și Seminariile anuale în care, plecând de la rapoartele științifice elaborate de experți, sunt discutate cu reprezentanții sectorului public, privat și ai societății civile rezultatele cercetărilor tehnice. Concluziile Seminarului 2000 au dus la publicarea unui Raport anual și a unei lucrări cuprinzând contribuțiile experților. O a doua lucrare a cuprins cercetările anului 2001. În fine, Reuniunile anuale au adunat experți, reprezentanții sectorului public, privat și ai societății civile, pentru a discuta principalele concluzii ale activității desfășurate, în prezența unui larg public. De asemenea, ele au dat posibilitatea prezentărilor asigurate de ministrul de externe argentinian și președintele Băncii Interamericane.

4.4. Unele relații ale Uniunii Europene cu actori nonstatali

În 2002, Comisia europeană a pregătit un document ce stabilea principiile și recomandările privind actorii nonstatali și politica de dezvoltare. În acest document, Comisia europeană recunoștea că acești actori devin în mod progresiv parteneri ai politicii de dezvoltare, socotiți capabili să participe la dezvoltare, fie în calitate de parteneri de dialog sau consultare

cu instanțele competente, fie ca actori cu normă întregă (propunere și execuție de proiecte).

Termenul „Actori nonstatali” (ANS) desemnează organizațiile ce regroupează structuri ale societății civile, în afara guvernanților și a administrației publice. Aceste organizații sunt independente și fără scop lucrativ¹¹⁴. Astfel, ANS cuprinde în rândurile sale: organizațiile neguvernamentale, organizațiile comunitare de bază și asociațiile lor reprezentative, partenerii sociali (sindicate, asociații ale întreprinzătorilor), asociațiile din sectorul privat, mișcările profesionale, universitățile etc.

Documentul Comisiei europene referitor la ANS este un prim pas spre stabilirea unui cadru instituțional pentru relațiile sale cu societatea civilă. De aceea, în acest sens, probabil că următoarele măsuri ar facilita acest demers: este necesară o mai mare coerență în politica europeană de dezvoltare, între diferitele politici europene, între teorie și practică; o mai bună capitalizare a bunelor practici și experiențe ale trecutului; luarea în seamă a particularităților și diferențelor locale; menținerea unei flexibilități în procedurile și practicile de dialog. O participare reală a societății civile nu poate fi realizată fără ca instituțiile să fie prevăzute cu resurse umane și financiare adecvate, ca și cu un personal format și sensibilizat în lucrul cu OSC.

În acești ultimi 20 de ani, parteneriatul dintre Comisia europeană și ONG s-a dezvoltat pe toate fronturile. Această intensificare a relațiilor s-a manifestat pe un ansamblu de probleme, al dialogului și al practicii politice a gestionării proiectelor și a programelor, atât ale UE cât și ale statelor partenere. Acest proces decurge dintr-un anumit număr de factori legați, ce rezultă atât din schimbări, cât și din dezvoltările din instituțiile europene înseși și din cea a dezvoltării comunității OSC. Pe măsură ce Comisia europeană

¹¹⁴ Vezi Régis Mabilais, *Les acteurs non étatiques dans la coopération européenne*, http://www.coordinationsud.org/article.php3?id_article=711

dobândește responsabilități suplimentare, în domenii noi, numărul OSC active în Europa crește, la fel și câmpul lor de activitate. Această tendință reiese din numărul crescând al OSC naționale ce se creează sau se alătură asociațiilor și rețelelor europene, adesea cu sediul la Bruxelles. Lărgirea UE și regimul de atenție pe care publicul o manifestă în privința treburilor europene vor accelera acest proces.

Deși practica actuală a Comisiei demonstrează voința sa de a menține și de a întări parteneriatul cu OSC, structurile și procedurile nu au urmat această evoluție. În prezent, se apreciază că mai mult de un miliard de euro sunt alocați pe an proiectelor OSC, direct de Comisie, în majoritatea cazurilor în domeniul relațiilor externe pentru cooperare și dezvoltare, drepturile omului, programele de susținere a democrației și, în special, ajutorul umanitar. Alte dotări importante merg în sectorul social, al educației și protecției mediului.

4.5. Argumente în favoarea cooperării între Comisie și OSC

Cooperarea, atât cât există și dorința de a o întări și dezvolta, se bazează pe cinci considerații esențiale¹¹⁵:

a) *întărirea democrației participative*. Procesul adoptării deciziei în UE este mai întâi legitimat prin reprezentanții aleși de cetățenii Europei. OSC pot contribui la întărirea democrației participative în UE. Aceasta din urmă este fondată pe principiile libertății, democrației, respectului drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ca și pe primordialitatea dreptului, principiilor comune statelor membre. Dreptul de asociere a cetățenilor pentru a atinge un scop comun constituie o libertate fundamentală într-o democrație. Prin

¹¹⁵ Vezi *Document de discussion de la commission „La commission et les organisations non gouvernementales: le renforcement du partenariat”*, <http://europe.eu.int/>

apartenența la o asociație, cetățenii au ocazia de a lua parte activă la viața socială, altfel decât aderând la partide politice.

În plus, OSC, în calitate de componentă a societății civile, sunt un susținător foarte util regimului democratic. Organizațiile societății civile pot aduce o contribuție importantă la dezvoltarea democrației în toate statele.

b) reprezentarea unor categorii de cetățeni pe lângă UE. OSC au rolul și de a reprezenta anumite categorii de cetățeni pe lângă instituțiile europene (de exemplu, handicapatii sau minoritățile etnice). În special, multe OSC sunt capabile de a intra în contact cu grupe ale populației celei mai sărace și celei mai dezavantajate și de a le face auzită vocea pe alte canale de exprimare. În acest context european, OSC joacă acest rol nu doar în privința Comisiei, ci, în egală măsură, în privința Parlamentului European, a Comitetului Economic și Social, a Comitetului Regiunilor și a Consiliului. Rolul lor în definirea și punerea în practică a acțiunilor politice ajută la acceptarea UE în opinia publică.

c) să contribuie la definirea politicilor. Competențele specifice pe care le pot aduce OSC în discuțiile politice, datorită legăturilor pe care le întrețin, la nivel local, național, regional și internațional sunt utile în definirea politicilor europene. Astfel, ele pot face raportul asupra succesului sau eșecului unor politici precise, contribuind în acest mod la sarcina comisiei, ce constă în definirea și punerea în operă a politicilor luând în contul său, în totalitate, responsabilitatea de formulare a politicii generale.

d) să contribuie la gestionarea proiectelor. Aportul specific pe care OSC îl poate furniza gestionării, supravegherii și evaluării proiectelor de finanțare de către UE este din ce în ce mai semnificativ și mai consistent. Contribuția OSC este importantă atunci când este vorba de probleme cum ar fi excluderea socială și discriminarea, protecția naturii sau furnizarea ajutorului umanitar și dezvoltării. Abilitatea și

devotamentul personalului OSC, faptul că sunt dispuse să-și exercite activitățile în condiții dificile arată faptul că sunt partenere vitale pentru Comisie, atât în UE, cât și în afara acesteia.

e) să contribuie la integrarea europeană. Prin încurajarea OSC naționale, de a colabora pentru a înlăptui obiective comune, rețelele europene ale societății civile aduc o contribuție importantă la formarea unei „opinii publice europene”, în general considerată ca o condiție prealabilă în stabilirea unei adevărate entități politice europene. De asemenea, ele contribuie la promovarea integrării europene de o manieră practică și adesea pornind de la bază. În plus, capacitatea asociațiilor și rețelelor OSC de a canaliza și de a concentra opiniile diferitelor societăți civile naționale este foarte utilă Comisiei. Acesta este motivul pentru care întărirea relațiilor dintre Comisie și OSC poate ajuta ambele părți la atingerea mai bună a obiectivelor lor.

Diferitele aspecte ale relațiilor pe care Comisia le întreține acum cu OSC pot fi rezumate astfel: promovarea dialogului civil cu societatea civilă la nivel european și întărirea societății civile în calitate de obiectiv al programelor de cooperare cu țări; discutarea cu reprezentanții OSC și consultarea în contextul definirii acțiunilor de desfășurat. Anumite OSC și rețele, în special la nivel european, au fost stabilite sau selecționate pentru a furniza informații și a-și face cunoscute experiența și abilitatea. Unele direcții generale au creat structuri specifice, ce permit angajarea dialogului; OSC în calitate de relele de informații. OSC europene și rețelele lor și membrii naționali pot servi drept releu suplimentar Comisiei, pentru a asigura difuzarea foarte largă a informațiilor asupra UE și a politicilor europene pe lângă publicul interesat; finanțarea activităților duse de OSC în Comunitate și în străinătate, conforme politicilor comunitare și contribuie la punerea lor în operă.

Aceste programe se caracterizează prin numărul ridicat de acțiuni propuse de OSC; organizațiile societății civile ca actori însărcinați să execute programe și proiecte comunitare, în special în cadrul cooperării cu țări terțe. În acest caz, OSC au fost alese ca parteneri pe motivul specificității, abilității și capacității lor tehnice. În acești ultimi 20 de ani, parteneriatul dintre Comisia europeană și OSC s-a dezvoltat pe toate fronturile. Această intensificare a relațiilor s-a manifestat pe un ansamblu de probleme, al dialogului și practicii politice, a gestionării proiectelor și programelor, atât ale UE, cât și ale statelor partenere. Acest proces decurge dintr-un anumit număr de factori legați, ce rezultă atât din schimbări, cât și din dezvoltări în instituțiile europene însuși și de dezvoltarea comunității OSC. Pe măsură ce Comisia europeană dobândește responsabilități suplimentare în domenii noi, numărul OSC active în Europa crește, la fel și câmpul lor de activitate.

Această tendință reiese din numărul crescând al OSC naționale, ce se creează sau se alătură asociațiilor și rețelelor europene, adesea cu baza la Bruxelles. Lărgirea UE și atenția publicului în privința treburilor europene vor accelera acest proces.

Capitolul VIII. Societatea civilă și ONU

1. Evoluția relațiilor dintre ONU și organizații ale societății civile

În ultimii ani, relațiile dintre ONU și organizațiile societății civile internaționale, regionale și chiar naționale s-au îmbunătățit considerabil. De altfel, Carta Națiunilor Unite prevede că „Consiliul economic și social poate lua toate dispozițiile utile pentru a consulta organizațiile neguvernamentale care se ocupă de chestiuni ce țin de competența sa. Aceste dispoziții se pot referi la organizații

internaționale și la organizații naționale după consultarea membrilor interesați de organizație”¹¹⁶.

Astăzi, mii de organizații ale societății civile participă la marile conferințe organizate de ONU și, bineînțeles, la alte activități ale acestora, din ce în ce mai mult în calitate de membru activ și nu doar de observator. Astfel, OSC participă și își exprimă punctul de vedere în sesiunile extraordinare și în comisiile Adunării Generale, se adresează membrilor Consiliului de Securitate, ia parte la unele comitete pregătitoare și sunt membre ale Consiliului de Administrație a anumitor programe și inițiative. De fapt, implicarea OSC în activități ale ONU constituie un element-cheie al perfecționării activității acestei organizații interguvernamentale mondiale.

Până în prezent, ONU era singura organizație interguvernamentală care avea prevăzută în Carta sa elemente definitorii asupra relației sale cu societatea civilă, chiar dacă era vorba doar de Consiliul Economic și Social. De la început, OSC au participat, cu titlu oficial, la activitățile Secretariatului, la procesele de deliberare, la munca de educație și de informare, la activitățile operaționale ale Națiunilor Unite.

Organizațiile neguvernamentale pot cere „statutul consultativ” pe lângă Consiliul Economic și Social și pot fi admise în următoarele trei categorii: *statutul general* este acordat organizațiilor mari neguvernamentale internaționale, care se interesează de cele mai multe domenii de activitate ale Consiliului; *statutul special* se referă la organizațiile ce posedă o competență specială în domeniile de activitate ale Consiliului; *statutul de organizație neguvernamentală înscrisă pe lista referitoare la organizațiile nonguvernamentale*, care se interesează de unul sau două domenii de activitate ale Consiliului și pot fi consultate la cererea Consiliului sau a organelor subsidiare.

¹¹⁶ Carta ONU, art.71 (vezi Anexa 3).

În anii '60, adică în timpul Războiului Rece, chiar dacă participarea OSC era tot mai frecventă, ele erau din ce în ce mai controversate și implicate în jocurile politice dintre cele două blocuri militare. Unele țări occidentale, mai ales SUA, vedeau în numeroasele organizații neguvernamentale, aparținând țărilor membre ale Pactului de la Varșovia, adunări de comuniști și, invers, unele organizații neguvernamentale occidentale anticomuniste erau considerate ca fiind finanțate de CIA. Această polemică a influențat în parte Comitetul însărcinat cu organizațiile neguvernamentale din Consiliul Economic și Social, căruia îi sunt încredințate cererile de acreditare pe lângă consiliu. Acest Comitet, care numără acum 19 guverne, este singurul comitet interguvernamental consacrat exclusiv problemei ONG-urilor. Agravarea bănuielilor, care planau asupra organizațiilor neguvernamentale, a debutat cu un examen asupra acestei chestiuni. Prin Rezoluția 1296, din mai 1968, Consiliul stabilea noi proceduri de consultare, solicita rapoarte periodice ale organizațiilor neguvernamentale acreditate (mai ales privind detaliile despre contribuțiile primite de la guverne), punea în practică o nouă procedură pentru retragerea acreditării. Toate acestea nu au produs schimbările așteptate în acest domeniu de activitate.

Totuși, din anii '60, participarea ONG la evenimentele marcante ale ONU a început să devină preponderentă. Astfel, participarea unui grup important de organizații neguvernamentale la Conferința internațională asupra drepturilor omului (1968) și la Conferința asupra mediului (1972) a marcat o schimbare pozitivă în raporturile dintre ONU și astfel de organizații. Acestea din urmă nu mai erau tolerate, ci socotite un actor important al scenei mondiale.

De altfel, perioada anilor '70 și '80 a adus cu sine intensificarea și diversificarea participării organizațiilor societății civile la viața și activitatea ONU. Astfel, OSC au participat la activități atât din domeniul operațiunilor cât și din

cel politic. În perioada menționată, încrederea statelor membre și a Secretariatului în contribuția OSC la elaborarea politicilor generale a crescut, așa cum o dovedește participarea lor la *Deceniul pentru mediu* și la *Deceniul pentru femeie*, ca și la alte manifestări organizate de către ONU. Totodată, s-a putut observa un profund respect pentru capacitatea sporită a OSC de a influența activitățile mondiale pentru dezvoltare, așa cum o arată lupta lor împotriva apartheidului, în ameliorarea și creșterea ajutorului public, inclusiv în domeniul alimentar.

În același timp, OSC au apărut ca parteneri operaționali cu greutate, mai ales față de crizele umanitare (Cambogia în 1979-1980 și Etiopia în 1984-1985). OSC au devenit din ce în ce mai active în această perioadă și, treptat, și-au intrat în rolul cuvenit, mai ales prin participarea la audieri, dezbateri, reuniunile de informare și dialogul cu guvernele. Tot în această perioadă se constată o creștere progresivă a importanței organizațiilor societății civile din Sud.

În cursul anilor '90, s-a asistat la o amplificare spectaculară a participării OSC la toate activitățile ONU. Participarea lor, îndeosebi la marile conferințe, a deschis noi orizonturi, atât în plan cantitativ, cât și calitativ. La Conferința asupra drepturilor omului (Teheran, 1968) și la Conferința asupra mediului (Stockholm, 1972) au participat numai organizațiile societății civile specializate și favorabile ONU, în majoritatea lor din Nord, care căutau să pună în discuție unele idei specifice și să le dezbată cu omologii lor tehnicieni din delegațiile naționale. De remarcat este că, ulterior, participarea se îmbunătățește, în sensul acceptării tuturor OSC care doreau, atât din Nord, cât din Sud, atât cele agreate de ONU, cât și cele care nu-i erau favorabile acesteia. În același timp, s-a diversificat gama obiectivelor urmărite de organizațiile societății civile prin participarea la activitățile ONU. Astfel, unele OSC fac presiuni pentru punerea în practică a unui „parlament mondial”, altele organizează ședințe educative sau

își prezintă programele lor de o mare diversitate (de la domeniul educativ la cel economic).

În acest mod, pentru prima oară, la nivel internațional, aceste manifestări au adunat, pe o temă precisă, specialiști provenind din grupuri instituționalizate cheie: guverne, instituții specializate, ONG, sindicate, grupuri de reflexie, reprezentanții sectorului privat și ai mass-media, parlamentari, organizații religioase și alte componente ale societății civile.

Organizațiile societății civile, datorită diversității lor structurale, a forței umane și financiare, a obiectivelor urmărite, a calității membrilor lor, deși nu s-au dovedit unite, au arătat că sunt în măsură să-și asume un rol din ce în ce mai important și la nivel global, nu doar național sau regional. Această intensificare a participării OSC la activitățile ONU vine să întărească aprecierea că, în prezent, se asistă la constituirea unei viguroase societăți civile internaționale. În acest context, un rol puternic favorabil apariției și acțiunilor societății civile internaționale l-a jucat, și, fără îndoială, îl va juca și în viitor Internetul. Acesta a permis informarea oportună a tuturor celor interesați de activitățile și manifestările organizate de Națiunile Unite. Pe lângă Internet, comunicațiile facile și transporturile relativ ieftine au permis OSC din Nord și Sud să fie prezente la toate activitățile importante de oriunde din lume.

În tabelul nr. 2 sunt prezentate unele date referitoare la participarea ONG-urilor la diverse activități ale ONU, de-a lungul timpului¹¹⁷.

Tabelul nr.2 - Participarea organizațiilor societății civile la marile conferințe organizate de ONU

Anii	Locul reuniunii	Tema conferinței	Numărul noilor ONG acreditate	Număr de participanți la Forumul paralel al ONG
1968	Teheran	Drepturile omului	57	-
1972	Stockholm	Mediu	>300	?
1975	Mexico	Anul internațional al femeii	114	6 000
1985	Nairobi	Sfârșitul deceniului femeii	163	13 500
1992	Rio de Janeiro	Mediu și dezvoltare	1 378	18 000
1993	Viena	Drepturile omului	841	1 000 aproximativ
1994	Cairo	Populație și dezvoltare	934	- nu sunt date
1995	Copenhaga	Dezvoltare socială	1 138	30 000
1995	Beijing	A patra conferință asupra femeii	2 600	300 000
2001	Durban	Rasism	1 290	15 000 aproximativ
2002	Monterrey	Finanțarea dezvoltării	107	- nu sunt date
2002	Johannesbourg	Dezvoltare durabilă	737	35 000

O succintă analiză a datelor statistice din tabelul nr. 2 pune în evidență atât creșterea numărului organizațiilor neguvernamentale, ce au participat la activități importante ale ONU, cât și capacitatea lor de a-și asuma sarcini din ce în ce mai importante la nivel internațional.

Aceste conferințe au fost determinante pentru a mobiliza un larg evantai de actori neguvernamentali, incitându-i să stabilească contacte, să angajeze campanii de

¹¹⁷ Apud Les Société civile et les Nations Unis ,în <http://www.un.org/>

alăturare, să-și facă cunoscută experiența și punctul de vedere și să încerce să influențeze deciziile interguvernamentale. OSC din țările din Nord au avut tendința să-și facă vizibile obiectivele prin campanii de presiuni, iar cele din Sud au căutat îndeosebi să stabilească contacte. Această diferență de abordare a probat existența unor modalități deosebite de concepere a căilor de realizare a obiectivelor de către OSC și nivelul lor, mai mare sau mai mic, de experiență în domeniu. Potrivit sursei citate, cea mai mare parte a participanților au rămas activi și după încheierea conferinței și s-au implicat în eforturile de îndeplinire a sarcinilor stabilite și asumate de fiecare OSC, luând parte la activitățile comisiilor Consiliului Economic și Social, în ciuda intensificării frustrațiilor datorate rezultatelor conferințelor și a faptului că acordurile nu au fost aplicate.

Deși marile conferințe au fost o utilă tribună pentru afirmarea puterii societății civile în politicile generale, stabilirea de contacte și formarea de grupuri de lucru, cea mai mare parte a analiștilor a avut tendința de a califica relația ca fiind simbiotică. Participarea societății civile a permis să se atragă atenția mass-media și parlamentarilor la nivel mondial, de a convinge guvernele să se intereseze mai serios și mai concret în abordarea chestiunilor ridicate și să controleze mai îndeaproape angajamentele luate la scară națională și mondială. De exemplu, OSC, care au participat la activitățile ce au urmat Summit-ului pentru dezvoltare socială, au publicat un Index¹¹⁸ cu angajamentele luate care descrie acțiunile sau lipsa lor din partea guvernelor.

Totuși, participarea societății civile a contribuit uneori considerabil la obținerea, pe timpul conferințelor, a unui consens asupra unor chestiuni de politică generală sensibilă (în special, sănătatea și drepturile femeii). Astfel, OSC au permis publicului să înțeleagă unele probleme, să pătrundă semnificația procesului de elaborare a politicilor, au incitat la

¹¹⁸ Ibidem, p. 3.

concertarea eforturilor internaționale pentru a regla chestiunile referitoare la bunurile colective mondiale și au redus „prăpastia” între acțiunile guvernamentale și retorica politică. Aceasta dovedește că cele mai multe state membre și funcționarii ONU văd în participarea mai largă a societății civile la viața internațională un aport pozitiv, sau cel puțin o contribuție la reafirmarea democrației. Probabil, aceasta este explicația faptului că tot mai multe organizații ale societății civile regionale și internaționale sunt recunoscute și acreditate pe lângă Națiunile Unite.

2. Sistemul de acreditări ale OSC pe lângă organisme ale ONU

2.1 Acreditarea pe lângă Consiliul Economic și Social

Conferința ONU asupra mediului și dezvoltarea a fost prima la care organizații neguvernamentale au fost invitate la pregătirea ei, pe durata a doi ani. Această modalitate de participare a permis multor membri ai OSC invitate să constate cum se lucrează la elaborarea politicilor la nivel național și internațional. În plus, invitarea OSC la această conferință a consacrat importanța societății civile în calitate de principal protagonist al dezvoltării durabile. De altfel, OSC au început să fie invitate la sesiunile de negocieri informale premergătoare și la conferințele organizate de ONU pe diferite problematice de interes general pentru comunitatea internațională.

De regulă, delegațiile organizațiilor neguvernamentale stau lângă delegațiile naționale guvernamentale, marcând și în acest mod importanța implicării societății civile naționale în viața internațională.

Importanța crescândă a conferințelor organizate de ONU și efectele lor asupra politicilor guvernamentale la nivel național și pe plan colectiv, ca și interesul sporit pe care îl

afișează OSC organizațiilor interguvernamentale și a „gubernării mondiale” au contribuit la creșterea semnificativă a numărului de acreditări pe lângă Consiliul prezentate de OSC și a lărgit diversitatea candidaturilor.

Această tendință este convingător ilustrată de numărul de acreditări solicitate în timp de OSC. Astfel, în anii ‘70 și ‘80, Consiliul a primit 20-30 noi cereri de acreditare pe an, iar în intervalul 1998-1999 numărul lor a trecut de 200, apoi de 400 în perioada 2000-2001 și de 500 în anii următori¹¹⁹.

Creșterea numărului acestui tip de cereri arată interesul OSC pentru activitățile ONU. De fapt, obținerea acestui statut permite organizațiilor neguvernamentale să intre în posesia cărții de identitate ONU care dă acces la activitățile acesteia, de la asistarea la reuniuni, la pregătirea și participarea la marile conferințe organizate de Națiunile Unite.

La rândul ei, o participare constantă la aceste activități ale ONU amplifică influența OSC asupra acestei organizații interguvernamentale.

Tabelul 3 - Privilegii și obligații legate de acreditarea OSC pe lângă Consiliul Economic și Social¹²⁰

Privilegii/ Obligații	Statut general	Statut special
Utilitate pentru lucrul Consiliului	Toate domeniile	Anumite domenii
Statut consultativ pe lângă Consiliu	Da	Da
Desemnare de reprezentanți la ONU	Da	Da
Invitație la conferințele organizate de ONU	Da	Da
Posibilitatea de a propune chestiuni pe ordinea de zi a Consiliului	Da	Nu
Posibilitatea de a asista la reuniunile organizate de ONU	Da	Da
Posibilitatea de a se exprima în fața Consiliului	Da	Da
Posibilitatea de a distribui declarații la reuniunile Consiliului	2 000 de cuvinte	500 de cuvinte
Posibilitatea de a distribui declarații la reuniunile organelor subsidiare Consiliului	2 000 de cuvinte	1 500 de cuvinte
Posibilitatea de a se exprima la reuniunile organelor subsidiare Consiliului	Da	Da
Obligația de a prezenta rapoarte de patru ori pe an	Da	Da

¹¹⁹ Ibidem, p.4.

¹²⁰ Idem.

2.2 Acreditarea pe lângă Departamentul de informații

În prezent, aproximativ 1400 de organizații neguvernamentale, cea mai mare parte a lor provenind din Nord, sunt acreditate pe lângă Departamentul de informații (circa 600 dintre ele figurează și pe lista Consiliului Economic și Social)¹²¹.

Aceste organizații se angajează ca idealurile ONU să fie și ale lor, pe de o parte, și să difuzeze informațiile asupra activității lor printre grupurile importante, prin buletine, reviste etc., pe de altă parte.

Acreditarea pe lângă Departamentul de informații este condusă de un comitet consultativ al organizațiilor neguvernamentale și nu se supune deciziilor interguvernamentale.

Totuși, ea nu obstrucționează accesul oficial la reuniunile interguvernamentale, cum sunt cele organizate de către Consiliul Economic și Social, dar permite obținerea unei cărți de identitate ONU, care dă accesul în clădirile și sălile de reuniuni ale Națiunilor Unite.

Practic, organizațiile neguvernamentale, pentru a-și păstra acreditarea, trebuie să fie active și să se implice în tot ceea ce organizează Departamentul de informații.

Anual, departamentul de informații organizează o reuniune cu organizațiile societății civile, prilej cu care le informează despre activitățile ONU și le oferă posibilitatea să dialogheze cu înalți funcționari ai Națiunilor Unite.

¹²¹ Ibidem, p.5.

3. Paleta relațiilor OSC cu organisme ale ONU

Organizații ale societății civile întrețin relații oficiale și neoficiale sistematice cu diferite părți ale sistemului Națiunilor Unite. Printre aceste organisme se numără și următoarele¹²²:

Consiliul economic și social. Este principalul organ formal de consultare cu ONG. Există comitete, compuse din 19 membri, ce se ocupă de relațiile cu organizațiile neguvernamentale și de acreditarea lor. Noul său program de difuzare a informației, numit IRENE, are ca obiect favorizarea angajamentului organizațiilor societății civile din Sud. Peste 2200 de organizații neguvernamentale îndeplinesc condițiile cerute, iar peste 500 sunt membre ale comitetului însărcinat cu ONG-urile ce sunt acreditate pe lângă Consiliul economic și social.

Departamentul de informare. De asemenea, acest departament întreține legături oficiale cu 1400 de organizații neguvernamentale, care, astfel, au acces în clădirile Secretariatului, în sălile de reuniune și la documentele sale. El cuprinde o secție a ONG-urilor. Orientările generale ale Secției sunt stabilite de un comitet format din 18 ONG-uri. În fiecare an se țin conferințe DPI/ONG anuale timp de trei zile. O reuniune de informare lunară este organizată la cererea organizațiilor neguvernamentale.

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Nu are procedură de acreditare, iar orientările sale reflectă declarația sa de politică generală din iunie 1997.

Fondurile Națiunilor Unite pentru Copii. UNICEF întreține relații oficiale cu 191 de ONG-uri.

Programul Alimentar Mondial. PAM invită ONG-uri să asiste la reuniunile consiliului său de administrație în calitate de observator. Cuvântul le este dat la cerere. O reuniune anuală de

¹²² Cf. *Liens des sociétés civiles avec différents parties du system de Nation Unis*, <http://www.un.org/>

consultare se ține între PAM și ONG-uri. Acestea din urmă determină ordinea de zi și participarea.

Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiați. De asemenea, HCR invită ONG-urile să asiste la reuniunile consiliului său de administrație și la comitetul său permanent, în calitate de observatori și organizează reuniuni de consultare cu ele.

Fondul Internațional pentru Dezvoltare Agricolă. ONG-urile nu au un statut consultativ pe lângă FIDA. Observatori ai ONG-urilor pot să asiste la reuniunile Consiliului de administrație. Din 1990, o reuniune de consultare este organizată în fiecare an. Un grup consultativ stabilește tema și participarea.

Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură. O sută nouăzeci de ONG-uri au statut consultativ pe lângă FAO, pot să asiste la reuniunile Consiliului de administrație și la Conferința FAO, precum și la reuniunile grupurilor de experți și la seminariile speciale.

Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură. Cinci sute optzeci de organizații neguvernamentale au statut oficial pe lângă UNESCO, care întreține relații operaționale și cu alte ONG-uri.

Organizația Mondială a Sănătății. O sută optzeci de organizații neguvernamentale au un statut special pe lângă OMS, care se consultă și colaborează și cu alte ONG-uri, îndeosebi naționale, sub rezerva acceptului guvernului. Organizațiile neguvernamentale pot participa la reuniunile OMS, dar nu au drept de vot.

Fondurile Națiunilor Unite pentru Populație. FNUAP are un comitet consultativ cu organizațiile neguvernamentale, compus din 30 de astfel de organizații.

Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială. ONUDI întreține relații strânse cu unele dintre ONG-uri. Relațiile cu organizațiile neguvernamentale naționale se stabilesc cu acordul guvernului. ONG-urile pot participa la

reuniunile Consiliului dezvoltării industriale și la Conferința generală, precum și la alte reuniuni.

Banca Mondială. Banca are, din 1982, un Comitet pentru organizațiile neguvernamentale, compus din 26 de ONG-uri și înalți funcționari ai Băncii. Comitetul a fost descentralizat la începutul anilor 90 la nivel regional. Acum, el face obiectul unui examen aprofundat. De asemenea, există diverse grupuri consultative sectoriale de ONG-uri și de experți, precum și un grup extern consultativ pentru femei. Oficial, nu există alte organizații neguvernamentale acreditate, dar un mare număr dintre ele cer și obțin acreditarea necesară ce le permite să asiste la reuniunile anuale ale BM și ale FMI, sub rezerva acordului guvernului țării de unde este respectiva organizație. Aproximativ jumătate din proiectele finanțate de BM fac apel la ONG-uri și aproape 60 de birouri de țară și zece departamente cu sediul dispus de interlocutori, aparțin societății civile.

Organizația Internațională a Muncii. OIM este cel mai novator și cel mai vechi organism ce întreține relații oficiale cu ONG-urile. De la crearea sa, în 1919, OIM a avut mereu un Consiliu de administrație tripartit: guvernele, funcționarii și sindicatele.

Programul Națiunilor Unite asupra HIV/SIDA. ONUSIDA reprezintă inovația cea mai recentă. Consiliul său de coordonare al programului este compus din 22 de state membre, opt organizații de sorginte interguvernamentală și cinci ONG-uri (mai ales asociații ale persoanelor infectate cu HIV/SIDA).

Comisia de dezvoltare durabilă. Aceasta întreține un raport excepțional cu actorii societății civile, este o comisie tehnică a Consiliului Economic și Social ce încurajează dialogul multipartit, adică permite interacțiunea între ONG și guverne asupra unui punct de pe ordinea de zi. Dezbateră se

încheie odată cu asumarea răspunderii îndeplinirii hotărârii adoptate.

Practic, partenerii pentru o dezvoltare durabilă vin să întărească procesul participativ al Comisiei după Summit-ul mondial pentru dezvoltare socială. Este vorba de o coaliție multipartită, ai cărei membri s-au angajat public să realizeze un anumit număr de obiective ale dezvoltării durabile.

Comisia economică pentru Europa. Este o comisie regională. Practic, comisiile regionale furnizează o altă legătură cu actorii societății civile în cadrul activităților economice și sociale ale ONU. De fapt, prin proximitatea lor fizică, comisiile regionale sunt mai accesibile societății civile din zona lor geografică. În plus, comisiile regionale și-au creat instrumente suplimentare pentru a ține seama de nevoile celor pe care îi reprezintă. De exemplu, Comisia economică pentru Europa a făcut o operă de pionierat în parteneriatele sale cu societatea civilă în elaborarea și adoptarea unei convenții privind accesul la informație, participarea publicului la procesul decizional și accesul la justiție în materie de mediu. Textul acestei convenții a fost rezultatul conlucrării OSC cu actorii guvernamentali.

Comisia drepturilor omului. Societatea civilă a jucat un rol esențial în activitatea de elaborare a Declarației universale a drepturilor omului. Procedurile de lucru au fost stabilite de comun acord de către actorii guvernamentali și neguvernamentali implicați în realizarea acestei sarcini. De altfel, participarea societății civile la lucrările Comisiei drepturilor omului este clar definită, strict reglementată și eminent nepolitizată. Totuși, acest angajament constituie un exemplu al contribuției directe a societății civile la aplicarea și urmărirea instrumentelor internaționale importante.

Curtea Penală Internațională. Crearea acestui organ este fructul unei colaborări neobișnuite între un mare număr de ONG-uri (coordonate de Coaliția pentru Curtea Penală Internațională), de guverne (coordonate de Grupul de guvernare

animate de același spirit) și ONU. Coaliția, care număra 45 de organizații la crearea sa în 1994, are acum peste 800 de astfel de organizații. În cadrul ei, printre sarcinile îndeplinite de către ONG-uri se numără informarea, sensibilizarea și lobbyingul.

Biroul de coordonare al afacerilor umanitare. Responsabilii programelor de ajutor umanitar și de elaborare a politicilor au întreținut relații cu societatea civilă locală și internațională, atât în calitate de canal de asistență, cât și ca sursă de informații și analiză. Societatea civilă joacă un rol crucial în activitățile Biroului de coordonare al afacerilor umanitare, care este o structură de coordonare interinstituții. De exemplu, în 1991, Comitetul permanent interorganizații, al cărui Birou de coordonare al afacerilor umanitare asigura secretariatul, includea și conducătorii a cinci ONG-uri, șefii secretariatului organismelor umanitare din sistemul ONU, ca și reprezentanții Băncii Mondiale și ai Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. Comitetul permanent interorganizații se reunește, o dată la trei luni, pentru a face recomandări de politică generală asupra chestiunilor umanitare ale situațiilor de urgență. Din necesitate, Biroul de coordonare al afacerilor umanitare colaborează cu sectorul privat în aplicarea directivelor emise de ONU. Echipa de lucru constituită în acest scop, care cuprinde Pactul Mondial al ONU, Forumul Afacerilor Umanitare, Camera internațională de comerț și responsabilul Biroului de coordonare al afacerilor umanitare, se reunesc sistematic pentru a determina nevoile de ajutor umanitar în vederea mobilizării sectorului privat cu contribuții voluntare în contrapartidă.

Adunarea Generală a ONU. ONG-urile au fost ascultate pentru prima oară de o Comisie a Adunării Generale în noiembrie 1993, în perioada de pregătire a Conferinței Internaționale asupra Populației și Dezvoltării. Cu această ocazie, ședința a fost oficial suspendată, dar delegații au rămas în sală pentru a-l asculta pe Președintele Comitetului de

Planificare al ONG-urilor. După acest moment, ONG-urile au intervenit în numeroase ședințe plenare în timpul sesiunilor extraordinare ale Adunării Generale, ridicând probleme precum populația lumii, micile state insulare, drepturile femeilor, mediul social și lupta împotriva HIV/SIDA.

Relațiile cu Consiliul de Securitate al ONU. ONG-urile au legături și cu Consiliul de Securitate. Astfel, ele au organizat reuniuni de informare a membrilor Consiliului de Securitate asupra unor subiecte specifice, cum ar fi, de exemplu, cea a copiilor soldați. Astfel de ședințe nu sunt instituționalizate, dar sunt acceptate de majoritatea membrilor Consiliului de Securitate.

Întâlniri la nivel înalt și sesiuni extraordinare ale ONU. Reuniunile la nivel înalt sunt cele care oferă cel mai bun prilej pentru ONG-uri de a participa la activitățile ONU. Astfel, Conferința de la Rio a încurajat participarea unui mare număr de actori neguvernamentali și a asigurat menținerea participării și la activitățile ulterioare acestei întâlniri la nivel înalt. Mai mult, Conferința Habitat II a asociat ONG-urile la redactarea proiectului de decizie, străduindu-se să includă printre participanți oficiali și autoritățile locale și a propus un mecanism de conducere cvadripartită pentru ceea ce va urma acestei conferințe. La rândul său, Conferința internațională asupra finanțării dezvoltării a ținut audiențe cu reprezentanții ONG-urilor și ai sectorului privat. Întâlnirea mondială la nivel înalt asupra societății informaționale a creat un Birou special al societății civile, primul în sistemul ONU, pentru a facilita contribuțiile și participarea organizațiilor societății civile la acest proces.

4. Tendințe în evoluția relațiilor OSC cu ONU

Acum câțiva ani, participarea organizațiilor societății civile la reuniunile ONU erau pasive, în afara ocaziilor de

lobby pe culoare. Aceste organizații aveau acces în sălile de reuniuni, limitându-se să observe fără a lua parte la dezbateri. Ele puteau cere cuvântul, iar Președintele putea fi sau nu de acord cu aceasta. De regulă, declarațiile OSC se fac la sfârșitul ședinței, când numeroase delegații sunt deja plecate din sală, ceea ce face ca intervențiile lor să nu aibă efectele scontate. Participanții societății civile pot organiza grupuri de lucru în vederea elaborării de strategii de convingere. Cele care au posibilitatea pot distribui declarații scrise, care pot să ajungă la cei vizați. De asemenea, ele pot distribui materiale de informare, dar nu au dreptul de a le remite în mâinile delegațiilor, căci această ultimă practică suscită adesea plângeri. Ele nu participă la negocieri, dar pot asista la acestea, căci sunt publice. La fel, ele pot ține o conferință de presă în cursul căreia își fac cunoscute opiniile.

Totuși, în cadrul ultimilor ani, s-au înregistrat progrese, căci diverse organe au jucat un rol de pionier stabilind noi modalități și deschizând poarta influenței societății civile. În numeroase privințe, aceste modalități au făcut superflue așa-zisele „privilegii” ale acreditărilor menționate în tabelul 3.

Numeroase departamente ale ONU, chiar fonduri și programe, ca și instituții specializate, au propriile lor aranjamente și coordonatori pentru colaborarea cu organizațiile societății civile. Unele au fost descrise deja. În plus, coordonarea mai largă, înglobând instituții specializate, se realizează prin intermediul schimbului de informații între coordonatorii întregului sistem, convocați de Serviciul de legătură cu organizațiile neguvernamentale.

Acest nou organ a fost creat în vederea coordonării activităților sistemului ONU în lupta împotriva VIH/SIDA. Este primul organism al ONU care numără actori neguvernamentali în structura de conducere. Consiliul său de coordonare al programului cuprinde 22 de guverne, opt

organisme ale ONU și cinci ONG-uri, din care asociații de persoane infectate cu VIH/SIDA.

În același timp, în ultimii ani, au apărut noi structuri la nivelul ONU care se ocupă de probleme mondiale, din care fac parte și ONG-uri. Aceste structuri sunt multipartite, prin natura lor, și se ocupă de o problemă sau o chestiune specifică. Conducerea lor este participativă, toți partenerii având aceleași drepturi. Alianța mondială pentru vaccinuri și imunizări este un exemplu de acest tip. Aici este vorba de un parteneriat de colaborare, care reunește instanțe multilaterale și bilaterale, de la bănci internaționale de dezvoltare, fundații, industria farmaceutică, ONG-uri, ca și programe naționale de sănătate publică. Obiectivul său este de a crește finanțarea activităților legate de vaccinare, mai ales elaborarea de măsuri eficiente, pentru a se asigura că serviciile de sănătate și vaccinare sunt accesibile celor care au cea mai multă nevoie.

5. Concluzii privind relațiile Națiunilor Unite cu societatea civilă

Prezența societății civile la ONU a fost mereu caracterizată printr-o dihotomie: pe de o parte, dorința statelor membre de a permite participarea sa, și, pe de altă parte, cea de a rămâne stăpâni pe situație. Această contradicție a fost sursa rupturii și a disonanței, făcând ca relația dintre societatea civilă și ONU să cunoască o variație sistematică.

Treptat, însă, organizațiile societății civile au fost acceptate oficial la o serie de activități ale Națiunilor Unite, în calitate de consultant. Desigur, au fost definite condițiile și procedurile de acreditare și de participare la conferințele internaționale organizate de ONU.

În acest sens, se cuvin menționate eforturile Adunării Generale a ONU de a stabili criteriile, condițiile și procedurile practice de interacțiune cu organizațiile societății civile.

Pornind de la rezultatele pozitive ale colaborării OSC cu organisme și instituții ale ONU, este de așteptat ca această activitate să se dezvolte. Totuși, nu trebuie omise din această ecuație complexă și unele dezavantaje ale colaborării cu OSC. Printre acestea se află: numărul și diversitatea foarte mare a OSC; existența unor minusuri organizatorice din partea ambelor părți implicate; fragilitatea organizațiilor locale; poziții adesea divergente ale organizațiilor neguvernamentale; relații încordate cu guvernele și uneori lipsa independenței organizațiilor societății civile.

Coordonarea relațiilor cu societatea civilă în cadrul sistemului ONU este asigurată în mare parte de consiliul șefilor de secretariat ai organismelor Națiunilor Unite pentru coordonare (CCS) și organele sale subsidiare - mai ales Comitetul de înalt nivel însărcinat cu programe. Coordonarea în cadrul ONU (Secretariatul, fondurile și programele direct gestionate de el) este asigurată, în principal, de Consiliul de gestionare. Aceste două instanțe au abordat în mai multe reprize, în cursul ultimilor ani, această problemă nerezolvată a ONG-urilor. Deși importanța societății civile a fost recunoscută, aceste dezbateri nu au ajuns la acțiuni concertate și nici la rezultatele așteptate. Această situație reflectă punctele de vedere divergente exprimate de statele membre.

Administrația a subliniat importanța adoptării unei relații trilaterale, incluzând guvernele în dialogul cu societatea civilă și invers, făcând atât cât s-a putut face, în vederea evitării eroziunii legitimității ONU în ochii organizațiilor societății civile și ai publicului. Totodată, creșterea rapidă a numărului OSC și multiplicarea cererilor lor, ca și absența definirii clare a criteriilor de selecție și acreditare, sunt percepute ca fiind probleme serioase. Acreditarea organizațiilor neguvernamentale pe lângă Consiliul Economic și Social sau la marile conferințe devine din ce în ce mai dificilă, ca urmare a criteriilor și condițiilor impuse. În plus, unele state rezistă largirii

activităților organizațiilor neguvernamentale și pun la îndoială legitimitatea, reprezentativitatea, sursele lor de finanțare, ca și tactica de a fi pe scenă și de a culege fonduri. Fenomenul punerii în concurență a problemelor de pe ordinea de zi este întărită de globalizare, dar, în același timp, parteneriatele constructive s-au multiplicat.

O altă problemă spinoasă subzistă, cea a impasului generat de accesul organizațiilor societății civile la Adunarea Generală. Această chestiune prezintă riscul de a fi din ce în ce mai politizată, acum când au apărut divergențe între UE și SUA în ceea ce privește guvernarea mondială. De asemenea, există divergențe între țările din Sud. Nu mai există o delimitare netă între Nord și Sud. S-a văzut acest lucru pe timpul ultimelor demonstrații generate de unele reuniuni internaționale. De aici întrebarea pe care și-o pun unele state membre și unii reprezentanți ai administrației ONU cu privire la reconsiderarea acreditării ONG pe lângă Consiliul Economic și Social și la marile conferințe organizate de Națiunile Unite.

Dezbaterile ce au urmat manifestațiilor masive de la Seattle și de la Praga s-au referit la necesitatea diminuării temerii publicului în privința globalizării și a guvernării mondiale, ca și asupra rolului important al organizațiilor societății civile în ridicarea acestor chestiuni. Totodată, a fost abordat fenomenul de violență și de perturbare a ordinii publice în timpul reuniunilor internaționale organizate de ONU. Administrația estimează că a venit momentul să se examineze chestiunile de transparență a ONG-urilor și de revedere a modalităților lor de acreditare, îndemnându-le la autodisciplină și o mai bună organizare. În același timp, trebuie menționat că doar un număr redus de organizații ale societății civile acreditate la ONU au luat parte la manifestațiile pașnice sau la cele violente ce au însoțit aproape toate conferințele internaționale organizate de Națiunile Unite.

Dezbaterile ulterioare au luat notă de sentimentul de frustrare în creștere al societății civile, motivat, pe de o parte, de absența răspunsului guvernelor la preocupările sale și abandonul lor privind obligațiile internaționale contractate și, pe de altă parte, sentimentul că sistemul Națiunilor Unite tinde să se apropie de sectorul privat și să ia o poziție favorabilă globalizării.

Se estimează că ONU ar trebui să recunoască valoarea contribuțiilor aduse de societatea civilă și să țină seama de preocupările sale.

Pe de altă parte, ar fi necesar să se examineze cu grijă legitimitatea organizațiilor societății civile și surselor lor de finanțare, mai ales în ceea ce le privește pe cele implicate în tulburările din timpul marilor reuniuni internaționale.

De asemenea, ONU ar trebui să pună în valoare organizațiile societății civile la care globalizarea are efecte pozitive și să caute parteneriate constructive, mai ales în ceea ce privește campania în favoarea obiectivelor dezvoltării mileniului. Administrația se declară preocupată de concurența chestiunilor puse pe ordinea de zi de guverne și de societatea civilă, ca și de numărul crescând al întrebărilor emanând de la guverne privind legitimitatea, reprezentativitatea și sursele de finanțare ale unor organizații ale societății civile și impresia unor state membre că aceste organizații ar putea aduce atingere prerogativelor statelor membre în procesul luării deciziilor interguvernamentale.

Se pare că o apropiere coordonată, la nivelul sistemului, s-ar dovedi necesară în cazul societății civile.

Ca prim demers pe calea unei mai mari cooperări, Consiliul șefilor de secretariat a rugat Comitetul de înalt nivel însărcinat cu programele să întreprindă un studiu asupra stării de colaborare între organismele sistemului și OSC, subliniind

aspectele politice generale în această colaborare și să țină cont de activitatea Grupului de personalități eminente¹²³.

Există preocupări, probleme și dezechilibre în relațiile societății civile cu ONU pe care le evocă toți actorii implicați în derularea lor (preocupări ale guvernelor, ale ONU și ale societății civile).

a) Preocupări ale guvernelor

Multiplicarea numărului de organizații ale societății civile este un subiect al preocupărilor. Unele guverne consideră că fenomenul are ca efect ștrangularea sistemului, încetinirea procesului de luare a deciziei și de îndepărtare a negocierilor interguvernamentale de subiectul lor principal. Ele estimează că ONU este foarte deschisă societății civile, ceea ce poate pune probleme în materie de securitate, în special de la evenimentele din 11 septembrie 2001 din SUA și incidentele ce au survenit pe timpul reuniunilor internaționale de la Seattle și Praga. Pentru unele guverne, organizațiile societății civile participante la procesele interguvernamentale vin în esență din Nord și caută să impună un model cultural occidental, care nu este compatibil cu organizarea multiculturală, ce promovează egalitatea între diferitele regiuni ale lumii.

Exigențele OSC sunt socotite excesive sau nerealiste, în special cele care privesc accesul lor în sala Adunării Generale și a Consiliului de Securitate sau participarea lor la procesul decizional. Punerea în practică a cererii lor ar implica, într-adevăr, să se depășească dispozițiile Cartei ONU.

Anumite guverne gândesc că ar trebui să se raționalizeze consultările cu societatea civilă, pentru a le face mai eficace. Acum se studiază posibilitatea de a limita numărul intervențiilor organizațiilor societății civile la reuniunile la care

¹²³ Vezi *Groupe de personnalités chargées par le Secrétaire général d'examiner les liens entre l'Organisation des Nations Unies et le société civile*, <http://www.un.org/>

sunt invitate, vechind totodată ca experiența și punctele lor de vedere să fie luate în seamă.

Legitimitatea, transparența și intențiile afișate de societatea civilă sunt puse în discuție. Un mare număr de ONG-uri acreditate sunt dinainte considerate ca grupuri de presiune a unor părți interesate. Cei mai mulți estimează că ele nu sunt obligate să-și justifice acțiunile, în timp ce ele cer din ce în ce mai mult acest lucru guvernelor. Numeroase guverne apreciază că, în măsura în care ele sunt alese, ele reprezintă cu adevărat societatea.

b) Preocupări ale organizațiilor societății civile

Actorii societății civile apreciază că nu sunt suficient înțeleși și nici luați în serios de guvernele și Secretariatul ONU. Acestea le îndepărtează de procesul de decizie a reuniunilor organizate de ONU, de dezbaterile și manifestările speciale și diversitatea lor nu este recunoscută.

Organizațiile societății civile au sentimentul că discursul guvernelor și al Secretariatului ONU referitor la participarea lor nu are efectele așteptate. Accesul în clădirile ONU și la reuniuni este mai dificil de câțiva ani. Ele doresc ca ONU să facă mai multe eforturi de difuzare a informației și a comunicării, precum și acceptul noilor categorii de actori ai societății civile, cum ar fi mișcările sociale, participante la lucrările sale. De asemenea, ele se așteaptă ca ONU să respecte un anumit echilibru între societatea civilă și sectorul privat în privința accesului.

Totodată, OSC apreciază că procedurile ce le dau accesul și acreditarea pe lângă ONU este politizată, lungă și birocratică. Ele doresc ca ONU să coordoneze și să simplifice procedurile de acreditare și să dea consemn mai clar serviciilor și organelor implicate în acest domeniu. Cererile de acces în sălile Adunării Generale și ale Consiliului de Securitate continuă să vină și organizațiile se tem că nu toate vor primi un răspuns favorabil. În același timp, se apreciază că accesul la

documentație este nesatisfăcător și ar trebui revăzut în întregime.

În conformitate cu misiunea pe care și-a dat-o, de a răspunde cu prioritate nevoilor populațiilor sărace, ONU ar trebui să dea cuvântul organizațiilor societății civile din Sud, să le ofere sprijin și să le întărească capacitățile. Aceste organizații au nevoie mai mult de fonduri, de formare și de informare, pentru a putea participa mai eficace la lucrările Națiunilor Unite.

OSC consideră că cererile care le sunt adresate de guverne și de Secretariat în direcția unei mai mari transparențe constituie amenințări voalate ce vizează să limiteze participarea lor și afirmă că ele emit raporturi către cei care le-au ales. Fiind vorba de adoptarea eventuală a unui cod de conduită, ele estimează că erorile comise de către unele ONG-uri nu ar trebui să ducă la adoptarea unor coduri draconice care ar putea să le împiedice libertatea de acțiune.

c) Preocupări ale ONU

Cei mai mulți dintre înalții reprezentanți ai Secretariatului ONU apreciază că Organizația nu și-a putut adapta relația cu societatea civilă la schimbările rapide survenite în lume. Deși a luat un număr de măsuri novatoare, nu trage mereu suficient profit din contribuția pe care ar putea-o aduce societatea civilă asupra chestiunilor de fond.

Ar trebui ca ONU să-și modifice considerabil comportamentul vizavi de societatea civilă, ar trebui să-și multiplice eforturile de comunicare externă și internă, dacă vrea ca societatea civilă să-și îndeplinească rolul său așa cum este prevăzut în Carta Națiunilor Unite.

Participarea societății civile la conferințele și sesiunile extraordinare suferă de o lipsă de constanță și coerență. Exigențele complexe și foarte diverse în materie de acreditare sunt în contradicție cu mesajul de primire pe care ONU caută să-l trimită societății civile. Regulile ce reglementează

participarea nu sunt prea clare și lasă adesea decizia stabilirii participării la un proces guvernamental sau altul la discreția președintelui sau conducătorilor politici. Trebuie întărite relațiile cu organizațiile societății civile din țările în dezvoltare, ceea ce necesită resurse umane și financiare, care, din păcate, nu sunt încă disponibile.

Capitolul IX. Societatea civilă și securitatea umană

1. Securitatea națională-obiectiv major al statului

Orice stat este profund preocupat de prezervarea și promovarea intereselor sale fundamentale, care pot face obiectul nu doar al unor agresiuni militare, ci și al altor tipuri de agresiuni și de amenințări de natură extrem de diversă (politică, economică, diplomatică, culturală, informațională, psihologică, biologică etc.). În fața multora dintre acestea din urmă, orice armată sau alianță politico-militară este neputincioasă. Să ne amintim de atentatele teroriste, din 11 septembrie 2001 din SUA, de cel din 11 martie 2004 din Spania, sau de cel din iulie 2005 din Londra, ca o dovadă a posibilității manifestării unor agresiuni asimetrice împotriva oricărui stat. O altă amenințare asimetrică este cea reprezentată de factorul demografic - creșterea populației în țările în dezvoltare, migrația ilegală, pauperizarea populației, îmbătrânirea populației în țările dezvoltate. De aceea, în ultimii ani s-a impus concepția potrivit căreia se cer apărate interesele fundamentale ale statelor, prin metode adecvate și flexibile genului de risc și amenințare manifeste.

Provenit din latinescul securitas-securitatis, termenul securitate înseamnă „faptul de a fi la adăpost de orice pericol, sentimentul de încredere și liniște pe care îl dă cuiva absența

oricărui pericol, sentimentul de încredere și de liniște pe care îl va da cuiva absența oricărui pericol”.¹²⁴

Totuși, securitatea cuiva, persoană, grup uman, comunitate umană, stat sau uniune de state nu este sinonimă cu absența oricărui pericol real sau imaginar, ci cu existența unui ansamblu coerent de metode, tehnici și procedee de control și gestionare a riscurilor și amenințărilor de orice natură. Orice persoană poate să-și desfășoare viața și activitatea nestingherită dacă și numai dacă sunt create și menținute o serie de condiții prielnice acestora. Astfel de condiții sunt reprezentate în principal de: *sentimentul celui în cauză că nu există pericole reale sau imaginare care i-ar produce daune fizice, materiale sau psihice; existența unui sistem de control* din partea individului, a grupului uman și/sau a statului asupra posibilelor pericole ce ar atenta la integritatea fizică, psihică etc. a oricărei persoane; *climatul psihosocial optim* prezent în grupul uman, în special, și în societate, în general; *climat de încredere între statele lumii* bazat pe colaborare, cooperare și conlucrare în toate domeniile de activitate; *norme și reguli de comportare, de conviețuire etc. unanim recunoscute și respectate* de către toți oamenii, atât ca indivizi, cât și ca membri ai diferitelor grupuri și comunități umane, ai unor state și uniuni de state.

Prin urmare, se poate afirma că securitatea este o stare reprezentată de sistemul condițiilor favorabile, interne și internaționale, ecologice, sociale, economice, militare, diplomatice, politice, informaționale și culturale în care ființează și activează orice comunitate umană.

„Securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței națiunii și statului român, care are ca domeniu de referință valorile, interesele și necesitățile naționale. Securitatea națională este un drept imprescriptibil, care derivă din suveranitatea deplină a poporului, se fundamentează pe ordinea

¹²⁴ **Dicționarul explicativ al limbii române**, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 969.

constituțională și se înfăptuiește în contextul securității regionale, euro-atlantice și globale”¹²⁵.

Prin urmare, securitatea națională este atributul fiecărui stat independent și suveran. Aceasta se referă la faptul că fiecare stat național are obligația de a asigura toate condițiile ca cetățenii săi să se simtă în siguranță, la adăpost de orice risc, pericol sau amenințare, atât timp cât se comportă și acționează potrivit normelor și regulilor stabilite de societate.

Practic, securitatea națională își propune ca obiective garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, apărarea statului național, suveran și independent, unitar și indivizibil, consolidarea ordinii de drept și a instituțiilor democratice, asigurarea unui nivel de trai decent populației, protejarea și promovarea intereselor naționale în lume. Aceste obiective se realizează prin mijloace politice, juridice, diplomatice, economice, sociale, militare, de relații publice, informații și prin cooperare cu statele și organizațiile politice, economice și de securitate din spațiul zonal, regional și internațional. Fiecare stat național își particularizează aceste obiective și acționează consecvent, sistematic și permanent pentru îndeplinirea lor.

Pentru România, strategia de securitate națională răspunde nevoii și obligației de protecție legitimă împotriva riscurilor și amenințărilor ce pun în pericol drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și bazele existenței statului român și vizează, cu prioritate, domeniile și activitățile consacrate stării de legalitate, siguranței cetățeanului, securității publice și apărării naționale.

Securitatea națională se întemeiază pe acceptarea și aplicarea normelor internaționale, de soluționarea prin negociere a problemelor litigioase, respectarea drepturilor omului și promovarea relațiilor de bună vecinătate cu toate

¹²⁵ **Strategia de securitate națională a României** (proiect), București, 2006, p.3.

statele din zonă, pe implicarea activă în gestionarea crizelor de orice fel, din zonă, regiune și lume.

În concluzie, se poate spune că securitatea națională este o stare în care viața și activitatea cetățenilor unei țări se derulează în absența amenințării de orice fel. Pe de altă parte, securitatea națională se construiește de către fiecare stat ținând seama de sursele interne de care acesta dispune efectiv și de sprijinul extern pe care poate conta.

2. Securitatea umană a individului și securitatea umană globală - obiective esențiale ale comunității internaționale

În prezent, pe plan mondial, se răspândește tot mai insistent concepția potrivit căreia piesa de rezistență a securității naționale și a securității globale o reprezintă *ființa umană*, ca parte intrinsecă a unei comunități. „*Omul, ca element fundamental al societății, reprezintă sursa și resursa oricărei forme de organizare socială. Omul transcende toate granițele dintre domeniile și nivelurile sistemului social*”¹²⁶. În acest context, accentul este pus pe individ, indiferent de statul al cărui cetățean este, de etnia căreia aparține, de religia pe care o împărtășește. O asemenea abordare și, bineînțeles, opțiunea politică își face simțită tot mai mult prezența după încheierea Războiului Rece, când securitatea populației, respectiv a omului, ca ființă umană, a devenit o preocupare sistematică și relativ constantă a comunității internaționale. De altfel, în literatura de specialitate sunt multiple referiri la conceptul de securitate umană¹²⁷.

¹²⁶ Alexandra SARCINSCHI, *Omul - subiectul securității naționale și internaționale*, în volumul **Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI**, București, Editura UNAp, 2005, p. 61.

¹²⁷ Vezi Helene VIAU, *La théorie critique et le concept de sécurité en Relations internationales*, <http://www.er.uqam.ca/nobel/cepes/>

Acum, accentul, se pune tot mai mult pe diseminarea concepției privind conceptele de securitate umană și securitate globală. Se pleacă de la faptul că, față de perioada Războiului Rece când se cunoștea cu precizie cine reprezenta o amenințare pentru securitatea statelor, și anume, agresiunea militară externă venită din partea unuia dintre cele două blocuri politico-militare, în prezent, paleta riscurilor și amenințărilor s-a diversificat și nu se mai poate indica cu claritate locația sursei lor. În plus, riscurile și amenințările la adresa securității naționale și internaționale au dobândit un profund caracter global. De aceea, la amenințări planetare răspunsurile trebuie să fie tot globale. În acest context, au sporit preocupările comunității mondiale față de garantarea și asigurarea securității umane, în special, și a celei globale, în general. Astăzi, se vorbește de securitatea umană. ONU s-a implicat profund în protecția demnității umane. Lupta pentru integritatea persoanei se constituie în scopul esențial și legitim al zilelor noastre.

Această percepție a securității pare să se deosebească fundamental de concepția clasică a securității statului, care era evaluată în termeni de capacitate militară și de apărare a teritoriului național. „De acum înainte, ceea ce primează este punerea individului la adăpost de frică și de vulnerabilități al căror obiect poate fi acesta, atât din punct de vedere economic, cât și social sau cultural”¹²⁸. Astăzi, lumea se întemeiază (sau cel puțin către aceasta tinde), pe recunoașterea crescândă a importanței individului uman într-o manieră semnificativă, atât în vorbe, cât și în fapte, în acțiunile politice și nu numai.

Practic, lupta pentru securitatea umană cuprinde două serii de acțiuni complementare: 1) *să permită o intervenție a comunității internaționale mai rapidă și mai eficace în caz de crize*. O primă aplicare a acestei preocupări a comunității internaționale față de securitatea umană a unei populații din

¹²⁸ Frederic Ramel, *Sécurité humaine: un concept pour penser le XXeme siècle?*, <http://generis.fr.st>

interiorul unui stat este consemnată, pentru prima dată, în 1991, când Consiliul de Securitate al ONU califica drept „amenințare contra păcii” o atingere a securității civililor din interiorul unui stat independent și suveran. Prin acest fapt, s-a deschis larg poarta consecințelor aplicării capitolului al VII-lea al Cartei ONU, inclusiv folosirea forței.

Acest caz de intervenție umanitară a urmărit să pună capăt „represiunii populației civile irakiene, inclusiv în zonele populate de kurzi” care amenința pacea și securitatea internațională¹²⁹. După acest prim pas, deosebit de important și de semnificativ pentru noua optică asupra securității globale, au fost adoptate și alte hotărâri similare. De acum înainte, soarta indivizilor și a comunității căreia aparțin înceta să mai fie doar de resortul statului ai cărui cetățeni erau și intra în competența organizațiilor regionale și internaționale, care au ca menire garantarea securității umane individuale și globale; 2) *să fortifice acțiunea sectorului privat, care trebuie, de asemenea, să-și asume responsabilități în domeniul securității umane*. În acest sens, se poate aminti că numeroase întreprinderi private au aderat la Pactul Mondial al Secretarului General al ONU de susținere materială a luptei pentru garantarea și asigurarea securității individului uman.

Punerea individului uman, și, implicit, a populației din care el face parte în centrul preocupărilor internaționale constituie, totodată, o reorientare a politicii de ajutor în dezvoltare, prin centrarea sa pe dezvoltarea umană.

Bunăstarea individului uman este văzută, astăzi, într-o multiplă determinare, ce depășește simpla limitare la factorul economic. În acest context, se au în vedere factori cum sunt: longevitatea, sănătatea, accesul tuturor la educație și la un nivel

de viață decent, lărgirea gamei alegerilor individului, drepturile omului.

În același timp, recunoașterea că există și alte amenințări la adresa securității individului și a populației decât cea militară delimitează mai clar conținutul securității internaționale, așa cum este aceasta concepută de organizațiile internaționale și regionale, ce au ca obiect preocuparea pentru asigurarea condițiilor adecvate traiului oamenilor în liniște, în siguranță și pace. Desigur, la eforturile stăruitoare ale organizațiilor menționate se adaugă cele ale statelor democratice care au capacitatea de a susține corespunzător activitatea referitoare la securitatea cetățenilor lor.

Printre amenințările la adresa securității individului se numără: violarea sistematică a drepturilor omului, interdicția ca organizațiile umanitare să ajute populația aflată în suferință, accesul tuturor persoanelor la educație, la sursele de apă și de hrană, la asistența medicală de bază.

Orice persoană poate să-și desfășoare viața și activitatea nestingherită dacă și numai dacă sunt create și menținute o serie de condiții prielnice acestora. Astfel de condiții sunt reprezentate, în principal, de: *sentimentul celui în cauză că nu există pericole reale sau imaginare care i-ar produce daune fizice, materiale sau psihice; existența unui sistem de control din partea individului, al grupului uman și/sau al statului asupra posibilelor pericole ce ar atenta la integritatea fizică și/sau psihică a oricărei persoane; climatul psihosocial optim prezent în grupul uman, în special, și în societate, în general; climatul de încredere între statele lumii, bazat pe colaborare, cooperare și conlucrare în toate domeniile de activitate; normele și regulile de comportare, de conviețuire etc. unanim recunoscute și respectate de către toți oamenii, atât ca indivizi, cât și ca membri ai diferitelor grupuri și comunități, ai unor state și uniuni de state.*

¹²⁹ Julliette, Voinov-Kohler, *La sécurité globale: Une approche exhaustive de menaces envers la sécurité de l'individu*, http://www.deza.admin.ch/ressources/deza_product-f_337.pdf, p.5

Prin urmare, se poate considera că securitatea umană globală este acea *stare de normalitate a mediului de securitate planetar*, în care riscurile și amenințările care ar putea aduce atingere integrității fizice și psihice ale persoanei, precum și a bunurilor materiale ale acesteia, se află sub controlul eficace al celor care gestionează activitatea oamenilor atât la nivel național, cât și global. Altfel spus, securitatea globală nu reprezintă o stare în care pericolele și amenințările la adresa individului și a populației din care face parte, precum și a stabilității și păcii în lume sunt absente, ci constituie o stare de echilibru dinamic, rezultat al multiplelor și complexelor interacțiuni dintre statele lumii, dintre acestea și actorii nonstatali, în desfășurarea firească a vieții și activității umane de pretutindeni.

În concluzie, se poate afirma că securitatea individului uman și a populației din care el face parte constituie obiectivul principal atât al fiecărui stat național, cât și al comunității internaționale. Implementarea acestui concept este posibil să se dovedească: *o resursă politică* ce va da legitimitate acțiunilor comunității internaționale de prezervare a securității umane; *o nouă valoare* ce va permite emergența unui regim de securitate inedit fondat pe o veritabilă colaborare multilaterală între instituțiile internaționale; *o premisă* a compatibilității între exercitarea suveranității statelor, în plan juridic, și principiul neamestecului în treburile interne.

3. Securitatea umană - dimensiune a securității naționale

Pentru orice guvern, nici o funcție sau obligație nu poate fi mai importantă decât aceea de a asigura protecția și securitatea cetățenilor săi. Astăzi, toți cetățenii sunt conștienți că lumea este din ce în ce mai interdependentă, complexă și periculoasă. Amplificarea terorismului internațional și amenințarea cu propagarea rapidă a diverse maladii infectioase

la nivel planetar generează provocări la adresa societății umane și zdruncină sentimentul de securitate care joacă un rol primordial în calitatea vieții.

Eliberarea de frică și apărarea împotriva nevoilor sunt formulele consacrate de definire a securității umane. Adesea calificată drept securitate axată pe persoane, ea plasează oamenii, mai curând decât statele, în inima reflecțiilor asupra securității.

Securitatea umană pune în evidență legăturile complexe și adesea ignorate care există între dezarmare, drepturile omului și dezvoltare.

Securitatea, ca valoare de dezvoltat, este unul dintre elementele fundamentale care preocupă familiile. Ea este o situație în care pericolele de ordin material, fizic sau moral sunt controlate de o manieră capabilă să apere sănătatea și bunăstarea indivizilor și a comunității.

Această definiție afirmă că securitatea umană are două componente: una, obiectivă, care se raportează la prezența sau absența pericolelor reale; alta, subiectivă, care se raportează la ceea ce simt cetățenii în legătură cu securitatea lor. Cu cât teama, frica și disconfortul vor fi mai mari, cu atât sentimentul de securitate va fi mai scăzut.

Aceste două componente se influențează reciproc și sunt de nedespărțit. Trei condiții esențiale descriu nivelul optim de securitate umană într-o comunitate, în termeni de așteptări: *un control al pericolelor; respectul integrității fizice, materiale sau morale a persoanei; un climat de coeziune, de pace socială și de echitate ce protejează drepturile și libertățile persoanelor.*

Prin urmare, securitatea umană are drept piesă de rezistență individul uman, ca element fundamental al societății.

Ea reflectă concepția asupra securității individului uman. Potrivit respectivei concepții, omul, ca membru al unui grup uman integrat în societate, este în centrul preocupărilor

acesteia din urmă, atenția centrându-se, nu pe stat, ci pe comunitatea din care face parte individul.¹³⁰

Studiul citat afirmă că două tipuri de factori dau dimensiunea acestui concept: 1) *factorii interni*, în care se includ inexistența unui sistem de valori, dezechilibre economice, degradarea standardelor de viață, scăderea accesibilității la sistemele de educație, creșterea ratei șomajului, dezvoltarea piețelor informale, alterarea mediului înconjurător și lipsa unor mijloace eficiente de a acționa, creșterea incapacității sistemelor sociale și de sănătate de a răspunde noilor provocări; 2) *factorii externi* care amenință realizarea securității individuale - sistemul de securitate internațional, instabilitatea politică, tensiunile politice, economice, sociale, naționale și militare, creșterea criminalității internaționale și dezvoltarea traficului de materiale radioactive.

Securitatea unei persoane trebuie percepută ca fiind, într-un fel, arta de a prezerva sănătatea, existența, chiar viața acesteia. De aceea, securitatea individuală nu mai poate fi redusă doar la înțelesul său pur militar. Ea este mult mai cuprinzătoare, incluzând în conținutul său dezvoltarea economică, justiția socială, protecția mediului, democratizarea, respectul față de drepturile omului și normele de drept. În sens larg, securitatea individuală cuprinde mai mult decât absența conflictelor violente. Ea se referă la drepturile omului, buna guvernare, accesul la educație și servicii de sănătate, precum și siguranța că fiecare individ are oportunitatea și posibilitatea de a alege liber maniera în care să-și dezvolte propriile potențialități. Absența nevoilor, lipsa fricii și libertatea generațiilor viitoare de a moșteni un mediu natural sănătos sunt caracteristicile definitorii și interdependente ale securității individuale.

¹³⁰ Aurel, Băloi, *Analiza securității internaționale: delimitare conceptuală (II)*, <http://www.studiiidesecuritate.ro>

Studiul lui Julliette Voinov-Kohler¹³¹ face o serie de considerații asupra securității umane: 1) definește, în sens restrâns, „securitatea umană” din perspectiva amenințărilor la care ființa umană este supusă. În acest context, se apreciază că securitatea umană vizează: *integritatea fizică a individului împotriva oricărui tip de violență*; *amenințările referitoare la individul uman* sunt strâns legate de situațiile conflictuale (folosirea minelor terestre, proliferarea armelor ușoare, protecția civililor în conflictele militare, securitatea în taberele de refugiați, respectarea drepturilor umanitare de către actorii nonstatali); *pericolele și amenințările independente de un conflict*, dar destabilizatoare pentru individ (terorismul, cibercriminalitatea, traficul de ființe umane, spălarea banilor etc.); 2) apreciază că, în sens larg, „securitatea umană globală” este o preocupare pentru toți. Totodată, acestui înțeles al securității umane globale i se asociază o serie de surse ale insecurității. Printre acestea sunt menționate următoarele: *securitatea economică* (șomaj, accesul la muncă, sărăcie, munca copiilor); *securitatea alimentară* (accesul la hrană); *securitatea mediului ambiant* (poluarea aerului, apei și a solului, despăduririle, catastrofele naturale); *securitatea personală* (violența fizică, violența domestică, abuzul asupra copiilor, demnitatea umană, accidente rutiere); *securitatea comunității/culturală* (atingerea adusă sistemului de valori, discriminare și opresiuni); *securitatea politică* (conflicte interstatale, violențe sociale, libertatea de expresie, violarea drepturilor omului).

Fiecare persoană este permanent în relație, directă sau intermediată, cu alte persoane. Prin urmare, orice individ există, se manifestă și se realizează ca personalitate doar în calitate de membru al unui grup uman. Astfel, în decursul vieții, un individ este simultan și/sau succesiv membru al mai multor

¹³¹ Julliette, Voinov-Kohler, *op. cit.*, pp.7-8.

grupuri umane, care îi înlesnesc relațiile cu semenii săi, iar interacțiunea cu aceștia, îi definesc existența.

În acest context, de fapt, se realizează securitatea individului uman. Prin urmare, se impune asigurarea securității grupului uman. Aceasta înseamnă, înainte de toate, apărarea vieții persoanelor ce-l compun, dar și existența grupului respectiv. Deci, nu se poate vorbi de securitatea unui grup decât dacă existența sa este reală, dacă el este înzestrat cu o identitate, definită, printre altele, spațial, temporal și cultural. Anumite elemente ale unui grup nu acceptă să fie sacrificate pentru el sau pentru alți membri ai săi, adică de a destina eforturile lor și chiar viața pentru acesta, decât dacă identitatea sa este puternică. În schimb, aceste sacrificii întăresc identitatea grupului: există o relație evidentă, puternică și esențială, între securitate și identitate. Aceasta se poate exprima astfel: securitatea protejează identitatea, iar aceasta din urmă precede pe cea dintâi.

La nivelul grupului uman se poate vorbi de securitatea sa, atât prin evidențierea (adică, identificarea și înțelegerea) amenințărilor la care acesta este expus, cât și prin necesitatea și modalitățile de răspuns adoptate.

Ca principale amenințări identificate se pot menționa: *amenințările politice* (instabilitate politică, eșecul statului în asigurarea condițiilor necesare și suficiente ale unei vieți și ale unui trai decent, abuzul drepturilor omului); *amenințările economice* (sărăcie, șomaj, creșterea decalajului între țările bogate și cele sărace, crizele financiare internaționale, impactul unor state puternice economic asupra țărilor instabile vecine); *amenințările mediului* (dezastrul nuclear, schimbările ecologice globale, degradarea solului, a apelor, lipsa hranei și a celorlalte resurse); *amenințările sociale* (conflictele majoritate-minoritate, suprapopularea, crima organizată, traficul de

droguri transfrontalier, comerțul ilegal, imigrația masivă necontrolată și epidemiile)¹³².

Pe lângă aceste amenințări, statele lumii se confruntă și cu alte provocări ce vizează, în esență, individul uman, și cărora trebuie să le răspundă adecvat. Printre acestea se numără: *amenințările cronice* (drogurile, dezvoltarea organizațiilor mafioate, proliferarea armelor de distrugere în masă, diseminarea armamentelor clasice, amplificarea terorismului internațional, traficul de ființe umane); *amenințările ascunse*. Un exemplu, în acest sens, îl constituie agresiunea economică a unor state¹³³. Există, însă, structuri specializate ale statului care pot contracara eficace asemenea amenințări, atât prin prevenirea lor, cât și prin folosirea violenței, atunci când este cazul. Prin urmare, se poate concluziona că *statul*, care are o identitate recunoscută și stabilă, *reprezintă încă cel mai bun garant al unei lumi liniștite*. Altfel spus, statul trebuie să fie în măsură să își apere securitatea, adică să asigure condițiile necesare și suficiente pentru derularea normală a vieții și activității cetățenilor săi. În prezent, ca urmare a globalizării, tot mai multe voci se fac auzite afirmând că statul național suveran a devenit incapabil să mai asigure securitatea cetățenilor săi¹³⁴. Pe de altă parte, societatea civilă, ca actor nonstatal, cu un rol sporit în materie de securitate umană, își face din ce în ce mai mult simțită prezența, la nivel național, regional și internațional. Prin metode, tehnici și procedee specifice, societatea civilă vine să completeze măsurile întreprinse de instituțiile naționale, regionale și mondiale cu competențe în domeniul securității umane.

Totuși, fiecare stat dispune de o paletă largă de mijloace - diplomatice, militare și polițienești, economice,

¹³² Cf. Aurel, Băloi, *op.cit.*, p.3.

¹³³ Henri, Prevot, *Economie mondialisée, Sécurité nationale, Union européenne*, <http://www.enspm.net/pdf/2001/Fransec.htm>. pp.15-17.

¹³⁴ Vezi Helene Viau, *op.cit.*, pp. 27-33.

politice, prin care urmărește să garanteze și să asigure securitatea locuitorilor săi. La acestea se adaugă instrumentele oferite de alianțele politico-militare ale statelor, precum și de activitatea organizațiilor internaționale și regionale a căror menire este asigurarea stabilității și a păcii în lume. De altfel, în acest domeniu există o largă și intensă colaborare între majoritatea statelor lumii, conlucrare datorată în mare măsură fenomenului globalizării economice, financiare, informaționale, a piețelor¹³⁵.

4. Implicarea societății civile în asigurarea securității umane

Organizații ale societății civile, la toate nivelurile lor de existență și manifestare - local, național, regional și global -, se implică activ, alături de structurile statale, regionale și internaționale abilitate, în elaborarea și punerea în practică a unor măsuri referitoare la securitatea umană. Astfel, organizații ale societății civile acționează în următoarele direcții:

1) *protecția persoanelor în situații de conflict*. Se știe că, frecvent, civilii și necombatanții sunt principalele victime și câteodată țintele conflictelor violente. Mecanismele și normele juridice existente la ora actuală se cer întărite pentru a le face mai eficace în protecția civililor. Aceasta impune elaborarea unor strategii integrate ce leagă aspectele politice, juridice, militare, umanitare și sociale într-o manieră coerentă și concertată. Aici intervin o serie de organizații ale societății civile, care acționează atât pentru satisfacerea nevoilor vitale ale persoanelor afectate de conflict, cât și prin solicitarea ca cei în drept să sancționeze violarea masivă a drepturilor omului;

2) *protecția persoanelor aflate în mișcare, în timpul și după încheierea conflictului*. Pentru unele persoane, a emigra

înseamnă o șansă de a-și ameliora condițiile de viață. Pentru altele, a emigra semnifică dobândirea singurului mijloc de a fi în siguranță. Societatea civilă, prin organizațiile sale cu caracter umanitar, susține și apără drepturile acestor oameni obligați să emigreze pentru a-și prezerva securitatea;

3) *protecția persoanelor după ieșirea țării din conflict*. Acordurile de pace și de încetare a focului nu implică în mod necesar garantarea securității umane. Responsabilitatea protejării persoanelor în conflict se cere completată cu cea de reconstrucție. Elaborarea unui cadru nou și a mecanismelor de finanțare adecvate sunt necesare pentru reconstrucția unei țări răvășite de război. Pentru a asigura securitatea, trebuie demobilizate elementele armate și întărită poliția civilă, satisfacerea nevoilor esențiale ale persoanelor afectate, condusă activitatea de reconstrucție și dezvoltare, promovarea coexistenței și reconcilierii, realizarea condițiilor unei bune guvernări. În toată această activitate complexă și multilaterală, se implică și diverse organizații ale societății civile regionale și internaționale;

4) *eliminarea insecurității economice*. Sărăcia extremă face ravagii. În combaterea acesteia intervin și organizații ale societății civile, acționând atât pentru crearea condițiilor realizării unei activități economice profitabile, cât și prin măsuri de securitate socială, pe care ele le pot întreprinde cu forțe proprii;

5) *asigurarea serviciilor de sănătate de bază pentru întreaga populație*. Societatea civilă, atât cea națională, cât mai ales cea regională sau internațională, face eforturi pentru ca, împreună cu cei abilitați în acest sector, să asigure minimul necesar pentru o asistență medicală de bază pentru toate persoanele. De asemenea, organizații ale societății civile se implică în activitatea de combatere a bolilor cu efecte grave pentru sănătatea populației;

¹³⁵ Nathan Gardels, **Schimbarea ordinii globale**, București, ANTET, 1998, pp.180-226.

6) *asigurarea transparenței instituțiilor statale în domeniul securității umane.* Organizațiile societății civile sunt capabile să asigure formarea în materie de drepturi ale persoanei și a gestiunii conflictelor. De asemenea, acestea pot ameliora capitalul social și pot lua în sarcina civilă procesele de consolidare a păcii și pot alerta rapid în cazul creșterii insecurității umane;

7) *respectarea drepturilor fundamentale ale omului.* Organizații ale societății civile, atât la nivel local, cât și național fac cunoscute cetățenilor drepturile lor fundamentale și acționează pentru respectarea lor de către instituțiile statului, fapt ce înseamnă o contribuție la asigurarea securității umane, asigurarea unei dezvoltări durabile și echitabile. În acest sens, se acționează, îndeosebi la nivel regional și internațional, de către multe organizații ale societății civile pentru transpunerea în practică a obiectivelor programului ONU de dezvoltare durabilă .

8) *implicarea activă, responsabilă și consistentă în acțiuni destinate să asigure o dezvoltare durabilă și echitabilă pentru toți.* ONU are un Program privind dezvoltarea durabilă a omenirii în anii ce vin¹³⁶, la care iau parte și organizații ale societății civile internaționale.

Desigur, societatea civilă poate folosi și alte tehnici și metode pentru a contribui la garantarea și asigurarea securității umane, atât în cadrul comunităților locale, cât și la nivel național, regional sau global. Exercițând acest rol, organizațiile societății civile nu se substituie instituțiilor statului cu competențe în materie de securitate umană, ci le sprijină în activitatea lor, prin dezvoltarea spiritului civic la toți cetățenii, prin implicarea lor activă în construcția unui mediu ambiant propice securității umane.

¹³⁶ Vezi *Déclaration du Millénaire*, <http://daccess-ads.un.org/UNDOC/GEN/NOO/559/52/PDF/N0055952pdf?OpenElement>

Deci, securitatea umană este o stare benefică ființei și grupurilor umane, în sensul derulării vieții și activității lor fără teama de amenințări simetrice și asimetrice, pe care instituțiile abilitate ale statului și cu implicarea societății civile le țin sub un control eficace și adecvat. Pe de altă parte, nu trebuie omis că securitatea umană se construiește prin eforturile susținute ale instituțiilor statului, ale cetățenilor și ale societății civile locale, naționale, regionale și mondiale.

Concluzii

Societatea civilă, prin activitatea organizațiilor sale, reprezintă o prezență obișnuită în peisajul cotidian. Astăzi, există un număr impresionant de organizații ale societății civile, la toate nivelurile - local, național, regional și internațional. Acțiunile lor devin din ce în ce mai semnificative, prin participarea unui număr mare de persoane, prin obiectivele majore pe care și le propun, prin implicarea constructivă în elaborarea politicilor de dezvoltare și prin angajarea fermă în transpunerea lor în viață.

Statutul organizațiilor societății civile, îndeosebi ale celor mai active în viața comunităților umane, este unul înalt. Totodată, rolurile asumate de societatea civilă națională, regională și internațională sunt multiple și complexe. De aceea, organizațiile societății civile dobândesc tot mai mult un prestigiu social înalt, o recunoaștere și apreciere atât din partea cetățenilor, cât și a guvernelor statelor lumii, a organizațiilor interguvernamentale regionale și internaționale.

Astfel, Uniunea Europeană, grupul G8, ONU au recunoscut organizațiile societății civile, întrețin relații oficiale și neoficiale cu ele, le invită la activitățile lor, le ascultă și le angajează în organizarea unor acțiuni specifice.

Cu toate acestea, unele disfuncționalități persistă în domeniul acceptării totale și necondiționate a organizațiilor

societății civile de către guvernele statelor, de organizațiile interguvernamentale regionale și mondiale. Printre cauzele rezervelor manifestate de cei amintiți anterior față de colaborarea cu organizațiile societății civile se numără: legitimitatea, reprezentativitatea, transparența și responsabilitatea organizațiilor societății civile.

Există numeroase organizații ale societății civile, la toate nivelurile - local, național, regional și mondial. Fiecare se pretinde legitimă și reprezentativă, în sfera sa de activitate. De aceea, fiecare susține că vorbește în numele tuturor cetățenilor sau chiar a întregii populații a țării, a continentului sau a lumii. În realitate, puține dintre aceste organizații pot face dovada acestei legitimități și a reprezentativității lor. Aceasta și pentru că încă nu există un set de criterii unitar și validat științific, care să ateste legitimitatea și reprezentativitatea unei organizații a societății civile sau a alteia.

Pe de altă parte, numărul lor mare și cererea insistentă de a fi recunoscute social și acceptate de cei care au putere de decizie (la nivel statal, regional sau global) reprezintă un impediment serios în derularea activității lor într-o manieră normală. Deși, practic, organizațiile societății civile nu urmăresc să cucerească puterea politică în stat, vor, totuși, să aibă o influență crescândă asupra celor care decid în societate și doresc ca opiniile lor să fie tratate cu multă seriozitate. În acest context, se cuvine făcută mențiunea că, probabil, pretenția unor lideri ai organizațiilor societății civile, care activează în domeniul drepturilor omului, mai ales, că dețin adevărul și că soluțiile pe care le propun sunt cele mai bune, să reprezinte o piedică puternică în calea acceptării lor de către instituțiile statului, de funcționarii organizațiilor interguvernamentale regionale și internaționale.

În plus, lipsa de transparență a multora dintre organizațiile societății civile, ce nutresc ambiții de a juca un rol din ce în ce mai semnificativ pe toate planurile și la toate

nivelurile, le obstrucționează accesul în locurile dorite. De multe ori, aici este vorba de sursele lor de finanțare și de cele spre care aspiră. De exemplu, Uniunea Europeană sau ONU pot acorda finanțări unor organizații neguvernamentale, pe care le-au recunoscut și acreditat pe lângă unele structuri proprii. Nu toate organizațiile societății civile care solicită recunoașterea, acreditarea și finanțarea primesc răspunsul așteptat de la cei cărora li s-a încredințat cererea lor.

Un alt aspect generator de disfuncționalitate în raporturile organizațiilor societății civile cu guvernele, cu structurile interguvernamentale regionale și internaționale îl constituie responsabilitatea asumată de societatea civilă. Practic, organizații ale societății civile trag la răspundere autoritățile locale și centrale, organizațiile interguvernamentale regionale și mondiale, le cer socoteală pentru ceea ce întreprind în domeniile lor de activitate și fac aceasta în numele populației, fără să existe o dovadă că au fost împuternicite să vorbească în numele ei. Asumarea răspunderii pentru afirmațiile făcute la adresa altora - instituții ale statului, organizații interguvernamentale regionale și mondiale, șefi de state și de guverne, alte personalități etc.- și pentru efectele negative ale acțiunilor proprii, care uneori generează disfuncționalități sociale și dezordine, este deloc sau rar întâlnită în conduita organizațiilor societății civile.

Depășirea acestor stări „conflictuale” din viața și activitatea societății civile este posibilă, necesară și utilă. Sporirea rolului lor în viața comunității umane, la toate nivelurile sale de existență, impune acest lucru.

Idealurile și obiectivele promovate de societatea civilă sunt generoase și dătătoare de speranță pentru multă lume. Dar existența și activitatea organizațiilor societății civile nu reprezintă totuși un panaceu la provocările cu care se confruntă astăzi omenirea. Soluția o poate constitui unirea eforturilor tuturor actorilor statali și nonstatali, concertarea resurselor

umane, financiare și informaționale în realizarea programelor statale, regionale și globale de dezvoltare durabilă și echitabilă a omenirii, precum și de protejare a mediului.

Anexe

Anexa 1. Lista de sigle

ALE : Accord de libre-échange (Acord de liber-schimb. Canada și SUA)

ALEA: Accord de libre-échange des Amériques (Acord de liber-schimb din America)

ALENA: Accord de libre-échange nord-américain (Acord de liber-schimb nord-american Canada, SUA și Mexic)

AMI: Accord multilatéral sur l'investissement (Acord multilateral asupra investițiilor)

APEC: Asia Pacific Economic Cooperation (Cooperarea economică Asia Pacific)

ATTAC: Action pour la taxation des transactions financières pour l'aide aux citoyens (Acțiunea pentru taxarea tranzacțiilor financiare pentru ajutorarea cetățenilor)

BM: Banque mondiale (Banca Mondială)

BOR: Biserica Ortodoxă Română

CTN: Corporations transnationales (Corporații transnaționale)

EZLN: Armée ("ejercito", în limba spaniolă) zapatiste de libération nationale (Armata zapatistă de eliberare națională)

FMI: Fonds monétaire international (Fondul Monetar Internațional)

G7: Groupe des sept pays les plus riches du monde (Grupul celor mai bogate șapte țări din lume)

GATT: General Agreement on Tarif and Trade (Acordul General pentru Tarife și Comerț, strămoșul OMC)

OCDE: Organisation de coopération et de développement économique (Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică)

OMC: Organisation mondiale du commerce (Organizația Mondială a Comerțului)

ONG: Organisation non-gouvernementale (Organizație Nonguvernamentală)

OSC: Organizațiile Societății Civile

PAS: Programme d'ajustement structurel (Program de Ajustare Structurală)

RQIC: Réseau québécois sur l'intégration continentale (Rețeaua din Québec pentru Integrarea Continentală)

ZLEA: Zone de libre-échange des Amériques (Zona de liber-schimb din America).

Anexa 2. Organizații de pe lângă ONU

Organizația Internațională a Muncii. Creată în 1919, prin Tratatul de la Versailles, Organizația Internațională a Muncii (OIM, cu sediul la Geneva) a devenit, în 1946, prima instituție specializată a ONU. Ea reunește reprezentanții guvernelor, funcționari și lucrători, în scopul recomandării normelor internaționale minime și redactează convenții internaționale referitoare la muncă. În compunerea sa intră: o conferință generală anuală, un consiliu de administrație compus din 56 de membri (28 de reprezentanți ai guvernelor, 14 funcționari și 14 lucrători) și Biroul Internațional de Muncă, care asigură secretariatul conferinței și al consiliului.

Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură - FAO. Creată în 1945, Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), cu sediul la Roma, are ca misiune creșterea nivelului de hrănire și condițiilor de viață, ameliorarea randamentului și eficacității distribuției producției agricole, ameliorării condițiilor

populației rurale și contribuirea la eliminarea foametei din lume.

UNESCO. Creată în 1946, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO, cu sediul la Paris) vizează difuzarea educației, stabilirea bazelor științifice și tehnice necesare dezvoltării, încurajarea și prezervarea valorilor culturale naționale, dezvoltarea comunicațiilor într-un schimb echilibrat și promovarea științelor sociale. UNESCO cuprinde o Conferință Generală, ce se reunește o dată la doi ani, și un Comitet Executiv, ales pe patru ani, care se reunește de două ori pe an.

Organizația Mondială a Sănătății. Constituită în aprilie 1948, Organizația Mondială a Sănătății (OMS, cu sediul la Geneva) are drept scop aducerea tuturor popoarelor la un nivel de sănătate cât mai înalt posibil. OMS cuprinde o Adunare Mondială a Sănătății, ce se reunește anual, și un Comitet Executiv ales de Adunare.

Fondul Monetar Internațional. Creat în 1945, în același timp cu Banca Mondială, ca urmare a deciziilor conferinței monetare și financiare de la Bretton Woods, din 1944, FMI (cu sediul la Washington) consiliază guvernele în domeniul financiar. De asemenea, Fondul vinde devize și aur membrilor săi, pentru a le facilita comerțul mondial. El a creat o monedă internațională, DST (drepturile de tragere speciale), pe care membrii le pot utiliza pentru plățile internaționale. Fondul cuprinde un Consiliu al guvernatorilor numiți de fiecare stat membru, administratorii și un director general.

Banca Mondială. Aceasta a fost creată în același timp cu FMI, atunci când a avut loc conferința de la Bretton Woods. Grupul Băncii Mondiale cuprinde astăzi:

Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare, BIRD, creată în 1945;

Asociația Internațională pentru Dezvoltare, AID, fondată în 1960;

Societatea Financiară Internațională, creată în 1956;

Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor, AMGI, creată în 1988.

Organizația Aviației Civile Internaționale, creată în 1947, (cu sediul la Montreal) se referă la probleme privind aviația civilă: principii și tehnici de navigație aeriană internațională, dezvoltarea și planificarea transporturilor aeriene.

Alte organisme ale ONU

CNUCED (Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare, cu sediul la Geneva, creată în 1964). A fost fondată pentru că statele în dezvoltare socoteau GATT prea exclusiv preocupat de pozițiile țărilor dezvoltate. CNUCED este o organizație care a făcut să progreseze analiza și dezbaterile Nord-Sud. Ea are ca organ permanent Consiliul Comerțului și Dezvoltării.

PNUD (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, cu sediul la New York). Creat în 1965, PNUD este principalul organ de asistență tehnică a sistemului. El ajută - fără restricții politice - țările în dezvoltare să se doteze cu servicii administrative și tehnice de bază, să-și formeze cadre, să caute să răspundă la unele nevoi esențiale ale populației, să inițieze programe de cooperare regională și să coordoneze, în principiu, activitățile din ansamblul programelor operaționale ale ONU. PNUD se sprijină, în general, pe priceperea și tehnicile occidentale, pe un contingent de experți, din care o treime sunt din țările în curs de dezvoltare. El publică anual un Raport asupra dezvoltării umane, care clasează țările după indicatorul de dezvoltare umană (IDH).

UNITAR (Institutul Națiunilor Unite pentru Formare și Cercetare, UNITAR, cu sediul la New York). A fost creat în 1965 și este un organism autonom al ONU, finanțat prin contribuții voluntare. Institutul pregătește funcționari naționali,

în special pentru țările în dezvoltare, la activități în domeniul cooperării internaționale. De asemenea, are un vast program de cercetare, mai ales asupra instaurării unei noi ordini economice internaționale.

UNICEF (Fondul Națiunilor Unite pentru Ajutor de Urgență a copilului, cu sediul la New York). Creat în 1946, avea drept scop inițial să aducă ajutoare de urgență copiilor și adolescenților victime ale celui de la Doilea Război Mondial. Astăzi, fondul ajută guvernele să pună la punct serviciile de bază în domeniile sănătății, educației, alimentației, controlului nașterilor etc. Depinzând în totalitate de contribuții voluntare, UNICEF poate, de asemenea, interveni rapid în caz de catastrofă naturală, conflict civil sau epidemie. Consiliul său de administrație este compus din reprezentanții a treizeci de țări desemnate de Consiliul Economic și Social.

HCR (Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, cu sediul la Geneva). Creat în 1951, Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați asigură protecție juridică și ajutor material refugiaților pe baze strict umanitare. El numără 60 de birouri în lumea întreagă pentru a se ocupa de circa 20 de milioane de refugiați și aproximativ 25 milioane de persoane deplasate din propria țară.

PAM (Programul Alimentar Mondial, cu sediul la Roma). PAM a fost creat în 1963 pentru a răspunde nevoilor țărilor deficitare în produse de trai și pentru a dirija surplusul de cereale. Ca și FAO, PAM ajută la satisfacerea nevoilor alimentare în caz de catastrofe naturale și de urgență.

PNUE (Programul Națiunilor Unite pentru Mediu, cu sediul la Nairobi). Înființat în 1972, are sarcina de a supraveghea modificările notabile ale mediului ambiant, de a încuraja și de a coordona practicile pozitive în domeniu.

OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa). Această organizație a fost inițiată în 1975, prin Conferința de la Helsinki. Ea vizează o cooperare est-vest și o

gestiune sănătoasă după căderea zidului Berlinului. În 1995, a adoptat Pactul de Stabilitate în Europa.

Forumul de la DAVOS. Forumul Economic de la Davos nu este o organizație. El se reunește în fiecare an, aducând la un loc șefi de state, experți științifici și alte personalități ale globalizării politico-economice. Forumul nu este un loc în care se adoptă decizii, ci un loc de influență, de la care se trasează marile linii ale economiei internaționale. La Davos reies idei, analize, concepte ce se regăsesc adesea în directivele organismelor cum ar fi FMI sau OMC. Dacă inițial cuprindea numai reprezentanți din statele europene, acum Forumul este deschis tuturor țărilor lumii.

Anexa 3. Carta Organizației Națiunilor Unite (extras)

Capitolul I: Scopuri și principii

Articolul 1

Scopurile Națiunilor Unite sunt următoarele:

1. Să mențină pacea și securitatea internațională, și, în acest scop, să ia măsuri colective eficace pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional, care ar putea duce la o încălcare a păcii;

2. Să dezvolte relații prietenești între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor de a dispune de ele însele, și să ia oricare alte măsuri potrivite pentru consolidarea păcii mondiale;

3. Să realizeze cooperarea internațională în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în promovarea și încurajarea respectării

drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie;

4. Să fie un centru în care să se armonizeze eforturile națiunilor către atingerea acestor scopuri comune.

Articolul 2

În urmărirea scopurilor enunțate în Articolul 1, Organizația Națiunilor Unite și Membrii săi trebuie să acționeze în conformitate cu următoarele Principii:

1. Organizația este întemeiată pe principiul egalității suverane a tuturor Membrilor ei.

2. Toți Membrii Organizației, spre a asigura tuturor drepturile și avantajele ce decurg din calitatea lor de Membru, trebuie să-și îndeplinească cu bună-credință obligațiile asumate potrivit prezentei Carte.

3. Toți Membrii Organizației își vor rezolva diferendele internaționale prin mijloace pașnice în așa fel încât pacea și securitatea, precum și justiția să nu fie puse în primejdie.

4. Toți Membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei, fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite.

5. Toți Membrii Națiunilor Unite vor da acesteia întreg ajutorul în orice acțiune întreprinsă de ea în conformitate cu prevederile prezentei Carte și se vor abține de a da ajutor vreunui stat împotriva căruia Organizația întreprinde o acțiune preventivă sau de constrângere.

6. Organizația va asigura ca Statele care nu sunt Membre ale Națiunilor Unite să acționeze în conformitate cu aceste principii, în măsura necesară menținerii păcii și securității internaționale.

7. Nici o dispoziție din prezenta Cartă nu va autoriza Națiunile Unite să intervină în chestiuni care aparțin esențial competenței interne a unui Stat și nici nu va obliga pe Membrii

săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor prezentei Carte; acest principiu nu va aduce însă întru nimic atingere aplicării măsurilor de constrângere prevăzute în Capitolul VII.

Capitolul VII: Acțiunea în caz de amenințări împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune

Articolul 39

Consiliul de Securitate va constata existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune și va face recomandări ori va hotărî ce măsuri vor fi luate, în conformitate cu Articolele 41 și 42, pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale.

Articolul 40

Pentru a preîntâmpina o agravare a situației, Consiliul de Securitate poate ca, înainte de a face recomandări sau a hotărî asupra măsurilor care trebuie luate în conformitate cu Articolul 39, să invite părțile interesate să se conformeze măsurilor provizorii pe care le consideră necesare sau de dorit. Asemenea măsuri provizorii nu vor prejudicia întru nimic drepturile, pretențiile sau poziția părților interesate. Consiliul de Securitate va ține seama în modul convenit de neexecutarea acestor măsuri provizorii.

Articolul 41

Consiliul de Securitate poate hotărî ce măsuri, care nu implică folosirea forței armate, trebuie luate spre a se da urmare hotărârilor sale și poate cere Membrilor Națiunilor Unite să aplice aceste măsuri. Ele pot să cuprindă întreruperea totală sau parțială a relațiilor economice și a comunicațiilor feroviare, maritime, aeriene, poștale, telegrafice, prin radio și a altor mijloace de comunicație, precum și ruperea relațiilor diplomatice.

Articolul 42

În cazul în care Consiliul de Securitate va socoti că măsurile prevăzute în Articolul 41 nu ar fi adecvate ori că s-au dovedit a nu fi adecvate, el poate întreprinde, cu forțe aeriene, navale sau terestre, orice acțiune pe care o consideră necesară pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Această acțiune poate cuprinde demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni executate de forțe aeriene, maritime sau terestre ale Membrilor Națiunilor Unite.

Articolul 43

1. Toți Membrii Națiunilor Unite, spre a contribui la menținerea păcii și securității internaționale, se obligă să pună la dispoziția Consiliului de Securitate, la cererea sa și în conformitate cu un acord sau acorduri speciale, forțele armate, asistența și înlesnirile, inclusiv dreptul de trecere, necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale.

2. Acordul sau acordurile menționate mai sus vor stabili efectivele și natura acestor forțe, gradul lor de pregătire și amplasarea lor generală, precum și natura înlesnirilor și asistenței care urmează să fie acordate.

3. Acordul sau acordurile vor fi negociate cât mai curând posibil, la inițiativa Consiliului de Securitate. Ele se vor încheia între Consiliul de Securitate și Membri ai Organizației, sau între Consiliul de Securitate și grupuri de Membri ai Organizației și vor fi supuse ratificării statelor semnatare, în conformitate cu procedura lor constituțională.

Articolul 44

Atunci când Consiliul de Securitate a hotărât să recurgă la forță, el trebuie, înainte de a cere unui Membru nereprezentat în Consiliu să pună la dispoziție forțe armate, în executarea obligațiilor asumate de acesta în temeiul Articolului 43, să invite pe acel Membru, dacă dorește, să participe la luarea hotărârilor Consiliului de Securitate privind folosirea contingentelor de forțe armate ale acelui Membru.

Articolul 45

Spre a permite Organizației să ia măsuri urgente de ordin militar, Membrii Națiunilor Unite vor menține contingente naționale de forțe aeriene imediat utilizabile pentru o acțiune combinată de constrângere internațională. Efectivele și gradul de pregătire ale acestor contingente, precum și planurile pentru acțiunea lor combinată vor fi stabilite de către Consiliul de Securitate, cu ajutorul Comitetului de Stat Major, în limitele indicate prin acordul sau acordurile speciale, menționate în Articolul 43.

Articolul 46

Planurile pentru folosirea forțelor armate vor fi stabilite de Consiliul de Securitate cu ajutorul Comitetului de Stat Major.

Articolul 47

1. Se va înființa un Comitet de Stat Major pentru a sfătui și asista Consiliul de Securitate în toate problemele referitoare la mijloacele de ordin militar necesare Consiliului de Securitate pentru menținerea păcii și securității internaționale, la folosirea și comanda forțelor puse la dispoziția sa, la reglementarea înarmărilor și la eventuala dezarmare.

2. Comitetul de Stat Major va fi alcătuit din Șefii Statelor Majore ale membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate sau din reprezentanții lor. Orice Membru al Națiunilor Unite care nu este reprezentant permanent în Comitet va fi invitat de către Comitet să i se asocieze, când participarea acelui Membru la lucrările lui este necesară, pentru buna îndeplinire a îndatoririlor Comitetului.

3. Comitetul de Stat Major va răspunde, sub autoritatea Consiliului de Securitate, de conducerea strategică a oricăror forțe armate puse la dispoziția Consiliului de Securitate. Problemele privind comanda unor asemenea forțe vor fi reglementate ulterior.

4. Cu autorizația Consiliului de Securitate și după consultarea cu organizațiile regionale corespunzătoare, Comitetul de Stat Major poate înființa subcomitete regionale.

Articolul 48

1. Măsurile necesare executării hotărârilor Consiliului de Securitate în scopul menținerii păcii și securității internaționale vor fi luate de toți Membrii Națiunilor Unite sau de unii dintre ei, după cum va stabili Consiliul de Securitate.

2. Aceste hotărâri vor fi executate de Membrii Națiunilor Unite atât direct cât și prin acțiunea lor în cadrul organismelor internaționale corespunzătoare din care fac parte.

Articolul 49

Membrii Națiunilor Unite se vor asocia spre a-și acorda reciproc asistență în executarea măsurilor hotărâte de Consiliul de Securitate.

Articolul 50

Dacă Consiliul de Securitate ia măsuri preventive sau de constrângere împotriva unui Stat, orice alt Stat, indiferent dacă este sau nu Membru al Națiunilor Unite, care întâmpină dificultăți economice deosebite, ivite ca urmare a executării acelor măsuri, va avea dreptul să consulte Consiliul de Securitate cu privire la rezolvarea acelor dificultăți.

Articolul 51

Nici o dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de Membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în nici un fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va

socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale.

Anexa 4. Organizații internaționale cu competențe în garantarea și asigurarea securității colective

ONU: organizație de securitate globală, bazată pe o cartă ce interzice atacul unui stat de altul și care autorizează autoapărarea și apărarea colectivă a țărilor;

NATO: organizație de apărare colectivă în cadrul euro-atlantic; are în competență apărarea colectivă a statelor membre;

UEO: organizație ce are în sarcină mai ales controlul tratatelor și a industriei de armament;

OSCE: organizație pentru cooperare în materie de securitate cu țările de est incluzând și fostele state sovietice în cadrul conferințelor regulate și verificarea aplicării tratatelor de dezarmare în Europa;

UE: organizație care, inițial, nu avea competențe în materie de apărare și securitate.

În acest cadru instituțional, securitatea internă (națională) era asigurată de statul național. Securitatea externă (zonală, regională și globală) se baza pe politica externă pusă în practică prin diplomația fiecărei țări și pe apărarea al cărei responsabil era armata națională. În anii '90, amenințarea majoră ce venea din partea Pactului de la Varșovia a dispărut și alte conflicte și crize au adus atingere intereselor și securității țărilor occidentale. În acest context, se asistă la o adaptare a structurilor și strategiilor organizațiilor multinaționale și internaționale.

1. Organizația Națiunilor Unite

Articolul 51 al Cartei Națiunilor Unite stabilește dreptul natural al legitimei apărări, individuale sau colective, al tuturor

țării membre. El autorizează măsurile pe care acestea le-ar putea lua în vederea exercitării acestui drept pe care Consiliul de Securitate al ONU îl ia când adoptă rezoluțiile necesare pentru menținerea păcii și a securității internaționale. În plus, el stipulează că măsurile luate de țările membre în virtutea acestui articol trebuie imediat aduse la cunoștința Consiliului de Securitate și că ele nu afectează în nici un moment maniera pe care el o judecă necesară pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale.

Consiliul de Securitate numără acum cinci membri permanenți și zece membri supleanți (se schimbă după un anumit timp). El este singura autoritate internațională abilitată să decidă măsuri de constrângere sau de folosire a forței față de un stat și acționează în legătură cu Adunarea Generală a ONU și Secretarul general al acestei organizații mondiale.

În Carta ONU misiunile sale sunt:

- apărarea generațiilor viitoare de război;
- respectarea drepturilor fundamentale ale persoanei în lume;
- dezvoltarea și punerea în practică a unui drept internațional;
- garantarea respectului drepturilor sociale în toate țările.

În 1992, Consiliul de Securitate a aprobat Carta pentru pace, document care se referă la diplomația preventivă, stabilirea și menținerea păcii, inclusiv prin angajament militar, acțiunile „Căștilor albastre” puse la dispoziția ONU pentru îndeplinirea unor misiuni complexe în domeniul instaurării și menținerii păcii etc.

2. NATO

La 4 aprilie 1949, la Washington, s-a înființat Alianța Nord-Atlantică, care avea ca misiune apărarea colectivă a țărilor membre împotriva unei agresiuni militare externe.

Esența Tratatului de la Washington o reprezintă articolul 5, care prevede că atacarea unui stat membru echivalează cu atacarea Alianței și ca atare și riposta este pe măsură.

După 1990, NATO a intrat într-un amplu și profund proces de transformare sub toate aspectele - *strategic, doctrinar, organizațional, acțional și nu numai*. Un prim pas important a fost făcut în 1994, prin crearea Parteneriatului pentru Pace, care își propune participarea statelor nemembre ale NATO la un nou și vast program de cooperare în domeniul securității.

Un al doilea pas semnificativ în transformarea Alianței Nord-Atlantice l-a reprezentat procesul de lărgire a acestei organizații politico-militare, prin primirea de noi membri. În primăvara anului 2004, România a devenit membru cu drepturi și obligații depline al NATO.

În al treilea rând, NATO a început colaborarea cu Rusia în domeniul asigurării securității internaționale și nu numai.

În al patrulea rând, Alianța a încheiat parteneriate cu diverse state (de exemplu, cu Ucraina), în vederea implicării acestora în asigurarea securității zonale și internaționale.

În fine, Alianța Nord-Atlantică a început să se implice tot mai mult și mai consistent în soluționarea crizelor și conflictelor și în afara spațiului euro-atlantic. NATO este acum un actor nonstatal important, care se implică tot mai activ în garantarea și asigurarea securității, atât în spațiul euro-atlantic, cât și în alte zone unde ONU apreciază că sunt încălcate prevederile Cartei sale în ceea ce privește drepturile fundamentale ale omului.

3. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)

OSCE este o organizație politică născută în 1973 sub numele de Conferința asupra securității și cooperării în Europa (CSCE) și reunea membrii NATO și ai Pactului de la Varșovia

în vederea promovării păcii, securității, dreptății și cooperării în Europa. În decembrie 1994, CSCE a luat numele de Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). În noiembrie 1999, OSCE a adoptat o „Carta de securitate europeană”, care se referea la operațiile de menținere a păcii, la misiunile de lungă durată și la acțiunile de cooperare.

4. Uniunea Europeană

Reprezintă o uniune de state care, începând cu 1989, a început să se preocupe și de politica externă și de securitate comună (PESC). Obiectivele esențiale ale PESC sunt:

- salvagardarea valorilor comune, a intereselor fundamentale și a independenței Uniunii;
- întărirea securității Uniunii și a statelor membre sub toate formele;
- menținerea păcii și întărirea securității internaționale;
- promovarea cooperării internaționale;
- dezvoltarea și coordonarea democrației și a statului de drept ca și respectul omului și a libertăților fundamentale.

Uniunea Europeană și-a creat și alte organisme comunitare pentru asigurarea și garantarea securității statelor membre, dar și a securității continentale și mondiale. De asemenea, UE a hotărât să se extindă prin primirea de noi membri. România urmează ca, începând cu 1 ianuarie 2007, să devină membru al acestei uniuni de state.

*Anexa 5. Instituțiile Uniunii Europene*¹³⁷

Uniunea Europeană nu este o federație, ca SUA. Ea nu este nici o organizație de cooperare interguvernamentală, ca

ONU. Ea este unică, în realitate. Țările care o formează (statele membre) își exercită suveranitatea în comun, pentru a dobândi pe scena mondială o putere și o influență altfel decât cele pe care le-ar avea singure.

Partajul suveranității semnifică, în practică, că statele membre delegă o parte din puterea lor de decizie instituțiilor comune pe care ele le-au pus în practică, în așa fel încât hotărârile pe anumite probleme de interes comun pot fi adoptate printr-un proces democratic la nivel european.

Sistemul decizional european, în general, și codecizia, în special, asociază cele trei instituții principale:

Parlamentul European, care reprezintă cetățenii europeni și ai căror membri sunt aleși prin sufragiu direct;

Consiliul Uniunii Europene, care reprezintă statele membre;

Comisia Europeană, care are ca misiune apărarea intereselor Uniunii în întregul său.

Acest triunghi instituțional definește politica și adoptă actele legislative (directive, reglementări și hotărâri) care se aplică în toată Uniunea Europeană. În principiu, Comisiei îi revine sarcina de a propune noile acte legislative europene, dar Parlamentul și Consiliul le adoptă.

Alte două instituții joacă un rol esențial: *Curtea de Justiție*, care veghează la respectarea dreptului comunitar; *Curtea de Conturi*, care supervizează finanțarea activităților Uniunii.

Aceste instituții au fost create prin tratate, care stau la baza tuturor actelor din UE. Tratatele sunt adoptate de șefii de stat și de guvern din statele membre și ratificate de parlamentele lor. Ele definesc regulile și procedurile pe care instituțiile din UE trebuie să le observe.

În plus, UE numără mai multe alte organe al căror rol este specializat:

¹³⁷ *Les Institutions de l'Union européenne*, <http://europe.eu/int/institutions>

Mediatorul european. Acesta protejează cetățenii europeni și întreprinderile împotriva riscurilor de proastă administrare.

Controlorul european al protecției donațiilor. Acesta veghează ca instituțiile și organele comunitare să respecte dreptul la viața privată a persoanelor fizice când ele tratează donațiile cu caracter personal care le privesc.

Organele financiare

Banca Centrală Europeană este responsabilă cu politica monetară europeană,

Banca Europeană de investiții finanțează proiectele de investiții în UE;

Fondul European de investiții furnizează garanții și o participare la capitalul de risc pentru a ajuta întreprinderile mici și mijlocii.

Organe consultative

Comitetul Economic și Social European reprezintă societatea civilă și partenerii sociali;

Comitetul regiunilor reprezintă autoritățile regionale și locale.

Organe interinstituționale

Oficiul de publicații oficiale ale Comunității europene publică, imprimă și distribuie informații despre UE și activitățile sale;

Oficiul european de selecție a personalului recrutat de instituțiile alte organe ale UE.

Organisme descentralizate

16 agenții specializate (agenții comunitare) completează sarcinile tehnice, științifice sau de gestiune în domeniul comunitar al UE; Institutul de Studii de Securitate al UE și Comitetul satelit al UE efectuează sarcini specifice relative la politica externă și de securitate comună; Europol și Eurojust contribuie la coordonarea cooperării polițienești și judiciare în materie penală.

Bibliografie

1. Anuarul statistic al României, București, INS, 2004,
2. Association des amis de la fondation Saint-Cyr, <http://www.st-cyr.terre.défense.gouv.fr/>
3. **Baconski**, Rodica, François Benoit (coord.), Ce este Uniunea Europeană?, București, Editura Est, 2001
4. **Balotă**, Nicolae, Societatea civilă, ziarul „Cotidianul” din 18.02.2002
5. **Băloi**, Aurel, Analiza securității internaționale: delimitare conceptuală (II), <http://www.studiidesecuritate.ro>
6. **Blondiaux**, Loïc, L’Idée de démocratie participative: enjeux, impenses et questions recurrentes, <http://www.chaire-mcd.ca/>
7. **Buzan**, Barry, Popoarele, statele și teama, Chișinău, Editura Cartier, 2000
8. **Bulai**, Ana, (coord.), 10 ani de adaptare, București, Institutul PRO, 2001,
9. **Bauman**, Zygmunt, Globalizarea și efectele ei sociale, București, ANTET, 2004
10. **Boual**, Jean-Claude, Horst Grutzke (coord.), Vers un société civile européenne?, Paris, 2003
11. **Ce este societatea civilă?**, <http://www.fdsc.ro/ro/map/index.html>
12. **Chevrier**, Marc, Une grand oubliée : société civile, Agora, vol 6, nr.4, iulie-august 1999
13. Citoyenneté européenne, <http://www.info-europe.fr/document.dir/fich.dir/QR000517.htm>
14. **Colas**, Dominique, Genealogia fanatismului și a societății civile, București, Nemira, 1998
15. **Colas**, Dominique, Les avatars de la société civile, <http://www.ambafrance-ma.org/>

16. **Dăianu**, Daniel, Globalizarea între elogi și respingere, „Dilema”, nr. 462, ianuarie 2002
17. **Declarația Parlamentului român** privind semnarea, la 25 aprilie 2005, a Tratatului de Aderare a României la Uniunea Europeană
18. **Démocratie et société civile**, <http://www.cei.uclaval.ca/>
19. **Déclaration du Millénaire**, <http://daccess-ads.un.org/UNDOC/GEN/NOO/559/52/PDF/N0055952pdf?OpenElement>
20. Dialogue sur la contribution de la société civile à la gouvernance urbaine local, <http://www.unhabitat.org/mediacentre/documents/wuf2004/civilsociety-fr.pdf>
21. **Document de discussion** de la Commission « La Commission et les organisations nongouvernementales : le renforcement du partenariat », <http://europe.eu.int/>
22. **Dorval**, Brunelle, Loraine Guay, Ana-Maria d'Urbano, Guide de formation sur globalisation dans les Ameriques, http://www.cmm-csn.qc.ca/publications/Dorval_02-12-10.pdf
23. **Déclaration finale** du Forum civil Euromed du Luxembourg, <http://www.pages.zdnet.com/plm/id223.html>
24. **Dicționarul explicativ** al limbii române, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998
25. **Dobrescu**, M. Emilian, Românografia, București, Editura Compania, 2000
26. **Doherty**, Ann et Denis Horman, Les transnationales et leurs groupes de lobbying... sous contrôle sociale, <http://www.cetim.ch/fr/documents/stntable.pdf>
27. **Drăgănescu**, Mihai, Societatea informațională și a cunoașterii. Vectorii societății cunoașterii,

- http://www.racai.ro/INFOSOCProject/Drăgănescu_st_ao1-new.pdf
28. **Ericksonm**, Audrae Les groupes de pression au Congrès: un outil essentiel à la portée des Américains désireux d'influer sur la politique étrangère des Etats-Unis, <http://usinfo.state.gov/joiumals/ifps/0300ijpf/>
29. **Erhan**, Florin. Globalizarea. În căutarea adevărului, București, Editura Economică, 20002
30. **Favreau**, Louis, Lucie Frechette, Économie sociale, développement local et solidarité internationale: esquisse d'une problématique, <http://www.nps.uqam.ca/>
31. **Gardels**, Nathan, Schimbarea ordinii globale, București, ANTET, 1998
32. **Gellner**, Ernest, Condițiile libertății. Societatea civilă și rivalii săi, Iași, Editura Polirom, 1998
33. **Georgescu**, Haralambie, Dicționar enciclopedic militar (A-B), București, Editura A.I.S.M., 1996
34. **Girvan**, Norman, La société civile et la globalisation: un révolution tranquille, <http://www.atlas/web/reunions.htm>
35. **Guillochon**, Bernard, Globalizare, o singură planetă, proiecte divergente, București, Enciclopedia RAO, 2003
36. **Gilpin**, Robert, Economia mondială în secolul XXI. Promovarea capitalismului global, Iași, POLIROM, 2004
37. **Held**, David, Anthony McGrew, David Goldbatt, Jonathan Perraton, Transformări globale. Politică, economie și cultură, Iași, POLIROM, 2004
38. **Introduction**: La mondialisation de quoi, comment, pour qui?, <http://www.france.attac.org/a2944>
39. **Khilnani**, Sunil La société civile, une résurgence, Critique internationale nr. 10/2001

40. Van **Kemenade**, Solange van, Louis Favreau, Coopération Nord-Sud et économie sociale: l'expérience de l'ONG Développement et Paix (1967-1999), <http://ciriec.uqam.ca/revue/tm31-2.htm>
41. Les acteurs de la mondialisation, <http://www.france,atttac.org/>
42. **Les conséquences** de la mondialisation des marches, <http://www.france.attac.org>.
43. **La société civile**: C'est quoi?, <http://www.Globidar.org/globe.solidaire.htm>
44. **Le néo-libéralisme** et son impasse, <http://www.globenet.org/aitec/chantiers/mondialisation/glmond.htm>
45. **La renaissance** de la société civile, <http://www.libres.org/>
46. **Lobby**, <http://fr.wikipedia.org/wiki/Lobby>
47. **Lobbing**, <http://www.lobbing-europe.com/>
48. **Lexicon militar**, București, Editura Saka, 1994
49. **Les relations entre pouvoir civil et l'armée**, <http://usinfo.state.gov/francais/pubs/principales/civil.htm>
50. **L'écoute de la société civile**: Quelle relation entre Commission européenne et les ONG?, <http://www.ecas.org/>
51. Les Société civile et les Nations Unis, <http://www.un.org/>
52. Liens des société civile avec différents parties du system de Nation Unis, <http://www.un.org/>
53. **Les Institutions de l'Union européenne**, <http://europe.eu.int/institutions>
54. **Malamud**, Paul, Le journalisme civique, Révues électroniques de l'USIA, volume 1, numéro 8, juillet 1996

55. **Mabilais**, Regis, Les acteurs non étatiques dans la coopération européenne, http://www.coordinationsud.org/article.php?id_article=711
56. Miguel Dary de **Oliveira**, Rajesh Tandon, L'apparition de la société mondiale Revue électronique de l'USIA, vol.I, nr.8, juillet, 1996
57. **Prevot**, Henri, Economie mondialisée, Sécurité nationale, Union européenne, <http://www.enspm.net/pdf/2001/Fransec.htm>.
58. **Pericaud**, Matthieu, L'Europe et la globalisation, <http://www.diploweb.com/globalisation:intro.htm>
59. **Perlas**, Nicanor, Le débâcle de Seattle et le pouvoir de la Société Civile, <http://www.unhabitat.org/>
60. **Pouligny**, Beatrice, Un société civile internationale?, Critique internationale, nr. 13/2001
61. **Pouligny**, Beatrice, Acteurs et enjeux d'un processus équivoque, revista Critique internationale, nr. 13/2001
62. Le **Prestre** Philippe, Le G8 rapports avec la société civile, <http://www.g8online.org>
63. Qu'est que c'est la démocratie?, <http://usinfo.state.gov/>
64. **Ramel**, Frederic, Sécurité humaine: un concept pour penser le XXeme siècle?, <http://generis.fr.st>
65. **Sava**, Nicu-Ionel ș.a., Armata și societatea, culegere de texte, București, Editura Info-Team, 1998
66. **Scholte**, Jan Aart, Qu'est-ce que la société civile mondiale?, <http://www.courierdelaplanete.org/>
67. **Sumpf**, Joseph et Hugues, Michel, Dictionnaire de sociologie, Paris, Librairie Larousse, 1973
68. **Solama**, Pierre, Globalisation, inégalités territoriales et salariales, <http://redulsofurtado.edu.mx/>
69. Civil Society Forum, <http://www.coi-info.org/csf.structure.asp>
70. **Strategia de securitate națională a României** (proiect), București, 2006

71. **Sarcinschi**, Alexandra, Omul - subiectul securității naționale și internaționale, volumul Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI, București, Editura UNAp, 2005
72. **Voinov-Kohler**, Julliette, La sécurité globale : Une approche exhaustive de menaces envers la sécurité de l'individu, http://www.deza.admin.ch/ressources/deza.product-f_337.pdf
73. **Viau**, Helene, La théorie critique et le concept de sécurité, Relations internationales, <http://www.er.uqam.ca/nobel/cepes/>
74. **Zamfir**, Cătălin și Vlăsceanu, Lazăr, Dicționar de sociologie, București, Editura Babel, 1998.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE
„CAROL I”

Redactor: Corina VLADU
Tehnoredactor: Mărioara PETRE-BĂJENARU
Bun de tipar: 12.04.2006
Hârtie: A3 Format: A5
Coli de tipar: 17.25 Coli editură: 8.625

Lucrarea conține 276 de pagini
Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE
Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București
Telefon: (021) 319.56.49
Fax: (021) 319.55.93
E-mail: cssas@unap.ro
Adresă web: <http://cssas.unap.ro>

141/707/06

C 256/2006